

ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ БОЛОВСРУУЛАХ АЖЛЫН АГУУЛГА

№	Агуулга	Х-№
	Зураг төсөл зохиогчдын бүрэлдэхүүн	3-4
Бүлэг 1. Ерөнхий төлөвлөгөө хэрэгжүүлэх нутаг дэвсгэрийн хот байгуулалт, архитектур орон зайн бүсчлэл		
1.1	Дархан хотын одоогийн байдлын суурь судалгаанд өгөх үнэлгээ	5
1.2	Дархан хотын төлөвлөлтийн үндсэн шийдэл, хөгжлийн чиг хандлага	6
1.3	Архитектур орон зайн төлөвлөлт, нутаг дэвсгэрийн хот байгуулалтын үнэлгээ	8-14
1.4	Архитектур орон зайн төлөвлөлт, гэр хорооллын үнэлгээ, дүгнэлт	15-19
1.5	Гэр хорооллын ариун цэврийн байгууламжийн шийдэл	20-22
Бүлэг 2. Хүн ам, нийгмийн дэд бүтцийн төлөвлөлтийн шийдэл		
2.1	Хүн амын төлөвлөлт	23
2.1.1	Одоогийн байдал	23
2.1.2	Хүн амын өсөлтийн мэдээлэл	24
2.1.3	Улаанбаатар хотын шилжилт хөдөлгөөн, Дархан-Уул аймгийн шилжилт хөдөлгөөнд хийсэн судалгаа	26-27
2.1.4	Өмнөх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний хүн амын өсөлтийн хэрэгжилт	27
2.1.5	Хүн амын өсөлтийн чиг хандлаг	28
2.1.6	Хүн амын өсөлтөнд нөлөөлөх нэмэлт хүчин зүйл	29-30
2.1.7	Хүн амын төлөвлөлт /2025-2035 он/	31-33
2.1.8	Хүн амыг хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах урьдчилсан тооцоо	34-36
2.1.9	Хүн амын төлөвлөлтөнд харгалзан үзэх онцлог үзүүлэлтүүд	36-38
2.2	Орон сууц хангамжийн төлөвлөлт	39-43
2.2.1	Дархан хотын 6-р багийн дахин төлөвлөлт ХЕТ	44-50
2.2.2	Хотын иргэдээс авсан орон сууц хангамжийн судалгаа	50-51
2.2.3	Орлого багатай иргэдэд зориулсан АОС-тай болгох зөвлөмж	52-53
2.3	Нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийн төлөвлөлт	54-59
Бүлэг 3. Газар зохион байгуулалтын төлөвлөлт		
3.1	Газар зохион байгуулалтын үнэлгээ боловсруулалт	60-62
3.2	Газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилт	62-63
3.3	Төлөвлөлт, менежмент	64
3.4	Газар зохион байгуулалтын бүсчлэл	65-67
3.5	Бүсчлэлийн баримтлах бодлого	68-75
Бүлэг 4. Гудамж зам тээврийн сүлжээний төлөвлөлт		
4.1	Гадна тээврийн сүлжээний төлөвлөлт	76-82
4.2	Гудамж, замын сүлжээ	82-86

4.3	Нийтийн тээвэр	87-91
4.4	Тээвэр ложистикийн төв	92-93
4.5	Дархан- Уул аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөө	94-98
4.6	Ногоон байгууламжийн төлөвлөлт	99-121
Бүлэг 5. Инженерийн дэд бүтцийн төлөвлөлт		
5.1	Дулаан хангамжийн төлөвлөлт	122-129
5.2	Ус хангамж, ариутгах татуургын системийн төлөвлөлт	130-162
5.3	Цахилгаан хангамжийн төлөвлөлт	163-171
5.4	Холбоо хангамжийн төлөвлөлт	172-189
5.5	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний төлөвлөлт	190-196
5.6	Өндөржилт,улаан шугамын төлөвлөлт	197-200
5.6	Дархан-Уул аймгийн аж үйлдвэржилт	201-213
5.8	Гамшгийн үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	214-216
5.9	Хог хаягдлын менежмент төлөвлөлт	217
5.9.1	<i>Удиртгал</i>	
5.9.2	<i>Менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, үүрэг хариуцлага</i>	218-221
5.9.3	<i>Иргэн, аж ахуй нэгж байгууллагын үүрэг хариуцлага</i>	221-223
5.9.4	<i>Хог хаягдлын мэргэжлийн зөвлөл</i>	223
5.9.5	<i>Хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэн, аж ахуй нэгж байгууллага</i>	223
5.9.6	<i>Аюултай хог хаягдал тээвэрлэгч, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагаа эрхлэгч</i>	224
5.9.7	<i>Төлөвлөгөөний стандарт</i>	225-228
5.9.8	<i>Хог хаягдлын менежментийн ерөнхий аргачлал</i>	228-239
5.9.9	<i>Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжид тавигдах шаардлага</i>	239-241
5.9.10	<i>Хог хаягдлын урсгалын төлөвлөлт</i>	242
5.9.11	<i>Хог хаягдлын менежментийн тогтолцоо</i>	243
5.9.12	<i>Хог хаягдлын менежментийн зорилт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ</i>	238
5.9.13	<i>Мониторинг</i>	244-247
5.9.14	<i>Сургалт</i>	248-250
5.9.15	<i>Эрсдлийн удирдлага</i>	251-253
5.9.16	<i>Хяналт болон мэдээлэл</i>	253
Бүлэг 6. Хөрөнгө оруулалт, Хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зөвлөмж		
6.1	Хөрөнгө оруулалтын томсгосон тооцоо	254-260
6.2	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зөвлөмж	261-270
6.3	Харагдах байдал	271
6.4		

**Дархан хотын 2016-2035 оны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах багийн
бүрэлдэхүүн 2019 он**

д/д	Нэр	Албан тушаал	Хариуцах ажил
Удирдах ажилтнууд			
1	М.Баасанжав	“Артконстракшн” ХХК-ний захирал МУ-ын зөвлөх архитектор	Захиалагч гүйцэтгэгчийн хоорондын харилцааг зохицуулах, ажлын үр дүн, чанарт хяналт тавих, төслийн төсөв хөрөнгийг зохицуулах
2	Ч.Ганбаатар	“Артконстракшн” ХХК-ний ерөнхий инженер	Төслийн багийн ажиллах нөхцөлийг бүрэн хангах, ажилтнуудын томилолтын бэлтгэл ажлыг хангах, хуралд оруулах материал бэлтгэх
3	Ш.Маралгуа	“Артконстракшн” ХХК-ний хуулийн зөвлөх	Хот төлөвлөлтийн асуудалтай холбоотой хууль эрх зүйн баримт бичгүүдийг төсөлд хэрэгжүүлэх, ерөнхий төлөвлөгөөнд хууль эрх зүйн зөвлөмж гаргах
4	С.Насанбат	Дархан-Уул аймгийн Засаг дарга	Төслийн явцтай гэрээний хугацаанд танилцаж аймгийн ИТХ-аар оруулж батлуулна
5	С.Баясгалан	ХОХБТХ-ийн дарга	Судалгаа мэдээлэлээр хангаж олон нийт ард иргэдийн санал авах ажлыг зохион байгуулна.
6	Д.Элдэвсайхан	Аймгийн ерөнхий архитектор	Ерөнхий төлөвлөгөөний материалаар хангаж санал өгнө. Орон нутаг дахь зөвлөх
7	Д.Ганбаяр	ГХБХБГ-ын дарга	Суурь судалгаа газрын кадастрын материал, мэдээлэлээр хангана
8	Б.Азжаргал	Дархан сумын Засаг дарга	Олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж иргэд олон нийтийн санал авах ажлыг зохион байгуулна
Зураг төслийн баг			
1	Я.Шархүү	Зохиогч архитектор, төслийн удирдагч МУ-ын Гавьяат барилгачин МУ-ын зөвлөх архитектор	Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах, хотын хөгжлийн стратегийг боловсруулахад хот төлөвлөлтийн бодлогыг тодорхойлох
2	Д.Эрдэнэбаяр	Архитектор МУ-ын мэргэшсэн архитектор	Дархан хотын барилгажилтын одоогийн байдлын судалгаа, орон нутаг дахь төлөөлөл
3	Б.Туяа	Ахлах эдийн засагч МУ-ын зөвлөх эдийн засагч	Нийгэм эдийн засгийн төлөвлөлт, эдийн засгийн тооцоо, хэтийн төлөв
4	Н.Содномцэрэн	Хот төлөвлөлтийн мэргэшсэн эдийн засагч	Нийгэм эдийн засгийн төлөвлөлт, эдийн засгийн тооцоо, хэтийн төлөв, хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ тайлбар бичиг
5	Ш.Бүжхүү	Эзлэхүүн төлөвлөлтийн архитектор МУ-ын зөвлөх архитектор	Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулахад шаардагдах үндсэн материалууд, хотын хөгжлийн стратегийн чиглэлийн хувилбаруудыг гаргах
6	Б.Түмэнжаргал	Архитектор	Архитектур орон зайн төлөвлөлтийн 3 хэмжээст зураглал, компьютер график

7	Д.Отгон-Өлзий	Архитектор	Түүх, соёлын дурсгалт барилга байгууламж, зэрэглэл байршил, компьютер график
8	Д.Намнансамбуу	Архитектурын техник	Архитектур орон зайн төлөвлөлтийн 3 хэмжээст зураглал, компьютер график
9	Ж.Мөнхзул	Газар зохион байгуулагч	Газар нутгийн үүргийн бүсчлэл, дэвсгэр нутаг эдэлбэр газрын хувиарлалт
10	Ц.Нямаа	Газар зохион байгуулагч	Газар нутгийн үүргийн бүсчлэл, дэвсгэр нутаг эдэлбэр газрын хувиарлалт
11	П.Энхбаатар	Хот төлөвлөлтийн зөвлөх архитектор, Техникийн ухааны магистр	Гудамж, зам тээврийн сүлжээ
12	Ш.Дуламсүрэн	Инженер геодезист МУ-ын зөвлөх инженер	Өндөржилт, улаан шугам
13	Г.Нансалмаа	Инженер гидротехник МУ-ын зөвлөх инженер	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ
14	Т.Гантөр	Ландшафтын архитектор	Хот орчмын ногоон бүс, амралт зугаалгын бүс, цэцэрлэгжилт ногоон байгууламж төлөвлөх
15	Д.Пүрвээ	Дулааны инженер МУ-ын зөвлөх инженер	Дулаан хангамжийн одоогийн байдалд судалгаа хийх, дулаан хангамжийн зураг төсөл боловсруулах
16	Р.Нямжав	Усан хангамж, ариутгах татуургын инженер МУ-ын зөвлөх инженер	Усан хангамж, ариутгах татуургын одоогийн байдалд судалгаа хийх, УХАТ-ын зураг төсөл боловсруулах
17	Ч.Наранцэцэг	Цахилгаан хангамжийн инженер МУ-ын зөвлөх инженер	Цахилгаан хангамжийн одоогийн байдалд судалгаа хийх, цахилгаан хангамжийн зураг төсөл боловсруулах
18	Ж.Наранцэцэг	Холбоо, мэдээллийн инженер МУ-ын зөвлөх инженер	Холбоо, мэдээллийн одоогийн байдалд судалгаа хийх, Холбоо, мэдээллийн зураг төсөл боловсруулах
Туслах ажилтнууд			
19	Б.Одмарал	Архитектурын техник	Орон нутагт хийгдэх судалгааны ажилд оролцох, олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулахад оролцох
20	П.Мөнххолбоо	Архитектурын техник	3 D анимейшн хийх
21	Ч.Чулуунбат	Архитектурын техник	Макет хийх

**БҮЛЭГ 1. ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НУТАГ ДЭВСГЭРИЙН ХОТ
БАЙГУУЛАЛТ, АРХИТЕКТУР ОРОН ЗАЙН БҮСЧЛЭЛ****1.1 Дархан хотын одоогийн байдлын суурь судалгаанд өгөх үнэлгээ**

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний суурь судалгааны хүрээнд тус хот болон түүний таталцлын бүсийн хөгжлийн одоогийн байдалд судалгаа дүгнэлт хийж, нөхцөл байдлыг оношлох нь ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах судалгааны гол зорилт байлаа. Судалгааны арга зүйн хүрээнд улсын эдийн засагт Дархан-уул аймаг, Дархан хотын эзэлж байгаа байр суурь дараах үндсэн дүгнэлтээр тодорхойлогдож байна. Үүнд:

1. Дархан-Уул аймаг, Дархан хотын хөгжлийн чиглэлээр эрх зүйн болон бодлогын 10 шахам баримт бичиг урьд өмнө гарсан хэдий ч хот хөгжүүлэх асуудал бодлогын түвшинд тавигдаж ирсэнгүй. Иймд уг чиглэлд эрх зүйн орчин бүрдүүлэх Дархан хотыг улс, бүс нутгийн бие даасан хотын хэмжээнд хөгжүүлэх асуудал тавигдаж байна. Өмнөх жилүүдэд Дархан хот, түүний чиг үүргийн бүсүүдийн хөгжлийн асуудлаар нилээд тооны судалгааны болон зөвлөх үйлчилгээний тайлан, түүний үр дүн гарсан байгаа нь ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулалтанд ашиглах боломжтой гэж үзсэн.
2. Дархан-Уул аймаг нь газар зүйн байршил, байгаль, цаг уур, эрдэс баялгийн нөөцийн хувьд харьцангуй боломж сайтай бүс нутаг бөгөөд уг чиглэлийн судалгаанууд зохих түвшинд хийгдсэн байна.
3. Дархан хотын хүн амын өсөлт, өрхийн бүтэц, нийгмийн хөгжил онцлогтой бөгөөд аж үйлдвэр, барилгын салбарт ажилладаг төлөвшсөн ажиллагчид, түүний гэр бүлийн гишүүд зохих хувийн жинтэй байж хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд оролцож ирсэн түүхтэй. Хэдий тийм боловч үйлдвэрлэлийн зогсонги байдлаас болж тус хотын иргэдийн шилжих хөдөлгөөн үргэлжилж, хүн амын эрчимтэй өсөлт ажиглагдахгүй байгаа боловч хот байгуулалтын тогтвортой хөгжлийн бодлоготой уялдуулан хүн амын ердийн өсөлт, механик өсөлтийг тооцов.
4. Улс орны эдийн засгийн хөгжлийн эрчимжилт, хүн амын нутагшил, суурьшил, үзэл баримтлалтай бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалтай уялдан Дархан хотыг төвийн бүсийн хойд хэсэгт Улаанбаатар хоттой өрсөлдөхүйц шинэ таталцлын төв болгон хөгжүүлэх хэрэгцээ байна гэж үзсэн.
5. Тус хотод хүчин чадлаа бүрэн ашиглаж чадахгүй байгаа ч гэсэн уламжлан хөгжиж ирсэн барилгын материал, хөнгөн хүнс, эрчим хүчний үйлдвэрүүд байгаа бөгөөд мөн төмөрлөгийн үйлдвэрлэл, нүүрс гүн боловсруулах томоохон цогцолборыг хөгжүүлэх ирээдүйтэй төслүүд нь жишиг хотын эдийн засгийн хөгжлийн гол тулгуур болно.
6. Тус аймгийн газар тариалангийн аж ахуйнууд шинжлэх ухааны баазтайгаа ойр ажилладаг нь манай улсын өөр хаана ч байхгүй давуу тал болдог. Мөн өндөр үр ашигтай фермерийн аж ахуйнуудыг хүнс, хөнгөн үйлдвэрүүдтэй хоршин хөгжүүлэх боломж байна.
7. Дархан-Уул аймаг авто болон төмөр замын тээврийн сүлжээгээр хангагдсан, улсын хэмжээний логистикийн томоохон зангилаа төв болон хөгжих боломжтой байна.

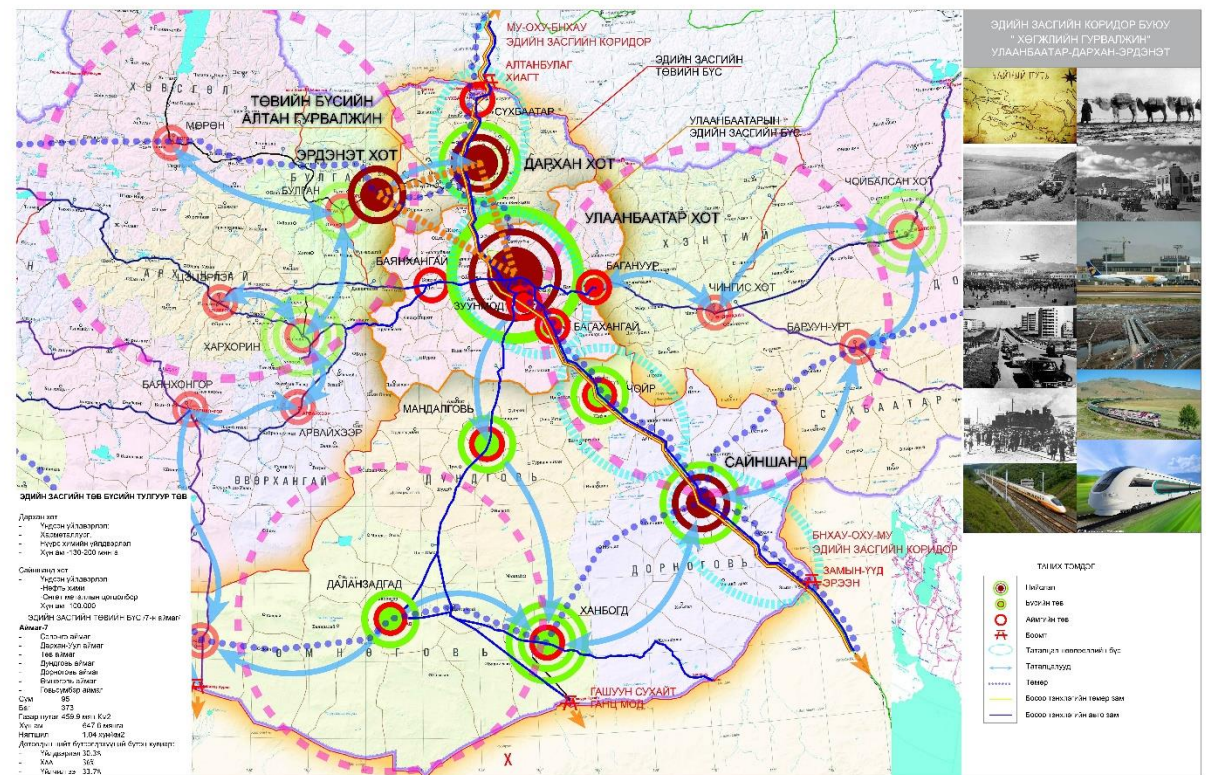
8. Дархан хот нь инженерийн дэд бүтцийн хангамж болон зам тээврийн сүлжээний хувьд улсдаа гайгүйд тооцогддог ч гэсэн жишиг хотын хөгжлийн түвшинд хүрэх шаардлагатай. Мөн хог хаягдлын болон гамшгийн менежментийн тогтолцооны хувьд шийдвэрлэх асуудлууд байна.

9. Дархан хот, аймгийн нийт нутаг дэвсгэрт мэдээлэл, харилцаа холбооны үйлчилгээний дэд бүтэц сайжирч, хүртээмж нь нэмэгдэж байгаа боловч цаашид мэдээлэл харилцаа холбооны технологийг ирээдүйн хөгжилтэй нийцүүлэн хөгжүүлэх шаардлагатай.

Эдгээрээс үндэслэн бүхнээс дүгнэлт хийвэл, нэг талаас хот байгуулалтын тогтвортой хөгжлийг ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжих хугацаанд ивээн тэтгэж /2016-2035 онд/ улмаар олон улсын жишигт нийцсэн, ухаалаг хотын хөгжлийн шаардлагын түвшинд тус хотыг хөгжүүлэх боломжтой бөгөөд нөгөө талаас урт хугацаанд үлэмж хөрөнгө оруулалт шаардах хот байгуулалтын нарийн төвөгтэй зорилтуудыг хэрэгжүүлэх шаардлага гарна.

1.2 Ерөнхий төлөвлөгөөний үндсэн, шийдэл, хөгжлийн чиг хандлага

01 ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ БАЙРШЛЫН СХЕМ

Дархан хотын байгаль, нийгэм, эдийн засгийн нөөц, хөгжиж ирсэн түүхэн онцлог болон байршил нь Монгол улсын түвшний жишиг хот болгон хөгжүүлэх давуу тал, боломжийг бүрдүүлж байна. Улмаар Дархан хотыг олон улсын жишигт нийцсэн ирээдүйн ухаалаг хот болгон хөгжүүлэх бодит үндэслэл бий. Үүнд:

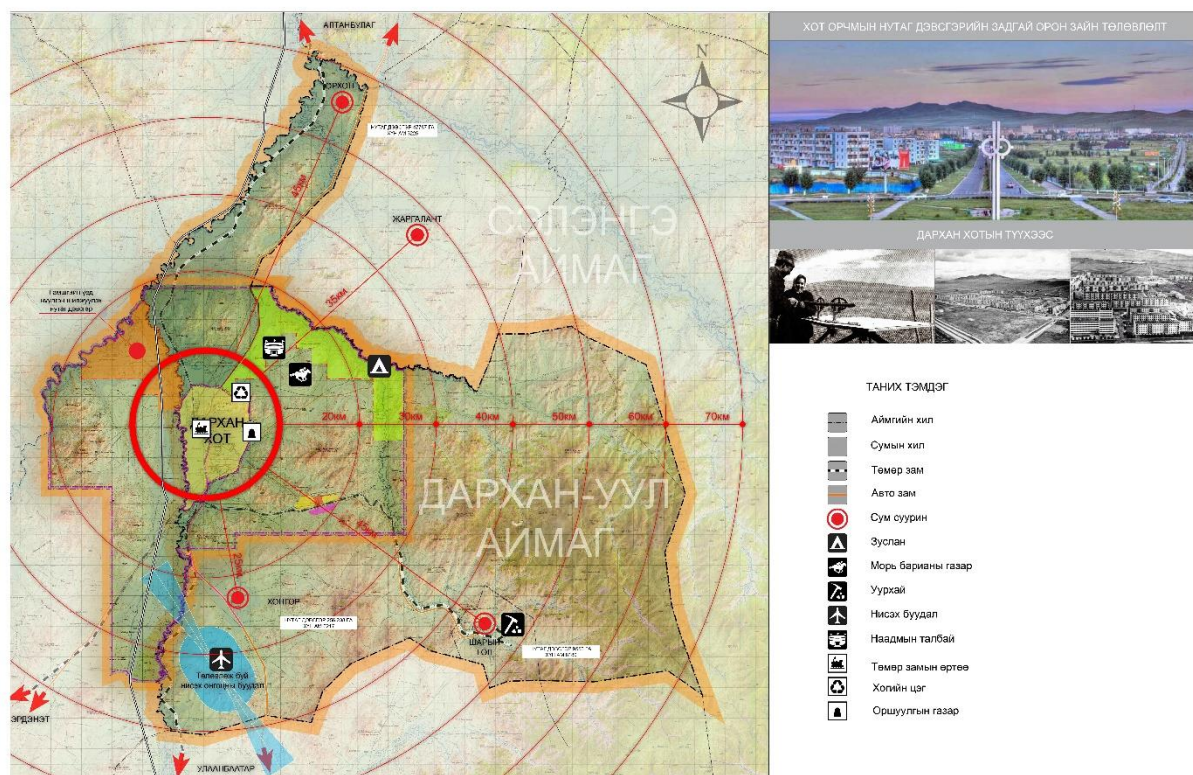
1. Тус хот нь Монголын төвийн бүсийн хойд хэсэг дэх нийгэм эдийн засгийн хөгжлийн гол зангилаа төв болон хөгжих боломжтой. Сэлэнгэ, Орхон аймгийг Улаанбаатар хоттой, төвийн бүсийг ОХУ, Зүүн хойд Ази луу, мөн эдийн засгийн баруун бүс хангайн бүстэй холбох зам харилцаа, ачаа тээвэр, логиستيкийн төв болон хөгжих онцлогтой.
2. УБ хотын таталцлын бүсийн хүрээнд төвлөрлийг задлах, шилжилт суурьшлын

төвүүдийн нэг нь тус хот байна. Дархан хот нь харьцангуй богино хугацаанд Улаанбаатар хоттой өрсөлдөхүйц хүний амьдрах ая тухтай орчин, иргэд нь ажлын байраар хангагдсан орлогын эх үүсвэртэй байж хотын иргэдийн амьжиргааны түвшин өндөр байх нь Шинжлэх ухаан, боловсрол, зах зээлийн эдийн засаг, банк санхүүгийн байгууллага, бизнесийн үйл ажиллаганы өрсөлдөх чадвартай гарааны компаниуд, төвүүдийг тус хотод төвлөрүүлэх асуудал юм. Дархан хотыг уул уурхайн олборлох төв бус, жинхэнэ гүн боловсруулах үйлдвэрлэл, шинжлэх ухаан, инноваци хөгжсөн эдийн засгийн төв хот болгон хөгжүүлэхээр ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна.

3. Эрчимтэй хөгжлийн гараан дээрээ ирсэн Монгол улсын хувьд олон улсын түвшинд хүрсэн жишиг хотуудаа хөгжүүлж, уг жишгээр хот байгуулалтын хууль, эрх зүйн орчин, стандартуудыг тогтоох, үүний үндсэн дээр бусад хот суурин газруудаа хөгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

4. Манай улс хотуудын хөгжлөө шинэ зарчмаар мэдлэгийн технологид суурилсан дэд бүтэц, нийгмийн бүх төрлийн үйлчилгээний орчин, сэргээгдэх эрчим хүчний хэрэглээнд суурилсан, экологийн цэвэр ногоон өсөлтийн зарчмаар төлөвлөж хөгжүүлэх цаг болсон байна.

01 ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ ОРЧНЫ ТОЙМ

Үүнийг хэрэгжүүлэх анхны бөгөөд боломжтой хотуудын тоонд Дархан хот зүй ёсоор орно. Энэ бүхнээс үндэслэн Дархан хотыг өнөөгийн таталцлын бүсээр төдийгүй Сэлэнгэ аймаг, төвийн бүсийн хойд хэсгийг хамарсан, өндөр чадвартай эдийн засаг, бизнесийн цогцолборууд, шинжлэх ухаан, дээд боловсролын төвүүдэд тулгуурласан нийгэм, эдийн засгийн бүтэц бүхий орчин үеийн олон улсын жишигт нийцсэн ухаалаг хот болгон хөгжүүлэх стратегийг тодорхойлох шаардлагатай байна. Хотын хөгжлийн үзэл баримтлалын хэрэгжилтийн үр дүн

нь оршин суугчдын амьдралын түвшинг эрс сайжруулах, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийг олон улсын жишигт хүргэх бодлогыг хэрэгжүүлсэн дотоод гадаадын өндөр мэргэжилтэй ажилтнууд, тэдний гэр бүлийг татан суурьшуулах тааламжтай амьдралын орчин бүхий хот болгон хөгжүүлэх явдал юм.

Олон улсын жишигт нийцсэн жишиг хотыг хөгжүүлэх нь хот байгуулалтын хууль, эрх зүйн шинэчлэлээс эхлээд “Smart” зарчимд суурилан хот байгуулалтыг өөрчлөн байгуулах, шинэ суурьшмал иргэншлийг төлөвшүүлэх нь нарийн төвөгтэй үйл явц учир олон жил, хугацаа, харьцангуй их хөрөнгө оруулалт шаарддаг нь хот хөгжүүлэх олон улсын туршлагаас тодорхой байна. Зохиогчдын үзэж байгаагаар 2016-2035 онд ойрын 20-25 жил, 2035-2050 он алс хэтийн төлөвлөгөөгөөр уг асуудлыг хэрэгжүүлж болно. Гэхдээ тодорхой үе шатуудаар зорилго, зорилтоо тодорхойлж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай учир 2016-2020 он, улмаар 2020 оноос 2035 он хүртэлх, цаашид 2035-2050 он хүртэлх хугацааны хөгжлийн чиглэлийг тодорхойлох хот төлөвлөлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулалтыг үе шатаар төвлөрүүлэх нь зүйтэй.

1.3 Архитектур орон зайн төлөвлөлт, нутаг дэвсгэрийн хот байгуулалтын үнэлгээ

Орчин үеийн соёл иргэншлийн сонгодог үзүүлэлт нь тухайн улс орны хотуудын хөгжлийн дүр төрхөөр илэрхийлэгдэж байна. Тодорхой хугацаанд хоосон орон зай, төмөр зам дагасан орон нутгийн “чанартай жижиг” буудал байсан нутаг дэвсгэртэй зэрэгцэн ашигт малтмалын орд газар нээгдэж түүнийг дагасан стратегийн ач холбогдол бүхий үйлдвэрийн Дархан хот баригдсан юм. Дархан хотод орон сууц, бизнесийн төв, зочид буудлууд, үйлчилгээний төвүүд баригдаж байна. Дархан хот эдийн засаг, хөрөнгө оруулалтын хувьд эрх баригч төрийн хараат байдлаар хөгжиж байсан бол өнөөдөр тэнцвэртэй, тогтвортой хөгжлийн бие даасан байдлаар хөгжих нь чухал болж байна. Хотын хөгжлийн төсөл, хөтөлбөрийг төлөвлөхдөө түүнд нөлөөлөгч улс төр, нийгэм эдийн засаг, хүрээлэн буй байгаль орчин, экологи, газар нутгийн хүчин зүйлсийг тус бүрт нь нарийн судлаж тооцон, хот сууринг шинээр барих, хуучныг өргөтгөн шинэчлэх, хүн амыг суурьшуулан нутагшуулах, үйлдвэрлэл – үйлчилгээг болон дэд бүтэц, барилгажилтыг хөгжүүлэх, хэрэгжүүлэхдээ тухайн хотын нутаг дэвсгэрт өгөх хот байгуулалтын үнэлгээ, байгаль орчны нөхцөл, нөөцийн үнэлгээ гэсэн 2 хэсэгт ангилан үзэж хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг боловсруулах шаардлага гарна.

Хот тосгоны дэвсгэр газарт өгөх үнэлгээ нь байгаль орчныг хамгаалах, оновчтой ашиглах талаар гарсан хууль, тогтоомжууд Монгол орны нутаг дэвсгэрийн физик газар зүйн мужлалын судалгааг үндэслэн:

- Байгаль орчны үнэлгээ
- Нийгэм, эдийн засгийн үнэлгээ
- Дэд бүтцийн үнэлгээ
- Архитектур орон зайн төлөвлөлт, нутаг дэвсгэр, ландшафтын үнэлгээ гэсэн хүчин зүйлүүдээр тодорхойлогдож, эдгээр үнэлгээг нэгтгэж хот байгуулалтын хөгжлийн бодлоготой холбогдох шаардлагын үүднээс үнэлгээ өгнө.

Төлөвлөлтөнд хамрагдаж байгаа нутаг дэвсгэр нь зургийн даалгаварт тусгагдсанаар 4500 га бөгөөд энэ нутаг дэвсгэрт суурьшлын бүс байрлана.

- Дархан хотын нутаг дэвсгэрийн зэрэгцээ Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сумын “Ширээ нуруу” хэмээх газарт 1300 га орчим талбайг амины орон сууцны хорооллын нөөц талбай болгон хотын суурьшилын нутаг дэвсгэрийг тэлэх. /Аймаг, хотын засаг, захиргаа, иргэдийн саналыг үндэслэн/
- Дарханд хүнд үйлдвэр, нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэр, барилгын материалын үйлдвэрлэлийн парк, хөнгөн хүнсний үйлдвэр барьж байгуулах нутаг дэвсгэрийн нөөц байна. Мөн үйлдвэрлэлийн хэрэгцээний төрөл бүрийн барилга, байгууламжууд, агуулах, онцгой байдлын болон тусгай объектын нутаг дэвсгэр, төмөр замын буудал байрлаж байгаа нутаг дэвсгэр, хотын баруун хэсэгт Хараа голын татмын хэсэг дагуу газар нь ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах хотын хил хязгаарт хамаарагдаж, “Ширээ нурууны” 1300 орчим га нутаг дэвсгэрийг ирээдүйн Дархан хотыг өргөтгөх нөөц нутаг дэвсгэрт тооцон ерөнхий төлөвлөгөөний газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтөнд тусгасан. Дархан хотын нутаг дэвсгэрийн хот байгуулалтын орон зайн үнэлгээ, байгаль орчин экологийн үнэлгээ нь хотын хөгжлийн хэтийн төлөвийг тодорхойлох учир зам тээврийн сүлжээ, дэд бүтцийг нутаг дэвсгэрийн одоогийн байдалтай уялдуулан төлөвлөх шаардлага гарч байгаа юм.

Дархан хотын төлөвлөлтөнд хамрагдаж байгаа барилгажих талбайд хийгдсэн инженер геологийн судалгааны тайлан, нутаг дэвсгэрийн байр зүйн зураглал, хүрээлэн буй орчны суурь судалгааны мэдээлэл, бусад холбогдох судалгааны материалуудыг үндэслэж ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулсан. “Хот тосгоны төлөвлөлт барилгажилтын норм ба дүрэм” БНБД 30-01-04-ийн 1000 хүн амд ноогдох норм стандартыг баримтлан нийгэм эдийн засгийн шинэчлэлийн явцад хотын дүр төрх, хотын төв хэсэг, орон сууцны хороолалууд, суурьшилын болон аж үйлдвэрийн нутаг дэвсгэр хэрхэн өөрчлөгдсөн байдалд дүн шинжилгээ хийсэн ба хотыг хөгжүүлэх шинэ ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах нутаг дэвсгэрт иж бүрэн үнэлгээг хийсэн болно. Төлөвлөлтөнд хамрагдаж байгаа хотын нутаг дэвсгэр нь гэр хороолол, нийтийн орон сууцны хороолол бүхий суурьшлийн бүс, аж үйлдвэрийн нутаг дэвсгэрээс бүрдэж байна. Хотын оршин суугчдын ажиллаж амьдрах ая тухтай нөхцөлийг хангах хот байгуулалтын нутаг дэвсгэрийн нэгдсэн үнэлгээ нь “тохиромжтой” гэсэн үнэлгээтэй бөгөөд төлөвлөлтийн шийдлээр:

- Байгаль экологийн хүчин зүйлийн үнэлгээний хувьд ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан барилга байгууламжуудын хийц бүтээц, архитектур орон зайн төлөвлөлтийг шийдвэрлэхдээ инженер геологийн ерөнхий дүгнэлт болон тухайн барилга барих газрын байршилд хийсэн инженер геологийн судалгаа, дүгнэлтийг үндэслэн хүрээлэн буй байгаль экологийн нөхцөлийг сайжруулах, хамгаалах нөхцөлийг харгалзан төлөвлөх.
- Нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлийн үнэлгээ нь “Тохиромжтой” бөгөөд тус хотод амьдрах оршин суугчдад шаардлагатай инженерийн дэд бүтэц, нийгмийн дэд бүтцийг хот

- байгуулалтын норм, дүрэмд зааснаар хамрах хүрээг иргэдийн хэрэглээний чанарын өндөр түвшинд хүргэхээр төлөвлөх.
- Дэд бүтцийн хүчин зүйлсийн үнэлгээ нь “хязгаарлагдмал тохиромжтой” бөгөөд “дэд бүтцийн эх үүсвэрийг” суурьшилын бүс, үйлдвэр технологийн парк, их дээд сургуулийн хотхоны хэрэгцээг хангах хүчин чадалтай байхаар тооцож төлөвлөх. Сэргээгдэх эрчим хүчийг болон бусад эх үүсвэрийг ашиглах.
- Архитектур орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын хүчин зүйлсийн үнэлгээ нь “хязгаарлагдмал” тохиромжтой бөгөөд хот төлөвлөлтийн шийдлээр “Жишиг хот” байгуулан хотын оршин суугчдын амьдрах ая тухтай тохилог орчныг бүрдүүлэх.
- Ногоон байгууламж, цэцэрлэгт хүрээлэн бүхий “ногоон орон зайн” нутаг дэвсгэр төлөвлөлтөөр 40%-иас багагүй байна.

Дархан хотыг “хөдөөний сумын” өнгө төрхөөс гаргаж, архитектур орон зайн өвөрмөц төлөвлөлттэй, архитектурын уран зохиомж-урлаг уран сайхны цогц шийдэлтэй, цэвэр цэмцгэр тохилог, хүний ажиллаж амьдрах ая тухтай орчныг бүрдүүлсэн хот байгуулалтын тогтвортой хөгжил бүхий ногоон хотын хэмжээнд хөгжүүлэх нь ерөнхий төлөвлөгөөний эрхэм зорилго болно.

Дархан хотыг “Ашигт малтмалын орд газрыг түшиглэн аж үйлдвэр, хөгжсөн эдийн засгийн ач холбогдол бүхий “Жишиг хот”-ын хэмжээнд хөгжүүлэхийг ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах зургийн даалгаварт заасан байна. Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах нутаг дэвсгэрийн хэмжээ 4500 га талбай боловч аймаг, хотын засаг захиргааны хүсэлтээр 11071га талбайд ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулсан. Хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө нь хотын орон зайн дүр төрхийг илүү тохиромжтой болгох, хотжилтын үр дагаварыг илүү эерэг өвөрмөц төлөвлөлттэй, архитектурын уран зохиомж-урлаг уран сайхны төгс цогц шийдэлтэй, хөгжлийн цар хүрээгээрээ дэлхийд өрсөлдөх чадвар бүхий байгаль орчин, экологийн системээ хамгаалсан, хүний амьдрах ая тухтай орчныг бүрдүүлсэн архитектур орон зайн шийдлийг боловсруулах нь зүйтэй гэж үзсэн.

1.4 Архитектур орон зайн хот байгуулалтын бүсчлэл

Архитектур орон зайн бүсчлэл. Архитектур орон зайн төлөвлөлтийг оновчтой шийдвэрлэхийн тулд Монгол Улсын хот байгуулалтын хуулийн 13-р зүйлийн заалтын дагуу:

- Орон сууц, олон нийтийн бүс
- Үйлдвэрлэлийн бүс
- Инженерийн шугам сүлжээ болон зам тээврийн бүс
- Ногоон байгууламж, амралт аялал жуулчлалын бүс
- Хөдөө аж ахуйн бүс
- Зуслангийн бүс
- Тусгай зориулалтын бүстэй байх заалтыг үндэслэн ерөнхий төлөвлөгөөнд нутаг дэвсгэрийн архитектур орон зайн бүсчлэлийг тогтоон архитектур-орон зайн төлөвлөлтийг боловсруулсан.

Дархан хотын архитектур орон зайн төлөвлөлтөнд “Хотын төв хэсэг” онцгой байр суурийг эзлэнэ. Энэ төв нь “орон сууц, олон нийтийн” бүсийн нэг хэсэг бөгөөд архитектур орон зайн төлөвлөлтийн олон төрлийн орчин үеийн барилга байгууламжуудаас бүрдэх ба хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэнтэй зэрэгцэн байршиж хот байгуулалтын “Дархан -50” цогцолборын өнгө төрхийг тодорхойлно.

Нутаг дэвсгэрийн хот байгуулалтын бүсчлэл. Дархан хотыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөгөөр хот төлөвлөлтийн бүсчлэлийн тогтолцоог газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн төлөвлөлттэй уялдуулан дараах байдлаар шийдвэрлэж байна. Үүнд:

- Төлөвлөлтийн хил хязгаарт хамаарагдах хотын эдэлбэр газрыг газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтөнд тусгасан 11071.6 га талбайн хэмжээнд нутаг дэвсгэрийн бүсчлэлийг төлөвлөх
- Хотын нутаг дэвсгэрийн чиг үүргийн бүсчлэлийг орон зайн төлөвлөлтийн 3 бүсэд бүсчлэн тогтоох нь зүйтэй гэж үзлээ. Үүнд:

1. Суурьшилын төвийн бүс

- Нутаг дэвсгэр
- Хүн ам
- Өрх

Хүн амын нягт суурьшил бүхий санхүү, бизнес, зочид буудал, авто тээврийн дулаан гарааш, ил зогсоол, ногоон байгууламж, нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцээр илүү хангагдсан, хотын архитектур-орон зайн төлөвлөлтөнд илүү нөлөө бүхий “Суурьшилын төвийн бүс”

• Суурьшилын төвийн бүсэд:

- Аймаг хотын засаг захиргаа
- Соёл, урлаг, музей, олон улсын банк-санхүү, бизнесийн төв, өндөр зэрэглэлийн зочид буудал, орон сууцны цогцолбор, түрээсийн байр
- Дахин төлөвлөлтөөр архитектур орон зайн төлөвлөлтийг өндөр зэрэглэлд ашиглалтанд байгаа орон сууцны хороолол
- Брэнд бүтээгдэхүүний худалдаа үйлчилгээний төв
- Шинжлэх ухаан техникийн олон улсын үзэсгэлэн, урлагийн танхим зэрэг хотын өндөр зэрэглэлийн үйлчилгээтэй тансаг зэрэглэл, өндөр үнийн арилжааны байгууламжуудыг төвлөрүүлнэ.
- “Миний Монгол”, “Дархан 50” цэцэрлэгт хүрээлэн, ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн, хот хорооллын чанартай нээлттэй орон зайн ногоон байгууламж, усан оргилуур, бичил ногоон орчин, ногооруулж цэцэрлэгжүүлсэн өндөр зэрэглэлийн үйлчилгээтэй худалдаа, ресторан-баар, цайны газар зэрэг өндөр зэрэглэлийн үйлчилгээ бүхий хөл хөдөлгөөн бүхий хотын төв хэсэг багтаж байна. Их дээд сургуулийн хотхон, эрдэм шинжилгээ туршилтын төв, шинжлэх ухааны салбар төв, өндөр зэрэглэлийн үйлчилгээтэй олон улсын хэмжээний эрүүл мэндийн төв, төрөлжсөн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг баригдана.

2. Суурьшилын Өмнөд бүс

- Нутаг дэвсгэр
- Хүн ам
- Өрх

Дахин төлөвлөлтөөр нутаг дэвсгэрийг нь өөрчлөн зохион байгуулж хүн амын амьдрах орчныг сайжруулах гэр хороолол буюу амины орон сууцны хороолол, нийтийн болон түрээсийн орон сууц, нийгмийн дэд бүтэц, инженерийн дэд бүтцээр болон ногоон байгууламжаар хангагдсан, автозамын сүлжээ, нийтийн тээврийн хангамжийн хөгжил бүхий, дунд зэргийн нягтралтай холимог орон сууцны хороолол бүхий нутаг дэвсгэртэй суурьшилын “Өмнөд бүс”

Энэ бүсэд:

- Үндэсний спорт, биеийн тамирын цогцолбор, гольфын бичил талбай, зочид буудал, бизнесийн орчин, ногоон байгууламжаар тохижуулан цэцэрлэгжүүлсэн, баяр наадам, олон улсын чанартай тэмцээн зохион байгуулах зориулалттай 15-20 мянган суудалтай цэнгэлдэх хүрээлэнгийн нутаг дэвсгэр
- Хотын оршин суугчдын чөлөөт цагаараа амрах, зугаалах, бие бялдаржуулах биеийн тамир спортын талбай, явганаар болон дугуйгаар зорчих замтай ногоон байгууламж бүхий нийтийн орон сууц, амины орон сууцны холимог хороолол
- Гольфын талбай, усан парк бүхий цэцэрлэгт хүрээлэн /Хараа голын татмын хэсэг/
- Нано-технологи, биотехнологийн үйлдвэрлэлийн парк, инновацийн төв, туршилтын эмийн ургамалын тариалах талбай бүхий газар тариалан, ургамал судлалын хүрээлэнгийн нутаг дэвсгэр
- Уул уурхай, Эрчим хүчний эх үүсвэр, нүүрс гүн боловсруулах хүнд аж үйлдвэрлэлийн паркийн нутаг дэвсгэр
- Барилгын материалын үйлдвэрлэлийн паркийн нутаг дэвсгэр, хөнгөн үйлдвэрлэлийн паркийн нутаг дэвсгэр бүхий аж үйлдвэрийн I бүс хамрагдаж байна.
- Зорчигч тээврийн болон ачаа тээврийн терминал бүхий төмөр зам, автотээврийн ложистик парк
- 300-400 ортой эрүүл мэндийн томхон төв, төрөлжсөн эмнэлгүүдийн хамт баригдах ба хүн амд өдөр тутам үйлчлэх өрхийн эмнэлэг баригдана.
- Анагаахын ШУИС-ийн цогцолбор, оюутны хотхон, багш ажиллагсадын орон сууцны хороололыг төлөвлөж байна.
- Эдийн засгийн болон санхүү бизнесийн байгууллагууд дундын худалдаа үйлчилгээ, зочид буудал, бизнесийн төвийн нутаг дэвсгэр энэ бүсэд байрлана.
- Үерийн хамгаалалтын далан суваг, инженерийн тохижилтын байгууламж, хамгаалалтын ногоон зурвас бүхий нутаг дэвсгэр нь гамшгаас хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөлтөнд тусгагдаж байна.

- Орон нутгийн чанартай жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, инкубатор-тенант паркийн нутаг дэвсгэр нь хувиараа буюу хоршоолсон аж ахуй эрхлэгчдийн амины орон сууцны хороололтой зэрэгцэн байршина .
- Уул уурхай, хүнд аж үйлдвэрийг суурьшилын бүсээс тусгаарлан хамгаалалтын ногоон бүс /байгалийн ландшафт/ төлөвлөлтөнд тусгагдаж байна.

3. Суурьшилын “Хойт бүс”

- Нутаг дэвсгэр
- Хүн ам
- Өрх

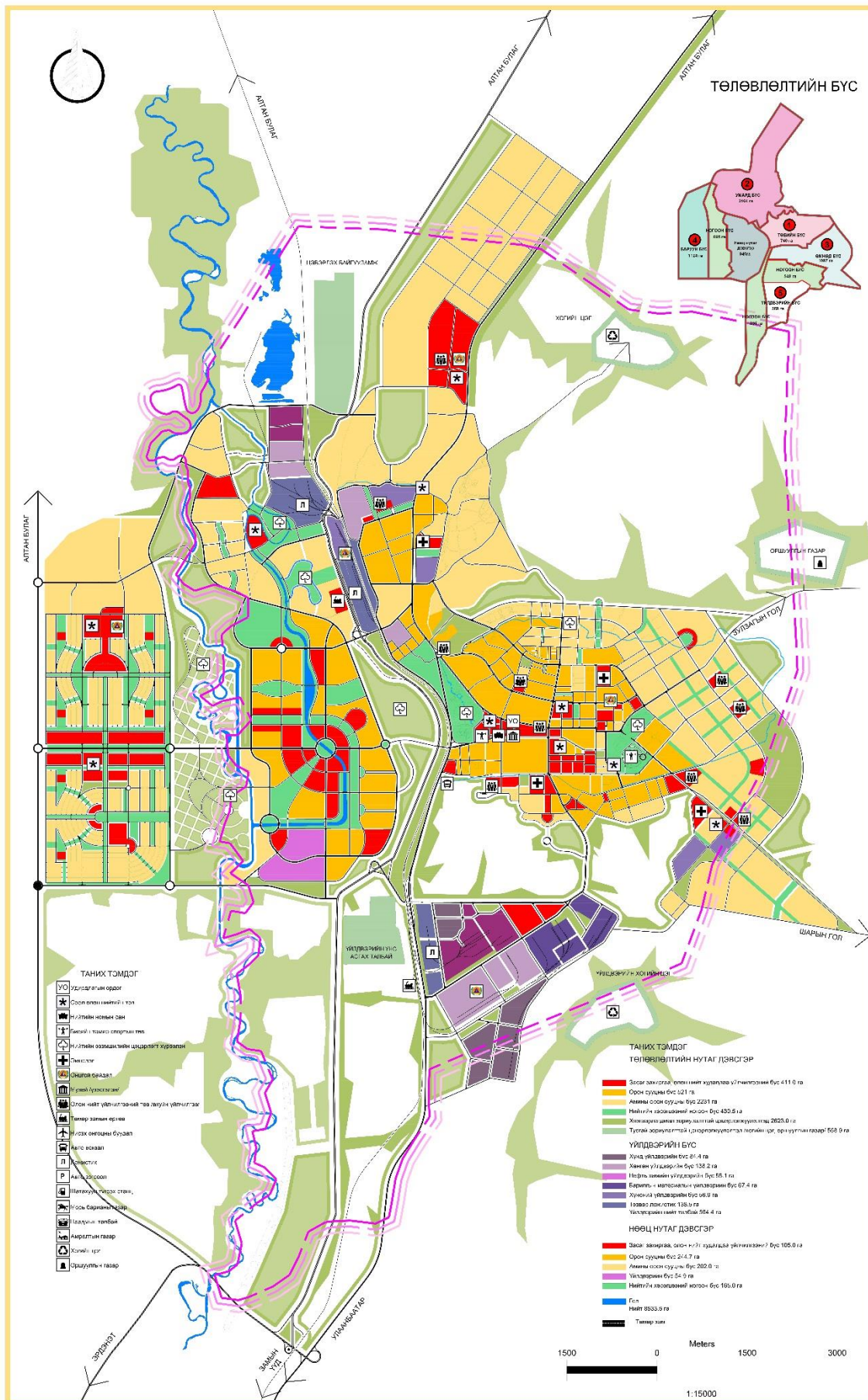
Төрөл бүрийн бараа, тоног төхөөрөмж, хөдөө аж ахуй, газар тариалангийн зориулалт бүхий агуулахын аж ахуйн нутаг дэвсгэр, мод үржүүлгийн болон цэцэг, ховор ургамал тариалах хүлэмжийн аж ахуй бүхий ургамал тарималжуулах нутаг дэвсгэр Хотын чанартай орон сууцны хороолол, олон нийтийн зориулалттай барилга байгууламжууд, худалдаа бизнесийн төв, сургууль цэцэрлэг зэрэг нийгмийн дэд бүтцийг холбосон явган зам, дугуйн зам, ногоон байгууламж бүхий цэцэрлэгт гудамжууд.

“Суурьшилын төвийн” болон “Өмнөд бүс”-ийг авто зам, нийтийн тээврээр холбосон “Суурьшилын хойт бүс” юм. Энэ бүсэд:

- Нийтийн орон сууц, амины орон сууцны холимог хороолол, дахин төлөвлөлтөөр нутаг дэвсгэрийн ашиглалт, хүний амьдрах чанарыг сайжруулсан нийгмийн дэд бүтцийн хангамж бүхий амины орон сууцны хороолол, мал бүхий иргэд, эрчимжсэн аж ахуй, хоршоолсон аж ахуй эрхэлсэн иргэдийн суурьших нутаг дэвсгэр хамаарч байна.
- Энэ суурьшилын бүсийн нутаг дэвсгэрээр Ази-Европыг холбосон олон улсын авто зам дайран өнгөрдөг
- Үйлдвэрийн 2-р бүсийн нутаг дэвсгэрт эрчим хүч, агуулахын барилгууд, жижиг дунд үйлдвэрлэлийн байгууламжууд үйл ажиллагаа явуулна.

Хотын нутаг дэвсгэрийн бүсчлэлийн дээрх тогтолцоо нь газар ашиглалт, газар зохион байгуулалтыг болон барилгажилтыг, хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хянан зохицуулах, хотын архитектур орон зайн зохиомж, хотын дүр төрхийг бүрэлдэн тогтооход чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
АРХИТЕКТУР ОРОН ЗАЙН БҮС

1.4 Архитектур орон зайн төлөвлөлт, гэр хорооллын үнэлгээ

Хотын гэр хороолол: Олон зуун жил нүүдлийн мал аж ахуй эрхэлсэн монголчууд ахуй амьдралдаа зориулан хэрэглэхэд тохиромжтой орон сууцтай болохыг эрт дээр үеэс эхлэн санаачилж цаг хугацаа улиран өнгөрөх тутам улам боловсронгуй болгосон сууцны нэг нь эсгий гэр юм. Монголчууд нийгмийн хөгжлийн үе шат бүрт гэр маягийн олон төрлийн барилга байгууламжийг барьж ашиглаж байв. Хот суурин барилга байгууламж барьж босгосоор байгаа боловч ард түмний амьдралд “Монгол гэр” хэзээ ч орхигдоогүй хот байгуулалтын өвөрмөц бүрэлдэхүүн болж Манай орны нөхцөлд “гэр” байсаар байх болно гэж үздэг.

Харин гэрийг хорооллоор байгуулж, орчин үеийн барилга байгууламж, тохилог орон сууцтай хослуулах амьдралын хэлбэрт шилжин соёл ахуйн үйлчилгээ, дэд бүтцээр ханган орчныг нь тохижуулах, гэр хорооллыг дахин төлөвлөх асуудал чухалчлан тавигдаж байна. Өнөөдрийн байдлаар Монгол улсын хот суурин, хөдөөгийн суурин “гэрээр” нутаг дэвсгэрээ “чимсэн” байна. Хот суурин газрын төвийн хэсгийн орон сууцны хороолол, хотын захын гэр хороололд /Хараа гол дагасан/ инженерийн болон нийгмийн дэд бүтцийн хөгжил харилцан адилгүйгээс амьдрах орчин эрс ялгаатай байна. Нэг хотын хоёр өөр орчны ижил, жигд хөгжлийг хангах нь хот төлөвлөлтийн хамгийн гол чухал асуудал юм. Хөрөнгө оруулалтын бодлого, хотын хөгжлийг хангаж иргэдийг орон сууцжуулах бодлого орон нутагт хийгдэхгүй байгаагаас хотын оршин суугчдын ихэнх хэсэг нь гэр хороололд амьдарч суурьшсан байна. Гэр хорооллыг ямарч бодлогогүйгээр, хот байгуулалтын төлөвлөлтгүйгээр байршуулсан ба хамгийн эрчимтэйгээр нутаг дэвсгэрээ тэлэх боломжийг олгосон нь агаарын бохирдол, хөрсний бохирдлыг бий болгож улмаар хүний амьдрах орчин сөрөг нөлөөнд автагдаж байна.

Энэ сөрөг нөлөөлөл нь зөвхөн гэр хорооллын оршин суугчдыг бус нийт Дархан хотын нутаг дэвсгэрийг ирээдүйд барилгажуулж болох, зам тээврийн сүлжээ, дэд бүтцээр хангах боломжтой нутаг дэвсгэрт байрласан байгаа нь “гэр хорооллыг дахин төлөвлөлтөөр” архитектур-орон зайн өвөрмөц шийдэл бүхий Амины орон сууц-нийтийн орон сууц хосолсон орчин үеийн орон сууцны холимог хороолол болгон өөрчилж хүн амын амьдрах “Ая тухтай-ногоон орон зайг” бий болгох нөхцөл бүрдэх юм. Гэр хорооллыг тохижуулах, хотын нэгдсэн замын сүлжээнд, нийтийн тээврийн сүлжээнд холбох, боломжтой хэсгийг инженерийн дэд бүтцээр хангах талаар Дархан сумын ЗДТГазар санаачлага тавин ажиллаж байгаа боловч хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа юм. Ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулж буй багтай гэр хороололыг өөрчлөн хагжүүлэх асуудлаар хамтран ажиллаж байгааг зөвлөх үйлчилгээний баг хүлээн зөвшөөрч тэдний саналыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусган ажиллахыг эрхэмлэсэн болно. Дархан хотын гэр хороолол нь хотын агаар, хөрс, усны бохирдлыг үүсгэж хүн амын амьдралын чанарт сөргөөр нөлөөлж байгаа нь Монголын хотуудын онцлог хүндрэл болоод байна.

Гэр хорооллын төлөвлөлт. Дархан хотыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөгөөр “Гэр хорооллыг дахин төлөвлөлтөөр” байршил, инженерийн дэд бүтцийн сүлжээнд холбогдох байдалтай уялдуулан амины орон сууцны хороолол болгон хөгжүүлнэ. Амины орон сууцны хорооллын ирээдүйн хөгжлийн төлөвлөлтийг хотын төвийн, умард, өмнөд бүсийн хороолол

дундын, хот орчмын бие даасан амины орон сууцны бүс нутгийн гэсэн гурван хэсэгт хуваан төлөвлөж байна. Гэр хорооллыг “амины орон сууцны хорооллоор хөгжүүлэх” Дархан хотын иргэдийн санаачлагыг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр дэмжиж, тэнд соёл ахуйн үйлчилгээгээр хангах, орчныг нь ногооруулан цэцэрлэгжүүлэх, бие даасан буюу төвлөрсөн инженерийн дэд бүтцээр хангах, замын сүлжээ, нийтийн тээврийн үйлчилгээгээр хангах хот байгуулалтын олон талын арга хэмжээг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна. Гэр хороололыг төлөвлөгдөж буй “Аж үйлдвэрийн парк”, “Барилгын материалын үйлдвэрлэлийн парк” байгуулах нутаг дэвсгэртэй авто зам, нийтийн тээврийн хэрэгслээр холбож ажлын байр-суурьшлийн бүс хооронд зорчих цаг хугацааг хэмнэх бодлогыг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр шийдвэрлэхийг эрмэлзлээ. Мөн хот болон гэр хороололын доторхи замын сүлжээнд “явган зам”, “Унадаг дугуйгаар зорчих замыг” тусган төлөвлөж байна.

Гэр хорооллын оршин суугчдын аж амьдрал орон сууцны нөхцлийг сайжруулах талаар ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байгаа олон талын арга хэмжээний нэг нь “Амины орон сууц” хорооллоор барих асуудал юм. Амины орон сууцыг иргэд өөрсдийн санаачилгаар барих тодорхой нөхцөл нь хөрөнгө оруулалтын бодлого юм. Иргэдээс аминдаа сууц барихад нь улсаас хөнгөлөлттэй зээл олгох, үйлдвэр, аж ахуйн байгууллагууд ажиллагсаддаа сууц барихад нь эдийн засгийн тусламж үзүүлэх, барилгын материал үйлдвэрлэгчидтэй тохиролцон хямд, бөөний худалдааны хямдруулсан үнээр барилгын материалаар хангах, хямд, чанартай зураг төслөөр иргэдэд үйлчлэх зэргээр гэр хорооллыг амины орон сууцны хороолол болгон хөгжүүлэх хөтөлбөрийн эхний үе шатанд “Шинэ бүтээн байгуулалт” дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхийг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр зөвлөж байна.

Төвийн бүсийн гэр хороолол. Энэ хэсэгт 12,15-р багийн гэр хороолол хамарч байна. Одоогийн байдлаар төвийн бүсийн гэр хороолол нь хотын барилгажсан хэсэгтэй зэрэгцэн оршиж байна. Энэ гэр хороололыг хот байгуулалтын дахин төлөвлөлтөөр амины орон сууцны бичил хороолол болгон хөгжүүлж хотын төв гудамж замтай зэрэгцээ орших бөгөөд төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээгээр хангах боломжтой юм. Иймд төвийн гэр хорооллыг тэнд оршин суугчдын санаачлагыг дэмжин амины орон сууц, өндөр болон дунд давхрын орон сууцны барилгаар барилгажуулж төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээнд холбож газрыг шинэчлэн зохион байгуулахаар төлөвлөсөн. Гэр хорооллын энэ хэсэг нь холимог орон сууцны хороолол хэлбэрээр зохион байгуулагдан хотын төвийн хэсгийн архитектур орон зайн системд уран сайхны зохиомжийн өвөрмөц шийдэл бүхий барилга байгууламж барихыг шаардах бөгөөд Дархан хотын дүр зурагт нөлөө бүхий хэсэг юм.

Өмнөд бүсийн гэр хороолол. Гэр хорооллын энэ хэсэг нь Батальон, Мангирт зэрэг инженерийн дэд бүтэц, замын сүлжээ, нийгмийн дэд бүтцээр төдийлөн хангагдаагүй, оршин суугчдын өөрсдийн хөрөнгөөр барьсан байшин, сууц, гэрт амьдарч байгаа иргэдийн хороолол юм. Гэр хороололд амьдарч байгаа эдгээр иргэдийн амины орон сууц барих, амины орон сууцны барилгын архитектур-орон зайн төлөвлөлтийг боловсронгуй болгох, эзэмшиж буй газартаа ногоон мод, жимс жимсгэний аж ахуй хөгжүүлэх, төмс, хүнсний ногоо тарих, орчноо тохижуулан амьдрах орчноо хотынхоо гоо зүйн шаардлагыг хангасан орчин болгон өөрчлөх

боломжтойг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна. Гудамж, зам, талбай, инженерийн болон нийгмийн дэд бүтэц, спорт биеийн тамирын тохижсон орон зай, бичил цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулан, таатай орчинд амьдрах нөхцөлөө иргэд-оршин суугчид өөрсдөө санаачлахын зэрэгцээ улсын болон хотын төсвөөс хөрөнгө оруулан санхүүжүүлэх, үер усны хамгаалалт, далан, суваг барьж байгуулах, хог хаягдалгүй орчинд амьдрах цогц төслийг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Мөн тусгай зориулалттай хангамжийн болон түрээсийн орон сууц зэрэг орон сууцжуулах олон бодлогоор орон сууц барихдаа гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын оролцоог нэмэгдүүлэх, ипотекийн зээлд хамрагдах боломжийн нутаг дэвсгэр юм. Гэр хороолол нь аажмаар 2020-2030 онуудад “амины орон сууцны хороолол” болж хөгжсөнөөр төвлөрсөн буюу сэргээгдэх эрчим хүчний хангамж, тохилог орон сууцны дэд төв бүхий (худалдаа ахуйн үйлчилгээ, банк санхүү, бизнесийн төв, зочид буудал, дуу шуугианы бохирдолгүй жижиг дунд үйлдвэрлэл бүхий ажлын байртай) хөгжингүй хороолол болон хувирах юм. Эдгээр барилга байгууламж нь ногоон архитектур бүхий ногоон орон зайг бий болгоно. Дээрх нөхцөл нь амины орон сууцны хороололд амьдрагсдыг ажлын байраар хангаж амьжиргааны түвшинг нь дээшлүүлнэ.

Захын гэр хороолол. Энэ хэсэгт 1,2,3-р баг, “Малчин” баг хамарч байна. Захын гэр хороолол гэдэг нь төлөвлөлтийн “Умард” бүсийн буюу хуучин Дархан хэмээх гэр хорооллын 1,2,3,5,6,7,8-р багийн нутаг дэвсгэр юм. Мөн “Малчин”, хэмээх хувийн малтай иргэдийн суурьшил багтаж байна. Сүүлийн жилүүдэд ялангуяа 5,6,7-р багийн гэр хороололд хүн амын суурьшлын нягтрал ихсэж байгаа бөгөөд инженерийн дэд бүтэц, замын сүлжээ, нийтийн тээврийн хүртээмж хүрэлцээгүй байна. Энэ нутаг дэвсгэрийн зэрэгцээ Дархан хотын хүнс барааны төв зах, худалдаа үйлчилгээний газрууд, эмнэлэг, сургууль, цэцэрлэг байршиж байгаагаас гадна Дархан хотын үүд хаалга болсон олон улсын чанартай Төмөр замын вокзал оршиж байна. Мөн Ази-Европыг холбосон төмөр зам, авто замын чиглэл дайран өнгөрч байна. Аймгийн иргэдийн хурлын тэргүүлэгчдын тогтоолоор иргэдэд газар өмчлүүлсэн нь “газар үл хөдлөх хөрөнгийн баталгаа” болж байна. Гэр хорооллын 6-р багийн нутаг дэвсгэрт Дархан хотын баригдаж эхлэх үед ашиглалтанд орсон насжилт өндөр болсон “Барак” барилгуудад оршин суугчид нь амьдралын тавгүй нөхцөлд оршин сууж байна. Захын хороололын аюултай, тохиромжгүй (үер усны аюул, өндөр хүчдэлийн шугамын доор, хурдны замын хамгаалалтын бүс, уул уурхай, үйлдвэрлэлийн хамгаалалтын бүс зэрэг) газруудад байрласан айл өрхийг нүүлгэн шилжүүлэх, тогтвортой суурьшсан буюу суурьших хэсгийг бие даасан инженерийн шугам сүлжээтэйгээр, газрыг шинэчлэн зохион байгуулж амьдрах нөхцлийг нь сайжруулан хороо, багийн захиргаа, төрөөс иргэдэд хүртээмжтэй үйлчилдэг ихэнх байгууллагууд бүхий (сургууль, цэцэрлэг, банк, санхүү, татварын зэрэг) байхаар төлөвлөж байна.

Дээрхи багуудын хүн амын байдлаас харахад одоогийн байдлаар 55 орчим хувь нь гэр хороололд амьдарч байна. 2035 онд хүн амын 35 % буюу 45,000 орчим хүн амины орон сууцанд амьдрахаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

Захын хорооллын хүн ам / 2016-2018 он.Эх сурвалж: www.1212.mn /

Огноо	2016 он	2017 он	2018 он	Дахин төлөвлөлтөөр ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан байдал
Дархан	Хүн амын тоо			
	82,247	84,256	86,749	
1-р баг	4,015	3,981	3,970	Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн болгон өөрчлөнө.
2-р баг	4,357	4,398	4,450	АОС хороолол болгон өөрчлөнө.
3-р баг	5,509	5,472	5,409	
5-р баг	4,768	4,846	5,064	Нийтийн болон АОС хороолол болгон өөрчилнө.
6-р баг	5,072	5,097	5,072	
7-р баг	6,104	6,198	6,157	АОС хороолол болгон өөрчлөнө.
8-р баг	7,104	7,197	7,203	
15-р баг	8,117	8,373	8,647	Нийтийн болон АОС хороолол, ногоон байгууламж болгон өөрчилнө.
Малчин баг	1,892	2,007	2,042	Эрчимжсэн мал аж ахуй, туслах аж ахуй эрхлэх өрхийн хороолол болгох.
Нийт	46,938	47,569	48,014	
<i>Нийт хүн амд эзлэх хувь</i>	<i>57.1</i>	<i>56.5</i>	<i>55.3</i>	

Мөн эдгээр гэр хороололд газар өмчлөх хувьчлах асуудлыг төвлөрүүлэх, аймаг орон нутгаас шилжин ирэгсэдийг суурьшуулах, ялангуяа Улаанбаатар хотын хэмжээнд бий болсон хэт төвлөрийг бууруулахад Дархан хот нээлттэй бодлого явуулах нь зүйтэй. Ойрын ирээдүйд Дарханд аж үйлдвэр, шинжлэх ухаан технологийн парк байгуулагдан, Их дээд сургуулийн болон шинжлэх ухааны байгууллагууд төвлөрөх төрийн бодлого хэрэгжих магадлалтай байгаа нь Улаанбаатараас Дархан чиглэлийн хүн амын урсгал нэмэгдэнэ гэж үзэж байна. Гэр хорооллыг “ногоон” хөгжлийн бодлогоор хөгжүүлэн агаар ус, хөрсний бохирдлыг бууруулах ажлыг зохион байгуулж хэрэгжүүлэх нь чухлаас гадна гэр хорооллыг амины орон сууцны тохилог орчин болгон хувиргахад оршин суугч иргэдийн санаачлага, идэвхтэй оролцоо хэрэгтэй. Гэр хорооллын ирээдүйн төрх байдлыг:

- Хот суурин газрын амьдралын нөхцөл байдлыг болон хотожсон амьдралын суурьшмал хэлбэрийг иргэд нь бүрэн ойлгосон ухаалаг суурин амьдралтай
- Ерөнхий төлөвлөгөөний заалтыг хүлээн зөвшөөрсөн иж бүрэн цогцолбороор хөгжсөн, тохилог орчин бүхий амины орон сууцны хороололтой
- Гэр хорооллын хувьчлагдсан эдэлбэр газрыг эздийн шууд оролцоотойгоор дахин төлөвлөж газрыг зүй зохистой ашиглах хот байгуулалтын үйл ажиллагааг иргэдтэй хамтран иргэдийн оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх
- Гэр хорооллын дэд бүтцийг болон нийгмийн дэд бүтцийг хот байгуулалтын норм, стандартын дагуу хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Сэргээгдэх эрчим хүч, нар, салхины, хөрсний дулаан зэрэг хүрээлэн буй орчны бохирдолгүй дэд бүтцийн эх үүсвэртэй
- Өндөр технологийн бие даасан хэсэгчилсэн дэд бүтцийг хөхүүлэн дэмжсэн /дулааны болон цэвэршүүлсэн усыг дахин ашиглах боломж бүхий эх үүсвэртэй, бохир усыг цэвэрлэн цэвэршүүлж аж ахуйн хэрэгцээнд дахин ашиглах технологи бүхий/ бодлогыг хэрэгжүүлэх
- “Өрхийн” болон “хоршооны үйлдвэрлэлд” хөрөнгө оруулан хамтын нөхөрлөлийн хөгжлийн хөтөлбөрөөр бие биенээ дэмжсэн, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлсэн бие даасан өрхийн орлоготой иргэд бүхий
- Хөгжлийн бодлогоо өөрсдөө тодорхойлж төлөвлөн бүтээн байгуулж, орчны нөхцөлөө хоршиж хөгжүүлэх засаг төрийн дэмжлэгийг хүлээн авч орон сууцжуулах бодлогоо хэрэгжүүлж чаддаг айл өрх бүхий байхаар ерөнхий төлөвлөгөөнд тодорхойлж байна.

Дархан хотын гэр хорооллыг дахин төлөвлөлтөөр орон сууцжуулахад инженерийн шугам сүлжээг өргөтгөх, шинээр барьж байгуулахад ихээхэн хмэжээний хөрөнгө оруулалтын бодлого шаарддаг нь гэр хорооллыг орон сууцжуулах бодлогыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учруулж байна. Монгол Улсын Их хурлын баталсан 2019 оны төсөвт Дархан хотын 5,6-р багийн нутаг дэвсгэрт амьдарч байгаа иргэдийн аж амьдралын нөхцлийг сайжруулах, гэр хорооллыг орон сууцжуулахад зориулсан инженерийн шугам сүлжээг 2019-2020 онуудад барьж байгуулахад 18,5 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт тусгагдсан байна. Энэ хөрөнгийн эх үүсвэрийг үр ашигтай зарцуулж 5,6-р багийн оршин суугчдыг 2020-2025 онуудад орон сууцаар хангах боломж нээгдэж байна. Иймд 5,6-р багийн иргэдийг орон сууцжуулах бодлогыг Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусган хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулсан.

Дархан Гэр хорооллын дахин төлөвлөлтөөр иргэдийн орлого, худалдан авах чадварт нийцсэн, чанартай зураг төслөөр төрөл бүрийн орон сууцыг барьж нийлүүлэх, амины орон сууцны хорооллын инженерийн болон нийгмийн дэд бүтэц, зам, инженерийн тохижилтын ажлыг улсын төсвийн хөрөнгөөр барьж байгуулах арга хэмжээг төрөөс зохион байгуулдаг гадаад орны туршлагыг хэрэгжүүлэх, нутагшуулах нь зүйтэй гэж ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна.

Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөгөөр Дархан хотыг Монгол улсын анхны гэр хороололгүй “Амины орон сууц-Монгол гэр хосолсон” амины орон сууцны хороолол болгон хөгжүүлэх хот байгуулалтын тогтвортой хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхийг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

1.5 Гэр хорооллын ариун цэврийн байгууламжийн шийдэл

Гэр хорооллын нүхэн жорлонгийн стандарт, төрлүүд

Дархан хотын хүн амын 56 хувь нь буюу гэр хорооллын 13,200 өрхийн 46 мянга орчим хүн 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 13, 15 дугаар багуудад өөрсдийн эзэмшил газарт гэр хороололд амьдарч байна. Гэр хорооллын эзэмшилд байгаа нутаг дэвсгэрийн хөрс нь хатуу ба шингэн хаягдал, хүн ба амьтны ялгадас, амьтны сэг зэм, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн хаягдал усаар бохирддог байна. Хөрсний органик бохирдолд их хэмжээний бичил биетнүүд байх бөгөөд тахлын онцгой аюултай өвчин үүсгэгч бактериуд хөрсөнд агуулагдахын эх үүсвэр нь гэр хорооллын нүхэн жорлон, угаадасны нүх хөрс, усыг бохирдуулах эх үүсвэр нь болдог байна. Олон жил нэг хашаанд суурьшсан өрх айлууд дахин нүхэн жорлон гарагх боломжгүй болдог нь хөрсний бохирдолтой тэмцэх арга хэмжээ авахыг шаардаж байна. Дархан хотын хүн амын 80 хувийг 2030 онд орон сууцжуулах, 2035 онд гэр хороололгүй Дархан хот болно гэж Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна.

Гэр хороололд 2035 он хүртэл хүн амын тодорхой хэсэг амьдрах тул айл өрхийн нүхэн жорлонгийн стандарт төрлүүдийг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгов.

Өнөөдрийн байдлаар хүн ам суурьшсан нутаг дэвсгэрт айл өрхийн хашаанд ээлтэй жорлон болон бохир усны цооногийг сайжруулж, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан орчин болгох арга хэмжээ дутагдаж байна. Хот суурин газрын эмх замбараагүй баригдсан хашаануудын ойролцоо эвгүй үнэр тархаж байдаг нь гэр хороололд амьдарч буй иргэд, энгийн нүхэн жорлонгоо өөрчлөн солих, амьдрах орчноо сайжруулах хүсэлтэй байдаг хэдий ч тэдний хэрэгцээ шаардлагад нийцэх, манай орны нөхцөлд тохирсон жорлонгийн талаархи мэдлэг мэдээлэл хомс учир тогтоогдсон стандарт, хэрэгжихгүй байна. Эдгээр бодлогогүй баригдсан ариун цэврийн байгууламжууд нь жорлон болон угаадасны битүүмжлэлгүй хийж стандартын шаардлага / MNS 59.24:2008 / - ыг зөрчиж хөрсийг бохирдуулж байгаа байгаа юм. Ялангуяа Хараа голын дагуу 1, 2, 3 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт он удаан жил суурьшиж байгаа өрх айлуудын нүхэн жорлон, угаадасны нүхний бохир шингэж хөрс бохирдуулах, улмаар хөрснийусанд нэвчин Хараа голын цэнгэг усыг бохирдуулах магадлал өндөр байна. Хараа голын уруйн үер, гадаргуугийн усны нөлөөллөөс хөрс бохирдох, хөрсний усны түвшин дээшилсний улмаас барилгажуулах, хүн амийн суурьших орчныг хязгаарлахыг инженер геологийн судалгаагаар тогтоосон.

Мөн ахуйн хог хаягдал, үнс шингэн бохирдолтой шууд холбоотойгоор хөрс усанд органик гаралтай бохирдлыг үүсгэдэг байна. Хот суурин газрын гэр хороололд амьдарч байгаа иргэд энгийн нүхэн жорлонгоо солих, амьдрах орчноо сайжруулах хүсэлтэй байдаг хэдий ч тэдний хэрэгцээ шаардлагад нийцэх, хотын нөхцөлд тохирох жорлонгийн талаар мэдээлэл, судалгаа, нийтэд сурталчлах асуудал хоцрогдсон байна.

Нүхэн жорлонгийн талаар дэлхий нийтэд түгээмэл / Финлянд, Турк, Сингапур, Австрали, Швед зэрэг / Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын баримтын цомог эх үүсвэрт үндэслэн:

- Агааржуулалттай сайжруулсан нүхэн жорлон, бордоожуулах жорлон, бага усаар зайлуулах жорлон,
 - Хуурайжуулах жорлон барьж амьдрах, орчныхоо ариун цэврийн хэвийн үйл ажиллагааг хангаж, эрүүл ахуйн дэглэмийг мөрдөх Шинэ стандартын 4 төрлийн жорлонгийн хувилбарыг тогтоосон байна.
1. **Агааржуулалттай сайжруулсан нүхэн жорлон:** Энэ нь ердийн нүхэн жорлонгийн сайжруулсан хувилбар бөгөөд тасралтгүй үргэлжлэх агаарын урсгал болон гэрлийн нөлөөгөөр үнэр болон ялаа гадагшилж байхаар төлөвлөгдөнө. Технологийн дагуу чанартай сайнагааржуулалт нь үнэрийг зайлуулснаар ялаа орох боломжийг багасгана.
 2. **Бордоожуулах жорлон:** Био буюу бордоожуулах жорлон нь нүүрстөрөгчөөр баялаг материал ашиглан хүний ялгадсыг үнэргүй, хоргүй бордоо болгох жорлонгийн төрөл юм. Үүнийг амралт сувилал, аялал жуулчлалын бааз, зуслан, гэр хорооллын айл өрхөд технологийн дагуу хэрэглэнэ. Хүний өтгөн ялгадсанд хүний эрүүл мэндэд аюул учруулах өвчин үүсгэгч нянгууд агуулагддаг тул технологийн дагуу ашиглалтын үйл ажиллагааг явуулдаг байна.
 3. **Хуурайшуулах жорлон:** “Экосан” буюу хуурайшуулах жорлонг усгүй хуурайшуулах арга ашиглан ахуйдаа хэрэглэдэг байна. Бохирдол үүсгэдэггүй, өртөг багатай тул дэлхий нийтэд түгээмлээр ашигладаг байна. Хуурай уур амьсгалтай халуун, хур бороо багатай уур амьсгалтай орнуудад илүү тохиромжтойгоос гадна шээсийг өтгөнөөс ялган өтгөнийг хатаах замаар бордоо үүсгэдэг онцлогтой тул технологийн шаардлагын дагуу ашиглаж байгаль орчинд аюулгүй, өмчилсөн буюу эзэмшил газартаа хөдөө аж ахуй, цэцэрлэгжүүлэх ажилд ус хэмнэн усыг бохирдлоос хамгаалах жорлонгийн систем бий болгох туршлагаар тогтоогдсон байна.
 4. **Бага усаар зайлуулах жорлон:** Энэ жорлон нь усан таглаа бүхий суултуураар бага усыг ашиглан ялгадсыг хөөх зарчмаар ажиллана. Нэг удаа 2 – 3 литр ус хэрэглэнэ. Өвлийн улиралд жорлонгоос гарах хоолойг дулаалбал зохино.

Бусад орнуудын туршлага

Финлянд улс: Хот суурин газруудын хүн амын ихэнх нь төвлөрсөн ариун цэврийн байгууламж ашигладаг бол хөдөө орон нутаг, олон зуун зуслангийн байшинд ашиглагдаж буй 500.000 орчим хуурай жорлон ашигладгаас 20.000 нь байшин дотор байрладаг байна. Хуурай жорлон, бордоожуулах жорлон үйлдвэрлэгчид нэгдэн Финляндын хуурай жорлонгийн холбоо байгуулан хүрээлэн буй орчноо хамгаалах иргэний үүргээ биелүүлэх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх хууль тогтоомжийн дагуу ажилладаг байна.

Турк улс: Бохирын төвлөрсөн системгүй газар нутагт айл өрхүүд тухайн оршин сууж буй газар нутгийн онцлогоос хамаарч дараахи төрлийн жорлонгуудыг ашигладаг байна.

- Нүхэн эко жорлон
- Устай жорлон

- Бордооны жорлон
- Хувинтай жорлонгийн төрлүүдийг батлагдсан норм, дүрмийн дагуу ашиглахыг хуульчлан заасан байна.

Сингапур улс: Байгаль орчин, нийтийн эрүүл мэндийн тухай хууль, усны шугам сүлжээ болон ус зайлуулах тухай хуулиараа ус, хөрс бохирдуулж байгаа этгээдэд хүлээлгэх хариуцлага, торгууль, зохицуулагч аж ахуйн нэгжийн гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлжээ. Нүхэн жорлонг стандартын дагуу хуульчлан тогтоосон байна.

Австрали улс: Газар дээр байгуулсан жижиг бохир болон муу усны системүүд, бохирын хаягдал, дахин ашиглалтын тухай хуулиндаа нүхэн жорлон байгуулахад тавигдах стандарт, шаардлагуудыг нарийвчлан заажээ. Үүнд:

- Хуурай нүхэн жорлон
- Цооногтой нүхэн жорлон
- Сайжруулсан нүхэн жорлон
- Усгүй жорлон
- Суултууртай нүхэн жорлон
- Химийн жорлон гэх 6 төрлийг ашиглах заавар зөвлөмжийг гарган

стандартчилсан байна. Нүхэн жорлон усны эх үүсвэрээс 100 метрээс гадагш байх, 1 хүний жилийн ялгадсын хэмжээ 0,0063 м байдаг тул жорлонгийн нүхний хэмжээ 1,5 метр өргөн амсартай, гүн нь 2,5 метр байхыг тусгайлан заасан байдаг байна.

Дархан хотын гэр хорооллын айл өрхөд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас эрхлэн гаргасан “ Хямд өртөг бүхий ариун цэврийн байгууламж, Нэгдсэн үндэстний байгууллагын Хөгжлийн хөтөлбөрийн “ Орчны эрүүл мэндийн тухай “ сэдэвт судалгаанаас үзэхэд нүхэн жорлонгийн сайжруулсан хувилбар болох экологийн жорлонгийн шийдэл илүү тохиромтой гэж үзэн санал болгож байна.

Экологийн жорлон нь хүний ялгадсыг хуримтлуулж / шээс болон өтгөн ялгадас / бордоо болгон хөдөө аж ахуй болон ногоон байгууламж, цэцэрлэгжилтэнд ашиглан ус хэмнэх, улмаар усны бохирдлоос сэргийлэх зорилго бүхий жорлонгийн систем болно. Хятад, Вьетнам, Энэтхэг, Өмнөд Африк, Герман, Швед, Мексик зэрэг орнуудад энэ төрлийн жорлонг ихээхэн ашигладаг байна.

Давуу тал нь:

- Хүний ялгадсыг эрүүл, аюулгүйн шаардлагад нийцсэн аргаар хадгалж дахин хэрэглэнэ.
- Гүний усыг бохирдуулахгүй,
- Тодорхой хугацаанд зөв технологийг ашиглаж хүний хортой ялгадсыг байгаль орчинд ашигтай бүтээгдэхүүн болгоно.

Бие зассаны дараа үнс буюу шороо асгаж эвгүй үнэрийг дарж ялаа орохоос сэргийлнэ.

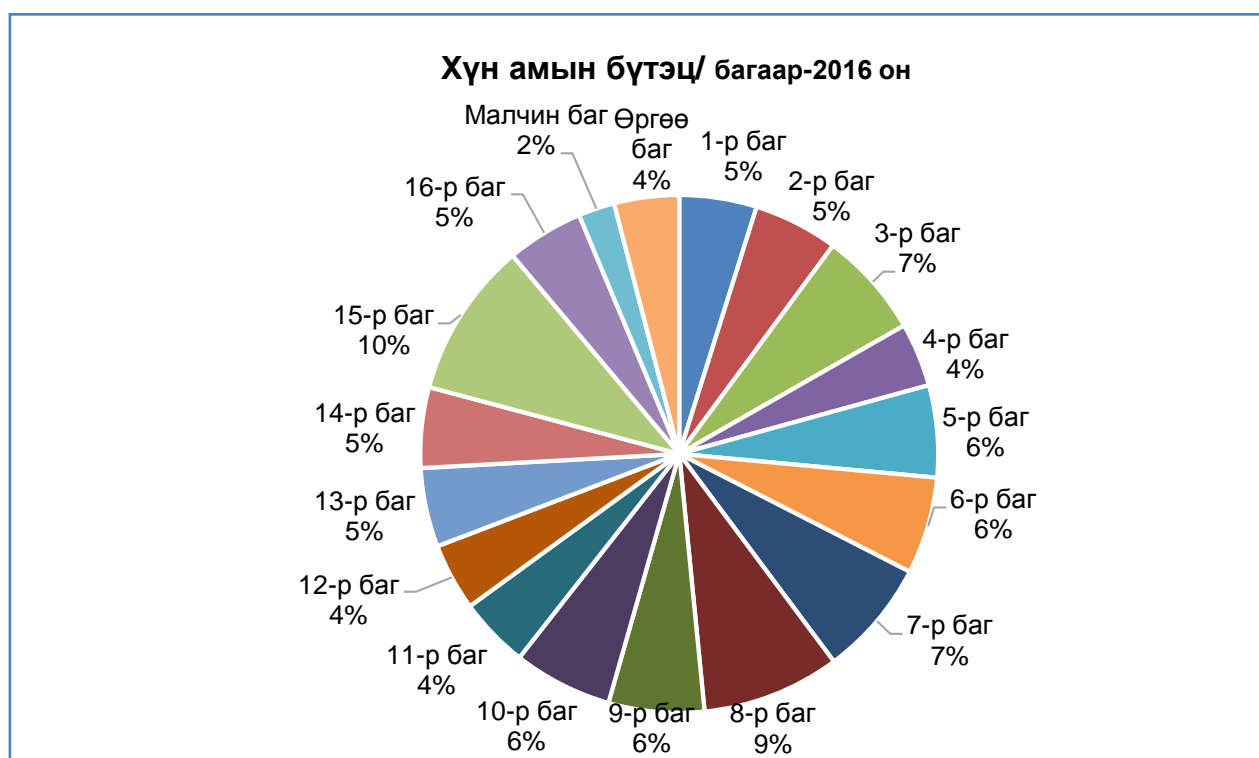
БҮЛЭГ 2. ХҮН АМ, НИЙГМИЙН ДЭД БҮТЦИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ШИЙДЭЛ

2.1 Хүн амын төлөвлөлт

2.1.1 Одоогийн байдал: 2016 оны байдлаар Дархан сумын статистикийн газраас гаргасан мэдээнд Дархан сумын 18 багт нийт 24,934 өрхийн 82,247 хүн тоологдсон байна. 2018 оны байдаар 25,767 өрхийн 86,749 хүн тоологдсон .

№	Үзүүлэлт	2016 он
1	Хүн амын тоо	82,247
2	Өрхийн тоо	24,934
3	Өрхийн коэффициент	3.4

Эх сурвалж: Дархан-Уул аймгийн Дархан сумын статистик мэдээ

Дархан хот хүн амын тоогоор Улаанбаатар хотын дараа орох Монгол улсын 2 дахь хот юм. Сүүлийн жилүүдэд Дархан хотод бүтээн байгуулалтын дорвитой хөрөнгө оруулалт хийгдээгүй, ажлын байрны хомсдол, ажлын байрны хомсдол үүсч хүн амын шилжих хөдөлгөөнийг нэмэгдүүлж байгаа нь хүн амын өсөлтөнд нөлөөлж байна.

Дархан хотыг 2016-2035 онд хөгжүүлэх Ерөнхий төлөвлөгөөнд хүн амыг 130 мянгад хүргэхээр тооцсон. Хүн амын ердэн өсөлтөөс гадна Дарханруу чиглэсэн шилжих хөдөлгөөнийг оновчтой удирдан зохион байгуулах шаардлагатай. Шилжих хөдөлгөөнийг бий болгохын тулд хөдөлмөр эрхлэлтийн төрөл, үйлдвэр, үйлчилгээ үзүүлэх аж ахуй нэгжийн өмчийн хэлбэр зэргээс хамааруулан тусгайлсан бодлогын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Хотын хөгжлийн удирдлага, өндөр хөгжлийн эдийн засаг, оюунлаг иргэдтэй ирээдүйн хот байгуулахын тулд төрийн хүртээмжтэй үйлчилгээ, төрийн ухаалаг албан хаагчид, өөрийн

хөрөнгө, санхүүжилтээр эрсдэл хүлээх чадвартай бизнес эрхлэгчдийг болон бүтээн байгуулалт, эдийн засгийн тусгайлсан бодлогын хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг оюунлаг хүн, мэргэжилтнүүдийг шилжүүлэн суурьшуулах замаар шилжих хөдөлгөөнийг удирдах нь чухал байдаг байна.

2.1.2 Хүн амын өсөлт:

Ердийн өсөлт : Хүн амын ердийн өсөлтийн үзүүлэлтээс харахад сүүлийн 5 жилийн байдлаар жилд дунджаар ердийн цэвэр өсөлт 1,468 хүнээр нэмэгджээ. Цэвэр өсөлтийн дундаж коэффициент 18.4 байгаа бөгөөд жилд дунджаар 1000 хүн тутамд 18 хүнээр нэмэгджээ.

Он	Төрөлт	Нас баралт	Ердийн цэвэр өсөлт	Цэвэр өсөлтийн коэффициент
2012	1915	532	1383	18.3
2013	1619	418	1201	15.7
2014	2198	545	1653	20.7
2015	2061	420	1641	19.4
2016	1978	515	1463	17.7
Нийт	9771	2430	7341	Дундаж к/ 18.4

2012-2016 онуудын хүн амын жилийн дундаж үзүүлэлтээр төрөлт 1955, нас баралт 486, цэвэр өсөлт 1468 байна.

Механик өсөлт : Сүүлийн жилүүдэд тус аймагт бусад аймаг, хотоос жил дараалан олон арван хүн шилжин ирж суурьшин, мөн түүнээс илүү тооны хүн Улаанбаатар хот болон бусад аймаг хотууд руу шилжин явж байгаагаас хүн амын тоо төдийлөн өсөхгүй байна.

Шилжих хөдөлгөөн /2012-2016 он

Он	Шилжиж ирсэн	Шилжиж явсан	Өсөлт +, бууралт -
2012	2,013.0	2,133.0	(120.0)
2013	2,850.0	3,948.0	(1,098.0)
2014	2,563.0	3,968.0	(1,405.0)
2015	2,306.0	3,677.0	(1,371.0)
2016	2,257.0	3,147.0	(890.0)
Нийт	11,989	16,873	(4,884)

Сүүлийн 5 жилийн механик өсөлтийн хөдөлгөөнөөс харахад 12,000 орчим хүн шилжин ирж, зөрөөд 17.000 орчим хүн шилжин явсан байна. Шилжилт хөдөлгөөний улмаас хүн амын өсөлтийн тоо 4900 орчим хүнээр багасчээ.

Шилжих хөдөлгөөн бүс нутгаар /2016 он

Бүсүүд	Баруун	Хангай	Төв	Зүүн	Улаанбаатар
Шилжиж ирсэн	195	326	655	38	1043
Шилжиж явсан	125	278	648	62	2034

2016 оны бүс нутгийн шилжилт хөдөлгөөнөөс харахад Баруун болон Хангайн бүсүүдээс шилжин ирсэн хүн амын тоо шилжин явсан хүн амын тооноос илүү байгаа ч Улаанбаатар хотруу шилжин явсан хүн амын тоо хэд дахин илүү харагдаж байна.

Дархан-Уул аймгийн хүн ам бүрэлдэн тогтоход дотоод шилжих хөдөлгөөн чухал үүрэг гүйцэтгэсэн бөгөөд хүн ам чөлөөтэй шилжин суурьших боломжтой болсноос хойш тус аймагт жил дараалан олон арван өрх, хүн ам бусад аймаг, хотоос шилжин ирж суурьшсан нь хөдөлмөрийн насны хүн ам, ажилгүйчүүд, амжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой хүн амын тоо нэмэгдэхэд ихээхэн нөлөөлсөн байна.

Сүүлийн жилүүдэд тус аймагт өргөн хэрэглээний бараа үйлчилгээний үнэ харьцангуй өндөр, барааны эрэлт хэрэгцээ багатайгаас зах зээлийн байдлаа даган Улаанбаатар хотруу шилжих хөдөлгөөн ихтэй байгаа бөгөөд шилжих хөдөлгөөнөөр хүн ам төдийлөн өсөөгүй байна. Газар нутаг, бэлчээр багатайгаас бусад аймгуудаас Дарханд шилжин ирсэн малчин өрхүүд Сэлэнгэ аймгийн ойролцоо сумуудаар нутаглаж, улмаар шилжин суурьшиж байна.

Хэдийгээр төрөлт нэмэгдэж байгаа ч шилжих хөдөлгөөний улмаас хөдөлмөрийн насны хүн амын тоо жил дараалан өссөөр байхад үйлдвэр, аж ахуй нэгжүүд бүрэн ажиллахгүй байгаа нь ажлын байрны хомсдлыг бий болгож, улмаар ажилгүйдэл, нийслэл хотруу шилжих хөдөлгөөн зэргийг нөхцөлдүүлж байна.

Дархан-Уул аймагт ажлын байр хомс, ажилгүйдэл ихтэй, жижиг бизнес эрхлэгчдэд ажиллах боломж муу, зах зээлийн багтаамж багатай, юмны үнэ өндөр, бэлчээр хүрэлцээгүй зэрэг шалтгаанаар бусад аймаг, хотууд руу ялангуяа Улаанбаатар хот руу жил бүр 2-3 мянга орчим хүн шилжин явж байгаад судалгаа хийж цаашид ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, бизнес эрхлэх таатай боломж бий болгох талаар анхаарах шаардлагатай.

Эх сурвалж: Дархан-уул аймгийн хүн ам зүйн танилцуулга судалгааны тайлан/ 2016 он

2.1.3 Улаанбаатар хотын шилжилт хөдөлгөөн, Дархан-уул аймгийн шилжилт судалгаа

Монгол улсын шилжих хөдөлгөөний сүүлийн 5 жилийн мэдээгээр Улаанбаатар хотруу чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн их байгаа бөгөөд Дархан-Уул аймгаас шилжиж ирсэн хүн ам, Төв аймгийн дараа 12,291 хүнээр 2-рт орж байна.

Нийслэлд шилжиж ирсэн хүн ам, аймгаар

№	Аймагууд	2010 он	2011 он	2014 он	2015 он	2016 он	Нийт
	ДҮН	39,701	28,593	31,356	30,297	25,196	155,143
1	Архангай	2,524	1,747	2,126	1,837	1,375	9,604
2	Баян-Өлгий	387	276	325	359	300	1,647
3	Баянхонгор	1,984	1,262	1,454	1,235	1,127	7,062
4	Булган	1,119	810	911	933	798	4,571
5	Говь-Алтай	1,769	1,258	1,143	1,120	888	6,178
6	Дорноговь	996	833	1,024	1,211	906	4,970
7	Дорнод	2,192	1,341	1,533	1,504	1,042	7,612
8	Дундговь	1,542	1,199	982	787	683	5,193
9	Завхан	3,291	1,973	1,530	1,400	1,201	9,395
10	Өвөрхангай	2,292	1,996	2,506	2,311	1,858	10,963
11	Сүхбаатар	1,232	764	715	594	545	3,850
12	Сэлэнгэ	2,679	2,084	2,508	2,487	1,895	11,653
13	Төв	2,623	2,539	2,802	2,798	2,363	13,125
14	Увс	2,283	1,466	1,212	1,289	1,211	7,461
15	Ховд	2,355	1,583	1,335	1,362	1,281	7,916
16	Хөвсгөл	1,974	1,291	1,473	1,513	1,313	7,564
17	Хэнтий	2,012	1,518	1,556	1,595	1,405	8,086
18	Дархан-Уул	2,945	2,114	2,560	2,558	2,114	12,291
19	Орхон	2,572	1,831	2,384	2,142	1,848	10,777
20	Говьсүмбэр	505	387	453	432	358	2,135
21	Өмнөговь	425	321	824	830	685	3,085

Эх сурвалж: НСГ, www.ubstat.mn

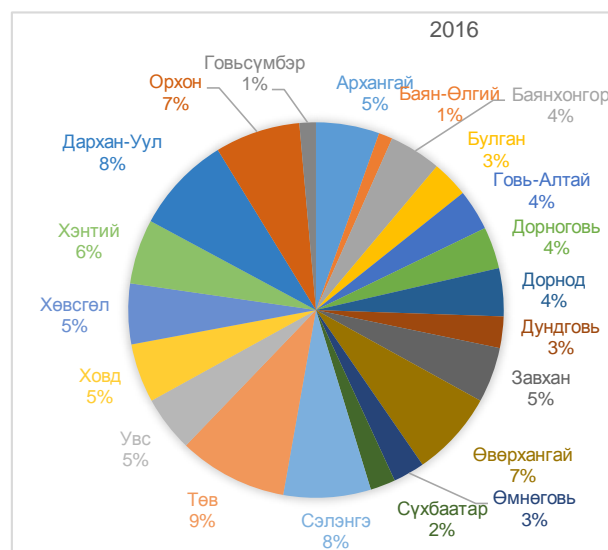
Шилжин ирж буй хүн амын бүтэц / 2016 он /

Шилжин ирсэн хүн амын бүтцээс харахад Дархан-Уул аймгаас шилжин ирсэн хүн амын тоо Улаанбаатар хотод шилжин ирэгсдийн 8 хувийг эзэлж байна.

Эх сурвалж: НСГ, www.ubstat.mn

Дархан-Уул аймгийн 2016 оны шилжих хөдөлгөөний бүс нутгаар хийсэн мэдээнээс харахад шилжин явсан нийт хүн амын 65 хувь нь буюу 2034 хүн Улаанбаатар хот руу шилжсэн байна.

Улаанбаатар хотын шилжилт хөдөлгөөний талаарх иргэдийн санаа бодлыг тодорхойлох зорилгоор 2018 оны 1 сард хотын төвийн 6 дүүрэгт шилжиж ирсэн иргэдийн дунд

асуулгын судалгаа явуулсан байна. Тус асуулга судалгаагаар Улаанбаатар хотруу шилжин ирэгсдийн 44 хувь нь ажилд орох зорилгоор, 15 хувь нь орлогоо дээшлүүлэх, 13 хувь нь суралцах гэж, 8 хувь нь зах зээлд ойртох гэж, 6 хувь бизнес эрхлэх гэж ирдэг байна.

Хот руу шилжиж ирсэн шалтгаан

Эх сурвалж: НЗТХ, Газар дээрх судалгааны үр дүн

Эндээс шилжилт хөдөлгөөний гол хүчин зүйл нь ядуурал, ажилгүйдэлтэй холбон ойлгож болохоор байна.

Улаанбаатар хотод шилжин ирэгсдийг хязгаарлах бодлогоор 2017 оны 1 сард Нийслэлийн Засаг Даргын захирамжаар 2018 оны 1 сар хүртэл нийслэл хотруу шилжилт хөдөлгөөн хийгдэхийг түр хориглох захирамж гаргаад байсан бол энэхүү захирамжаа үргэлжлүүлэн 2020 оны 1 сар хүртэл шилжилт хөдөлгөөнийг хориглохоор болсон байна. Энэхүү шийдвэр нь Дархан-уул аймгийн хүн амын механик өсөлтийг тогтворжуулан, шилжих хөдөлгөөнийг багасгах томоохон хүчин зүйл болж байна. Дархан хотын хүн ам 2016-2017 онд 2,009 хүнээр, 2017-2018 онд 2,444 хүнээр, 2016-2018 онуудад 4,453 хүнээр өссөн мэдээ байна. Эх сурвалж: Дархан-уул аймгийн 20017, 2018 оны нийгэм эдийн засгийн байдлын танилцуулга

2.1.4 Өмнөх ерөнхий төлөвлөгөөний хүн амын өсөлтийн хэрэгжилт

Дархан хотын 2020 хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө 2004-2005 онд Нийслэлийн хот төлөвлөлт, эрдэм шинжилгээ, зураг төслийн хүрээлэнд боловсруулсан бөгөөд Монгол улсын засгийн газар 2005 онд баталсан тус төлөвлөлтөөр Дархан хотыг 2005-2020 он хүртэл хөгжүүлэх, хүн амыг 115 мянган оршин суугчидтай байхаар төлөвлөсөн байна.

2016 оны байдлаар Дархан хотын хүн амын тоог төлөвлөлттэй харьцуулж үзэхэд 82,247 хүн ам байгаа нь төлөвлөлт 32,753 хүнээр дутуу байна.

Өнгөрсөн жилүүдийн хүн амын өсөлтөөс харахад 2020 он гэхэд хүн ам 115,000-д хүрэхгүй тооцоо гарч байна. Шилжин явж буй хүн ам ихэнх нь Улаанбаатар хот руу чиглэсэн байгаа бөгөөд Нийслэлээс 2020 хүртэл гаргасан шилжилт хөдөлгөөнийг хориглосон шийдвэр нь механик өсөлтийг нэмэгдүүлэх хүчин зүйл болж байна.

Ердийн цэвэр өсөлт, механик өсөлтийн дүн нэмэгдүүлэн (*Улаанбаатар хотруу шилжин явах хөдөлгөөн багасна гэж үзсэн*) тооцсоноор 2020-2035 оны түвшинд хүн амын төлөвлөлт хэрэгжих боломжтой тооцоолол гарч байна.

2.1.5 Хүн амын өсөлтийн чиг хандлага: Дархан хотын хүн амын өсөлтөд нөлөөлөх гол хүчин зүйлс нь:

- Хүн амын ердийн өсөлт
- Хүн амын механик өсөлт юм.

1. Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хугацаанд хүн амын ердийн өсөлтийн хүн амын төрөлтийн нийлбэр коэффициент 2.1-ээс дээш, хүн амын механик өсөлтийг нэмэгдүүлэх, шилжих хөдөлгөөнийг сааруулан хүн ам зүйн тогтвортой өсөлтийг хангаснаар хүн амын насны бүтэц идэржиж залуужна гэж тооцоолж байна. Дархан хотод их дээд сургуулийн хотхон, аж үйлдвэр – шинжлэх ухаан технологийн парк байгуулах, гадаад дотоод зам харилцаа хөгжих, хотын иргэдийн тав тухтай амьдрах орчин бүрдэх, хотын суурьшсан иргэд хотоос дайжих явц хязгаарлагдаж, хотын өөрийн шинж чанарт илүү эерэг өөрчлөлт гарах нь хотын нийгэм эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгаж хүн амын өсөлтийн хөдөлгөөнд өөрчлөлт орно. Орон сууцны хангамж сайжирч, ажлын байр болон нийгмийн дэд бүтэц, инженерийн дэд бүтцийн найдвартай эх үүсвэр бий болж эрэлт хэрэгцээ нь нэмэгдэж хүн амын амжиргааны тогтмол өсөлт бий болно. Нэг эмэгтэй амьдралын явцад дунджаар 2 хүүхэд төрүүлдэг ба төрөлтийн хувийг нэмэгдүүлж, хүн амын ердийн өсөлтийг хангах болно.

2. Үйлдвэрлэл үйлчилгээг төрөлжүүлэн ажлын байранд тавигдах шаардлагыг хангаж мэргэжлийн төрөл, өндөр чадавхитай шилжин ирэгсдийг болон дундаас дээш орлоготой гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг татан суурьшуулах нь Дархан хотыг “Мэдлэгийн эдийн засаг бүхий” орчин үеийн бүтээлч хотын шинж чанарт шилжин хөгжих бололцоо бий болох юм.

3. Тус хотын хүний нөөц, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлогын хүрээнд мэргэжил, боловсрол, сургалтыг түлхүү анхаарч техникийн ур чадвартай мэргэжилтэй оюунлаг хүний нөөцийг бэлтгэх, уул уурхай, барилга болон хурдацтай хөгжих хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийн салбаруудыг үндэсний боловсон хүчнээр хангах асуудал шийдвэрлэгдэх нь шилжин ирэх нөхцөл бүрдэж хүн ам хүн амын механик өсөлтийг нэмэгдүүлнэ.

4. Дарханы хот байгуулалтын таталцлал нөлөөллийн бүсэд орших Шарын гол, Орхон, Хонгор сумдад өнөөгийн байдлаар 30 гаруй мянган хүн амьдарч байгаа бол төлөвлөлтийн хугацаанд 50 мянган хүн амьдрах төлөвтэй байна. Энэ бүсэд ажлын байр нэмэгдэж хүн амын шилжин суурьшиж амьдрах таатай нөхцөл бүрдэж Улаанбаатар хотын төвлөрлийг бууруулах нөлөө бүхий орон зай болох юм. Монгол улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжилд нөлөө бүхий Дархан, Сэлэнгийн бүс нутгийн хүн амын суурьшил нутагшлын асуудлыг Монгол улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлэх төслөөр тодотгоно гэж үзлээ. Хот төлөвлөлтөнд тухайн хотын хүн амын төрөлт, нас баралт, шилжих хөдөлгөөн болон хүн амын тоо, нас хүйсийн бүтэц, байршлын талаарх ирээдүйн төлвийг урьдчилан таамагласан тооцоо

чухал үүргийг гүйцэтгэнэ. Хотын оршин суугчдын нийгмийн хэрэгцээ, түүнийг хангахад чиглэгдсэн эдийн засгийн нөөц боломжийг бүрдүүлэх, хөгжлийн бодлогыг харилцан уялдаатайгаар авч үзэх, ажиллах хүчний хэрэгцээ, цэвэр усны болон ариутгах татуургын шугам сүлжээ, эрчим хүч, харилцаа холбоо мэдээллийн технологийн эрэлт хэрэгцээ, дулаан хангамжийн эх үүсвэрийг тооцоолон төлөвлөхөд чухал үүрэгтэй. Хот төлөвлөлтөнд хүн амын хэтийн тооцоог хийхэд насны болон хүйсийн тооцоо чухал байдаг тул Дархан хотын тооцоог Монго улсын хүн амын өсөлтийн бодлого хэтийн төлөвлөлттэй уялдуулах нь зүйтэй гэж үзсэн.

2.1.6 Хүн амын ердийн өсөлтөнд нөлөөлөх нэмэлт хүчин зүйлсийн таамаглал:

Дархан-Уул аймгийн хүн амыг төлөвлөхдөө хүн амын өсөлтөнд нөлөөлөх нэмэлт нөхцлүүдийг харгалзан үзэж хүн амын өсөлтийг тооцох нь зүйтэй гэж үзлээ. Үүнд :

➤ Улаанбаатар хотын шилжилт хөдөлгөөний хязгаарлалт

Нийслэл Улаанбаатар хотын оршин суугчдын хэт өсөлт нь сүүлийн жилүүдэд хот байгуулалт, төлөвлөлт, байгаль орчин, экологийн аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж, төлөвлөлтгүй суурьшил бий болох, гэмт хэрэг зөрчил, ихсэх, замын хөдөлгөөнд хэт түгжрэл үүсэх, хүн амын эрүүл мэнд, нийгмийн халамж, үйлчилгээний салбар доголдох зэргээр эдийн засаг нийгмийн бүх талын харилцаанд хүндрэл учруулах болсон. Нийслэлийн хүн амын механик, хэт өсөлт, Улаанбаатар хотын агаарын бохирдлын 80 хувийг бий болгодог гэр хорооллын яндангийн тоо хоёр харилцан шууд хамааралтай байдаг. Энэхүү нөхцөл байдал нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 2-т заасан “иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхийг” ноцтой хөндөж байгаа юм.

Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч С.Батболд дээрх нөхцөл байдалтай холбогдуулан 2017 оны 1 дүгээр сарын 9-ний өдрийн А/17 дугаар захирамжаар хөдөө орон нутгаас Улаанбаатар хотод байнга оршин суухаар ирэх иргэдийн шилжилт хөдөлгөөнийг 2018 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрийг хүртэл түр хугацаанд зогсоосон шийдвэр гаргаж байсан билээ. Энэхүү шийдвэрийн дагуу эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах зайлшгүй шаардлагатай болон Улаанбаатар хотод орон сууц худалдан авч байгаагаас бусад иргэдийн нийслэл рүү чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөнийг хязгаарласан юм.

Улсын бүртгэлийн байгууллагаас гаргасан мэдээллээс үзэхэд дээрх шийдвэр гарснаас хойш буюу 2017 оны 11 сарын байдлаар орон нутгаас нийслэлд байнга оршин суухаар нийт 9.567 иргэн шилжин ирсэн нь өмнөх оны мөн үеийн байдалтай харьцуулахад 11.552 иргэнээр бага байна. Түүнчлэн 2017 оны 11 дүгээр сарын байдлаар нийслэлээс нийт 10.161 иргэн орон нутагт шилжин явснаар нийслэлд байнга оршин суугч иргэдийн тоо сүүлийн жилүүдэд анх удаа буурсан үзүүлэлттэй гарсан байна.

➤ Монгол Улс, БНХАУ, ОХУ зэрэг 3 улсын “Эдийн засгийн коридор байгуулах хөтөлбөр”-ийн хүрээнд Дархан-Уул аймагтай холбоотой төслүүд хамрагдаж байгаа бөгөөд энэхүү төслүүд хэрэгжсэнээр хүн амын өсөлтөнд нөлөөлөх хандлагатай гэж үзлээ. Тус хөтөлбөрт :

Монгол Улс, БНХАУ, ОХУ-ын “Эдийн засгийн коридор байгуулах хөтөлбөр”-ийн хүрээнд тээврийн дэд бүтцийн чиглэлээр:

1. Азийн автозамын сүлжээний АН-3 (УлаанҮд-Хиагт/Алтанбулаг-Дархан-Улаанбаатар-Сайншанд-Замын Үүд/Эрээн-Бээжингийн гаднах тойрог-Тяньжин) чиглэлийг дамжин өнгөрөх тээвэрлэлтэд идэвхтэй ашиглах, тус чиглэлд хурдны автозам барих,
2. Харилцаа холбооны дэд бүтцийг байгуулах ажлыг илүү идэвхжүүлж, Улаан Үд-Хиагт /Алтанбулаг-Дархан-Улаанбаатар-Сайншанд-Замын Үүд/ Эрээн-Улаанцав-Бээжин-Тяньжин чиглэлийн дамжин өнгөрөх тээврийн коридоруудын технологийн үйл ажиллагааг удирдах, аюулгүй байдлыг хангах талбарыг байгуулах зэрэг ажлууд яригдаж байгаа нь дээрхи ажлууд эрчимжсэнээр Дархан хотын эдийн засгийн хөгжил, хүн амын өсөлтөнд эерэг нөлөө үзүүлнэ.

➤ Улаанбаатар-Дархан чиглэлийн автозамын өргөтгөл шинэчлэлийн ажлын хүрээнд энэ онд Азийн хөгжлийн банкны 60 сая долларын хөнгөлөлттэй зээлээр Улаанбаатар -Дархан чиглэлийн зам засварын ажлыг хийж, эгнээг өргөтгөхөөр болсон юм. Мөн Засгийн газрын хуралдаанаар тус чиглэлийн замыг хоёр урсгал дөрвөн эгнээтэй болгож, Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтийг нэмэгдүүлэхээр боллоо. Замын шинэчлэлд нийт 225 сая доллар шаардагдагдах ба тус банкны төлөөлөгчид ойрын хугацаанд ирж замын ажилд шаардагдах хөрөнгө санхүүд үнэлгээ хийж, ирэх оноос нэмэлт санхүүжилтийг шийдвэрлэх юм байна. Замын ажлыг ирэх оны дөрвөдүгээр сараас эхлүүлэх бөгөөд богино хугацаанд барихаар төлөвлөж байгаа учир таван гүйцэтгэгчээр 204.6 км автозамын ажлыг хуваан гүйцэтгүүлэхээр боллоо. Улмаар ирэх ондоо багтаан бүрэн ашиглалтад оруулахаар төлөвлөсөн байна.

Азийн хөгжлийн банк (АХБ)-ны Захирлуудын зөвлөл 60 сая ам.долларын зээлийн санхүүжилтийг баталсан ба Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банктай хамтран хэрэгжүүлэх “Бүс нутгийн авто замыг хөгжүүлэх засвар арчлалтын төсөл”-ийн Зээлийн хэлэлцээрт гарын үсэг зурж баталгаажуулсан. Энэ зээлээр шинэчлэх 311 км зам нь худалдааг хөнгөвчлөх, эдийн засгийн хүртээмжтэй өсөлтийг бүрдүүлэх өндөр ач холбогдолтой гэж үзжээ.

Манай улсын авто замын өнөөгийн сүлжээ 48,538 километр. Гэвч 13 хувь нь л хатуу хучилттай. “Бүс нутгийн авто замыг хөгжүүлэх засвар арчлалтын төсөл”-өөр Монгол Улсыг Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс болон Оросын Холбооны Улстай холбосон авто замын нэн чухал коридорын хэсэг болох Улаанбаатар-Дархан, Дархан-Алтанбулаг чиглэлийн авто замд их засвар шинэчлэлт хийж, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сайжруулах юм. Төслийн хүрээнд авто замд замын тэмдэг, тэмдэглэгээ, хаалт хашлага, мэдээлэх самбарууд байршуулснаар замын аюулгүй байдал сайжирна гэж үзсэн. Энэхүү зам ашиглалтанд орсноор Дархан хотын “хөдөлгөөнт” хүн ам нэмэгдэх боломжтой. Автозамын дэд бүтэц сайжирснаар түүнийг даган үйлдвэрлэл, үйлчилгээ хөгжих, улмаар ажлын байр нэмэгдэх нь хүн амын өсөлтөнд түлхэц үзүүлнэ.

➤ Их дээд сургууль, Шинжлэх ухаан технологийн парк түшиглэсэн Эрдэм шинжилгээ инновацийн төв байгуулах, хүнд, хөнгөн үйлдвэрүүдийг дэмжин хөгжүүлэх, оюутны хотхоныг

байгуулснаар хүн амын ажлын байр нэмэгдэн шилжих хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлснээр механик өсөлт нэмэгдэнэ гэж үзлээ.

2.1.7 Хүн амын төлөвлөлт /2025-2035 он хүртэл : Хүн амыг төлөвлөхдөө дээрхи нэмэлт нөхцлүүдийг харгалзан үзэж жилийн дундаж өсөлтийг нэмэгдүүлэн тооцоолол хийснээр төлөвлөлтийн хугацаанд буюу 2035 онд 130,000 хүрэхээр тооцоолол хийгдлээ.

Үзүүлэлт	Төлөвлөлтийн хугацаа (2017-2035 он)		
	Дунд хугацаа 2025 он	Дунд хугацаа 2030 он	Төлөвлөлтийн хугацаа 2035 он
Хүн амын өсөлт	104,000	116,000	130,000
Өрхийн тоо	29,700	32,200	36,100

Монгол улсын статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сангийн хэтийн тооцоололтой төлөвлөлтийн үзүүлэлтийг харьцуулж харвал :

Монгол Улсын үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан Хүн амын 2015-2045 оны шинэчилсэн хэтийн тооцоо 2017 тайланд тусгаснаар дархан-Уул аймгийн хүн амын тоог 2025 онд **107.070**, 2035 онд **111.195** байхаар тооцон тусгажээ.

2016 оны байдлаар Дархан хотын хүн амын тоо Монгол улсын хүн амын 3 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд энэхүү өсөлтийг цаашид үргэлжүүлэн Үндэсний статистикийн Хорооноос гаргасан Монгол улсын 2025, 2035 онуудын хүн амын хэтийн төлөвлөлттэй харьцуулсан судалгааг хийж үзлээ.

Төрөлтийн аажим бууралттай үе/1А, 2А хувилбар :

Он	2020	2025	2030	2035
Статистикийн тооцоо	3,192,856.	3,441,144.	3,665,017.	3,891,702.
Харьцуулсан тооцоо	95785.68	103234.32	109950.51	116751.06

2А хувилбар

Он	2020	2025	2030	2035
Статистикийн тооцоо	3,262,903.	3,488,821.	3,688,694.	3,894,458.
Харьцуулсан тооцоо	97887.09	104664.63	110660.82	116833.74

Төрөлтийн дундаж бууралттай үе/1А,2А хувилбар :

Он	2020	2025	2030	2035
Статистикийн тооцоо	3,151,086.	3,377,503.	3,576,877.	3,768,128.
Харьцуулсан тооцоо	103985.838	101325.09	118036.94	113043.84

2А хувилбар

Он	2020	2025	2030	2035
Статистикийн тооцоо	3,216,543.	3,419,099.	3,593,599.	3,762,859.
Харьцуулсан тооцоо	106145.919	102572.97	118588.77	112885.77

Бүс нутгийн хүн амын төлөвлөлт, суурьшлийн хандлага

Дархан хотын хөгжүүлэх өмнөх Ерөнхий төлөвлөгөөнд хотын хүн амыг 100 – 115 мянга хүргэхээр төлөвлөж байсан боловч хараахан хэрэгжээгүй. Шинэ Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр Дарханд 2035 онд 36 мянган өрхийн 130 мянган хүн, 2035-2045 онд 200 мянган хүн, Дарханы хот байгуулалтын таталцлын бүсэд орших Шарын гол, Орхон, Хонгор сумдад 50 мянган хүн амьдрах төлөвтэй байна.

Дархан-Сэлэнгийн бүс нутагт 2035-2045 онд 400-450 мянган хүн оршин суух төлөвтэй байна. Энэ бүсэд хүн ам шилжин суурьших хөдөлгөөн нь Улаанбаатар хотын төвлөрлыг сааруулах чухал нөлөөтэй юм. Монгол Улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжилд нөлөө бүхий Дархан-Сэлэнгийн бүс нутагт хүн амын суурьшил нутагшлын асуудлыг “ Монгол улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлэх төслөөр ” тодотгоно гэж үзэж байна.

Дархан хотын хүн амын нутагшил, суурьшлын төсөөлөл / насны бүлгээр

Насны ангилал	2025 он		2030 он		2035 он	
	Эзлэх хувь	Хүний тоо	Эзлэх хувь	Хүний тоо	Эзлэх хувь	Хүний тоо
	100	104,000	100	116,000	100	130,000
0-4	12,0	12,480	12,0	13,920	12,0	15,600
5-19	30,0	31,200	30,0	34,800	30,0	39,000
20-34	30,4	31,616	30,4	35,264	30,4	39,520
35-60	17,6	18,304	17,6	20,416	17,6	22,880
60-аас дээш	8,0	8,320	8,0	9,280	8,0	10,400
Эмзэг бүлэг	2,0	2,080	2,0	2,320	2,0	2,600

Хот бүрдүүлэх хэсгийн хөдөлмөр эрхлэлт

№	Салбарын нэр		Төлөвлөлтийн хугацаа					
			2025 он		2030он		2035 он	
			Хүн	Хувь	Хүн	Хувь	Хүн	Хувь
1	Үйлдвэр үйлчилгээний	Аж үйлдвэр, барилгын салбар	21500	43	24012	43.13	26860	43
		Үйлчилгээний салбар	16000	32	18676	33.54	20980	34
2	Зам тээвэр логистикийн	Зам, тээвэр логистик	1500	3	1392	2.5	1560	2.5
		Төмөр зам						
		Авто зам						
		Агаарын зам						
3	Шинжлэх ухаан, Их дээд сургууль	Их дээд сургууль, шинжлэх ухааны байгууллага,	9000	18	9280	16.7	10400	16.5
		Аймаг хотын засаг захиргаа, олон нийтийн байгууллага	2000	4	2320	4.2	2600	4
Бүгд			50000	100	55680	100	62400	100
Нийт хүн ам 130,000. Үүнд эзлэх хувь-48%								

Үйлчилгээний салбарт хөдөлмөр эрхлэгчид

Үйлчилгээний салбар	Хүн амын үйлчилгээний төрөл	Төлөвлөлтийн хугацаа 2016-2035 он	
		Ажиллах хүний тоо	Эзлэх хувь
Соёл урлаг, нийгмийн дэд бүтэц	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага, цэцэрлэг	2770	26.1
	Ерөнхий боловсролын сургууль	2990	28.2
	Эрүүл мэндийн салбар	3120	29.4
	Спорт биен тамрын байгууллага	700	6.6
	Соёл урлагын байгууллага	1040	9.8
	Нийт	10620	50.7
Орон сууц, худалдаа ахуйн үйлчилгээ	Зочид буудал, ресторан, кафе	1500	22.4
	Худалдаа үйлчилгээний салбар	3000	44.8
	Орон сууц нийтийн аж ахуй СӨХ	960	14.3
	Ахуйн үйлчилгээ, угаалга, хими цэвэрлэгээ	1230	18.4
	Нийт	6690	32.0
Зам тээвэр дэд бүтэц	Онцгой байдлын үйлчилгээ	150	4.1
	Инженерийн дэд бүтэц, шугам сүлжээ засвар үйлчилгээ	1680	46.4
	Гадаад дотоод компанийн удирдлага	910	25.1
	Харилаа холбоо мэдээллийн технологи	880	24.3
	Нийт	3620	17.3
	Бүгд	20930	100.0

2.1.8 Хүн амыг хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах урьдчилсан тооцоо

Дархан хотын оршин суугчид, хөдөлгөөнт иргэд, аялан жуулчлагчид болон зорчин явагчид, дайран өнгөрөгч хүн амын хэсэг найдвартай, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан чанартай эко бүтээгдэхүүнээр хангагдах ёстой.

Иймд хүнсний бүтээгдэхүүний хувийн хэвшлийн болон жижиг дунд үйлдвэрлэгчдийг / ЖДҮ / Дархан хотын таталцал нөлөөллийн бүсэд орших суурин газруудаас хангах боломжтой гэж тооцож байна. Үүнд:

1. Төмс, хүнсний ногоо тариалах туслах аж ахуйг дэмжих,
2. Малын тэжээлийн аж ахуйг хөгжүүлэх,
3. Мах, өндөгний чиглэлийн шувууны аж ахуйг хөгжүүлэх,
4. Мах махан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх,
5. Сүү сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэн хөгжүүлэх,
6. Гахайн аж ахуйг хөгжүүлэн хотыг хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах асуудлыг шийдвэрлэх,
7. Зөгийн аж ахуйг хөгжүүлэх зэрэг асуудлыг шийдвэрлэж болно.

Дархан Сэлэнгийн бүс нутаг нь төмс, хүнсний ногоо тариалах, тэжээлийн аж ахуй хөгжүүлэх боломж бүхий нутаг дэвсгэр Дархан хотын эрчимтэй таталцал нөлөөллийн Дархан – Уул аймгийн Хонгор, Орхон, Шарын гол, Сэлэнгэ аймгийн Сайхан, Шаамар, Зүүнхараа сумд хамрагдах нь тус хотын иргэдийг хүнсний бүтээгдэхүүн, хүнсний чиглэлийн үйлдвэрүүдийг түүхий эдээр хангах, төмс хүнсний ногоо, өндөг, зөгийн бал, гахай, тахиа шувууны махаар загас, загасан бүтээгдэхүүнээр хангах боломжид хүрэхийн тулд хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйн салбарыг таталцлын бүсэд хөгжүүлэх шаардлагатай.

Төрийн өмчийн болон хувийн өмчид түшиглэсэн мал аж ахуй хөдөө аж ахуйн фермерийн эрчимжсэн аж ахуйг байгалийн өгөөжтэй газар хотоос 20, 50, 100 километрийн зайтайгаар байгуулах нь чухал. Тухайн бүс нутагт чихрийн манжин тарих боломж бий.

Хотын хөгжлийн эхний үе шатанд сүүн болон махан бүтээгдэхүүн, элсэн чихэр, жимс жимсгэнэ, масло, ургамлын тос зэргийг Улаанбаатар хотоос хангах хэрэгтэй.

Дархан хотын хүн амд шаардагдах хүнсний бүтээгдэхүүний жилийн хэрэгцээг гадаадын болон дотоодын жуулчид, хөдөлгөөнт иргэд ба суурин иргэд, түр оршин суугч иргэд тодорхой хугацаагаар шилжин суурьших иргэдийг оролцуулан 130 мянга хүртэлх орчим оршин суугчидтай болно гэж тооцож байна.

Хүн амын хүнсний хэрэгцээ, шаардлага /2035 он

Хотын хүн ам өсөн нэмэгдэхийн хирээр хүн амыг аюулгүй хүнсээр хангах нэн тэргүүний чухал асуудал болох бөгөөд Дархан хотын хувьд хөдөө аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутгийн хувьд гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, сүүн болон махан бүтээгдэхүүнийг дотоодооссоо хангах, элсэн чихэр, жимс, жимсгэнэ, масло, өндөг, ургамалын тос зэргийг гадаад эх үүсвэрээс хангах боломжтой.

Хотын хүн амд шаардагдах хүнсний бүтээгдэхүүний жилийн хэрэгцээг 2025 онд 104,000, 2035 онд 130,000 орчим оршин суугчидтай байж болох тооцоог болон 1 оршин суугчид хоногт хэрэглэх хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэгцээг тооцон гаргав.

Тооцоог гаргахдаа Эрүүл мэндийн сайдын 2017 оны А/74 дүгээр тушаал / Хоногийн хоол хүнсээр авбал зохих илчлэг, үндсэн шимт бодис, аминдэм, эрдэс бодисын зөвлөмж хэмжээ батлах тухай/-ыг үндэслэн тооцож гаргав.

Монгол хүний илчлэгийн хоногийн хэрэгцээг хангах хүнсний бүтээгдэхүүний жишиг хэмжээ (жилийн дундаж)

№	Хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрөл	Жилд	Хоногт
		(кг/жил)	(грамм/хоног)
1	Мах, махан бүтээгдэхүүн	43.8	120
2	Загас, загасан бүтээгдэхүүн	11.0	30
3	Шувууны мах	14.6	40
4	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	58.4	160
5	Тараг, аарц	65.7	180
6	Гурил	36.5	100
7	Гурил, гурилан бүтээгдэхүүн	65.7	180
8	Төрөл бүрийн будаа	18.3	50
9	Төмс	43.8	120
10	Хүнсний ногоо	94.9	260
11	Буурцагт ургамал	14.6	40
12	Жимс жимсгэнэ	73.0	200
13	Өндөг	7.3	20
14	Ургамалын тос	8.4	23
15	Цэцгий, масло	3.7	10
16	Сахар, чихрийн зүйл	12.0	33

Төлөвлөлтийн хугацаанд 2025-2035 онуудад Дархан хотын хүн амын хэрэгцээнд шаардлагатай хүнсний бүтээгдэхүүний тооцоо (130.0 мянган хүн амд тооцсоноор)

№	Хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрөл	Нэг хүнд жилд ноогдох хүнсний бүтээгдэхүүн (кг)	2025 он	2035 он
			104,000 хүн	130,000 хүн
1	Мах, махан бүтээгдэхүүн	43.8	4,555 тн.	5,694 тн.
2	Загас, загасан бүтээгдэхүүн	11.0	1,144 тн.	1,434 тн.
3	Шувууны мах	14.6	1,518 тн	1,898 тн.
4	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	58.4	6,074 тн.	7,592 тн.
5	Тараг, аарц	65.7	6,833 тн.	8,541 тн
6	Гурил	36.5	3,796 тн.	4,745 тн
7	Гурил, гурилан бүтээгдэхүүн	65.7	6,833 тн.	8,541 тн.
8	Төрөл бүрийн будаа	18.25	1,898 тн.	2,373 тн.
9	Төмс	43.8	4,555 тн.	5,694 тн.
10	Хүнсний ногоо	94.9	9,870 тн.	12,337 тн.
11	Буурцагт ургамал	14.6	1,518 тн.	1,898 тн.
12	Жимс жимсгэнэ	73	7,592 тн.	9,490 тн.
13	Өндөг	7.3	759 тн.	949 тн.
14	Ургамалын тос	8.4	874 тн.	1,092 тн.
15	Цэцгий, масло	3.7	385 тн.	481 тн.
16	Сахар, чихрийн зүйл	12	1248 тн.	1,560 тн.

2.1.9 Төлөвлөлтөнд харгалзан үзэх хүн амын онцлог үзүүлэлтүүд

Хотын хүн амын тодорхой хувийг эзлэх залуу оршин суугчид, ахмад настан иргэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээг дараах байдлаар шийдвэрлэхийг ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна. Үүнд:

Дархан хотод оршин суух залуусын хэрэгцээг шийдвэрлэх нь: Залуусын хамаарах нас: Монгол улсын хот суурин газрын хүн амын 45 хувийг 15 – 39 насны залуус эзлэж байна.

- Ажлын байрны хомсдлоос залуус хөдөөгөөс хүн ам суурьшсан хот руу, хотоос гадаадад хөдөлмөр эрхлэх шилжих хөдөлгөөнд орж байна. Хот байгуулалт, хотын засаглалд залуучуудын оролцоог нэмэгдүүлэх, тэдний дэвшүүлсэн оновчтой саналыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна. Тэдний аюулгүй, тав тухтай орчинд амьдрах, чөлөөт цагаа өнгөрөөх амарч тоглох, талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн, ногоон байгууламж, номын сан,

тоглоомын төв, спортын талбай, хямд төсөр чанартай орон сууц, усан спортын ордонг Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хугацаанд барьж байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав. Мөн тогтвортой ажлын байраар хангах, залуусын мэдлэг, ажлын ур чадварыг нэмэгдүүлэхийн тулд жижиг дунд үйлдвэрлэлийн тенант парк, аж үйлдвэрийн парк байгуулж ажлын байраар хангах, залуу эрдэмтдийн оюуныг тэтгэх Шинжлэх ухаан, техник-технологын хүрээлэн байгуулах, их дээд сургуульд суралцагсдын тоог нэмэгдүүлэхийн тулд их дээд сургуулийн хотхоныг /кампус/ олон улсын жишгээр байгуулах саналыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав. Орон сууцны хангамжийг өөрсдөө шийдвэрлэх, хамтын хүчээр амины орон сууцаа хорооллоор барих, залууст зориулсан нийтийн орон сууцыг өвөрмөц төлөвлөлт, архитектур орон зайн шийдлээр төлөвлөн хэрэгжүүлэхийг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна..

- Хотын ойролцоох байгалийн үзэсгэлэнт газруудад спорт, биен тамирын клуб, спорт тоглоомын талбай, залуусын амралтын газар байгуулах, Хараа гол, Зулзагын голын нээлттэй орон зайд усан спорт, наран шарлагын газар зэргийг орчин үеийн хот байгуулалтын бодлогоор хэрэгжүүлэхийг санал болгож байна. Залуусын бие бялдрыг чийрэгжүүлэх, бие бялдрын хүмүүжил олгох, тэдний спорт биен тамирын авъяас чадварыг дэмжин дэлхийн түвшинд гаргах спорт биен тамирын цогцолбор, мөсөн спортын ордон бүхий иж бүрэн цогцолбор байгуулна

Ахмад настны хангамж: Дархан хотын хүн амын 6 – 8 хувийг ахмад настан эзэлж байна. Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хугацаанд 2030 – 2035 онд ахмад настны хүн амд эзлэх ачаалал нэмэгдэхийг “Үндэсний статистикийн тооцоо” үзүүлж байна. Дархан хотын амьдралын түвшин, чанар дээшилснээр наслалт уртсаж хотын хүн амд эзлэх байдал 8,5 – 9,3 хувьд, улмаар 2050 онд 28 хувиас давна гэсэн тооцоо байна. Ахмадуудад зориулсан дэд бүтэц, амралт сувиллын газар, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх төв, эрүүл мэнд, бие чийргэжүүлэх төв, ахмадын хөгжлийн төв зэргийг байгалийн тохиромжтой, үзэсгэлэнтэй газар байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгосон бөгөөд хөдөлмөр эрхлэлтийн төв бүхий асрамжийн газар байгуулж тэдний орлогыг нэмэгдүүлэх боломжтой.

Ахмадуудад зориулагдсан тэдний эрэлт хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн орон сууцны талбайг нэмэгдүүлэн орчныг нь тохижуулж “ Ногоон орон зай “ бүхий хороолол болгон өөрчлөн амьдрах чанарыг хот байгуулалтын бодлогоор хэрэгжүүлэх хэрэгтэй гэж үзэж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх зүйн байдлын талаар ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан байдал: Монгол улсын хэмжээнд 2018 оны байдлаар 105 мянга, Дархан-уул аймагт 4,200 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд амьдарч байгаа гэсэн статистик мэдээ байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор дараах ажлын байраар хангах боломжтойг хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна. Үүнд:

- Оёдлын жижиг үйлдвэр
- Цаасан эдлэлийн үйлдвэр
- Мужаан, гар урлалын үйлдвэр зэрэг хөдөлмөр эрхлэх төв

- Бариа засал, массажны эмнэлэгт үзүүлэх, зөвөлгөө өгч эрүүл мэндийг анхаарах
- Хэрэглээний компьютер ашиглан ажиллах боломж бий болгох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйлдвэр болон сэргээн засах эмчилгээ үйлчилгээний төв байгуулах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан асрамж, сувилалын газар, орон сууцны бичил хороолол /АОС буюу нийтийн орон сууцны/ барьж байгуулах
- Автомашины тусгай зогсоол, ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлсэн амралтын бичил орчныг тэдний оршин суух газрын ойролцоо байгуулах
- Мэдрэмжтэй тусгай замыг хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу байгуулах
- Тусгай сургалтын төв, олон нийт, худалдаа үйлчилгээний байгууллагуудад хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу шаардлага бүхий зориулалтын өрөө тасалгаануудыг төлөвлөх /бие засах өрөө, амралтын өрөө/ асуудлыг тухайн барилга байгууламжийн зураг төсөл боловсруулах зургийн даалгаварт тусгаж хэрэгжүүлж байх хэрэгтэй.

Хот байгуулалтын бодлогоор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан явган зам, нийтийн тээврийн хэрэгслийн зогсоол, барилга байгууламжийн орц гарцад зориулалтын налуу зам, тэргэнцэртэй хүний зам, саадгүй зорчих хөтөч хавтанцар дугуйн замыг “БНБД-30.01.04”-ын заалтын дагуу төлөвлөнө. Гудамж замын налуу хашлага, гэрлэн дохионы точлуурыг тэдний хөдөлгөөнд саад бололгүйгээр байршуулахаас гадна нийтийн тээврийн хэрэгслээр тэдний саадгүй зорчих нөхцөл байдлыг хангасан тэмдэг, мэдрэх тэмдэгийг норм стандартын дагуу байршуулах хэрэгтэй. Автомашины зогсоол, мод ургамлын төрөл, цэцэрлэгжилтийг тэдний хөдөлгөөнд саад болохгүйгээр төлөвлөж хэрэгжүүлнэ. Соёл урлаг, спорт биен тамирын байгууламжид тэднийг бусдын адил оролцох боломжоор хангасан байх шаардлагатай.

Дарханд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо улсын дунджаас (улсын дундаж 3,2% бол Дарханд 4,2%) байна. Тэдний амьдрах чадвар, амьдралын чанарыг сайжруулах, оюуны чадавхийг нэмэгдүүлэх хот байгуулалтын бодлогод:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн цэцэрлэг байгуулах
- Баг насны болон дунд насны хүүхдэд зориулсан сургалтын төвийг орон сууцны хэсэгт байгуулах
- Оюун ухааны хомсдолтой, сонсголын, хэл ярианы хомсдолтой хүүхдэд зориулагдсан сургалт, үйлдвэрлэлийн дадлага олгох кабинетийг ахлах болон дунд сургуулийн төлөвлөлтөнд тусгах боломж байна. Нуруу нугас тархины сааталтай хүүхдийн заслын тасгийг эрүүл мэндийн төвүүдэд байгуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгов.

2.2 Орон сууц хангамжийн төлөвлөлт

Одоогийн байдал: Дархан сумын нийт 24,987 өрхийн 44.1 хувь буюу 13,472 өрхийн 45,000 орчим хүн орон сууцанд амьдарч байгаа бол 45.9 хувь буюу 11,515 өрхийн 39,000 орчим хүн гэр хороололд амьдарч иргэд нь өөрсдийн хөрөнгөөр орон сууцжуулах бодлогоо хэрэгжүүлж байна.

Гэр хорооллыг дахин төлөвлөлтөөр орон сууцжуулах нь Дархан хотын хөгжлийн бодлогод тусгагдаж байгаа боловч төдийлөн хэрэгжихгүй байгаа юм, Дархан хот байгуулагдсан цаг үеэсээ эхлэн орон сууцыг инженерийн дэд бүтцийн хангамж, нийгмийн дэд бүтэц, худалдаа ахуйн үйлчилгээ, соёл боловсрол эрүүл мэндийн барилга байгууламж бүхий орон сууцны иж бүрэн цогцолбор хорооллоор барьж байгуулаж ирсэн түүхтэй.

Ерөнхий төлөвлөгөөнд шинээр төлөвлөх орон сууцны хорооллын нягтралыг дараах байдлаар төсөөлж байна. Үүнд:

- 5 - 7-10 буюу түүнээс дээш давхар орон сууцтай холимог хороолол 3400-6300 м²/га буюу 160 хүн/га 270 хүн/га
- 4-5 давхар дунд нягтралтай 2700м²/га буюу 130 хүн/га
- Амины орон сууцны хороололд 1800 - 2800м²/га буюу 45 - 60 хүн/га / 1000 хүнд 22 га нутаг дэвсгэр
- Өрхийн бүтэц 3.6 хүн/өрх
- Дархан хотод нийт 17.000 айлын орон сууц шинээр баригдах бөгөөд нийтийн орон сууцанд оршин суугч нэг хүнд 22.0-30.0 м², нэг өрхөд 84.0-120.0м² буюу орон сууцны фондын нийт талбай 1540,0 мянган м² байхаар төлөвлөв.
- Амины орон сууцанд (таун хаус, хаус) оршин суугч нэг хүнд 30 - 38,2м², нэг өрхөд 120.0-152.8м² сууцаар орон сууцны хангамжийг тооцох нь орчин үед хүний амьдрах таатай орчныг бүрдүүлнэ.

Орон сууцны хангамжийн төлөвлөлт. Дархан хотын орон сууцны хангамжийн төлөвлөлтийг зургийн даалгаварт заасны дагуу болон хот төлөвлөлтийн норм, стандарт, инженер геологийн судалгааны дүгнэлт, хот тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм / БНБД 30.01.04 –ийн дагуу тооцон төлөвлөв.

- Газар хөдлөлтийн эсрэг арга хэмжээ тусгагдаагүй, ашиглалтын хугацаа дууссан, хүний амьдралын орчин үеийн шаардлагыг хангахаа больсон, инженерийн дэд бүтцээр хангагдаагүй хуучин барилга байгууламжийг хуулийн дагуу буулган шинэчлэн барилгажуулах
- Орон сууцны хангамжийн эрэлт нийлүүлэлт болон онцлогийг харгалзан орон сууцны ангилалыг дараах байдлаар төлөвлөх нь зүйтэй гэж үзсэн. Үүнд:
 1. Амины орон сууц (хаус, таун хаус маягийн) 1 өрхөд-120-150м²
 2. Нийтийн орон сууц (бага, дунд орлоготой иргэдэд зориулагдсан) – 60-84м²

3. Таталцлын бүсийн хүн амд зориулагдсан амины орон сууц буюу хувьчлагдаж өмчлөгдсөн газарт суурьших болон өрхийн эрчимжсэн аж ахуй, жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч иргэдэд зориулагдсан орон сууцыг тэдний ашиг сонирхолд нийцүүлэн төлөвлөхийг санал болгож байна.

Дархан хотын суурьшлын бүсийн орон сууцны хорооллуудад төлөвлөлтийн хугацаанд бүгд 130 мянган хүн оршин суух бөгөөд нийт хүн амын 35 хувь буюу 12,600 өрхийн 45,500 хүн амины орон сууцанд, 47 хувь буюу 17,000 өрхийн 61,100 мянган хүн шинээр барих орон сууцанд, нийтийн орон сууцанд 18 хувь буюу 23,400 мянган хүн, 6,500 өрх хотын төвийн ашиглалтанд байгаа орон сууцанд амьдарна.

Нийтийн орон сууцны 5-6 давхар барилга 40%, 9-16 давхар барилга 25%, амины орон сууцны 2-3 давхар барилга 35%-ийг эзлэх ба дахин төлөвлөлтөөр гэр хороололын архитектур орон зайн төлөвлөлтийг сайжруулснаар Дархан хот Монгол улсын гэр хороололгүй анхны хот болно гэж ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна.

Орон сууцжуулах бодлогыг төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн үед улсын төсвийн болон гадаадын /ЗХУ/ хөрөнгө оруулалтаар олон арван барилгууд баригдсан бөгөөд эдгээр барилгууд нь өнөөдрийн хүний амьдралын хэрэгцээ шаардлагыг төдийлөн хангаж чадахгүй байж болох юм. Сүүлийн 3-5 жилд Дархан хотод орон сууцны хорооллуудын хэсэгчилсэн ерөхий төлөвлөгөө боловсруулагдан эхний ээлжийн барилгууд хэрэглэгчдийнхээ хэрэгцээг хангаж байна.

Хүн амын ая тухтай амьдрах нөхцлийг хангах, хотынхоо архитектур- орон зайн төлөвлөлтийг өвөрмөц байдлаар шийдвэрлэн Дархан хотыг дэлхийн жишигт нийцсэн орчин үеийн хотын хэмжээнд хөгжүүлэх нь Дарханчуудын эрхэм зорилго болж байна.

Дархан хотыг орон сууцжуулахдаа :

- Амины орон сууц
- Нийтийн орон сууц
- “Аппартмент” орон сууц
- Түрээсийн орон сууц
- Залуу гэр бүлийн орон сууц
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан ооршин суугчдын хэрэгцээнд орон

сууцыг барьж байгуулан тэдний амьдралын ая тухтай нөхцлийг хангах хэрэгтэй. Судалгаагаар гэр хорооллыг дахин төлөвлөлтөөр хот байгуулалтын орчин үеийн, хүний амьдралын олон талт хүсэл эрмэлзлийг хангасан техник технологийн өндөр шийдэл бүхий (сэргээгдэх эрчим хүч, ухаалаг дэд бүтэц, ногоон хөгжлийн бодлого шингэсэн) орон сууцаар хангах боломж нээлттэй байна. Дархан хотод орон сууцны санг нэмэгдүүлэх барилгын материалын үйлдвэрүүд үйл ажиллагаа явуулж байсан нь (байшин үйлдвэр комбинат, силикат тоосгоны үйлдвэр, бетон завод, керамзитийн үйлдвэр)оршин суугчдыг орон сууцаар хангах давуу талтай байсан .

Дархан сумын орон сууцны хангамжийг дараах байдлаар төлөвлөв:

№	Орон сууцны төрөл	2018-2035 он		Орон сууц /м ²
		Өрхийн тоо	Хүн амын тоо	2035
1	Нийтийн орон сууц	17,000	61,100	1,540,000
2	Амины орон сууц	12,600	45,500	1,458,000
	Нийт	29,610	106,600	2,998,000
3	Хуучин орон сууц / одоо	6,500	23,400	351,000
	Бүгд	36,000	130,000	3,349,000

Эхний ээлжинд барилгажуулах Орон сууцны хороолол /2016-2025 он/-уудын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө

Байршил	Төлөвлөсөн үзүүлэлтүүд	Хүчин чадал	Хүн ам	Нормативт х/чадал /1000 хүн
9-р баг 11 дүгээр хороолол	12 давхар орон сууцны барилга	960 айл / 60*16 ш	3360	
	Ерөнхий боловсролын сургууль	450 хүүхэд		660 хүүхэд
	Хүүхдийн цэцэрлэг	250 хүүхэд		306 хүүхэд
9-р баг 25 дугаар хороолол	12 давхар орон сууцны барилга	60 айл / 60*1 ш	2590	
	9 давхар орон сууцны барилга	135 айл / 45*3 ш		
	7 давхар орон сууцны барилга	245 айл / 35*7 ш		
	5 давхар орон сууцны барилга	150 айл / 25*6 ш		
	АОС	150 айл / 25*6 ш		
	Хүүхдийн цэцэрлэг	150 хүүхэд		306 хүүхэд
9-р баг 24 дүгээр хороолол	16 давхар орон сууцны барилга	640 айл / 80*8 ш	5128	
	9 давхар орон сууцны барилга	225 айл / 45*5 ш		
	12 давхар орон сууцны барилга	600 айл / 60*10 ш		
	Ерөнхий боловсролын сургууль	1250 хүүхэд		1020
	Хүүхдийн цэцэрлэг	140 хүүхэд		459
	Хүүхдийн цэцэрлэг	140 хүүхэд		
9-р баг 12 дугаар хороолол	12 давхар орон сууцны барилга	1320 айл / 60*22 ш	5145	
	3 давхар тоглоомын төвтэй барилга	150 айл / 25*6 ш		
	Ерөнхий боловсролын сургууль	250 хүүхэд		1020
	Хүүхдийн цэцэрлэг	250 хүүхэд		459
14-р баг 3 дугаар хороолол	12 давхар орон сууцны барилга айл / 60*25 ш	5600	
	9 давхар орон сууцны барилга айл / 45*28 ш		
	Ерөнхий боловсролын сургууль хүүхэд		1120
	Хүүхдийн цэцэрлэг	100 хүүхэд		504
	Хүүхдийн цэцэрлэг	150 хүүхэд		

15-р баг 13 дугаар хороолол	16 давхар орон сууцны барилга	400 айл /80*5 ш	6794		
	9 давхар орон сууцны барилга	450 айл / 45*10 ш			
	5 давхар орон сууцны барилга	400 айл / 25*16 ш			
	12 давхар орон сууцны барилга	192 айл / 48*4 ш			
	9 давхар үйлчилгээтэй орон сууцны барилга	280 айл / 70*4 ш			
	5 давхар орон сууцны барилга	100 айл / 25*4 ш			
	2 давхар таунхаус	67 айл / 67*1 ш			
	2 давхар таунхаус	24 айл / 24*1 ш			
	2 давхар таунхаус	28 айл / 28*1 ш			
	Ерөнхий боловсролын сургууль	240 хүүхэд			1360
	Ерөнхий боловсролын сургууль	1250 хүүхэд			
	Хүүхдийн цэцэрлэг	140 хүүхэд			612
Хөтөл хороолол	Ерөнхий боловсролын сургууль	920 хүүхэд	3311	660	
	Ерөнхий боловсролын сургууль	1280 хүүхэд			
	Хүүхдийн цэцэрлэг	100 хүүхэд			
	Хүүхдийн цэцэрлэг	140 хүүхэд			
	Хүүхдийн цэцэрлэг	400 хүүхэд			297
Нийт				31,928.00	

Тайлбар : Орон сууцны “3,11,12,13, 24, 25, 29, хөтөл” хорооллуудын “Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө”-нүүд боловсруулагдан Дархан-Уул аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн хурлын 2015 оны 01-р сарын 15–ний өдрийн хурлаар баталгаажигдан аймгийн засаг дарга С.Насанбатын 2016-2025 онуудад барилгажуулан хэрэгжүүлэх саналын дагуу эхний ээлжинд барихыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан.

Дээрх хорооллууд нь ерөнхий төлөвлөгөөнд амины орон сууцны хороолол барихаар тусгагдсан тул иргэд өөрийн хөрөнгө, банкны зээл, хамтын хөрөнгө оруулалтаар барилгажуулж орон сууцны хангамжийг шийдвэрлэж болно.

Дээрх хорооллуудын барилгажилт хэрэгжсэнээр 8900 айл өрх орон сууцжих боломж байна. Хорооллууд нь ХЕТ-ний дагуу сургууль, цэцэрлэг, худалдаа үйлчилгээний төвүүд байна.

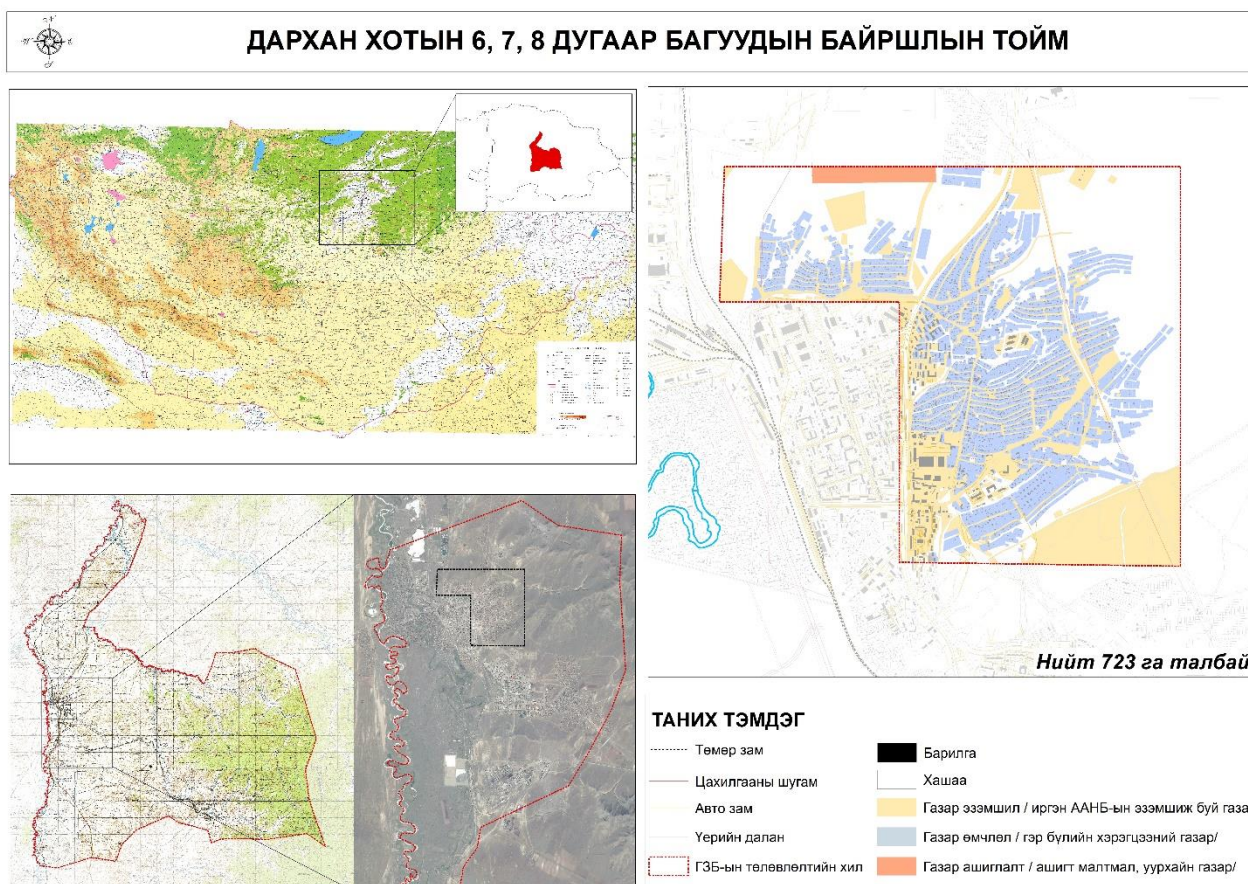
**Дархан - Уул аймгийн ИТХ-аар батлагдсан орон сууцны хорооллын хэсэгчилсэн
ерөнхий төлөвлөгөөний техник эдийн засгийн үндэслэл**

№	Хороолол	Нутаг дэвсгэр	Барилгын тоо	Давхарын тоо	Сууцны талбай м2	Өрх	Хүн
1	11-р хороолол	80	16	12	73,920	960	3,456
2	25-р хороолол	21.8	1	12	4,620	60	216
			3	9	10,395	135	486
			7	7	18,865	245	882
			6	5	11,550	150	540
3	24-р хороолол	21.1	8	16	49,280	640	2,304
			5	9	17,325	225	810
			10	12	46,200	600	2,160
4	12-р хороолол	13.5	22	12	101,640	1,320	4,752
			6	3	11,550	150	540
5	3-р хороолол	19.6	25	12	115,500	1,500	5,400
			28	9	97,020	1,260	4,536
6	13-р хороолол	23.2	5	16	24,640	320	1,152
			10	9	27,720	360	1,296
			25	5	24,640	320	1,152
			4	12	14,784	192	690
			4	9	16,632	216	770
			4	5	6,160	80	288
			67	2	8,040	67	240
			24	2	3,600	24	86
7	31-р хороолол	350	28	2-3.	4,200	28	100
			300	2	36,000	350	1,260
8	Хүслэн хотхон	7.8	8	5	12,000	160	576
			20	9	54,000	720	2,592
			7	12	25,200	336	1,209
9	АОС Хөтөл хороолол	132	946	1-2.	94,600	964	3,470
Нийт					910,081	11,382	40,963
Нийтийн орон сууц					763,641	9,949	35,807
Амины орон сууц					146,440	1,433	5,156

2.2.1 Дархан хотын 6-р багийн орон сууцны 19-р хорооллын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө /дахин төлөвлөлт/

Дархан хотыг 2016-2035 оны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх эхний ээлжинд /2020-2030 он/ Улсын их хурлын гишүүн Б.Баттөмөрын санаачилгаар 6-р баг, 19-р орон сууцны хорооллын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө хийгдэж байна.

Дархан хотын 19-р хорооллыг орон сууцжуулах бодлогыг хэрэгжүүлэх зорилгоор 5,6-р багийн гэр хорооллын инженерийн шугам сүлжээг 2019-2020 онуудад барьж байгуулахад зориулж 18,5 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтыг Монгол улсын их хурал баталсан. Энэ хөрөнгө оруулалтыг үр дүнтэй ашиглан 5,6-р багийн хүн амыг эхний ээлжинд 2020-2025 онуудад орон сууцаар хангах асуудлыг Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж 5-р багийн үйлдвэрийн хэсгийн айл өрхийг амины орон сууцжуулах, төлөвлөгдөж буй орон сууцны хорооллын нутаг дэвсгэрт 1960-аад оны эхэн үед баригдсан 1-2 тоосгон барилга..., угсармал модон ханатай дан барилгуудад ...хүн оршин сууж байна. Оршин суугчдын эрүүл, аюулгүй, таатай орчинд амьдрах шаардлага хангахгүй ашиглалтанд байгаа “ Барак “ барилгуудыг буулган орон сууцны шинэ хороолол болгон барилгажуулах, газрыг дахин зохион байгуулж төлөвлөхийг Дархан – Уул аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлыноныдугаар тогтоол, аймгийн Засаг даргын 2019 оны 4 дүгээр сарын 01 – ний өдөр баталсан зургийн даалгаврыг үндэслэн хэсэгчилсэн Ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж байна.

Тус орон сууцны хороололд нийгмийн дэд бүтцийн, худалдаа, ахуйн үйлчилгээний төрөл бүрийн барилга байгууламжийг хот төлөвлөлт, барилгажилтын норм дүрмийн дагуу төлөвлөн ажлын байрны хангамжийг нэмэгдүүлэн иргэдэд үйлчилгээг хүртээмжтэй болгох шаардлага гарч байна. Эдгээр барилга байгууламжийн үйлчилгээний цар хэмжээ, барилгажсан орон зайн бүтэц, зохион байгуулалт нь тус хорооллын оршин суугчдын өдөр тутмын хэрэгцээ шаардлагыг хангахаас гадна орон зайн төлөвлөлтөнд нөлөө бүхий болно.

Орон сууцны хороолол нь Улаанбаатар – Алтанбулаг - Дархан хотыг холбосон олон улсын чанартай замын дагуу байрших 23 га талбайд байршиж 5- 9, 12 – 16 давхар орон сууц, соёл, ахуйн үйлчилгээ, сургууль, цэцэрлэг, гудамж зам талбай, инженерийн дэд бүтцийн шугам сүлжээгээр хангагдсан иж бүрэн цогцолбор байхаар төлөвлөгдөж байна.

Хорооллын гудамж, замын сүлжээ, түүний дагуух барилгажилтыг үүрэг зориулалтын шаардлагад / сургууль, цэцэрлэг, соёл ахуйн үйлчилгээ, худалдааны төв зэрэг / нийцүүлэн төлөвлөж, орон сууцны 5 - 7 давхар, 12 – 16 давхар барилгуудын байршлыг хот, хорооллын гол гудамжны гоо зүйн цогц шаардлагыг хангахуйцаар байршуулан төлөвлөсөн.

Олон улсын агилалын гол зам дагуу 9,12,19 давхар барилгуудыг төлөвлөсөн нь хотын харагдах бараа сүүдрийг баяжуулан айл өрх бүрийн өрөө тасалгаанууд нь наран талдаа эргэн тойрон чөлөөт орон зайтай байршлыг сонгосон нь оршин суугчдыг ая тух тай амьдрах нөхцлийг хангана.

Хорооллын нутаг дэвсгэр нь архитектур орон зайн төлөвлөлтийн үндсэн 3 блок хэсгээс бүрдэнэ.

- Блок тус бүр архитектур – орон зайн өвөрмөц төлөвлөлттэй бөгөөд гудамжны дагуу байрших барилгууд нь 1 – 2 давхартаа хорооллын оршин суугчдад үйлчлэх хүнсний дэлгүүр, шуудангийн салбар, хүүхдийн сүү түгээх цэг, хүнс, талх нарийн боовны жижиг үйлдвэр, хагас бэлэн боловсруулсан бүтээгдэхүүний цех, хими цэвэрлэгээний хүлээн авах цэг, гэр ахуйн цахилгаан барааны засварын газар, эмийн сан, үсчин гоо сайхны салон, төрөл бүрийн барааны дэлгүүр, хувцас захиалга засварын газар зэрэг өдөр тутмын үйлчилгээг хангах бөгөөд шинээр ажлын байр бий болгоно.
- Хорооллын төв хэсэгт өндөр зэрэглэлийн болон түрээсийн орон сууц, зочид буудал, “ бренд “ барааны төрөлжсөн дэлгүүр, ресторан бар, бие бялдаржуулах төв, сауна, бөөний худалдааны үйлчилгээ, үндэсний хувцасны оёдол, засварын газар, гутал засварлах буюу гутлын жижиг үйлдвэр, гоёлын савхин хувцас, эдлэлийн үйлдвэр, жуулчдад зориулсан бэлэг дурсгалын дэлгүүр, худалдаа үйлчилгээ, банк санхүүгийн төв, цахилгаан холбоо, электрон шуудан, мэдээллийн товчоо, “ Аянчин “ дэлгүүр, гоёл чимэглэл, үнэт эдлэлийн дарханы газар, үл хөдлөх хөрөнгийн үнэлгээ, аудитын газар зэрэг хорооллын оршин суугчдад зориулагдсан нэг цэгийн үйлчилгээний томхон төв байна.
- Хорооллын төв ногоон орон зайд 640 – 960 сурагчидтай ерөнхий боловсролын сургууль, өдөр өнжүүлэх ангитай 320 хүүхдийн сургууль барина.

- Хорооллын орон сууцны нэгж хороолол нь нэгдмэл төлөвлөлттэй суурьшил бөгөөд суурьшлын хэсгийг бие даасан блок байдлаар төлөвлөх нь архитектур – орон зайн онцлог шийдэл юм.
 - Хорооллын барилга байгууламжийг “ нэгэн хэвд цутгасан “ мэт болгохгүйн тулд орон сууц барих томхон компаниудын хөрөнгө оруулалтаар 4, 5, 12, 16 давхар нийтийн орон сууц, хувь хүн, аж ахуйн нэгж байгууллагуудын хөрөнгө оруулалтаар, 2 – 3 давхар амины орон сууц баригдахаар хорооллын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсрууллаа.
 - Дархан хот нь төвийн бүс нутгийн “ Аялал жуулчлалын төв “ болон хөгжих магадлал өндөр тул төв замын дагуу 200 – 300 ортой зочид буудал, ам бүл цөөн, залуу гэр бүл, залуусын 12 – 16 давхар орон сууцны цогцолбор барилгыг хорооллын гол гудамж, замын дагуу төлөвлөв. Энэ төвд 300 хүний суудалтай үзвэрийн танхим, уран зураг, гар урлалын танхим, монгол үндэсний хоолны ресторан, аялал жуулчлалын зуучлах алба, олон улсын билетийн төв зэрэг төрөл бүрийн үйлчилгээ явуулахад зориулагдсан цогцолбор байгууламж байх юм.
 - Ногоон байгууламж, цэцэрлэгжилтийг 3 үндсэн зориулалтаар төлөвлөлтөнд тусгав. Үүнд:
 - Нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж,
 - Хязгаарлагдмал зориулалтын ногоон байгууламж,
 - Тусгай зориулалтын ногоон байгууламж
1. Нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж нь орон сууцны блок тус бүрийн дунд хэсгийн дунд хэсгийн чөлөөт орон зайд оршин суугчдын тав тухтай амрах нөхцөлийг хангах зорилгоор оршин суугчдын нэг хүнд 6 м² ногоон талбай ноогдохоор төлөвлөгдсөн болно.
 2. Энэ чөлөөт орон зай нь хүүхдийн тоглоомын талбай, хөгшид настангуудын чөлөөт цагаа амарч өнгөрөөх дуу шуугиан багатай орчин байх юм. Хорооллын захаар ногоон хэрэм бүсээр хүрээлүүлэн навчит, шилмүүст модод, бут, сөөг төлөвлөсөн нь нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжийн үүргийг гүйцэтгэнэ. Орон сууцны хоорондох ногоон орон зайд биеийн тамирын талбай, явган болон дугуйтай зорчих зам талбай төлөвлөсөн бөгөөд эдгээр зам нь бетон хавтан, зүймэл өнгөт хавтан хучилттай байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулагдсан бие чийрэгжүүлэх биеийн тамирын талбай, мэдрэмжтэй явган зам энэхүү ногоон орон зайд төлөвлөгдсөн.
 3. Хязгаарлагдмал зориулалтын ногоон байгууламж нь сургууль, цэцэрлэгийн эзэмшилд байх орон зай юм. Энэ ногоон байгууламж нь сургууль, цэцэрлэгийн эзэмшлийн талбайг тойрон хүрээлэхээс гадна талбайн дотоодорчныг хүчтэй салхи, шуурга, дуу чимээнээс тусгаарлах ач холбогдолтой.
 4. Тусгай зориулалтын ногоон байгууламж нь хот хоорондын төмөр зам, авто зам / Улаанбаатар – Алтанбулаг / , орон сууцны хорооллыг тусгаарласан 50 – 60 метрийн

өргөн ногоон зурвас газар юм. Энэ хэсэгт 3 – 4 эгнээ мод, бут, сөөгийг дуу шуугианы бохирдлоос хамгаалах зорилгоор тарьж ургуулах хэрэгтэй.

- **Хорооллын дизайн буюу дүр зураг.** Төлөвлөгдөж буй орон сууцны хороолол нь Дархан хотод анх удаа баригдаж буй орчин үеийн иж бүрэн цогцолбор орон сууцны хороолол юм. Иймд “ хорооллын дүр зураг “, архитектур – орон зайн шийдэл нь өвөрмөц байх шаардлагатай гэж зөвлөх үйлчилгээний баг үзсэн. Хот, хорооллын дүр зураг, өнгө төрх нь оршин суугчдынхаа сэтгэлд нийцэж гоо сайхны таашаалыг хүлээсэн, аялан жуулчлагчид, хөрөнгө оруулагчдын дур сонирхлыг татаж, үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээл бизнест байршлаа олох үе шатны төлөвлөгөөтэйгээр хэрэгжүүлэхэд ач холбогдлыг өгнө. Хорооллын нутаг дэвсгэрийн бүсчлэн хуваалт, нэг хэвийн бус барилгуудыг болон онцлог содон барилгуудыг байршуулсан байдал, дотоод болон гадаад орон зайн төлөвлөлт, ногоон байгууламжийн модлог болон бутлаг ургамлын хэлбэр дүр, өнгө үзэмжийн сонголт, гудамж замын сүлжээ, явган зам, дугуйн зам, реклам чимэглэл, архитектур – баримлын жижиг хэлбэр, дүрсийн байгууламжууд, гэрэлтүүлэг зэрэг нь хүний амьдрах орон зайг чимэглэж өгнө.

- Гол гудамж дагуух 12 – 16 давхар барилгууд, хорооллын доторхи орон зайд баригдах орон сууцны 5 – 6 давхар барилгууд, худалдаа үйлчилгээ, соёл боловсролын төвийн барилга байгууламжууд, гудамж талбайн тохижилт, гэрэлтүүлэг зэрэг нь өөр хоорондоо “ архитектур орон зай “ - н нэгдсэн системийг бий болгож хорооллын дүр зургийг илтгэнэ. Шинээр төлөвлөгдөж буй орон сууцны хороолол нь Дархан хотын нүүр царай, дүр зургийг өөрчлөх анхны иж бүрэн цогцолбор хороолол байх тул цаашдаа хотын имиж, нэр хүнд, шинж чанарт нөлөө бүхий юм. Ялангуяа төв замын дагуух 12 – 16 давхар орон сууцны барилгуудын дүр хэлбэр, алсаас харагдах илүү цогц, содон байдал нь том хотын дүр зургийг бий болгоно.
- Хотынхоо хөгжлийн өв уламжлал, соёлыг орчин үеийн хотын түвшинд хүргэхийг эрмэлзэгч иргэд, хотын удирдлага, нөлөө бүхий иргэд өөрсдөө хотын дүр төрх, зургийг тодорхойлогчид болдог ба энэ үнэ цэнийг нь нэмэгдүүлдэг байна. Барилгуудын дундах “ чөлөөт орон зай “ , “ урсгал орон зай “ – г төлөвлөсөн хэсэгт сургууль, цэцэрлэг, үйлчилгээний барилга байгууламжийг төлөвлөн зохиомол ландшафтын орон зайг бий болгох, хот байгуулалтын бодлогыг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.
- Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх барилгажилтын үе шатанд барилга тус бүрийн архитектурын эзлэхүүн төлөвлөлт, барилгын хийц, бүтээцийн төлөвлөлт, харагдах байдлыг гоо зүйн элементүүдээр тодотгох, хаалга, цонх, гадна орцын хаалганы дүр зураг,

хавтгайн чимэглэлийг орчин үеийн барилгы материалаар үзэсгэлэн төгөлдөр урлах, хот хорооллын гоо сайхныг нэгтгэсэн төслийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Ялангуяа орон нутгийн материалыг ашиглаж орон сууц, олон нийтийн барилгын нүүр талыг монументаль чимэглэх урлагтай хослуулан тухайн барилгын өндөр, өргөн нь олгогдсон орон зайд хэрхэн зохицох, аливаа барилга нь хот, хорооллын оршин суугчдын таашаалыг хүлээхүйцээр төлөвлөвөөс Дархан хотын өвөрмөцийг харуулна. Барилгын засал чимэглэлийн материалын өнгө цагаан буюу гэгээлэг саарал, бусад хавсрах өнгө нь хотын уран сайхны шинж төрхөд нөлөөлдгийг анхаарах хэрэгтэй. Монголчуудын эрт дээр уламжлал бүхий “ цагаан өнгө ” – ийг орон нутгийн барилгын материалтай хоршуулан дархан хотын барилга байгууламжийн үндсэн өнгөөр дагнан тодруулах нь илүү зохимжтой гэж зохиогчийн зүгээс үзэж байна. Иймд Дархан хотыг одооноос эхлэн өвөрмөц өнгө төрхтэй, олон улсын түвшний хот болгон хөгжүүлэхийг эрхэм зорилго болгох хэрэгтэй.

- Орчин үеийн хотуудын өнгө төрхийг илтгэсэн хоёрдогч элементүүд нь зар сурталчилгааны болон реклам чимэглэлийн самбарууд, гэрэлт сурталчилгаа, гэрлийн проекцүүд, видео дэлгэцүүд юм. Барилгын цулыг чимэглэх том хэмжээний дижитал хэвлэл, видео проекторуудыг хорооллын барилга байгууламжийн нүүр талыг “хоромхон зуур” өөрчлөх, хотын гудамж талбайн гэрэлтүүлэгтэй хослон хоршиж шөнийн цагт хот, хорооллын өнгө үзэмжийг нэмэгдүүлэн, хүний сэтгэхүйд хонгошин дурсамжиндаа хадгалж, үүгээр жуулчид, зорчигчдын анхаарлыг татах “хотын дизайн” – ыг үүсгэнэ.
- Орон сууны барилгажилт нь хүн амын өсөлт, буурах, шилжих хөдөлгөөний явцад нөлөөлөхөөс гадна хүн амыг чанарын өндөр түвшинд орон сууцжуулах төр засгийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, банк санхүүгийн зээл авах, айл өрх, иргэдийн орлогоос хамааралтай байна. Мөн ажлын байрны өсөлт, ажилгүйдлийг бууруулах зорилгоор орон сууцны хороололд жижиглэн худалдаа, суурьшилд сөрөг нөлөөлөхгүй хүнсний үйлчилгээний чанартай жижиг үйлдвэр, үйлчилгээний газруудыг төлөвлөх нь зүйтэй гэж үзсэн. Нийгмийн чинээлэг амьдралыг бий болгохын хирээр нэг айл өрхөд ноогдох сууцны нэгж талбайн хэмжээгээ нэмэгдүүлэх буюу түрээсээр ашиглах зорилгоор орон сууц барих үед хөрөнгө оруулж үл хөдлөх хөрөнгийн эх үүсвэрээ бий болгох боломжтой байдаг. Аймгийн Засаг даргын захирамжаар орон сууцны хорооло барихаар олгогдсон газрыг баталгаажуулах, инженерийн дэд бүтцийн хангамжийн техникийн нөхцлийг холбогдох байгууллагаас авч зураг төсөлд тусгах барилгажуулах нутаг дэвсгэр нь тааламжтай, газрын гадаргуу байр зүйн хувьд тэгшивтэр талбай юм.
- Төлөвлөгдөж буй хороололд хамгийн муу байрлалтай орон сууцнууд, орон сууцан дахь хамгийн муу сууц, хороолол дахь хамгийн муу сууц гэж байхгүй. Хороолол дахь бүх төрлийн орон сууцнууд орчин үед хүний амьдрах аюулгүй, ая тухтай, тохилог байдлыг хангасан барилга байгууламжууд баригдана. Хорооллын орон сууцны барилгын өрөө тасалгааг Дархан хотын өрхийн хүн амын бүтцийг үндэслэн аймаг, орон нутагт баригдах хангамж хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндсэн дээр:

- Нэг айлын 3 -4 өрөөтэй сууц 10 хувь 120 – 150м²
- Нэг айлын 2 -3 өрөөтэй сууц 20 хувь 75 – 84м²
- Нэг айлын 2 өрөөтэй сууц 40 хувь 60 – 75м²
- Нэг айлын 1 өрөөтэй сууц 20 хувь байхаар хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг

боловсруулсан. Нийтийн орон сууцанд амьдрах айл өрхийн 75 хувь нь авто машины гарааштай байхаар төлөвлөлтөнд тусгалаа.

Автомашин дулаан гараашийг орон сууцны зоорийн давхар буюу тусгай зориулалтын олон давхар гарааштай байхаар хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна. Хорооллын доторхи буюу гадна орон зайд автомашины ил зогсоолыг хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн болно.

Хороололд баригдах барилга байгууламжийн тодорхойлолт

Блок I							
	Барилгын төрөл	Давхарын тоо	Барилгын тоо	Талбай М2	Хүн	Өрх	өрх/давхар
1	Нийтийн орон сууц "А"	9	3	10800	583	162	6
2	Нийтийн орон сууц "В"	7	9	22113	907	252	4
3	Нийтийн орон сууц "В" үйлчилгээтэй	9	2	5894	202	56	4
4	Нийтийн орон сууц "С"	12	2	87920	288	80	4
5	Нийтийн орон сууц "D"	9	4	8400	403	112	4
6	Залуучуудын үйлч-тэй орон сууцны "С"	12	2	16000	288	80	4
	Нийт	-	22	151127	2671	742	
7	Худалдааны төв "С" орон сууцтай	2	1	6742			
8	Худалдаа үйлчилгээ, клуб-фитнес төв	2	1 ком	4000			
	Нийт	-	2	5650			
9	Цэцэрлэг "Е"	2	2	1136	150x2		
10	Сургууль "Н"	3	1	5235	640		
Блок II							
	Барилгын төрөл	Давхарын тоо	Барилгын тоо	Талбай М2	Хүн	Өрх	
1	Нийтийн орон сууц Үйлчилгээтэй "А"	5	3	11160	648	180	12
2	Үйлчилгээтэй нийтийн орон сууц "G"	9	3	7776	302	84	4
3	Үйлчилгээтэй нийтийн орон сууц "G"	7	6	7560	432	120	4
	Нийт		12	26496	1382	384	
4	Цэцэрлэг "Е"	2	1	1136	150		
5	Сургууль "G"	3	1	7551	640		
6	Үйлчилгээний барилга орон сууцтай	2	1	1074			
Блок III							
	Барилгын төрөл	Давхарын тоо	Барилгын тоо	Талбай М2	Хүн	Өрх	
1	Үйлчилгээтэй түрээсийн орон сууц "С"	12	3	10800	648	180	6
2	"Зочид буудал" маягийн сууц "D"	12	1	4800	216	60	6
3	Төрийн албан хаагчидын орон сууц "В"/ бар/байгаа	5	2	6170	432	120	12
4	Нийтийн орон сууц "А"	9	2	6480	259	72	4
5	Орон сууц "F" / одоо байгаа	5	2	4680	216	60	6
6	Хэмжил зүйн газар "G" / одоо байгаа	3	1	1725	-	-	
	Нийт		11	34655	1771	492	
7	Ашиглалтанд байгаа цэцэрлэг "Е"	2	1	540	100 хүүхэд		
8	Шинээр барих цэцэрлэг "Т"	2	1	1136	150 хүүхэд		
9	1-р сургууль	3	1	5052			
10	Үйлчилгээний барилга орон сууцтай	2	1	6090			
	Нийт				5825	1618	

Хорооллын харагдах байдал

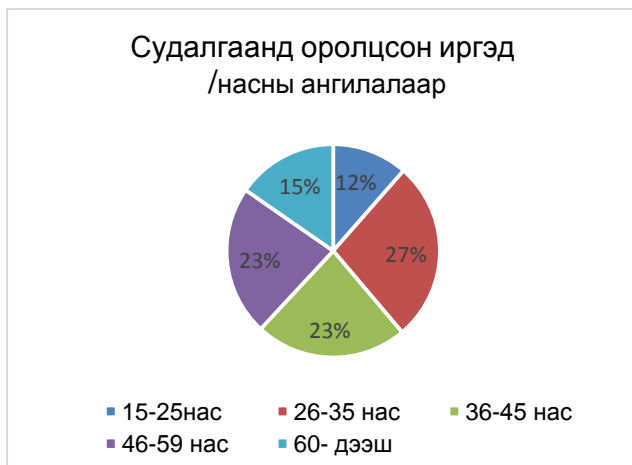

2.2.2 Хотын иргэдээс авсан санал асуудгын судалгаанд орон сууц хангамжийн талаар

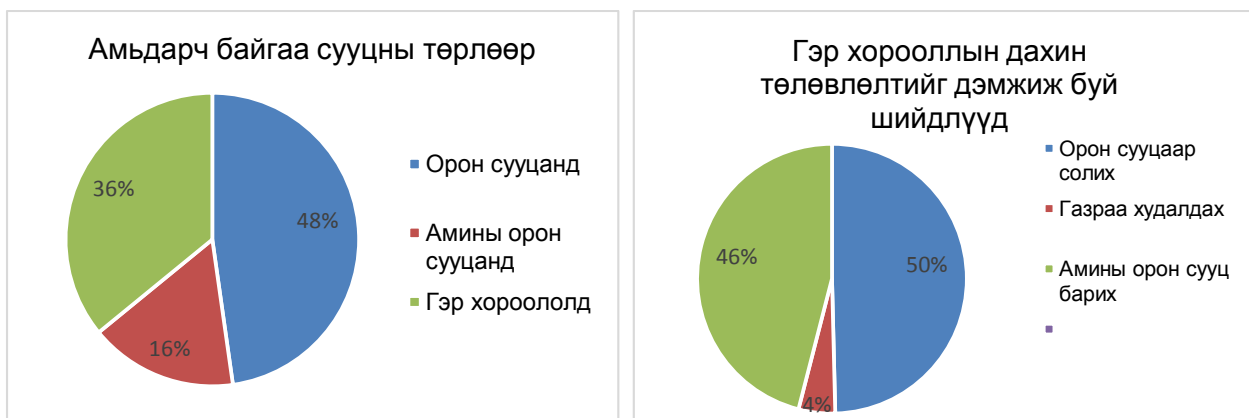
Энэхүү судалгааны зорилго нь Дархан хотыг 2035 он хүртэл хөгжүүлэх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулахад хотын иргэдийн санал, бодлыг тусгаснаар бодит байдалд нийцүүлэн хэрэгжүүлэх боломжтой хэтийн төлөвлөгөө боловсруулахад оршиж байгаа бөгөөд нийт 18 багийн иргэдээс 2018 оны 09 сарын 06-12 хооронд Дархан уул аймгийн 18 багаас давталтгүй түүврийн аргаар асуулгын судалгаа явуулсан.

Саналын хуудсаар нийт 16 асуулга боловсруулан санал оруулах хэлбэрээр явуулав.

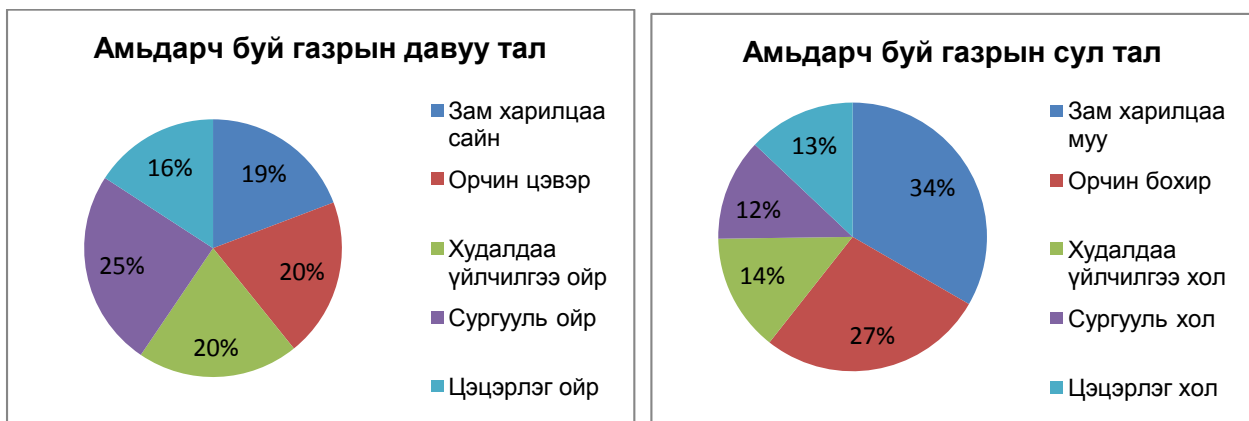
Судалгаанд нийт 540 гаруй хүн хамрагдсанаас 15-25 насны 62 иргэн, 26-35 насны 158 иргэн, 36-45 насны 125 иргэн, 46-59 насны 123 иргэн, 60 дээш насны 83 иргэн оролцжээ. Насны ангилалаар харахад 26-59 насны иргэд идэвхитэй хамрагдсан байна. Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 43 хувь нь эрэгтэй 57 хувь нь эмэгтэй байна.

Дээрхи иргэдийг амьдарч буй сууцны төрлөөр ангилбал орон сууцанд амьдардаг 192 иргэн, амины орон сууцанд амьдардаг 91 иргэн, гэр хороололд амьдардаг 200 иргэн байна. Хэрэв гэр хороололд амьдардаг бол гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийг ямар чиглэлээр дэмжиж байгааг тодруулахад 192 иргэн өмчлөлийн газраа орон сууцаар солих, 17 иргэн газраа худалдах, 178 иргэн инженерийн дэд бүтцэд хамрагдан амины орон сууц барих чиглэлээр санал ирүүлсэн байна. Үүнээс харахад орон сууцаар газраа солих иргэд цөөнгүй байгаа нь гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийг инженерийн дэд бүтэц бүхий орон сууцны хороолол барих чиглэлээр шийдэх нь илүү үр дүнтэй байж болохоор харагдаж байна.

Амьдарч буй газрын давуу болон дутагдалтай талын талаар асуусан судалгаанаас харахад сургууль, худалдаа үйлчилгээний байршлыг илүү чухалчилсан бол, дутагдалтай тал дээр асуусан судалгаанд зам харилцаа муу, орчны бохирдол ихтэй гэсэн үзүүлэлтийг илүү ач холбогдол өгсөн нь судалгаанаас харагдаж байна.

Дээрхи үзүүлэлтээс харахад зам, орчны бохирдол дээр иргэд илүү санаа зовсон, бухимдалтай байдаг нь харагдаж байна.

Амьдрах нөхцлөө сайжруулахад шаардлагатай ямар үйл ажиллагаа явуулахыг хүсч байгаа талаар асуусан асуултанд гэрэлтүүлэг, замын нөхцөл, инженерийн шугам сүлжээнд холбогдох үйл ажиллагаанд илүү анхаарал хандуулжээ.

2.2.3 Бага дунд орлоготой иргэдэд зориулсан амины орон сууцтай болгох зөвлөмж

Тус зөвлөмжийн санаа нь хэрэгжүүлэх шатанд хувийн хэвшлийн оролцоо маш чухал байх бөгөөд төслийн захиалагч нь хувийн хэвшилд дэд бүтэцтэй газрыг нийлүүлэх, хувийн хэвшил, банк, иргэдийн хоорондын хөнгөлөлттэй ипотекийн зээлийн гэрээ хэлэлцээрийн замаар хямд өртөгтэй орон сууцыг зах зээлд нийлүүлэх юм. Жишээ нь:

Иргэдийн дунд хамгийн эрэлттэй байдаг модон карказаар барих 50 орчим м.кв талбайтай байшин байшингийн хэлбэр, хэмжээ, хийц.

Барилгын ерөнхий үзүүлэлт:

- Амьдрах талбай 50.1 м.кв
 - Гадна террас болон бусад 64.1 м.кв
 - Барилгын эзлэхүүн 140.3 м³
 - Барилгын өндөр 6.18 м
 - Дээврийн налуу 35 °
 - Дээврийн талбай 98.9 м.кв
- Харьцаа 8,92 м * 7,72 м

Дээрхи 50 м² барилгын өртгийг “Барилга байгууламжийн нэгж хүчин чадлын жишиг үнэлгээ”-гээр тооцож үзвэл 51,450,000.00 төгрөг болж байна.

Хэрвээ өрх (эхнэр, нөхөр)-ийн сарын орлого 1,000,000.00-1,200,000.00 төгрөг, 20 хувийн урьдчилгаа төлбөртэй 8 хувийн хүүтэй банкны зээлд хамрагдана гэж тооцвол сарын 500,000.00 төгрөгийн эргэн төлөлттэйгээр 6 жилд бүрэн төлж дуусгах тооцоо гарч байна.

Тэгэхээр тус зөвлөмжийн гол санаа нь Засаг захиргаа, хувийн хэвшил, банктай хамтран нэгдсэн зохион байгуулалттай төсөл хэрэгжүүлж болох ба хувийн компаниудаас санал болгож буй төслүүдийг банкны санхүүжилтээр босгож иргэдэд хөнгөлөлттэй зээлээр олгож болох хувилбар байна. Жишээ нь: Өнөөгийн байдлаар хувийн компаниудаас санал болгож буй орон сууцны нөхцлүүдийг танилцуулбал:

1. 55 м/кв АОС, Нийт үнэ – 37,000,000 /сан, халаалттай/ , 1м/кв үнэ-672,730

Харагдах байдал

Дотоод зохион байгуулалт

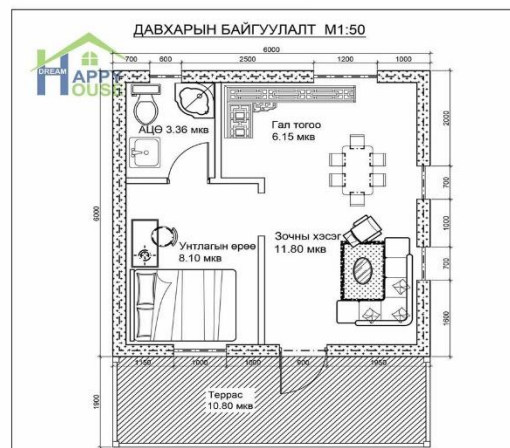

2. 35 м/кв АОС, Нийт үнэ – 24,500,000 /сан, халаалттай/ , 1м/кв үнэ-700,000

Харагдах байдал

Дотоод зохион байгуулалт

3. 84 м/кв АОС, Нийт үнэ – 49,000,000 /сан, халаалттай/ , 1м/кв үнэ-583,000

Харагдах байдал

Дотоод зохион байгуулалт

Дээрхи төслүүдийг 30 хувийн урьдчилгаа төлбөртэй 8 хувийн хүүтэй банкны зээлд хамрагдана / сар бүр үндсэн зээл хүүгийн хамт 500,000.00 төгрөгийн эргэн төлөлттэй / гэж тооцвол:

Эхний төсөл 4 жил 5 сард,

Хоёр дахь төсөл 3 жилд,

Гурав дахь төсөл 5 жил 9 сард бүрэн төлж дуусгах тооцоо гарч байна.

Урьдчилгаа төлбөрийн хувь буурах болон сар бүрийн зээлийн төлөлтийн дүн багасах тохиолдолд эргэн төлөлтийн хугацаа уртсах боломжтой.

2.3 Нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийн төлөвлөлт

Нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийн төлөвлөлт зохистой үйлчилгээний хүрээнд байршуулж хүн амд хүртээмжтэй үйлчилгээгээр хангах бодлогыг баримтлан сургууль, цэцэрлэг, өрхийн эмнэлэг, боловсрол, эрүүл мэнд, соёл урлаг, олон нийтийн байгууллагуудыг хот төлөвлөлтийн нормын дагуу тооцон төлөвлөж байна.

Сургуулийн үйлчлэх хүрээг 500-700 м, цэцэрлэгийн үйлчлэх хүрээг 300-500 метрээр тооцов. Өдөр тутмын үйлчилгээ болох худалдаа, нийтийн хоол, бусад аж ахуйн үйлчилгээний газруудыг хүн амын нягтаршил, газрын хэмжээнээс хамаарч төлөвлөх ба үйлчлэх хүрээг 300-500 метрээс багагүй зайд төлөвлөнө. Хорооллын оршин суугчдаас гадна бусад зэргэлдээ суурьшлын бүсээс буюу дамжин өнгөрөх зорчигчид, түр оршин суугчид зэрэг бусад хүмүүсийн үйлчлүүлэх оролцоог тооцож зах зээлийн тасралтгүй үйлчилгээг хотын гол гудамжны дагуу тусгай зориулалтын талбайд иж бүрэн цогцолбор үйлчилгээ байхаар төлөвлөв.

Нийгмийн үйлчилгээний барилга байгууламжийн хүчин чадлыг “Хот тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм БНБД-30.01.04” заалт, худалдаа үйлчилгээ бусад олон нийтийн барилгын хүчин чадлыг зах зээлийн өндөр үйлчилгээний хүртээмж, бизнесийн өндөр үр ашигтай орчныг бүрдүүлэх зорилгоор төлөвлөх нь зүйтэй гэж үзсэн.

Төлөвлөлтийн хугацаанд нормоор шаардлагатай соёл, олон нийтийн байгууллага, хүчин чадал / 2018-2035 он /

д/д	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Норматив хүчин чадал (1000 хүнд)	Хүчин чадал	Нэмж төлөвлөх	Тайлбар
I. Боловсролын байгууламж						
1	Ерөнхий боловсролын сургууль	Сурагч/э элж	220/2	27300	7000	Суурин амьдрах хүн амаар
	Ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байр	Ор	5	650		Суурин амьдрах хүн амаар
2	Хүүхдийн цэцэрлэг	Хүүхэд	90	11700	4950	Суурин амьдрах хүн амаар
3	Хүүхдийн ясли (2-с доош насны хүүхдэд)			1300	550	Цэцэрлэгийн х/ч-ын 10,0%
4	Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв	сурагч	18	2300		Таталцал нөлөөллийн бүсээр
5	Их дээд сургуулийн хичээлийн байр	Оюутан	12			
II. Эрүүл мэндийн байгууламж						
6	Эмнэлэг	Ор	12	1560	1208	Суурин амьдрах хүн амаар
7	Амаржих газар					Эмнэлэгтэй хамт
8	Өрхийн эмнэлэг, амбулатори	Үзлэг/өд өр	35	4550	13	Суурин амьдрах хүн

9	Нарийн мэргэжлийн поликлиник	Үзлэг/өд өр	26	3380	Эмнэлгийн цогцолборт	амаар, одоогоор 5 өрхийн эмнэлэг
10	Эмийн сан	Объект	5,0 мянган хүнд 1	26	ОС хороолол бүрт	
11	Хүүхдийн сүүний газар	объект	20,0 мянган хүнд 1	6	Гэр хороолол, дүүрэг бүрт	
12	Түргэн тусламжийн станц	Машин	50,0 мянган хүнд 1	3		
III. Биеийн тамир, спортын байгууламж						
13	Спорт цогцолбор	м2 шалны талбай	80	10400		Бүх хүн амд
14	Далд усан бассейн	м2 усан толь	20	2600		Бүх хүн амд
15	Стадион	Суудал				Бүх хүн амд
16	Хүүхдийн тоглоомын төв (битүү)	Объект	1			Зах зээлийн зохицуулалт аар
IV. Соёл, урлагийн байгууламж						
17	Кино театр	Суудал	25	3200		Бүх хүн амд
18	Соёлын төв	Суудал	33	4200		Бүх хүн амд
19	Музей, үзэсгэлэнгийн танхим	м2 үзвэрийн н талбай	20	2600		Бүх хүн амд
20	Хүүхдийн ордон	Суралца гч	8	1000		Суурин амьдрах хүн амаар
21	Номын сан	Мянган ном /уншигч дын суудал/	12,0/15	/1900		Бүх хүн амд
V. Худалдаа, нийтийн хоолны байгууламж						
22	Хүнсний дэлгүүр	м2 хул.талб ай	110-300	39000		Бүх хүн амд
23	Төрөлжсөн барааны дэлгүүр	м2 хул.талб ай	90-140	18000		Бүх хүн амд зах зээлийн зохицуулалт аар
24	Нийтийн хоолны, зоогийн газар	Суудал	40	5000		
25	Хагас бэлэн бүтээгдэхүүний цех	Тн талх нарийн боов/ээ лж	0,05	4		
26	Хүнсний жижиг, дунд үйлдвэр	Объект	-			Суурин амьдрах хүн амаар
27	Худалдааны төрөлжсөн зах, бөөний төв	Объект	-			
VI. Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний байгууламж						
28	Зочид буудал	Ор	10	1300		Бүх хүн амд
29	Халуун ус	Шүршүү р	5	650		Суурин амьдрах хүн амаар
30	Орон сууц, ашиглалтын байгууллага	Объект	12,0-15,0 мянган өрхөд 1	8		

31	Ахуйн үйлчилгээний төв	Ажлын байр	9,8	1200		
32	Угаалга, хими цэвэрлэгээ	Кг/ц.хэр эглэл, хувцас/э элж	150	19500		Бүх хүн амд зах зээлийн зохицуулалт аар
33	Авто машины дулаан зогсоол	Мянган автома шин	1 өрх/1машин			
34	Хүнсний агуулах	Тн багтаам ж	0,5			
35	Тоног төхөөрөмжийн агуулах	Объект	-			
36	Нийтийн тээврийн автобусны парк	Автома шин	1			Бүх хүн амд
37	Авто засварын төвүүд	Объект	5,0 мянгад 1	4		Бүх хүн амд
38	Хоёрдогч түүхий эд хүлээн авах цэг	Объект	50,0 мянган хүнд 1	4		Бүх хүн амд
39	Гал унтраах анги	Автома шин	100,0 мянган хүнд 1	2		Бүх хүн амд
40	Нийтийн бие засах газар	Объект	-	20		Байршлаас хамаарч
VII. Удирдлага, санхүү, зураг төсөл, олон нийтийн байгууламж						
41	Засаг захиргааны байгууллага	Объект	-	1		Зургийн даалгаварын дагуу
42	Цагдаагийн газар	Объект	12,0-15,0 мянган хүнд 1	10		
43	Нам, Олон нийтийн байгууллага	Объект	-			
44	Банк, санхүүгийн салбар	Объект	10,0-30,0 мянган хүнд	13-16		Зах зээлийн зохицуулалт аар
45	Бизнес төвүүд	Объект	-			Зах зээлийн зохицуулалт аар
46	Сурталчилгаа, хэвлэл, бэлэг дурсгалын жижиг, дунд үйлдвэр	Объект	-			Сургуулиудын онцлгоос хамаарна
47	Зураг төслийн байгууллага	Объект	-			оффис

Олон нийтийн барилга байгууламжийн төлөвлөлт. Дархан хотын сууршилийн бүсийн Олон нийтийн буюу Соёл ахуй үйлчилгээний барилга байгууламжийг төлөвлөхдөө төлөвлөлтийн хугацаанд суурьших хүн амын тоо, үйлчлэх цар хүрээ, зах зээлийн хэрэгцээг үндэслэн архитектур орон зайн төлөвлөлтийг шийдвэрлэхийг зорьсон ба хүчин чадал, нэр төрлийг хот төлөвлөлтийн норм “БНБД 30.01.04”-ийн заалтуудыг үндэслэв. Олон нийтийн барилга байгууламжуудыг хүн амын өдөр тутмын үйлчилгээ болон тодорхой хугацаанд үйлчилгээ авах нөхцөл, хүртээмж шаардлагыг харгалзан нийтийн тээвэр, хүн амын хөдөлгөөн байршилийг сонгон төлөвлөсөн ба хүн амын өдөр тутмын үйлчилгээг явгаар буюу дугуйгаар зорчих 300-700 метрийн үйлчилгээний хүрээнд, долоо хоногт, сарын хугацаанд үйлчлэх байгууламжуудын үйлчилгээний хүрээг 1000-1500 метрын үйлчилгээтэй буюу нийтийн

тээврийн хэрэгслээр 2-3 буудлын орон зайд байж болохоор төлөвлөсөн болно. Тус хотын оршин суугчид, тэдний гэр бүлд үйлчлэх сургууль, цэцэрлэг өрхийн эмнэлэг, өдөр тутмын худалдаа үйлчилгээний газар, оффис, албан контор, зочид буудал, олон нийтийн төвүүдийг хот хорооллын чанартай ногоон байгууламж, явган зам талбай нийтийн тээврийн хэрэгслийн зогсоол, буудлуудын байршилтай уялдуулан төлөвлөх нь зүйтэй гэж үзсэн. Нийтэд хүртээмжтэй шаардлага бүхий үйлчилгээний барилга байгууламжийг хүчин чадлыг “Хот тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм БНБД-30.01.04”-н заалт, худалдаа үйлчилгээ болон бусад олон нийтийн барилгын хүчин чадлыг зах зээлийн үйлчилгээний хүртээмж, бизнесийн өндөр үр ашигтай орчныг бүрдүүлэх зорилгоор төлөвлөх нь зүйтэй гэж үзсэн.

Боловсролын байгууламж. Суурьшлийн бүсийн нутаг дэвсгэрт орон сууцны хороолол, түүний бичил хороолол буюу блокуудад ерөнхий боловсролын сургуулийг 500-700 метрийн үйлчлэх хүрээнд, бага сургууль цэцэрлэгийг хот төлөвлөлтийн норм, дүрэмд заасны дагуу 300-500 метрийн үйлчлэх хүрээнд байршуулж, хүртээмжтэй тооцооны хүчин чадлын дагуу төлөвлөв. Одоо байгаа сургууль цэцэрлэгийн хүчин чадал байршилтай уялдуулан хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу хүчин чадлыг тооцон шинээр нэмж барих барилгуудын байршил, хүчин чадлыг суурин амьдрах хүн амын тоо, норм дүрмийг үндэслэн төлөвлөв. Цэцэрлэгийн барилгын хүчин чадлыг 150,180,280 хүүхдийн багтаамжтайгаар орон сууцны хороололын оршин суугчдын суурьшил, нягтшилтай уялдуулан төлөвлөнө. Цэцэрлэгийн барилгын нэг бүлэгт асран хүмүүжих хүүхдийн тоог насны байдлаар нь ангилан тогтоох нь илүү тохиромжтой байдгийг анхаарах хэрэгтэй. Үүнд:

- 2-10 сартай 15 хүүхдийг 1 бүлэгт
- 9-10 сартай, 1 ой 8 сартай болон 3-4 настай 20 хүүхдийг тус бүр 1 бүлэгт
- 5 настай 25 хүүхдийг нэг бүлэгт хамруулах тооцоог үндэслэн цэцэрлэгийн хүчин чадлыг тогтоон байршуулахыг хот байгуулалтын бодлогоор хэрэгжүүлвэл илүү тохиромжтой болно.

Сургуулийн барилгыг ерөнхий боловсролын буюу тусгай сургалттай сургууль гэж ангилан сургуулийн хүчин чадал, байршилыг сонгох хэрэгтэй. Тусгай сургалттай сургуульд спорт биеийн тамирын, хөгжим бүжгийн, оюуны өндөр чадавхтай хүүхдийн, гадаад хэлний зэрэг тусгай сургалттай сургуулийн байршилыг хүн амд эзлэх тоо, сургалтын төрөлжилт, сургалт явуулах хэлбэртэй уялдуулан сонгохыг ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна.

Сургуулийн байршилд эзэмших талбайн норм, хэмжээ

Сургуулийн хүчин чадал	Талбай, га
320 сурагчидтай /8 анги/	1.7
640 сурагчидтай /16 анги/	2.0
960 сурагчидтай /24 анги/	2.8
1280 сурагчидтай /32 анги/	3.0
1600 сурагчидтай /40 анги/	3.4

Сургуулийн эзэмшлийн талбай нь спорт биеийн тамирын талбай, туршилтын талбай, хүүхэд тоглох талбай, усан оргилуур, ногооруулан цэцэрлэгжүүлсэн орон зай бүхий хүүхдийн сурч боловсрох тохилог орчин байвал зохино.

Их дээд сургуулийн хотхон, Шинжлэх ухаан технологийн парк.

Одоо үүсээд байгаа их, дээд сургуулийн байршил, Ургамал, газар тариалангийн хүрээлэнгийн байршилыг түшиглэн шинжлэх ухааны парк байгуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна. Их, дээд сургууль, шинжлэх ухааны парк нь дараах үндсэн хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

1. Их, дээд сургуулийн сургалтын бүс
2. Их, дээд сургууль, шинжлэх ухааны паркийн захиргааны бүс
3. Агро-биотехнологийн парк буюу “ХАА-н үйлдвэрлэлийн кластер” бүс

Эмнэлэг, эрүүл мэндийн байгууламж. Эмнэлгийн үйлчилгээ төрөлжсөн эмнэлгүүд, амаржих газар, оршин суугчдад өдөр тутмын үйлчилгээ үзүүлэх өрхийн эмнэлэг төлөвлөлтөөр шийдвэрлэгдэж байна. Өрхийн эмнэлэг, хувийн эмнэлгийг түшиглэн эмийн санг хот төлөвлөлтийн норм дүрэмд заасны дагуу хүчин чадлыг нь тооцов.

Дархан хотыг хөгжүүлэх өмнөх 2005 оны ерөнхий төлөвлөгөөнд хот байгуулалтын норм дүрмээр тус бүр 200 – 300 хүн хэвтэж эмчлүүлэх 3 – 4 нэгдсэн эмнэлэг, төрөлжсөн бусад эмнэлгүүдийн хамт баригдаж ашиглалтанд орсон байхаар төлөвлөгдсөн боловч хэрэгжээгүй байна.

Дархан хотыг хөгжүүлэх Ерөнхий төлөвлөгөө хэрэгжих 2035 онд 130 мянган хүн амьдрах бөгөөд хот байгуулалтын норм, дүрмээр Дархан хотод орчин үеийн багаж техникээр тоноглогдсон оношлогоо хийх нарийн мэргэжлийн төвтэй, өдөртөө олон иргэдийг хүлээн авч үзлэгт хамруулах өндөр хүчин чадалтай Олон улсын жишигт нийцсэн Эрүүл мэндийн томхон төв эмнэлэг барихаар тусгаж байна.

Хот төлөвлөлтийн норм дүрмээр 2035 онд Дархан хотод бүгд 1200 хүн хэвтэж эмчлүүлэх хүчин чадалтай эмнэлгийн хэрэгцээ байна.

Өнөөдрийн байдлаар Дархан – Уул аймаг 105,9 мянга, Дархан хот 86 мянга гаруй хүн амтай байна. Хот байгуулалтын норм дүрмээр Дарханд бүгд 950 орны хүчин чадалтай, тус бүр 150 – 250 хүний ортой нэгдсэн эмнэлэг 3 – 4, 600 – 650 ортой халдвартын эмнэлэг, төрөх газар, хүүхдийн эмнэлэг баригдаж үйл ажиллагаагаа явуулж байх ёстой. Мөн өдөрт 26 -35 хүн үзлэгт хамрагдах орчин үеийн тоног төхөөрөмж бүхий 15 өрхийн эмнэлэг гэр хороолол, барилгажсан орон сууцны хороололд амьдарч эмнэлгийн анхан шатны үзлэг хийж, зөвлөгөө өгөх, төрөл бүрийн шинжилгээг газар дээр нь хийж байхаас гадна шүдний, гэмтлийн төрөлжсөн эмнэлгүүд, яаралтай түргэн тусламжийн 8-9 машинтай төв, хотын иргэдэд үйлчилж байхаар хот байгуулалтын норм дүрэмд заагдсан нь хэрэгжээгүй байна.

Дархан хотыг 2016 – 2035 онд хөгжүүлэх шинэ Ерөнхий төлөвлөгөөнд Олон улсын стандартад нийцсэн, өндөр түвшний эмчилгээ, үйлчилгээг хотын иргэд болон Дархан, Сэлэнгийн бүс нутгийн оршин суугчдын эрүүл мэндийн цогцолбор төв болгон хөгжүүлэхээр хот байгуулалтын норм дүрмийг баримтлан хүчин чадлыг тодорхойлов.

Дархан хотод нийтдээ 1200 гаруй хүн хэвтэж эмчлүүлэх орны хүчин чадалтай, өндөр түвшний эмчилгээ, үйлчилгээг хослуулж чадсан, өдөртөө эмнэлгийн үйлчилгээг гадаад дотоодын иргэдийг үзлэгт хамруулах олон салбар төвүүдийг цогцолбортоо багтаасан иж бүрэн 3 цогцолбор төв эмнэлгийг Дархан хотын суурьшлын бүсэд байршуулсан төлөвлөлтийн хугацаанд хэрэгжүүлэхийг санал болгож байна.

Эрүүл мэндийн цогцолбор төв нь: Тус бүр 300 – 400 хэвтэж эмчлүүлэх орны хүчин чадалтай нэгдсэн эмнэлэг, зүрх судлал, хавдар судлал, чих хамар хоолой, нуруу нугасны эмгэг, сэргээн засварлах төв, мэдрэл, мэдрэлийн мэс засал, нүдний эмгэг судлалын төв зэрэг нэг цэгт төвлөрсөн салбар эмнэлгүүд, судалгаа – оношлогооны лаборатори бүхий нэг цэгт төвлөрсөн үйлчилгээтэй эрүүл мэндийн том цогцолбор байхаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна.

Суурьшлын бүс тус 30 - 50 мянган хүн амьдрах бөгөөд бүсийн нутаг дэвсгэрт Эрүүл мэндийн цогцолбор төвийн талбайг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр байршуулан хотын бусад суурьшлын бүсүүдтэй авто зам, нийтийн тээврийн үйлчилгээгээр холбогдон ногоон байгууламж, инженерийн шугам сүлжээний найдвартай эх үүсвэрээр хангагдах боломжтой. Төлөвлөлтийн цогцолборт төрөх газар, хүүдийн эмнэлэг, эмэгтэйчүүдийн эмгэг оношлогооны төв бүхий эмнэлэг баригдахаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна.

Дархан хотод 2020 – 2035 онд Эрүүл мэндийн төвийг суурьшлын бүс тус бүрт барихаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгалаа.

Биеийн тамир спортын байгууламж. Биеийн тамир спортын цогцолбор төвүүдийг төлөвлөж өгсөн ба мөн оршин суугчидын ая тухтай амрах, бие бялдрын хүмүүжил олгох тусгай зориулалтын талбай, гар бөмбөг, сагсан бөмбөг, хөл бөмбөгийн талбайнуудыг орон сууцны нэгж хорооллын дунд, сургууль, спорт биеийн тамирын танхимуудын зэрэгцээ орчны нөхцөл байдалтай нь уялдуулан төлөвлөсөн болно.

Худалдаа үйлчилгээний байгууламж. Худалдаа үйлчилгээний барилга байгууламж, ресторан, зочид буудал, “интернет үйлчилгээний төв”, хүнс, төрөл бүрийн барааны дэлгүүр, ахуйн үйлчилгээний нэгдсэн төв, хими цэвэрлэгээ, хувцас угаалгын газруудын хүчин чадлыг барилга хот байгуулалтын норм, дүрмийг баримтлан төлөвлөлтөнд тусган байршуулав. Ялангуяа хотын төв гудамж, явган гудамж төрөлжсөн худалдааны төв талбай, зах зээлийн газруудыг төрөл бүрийн үйлчилгээний хамтаар ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасны дагуу хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

БҮЛЭГ 3. ДАРХАН ХОТЫН ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

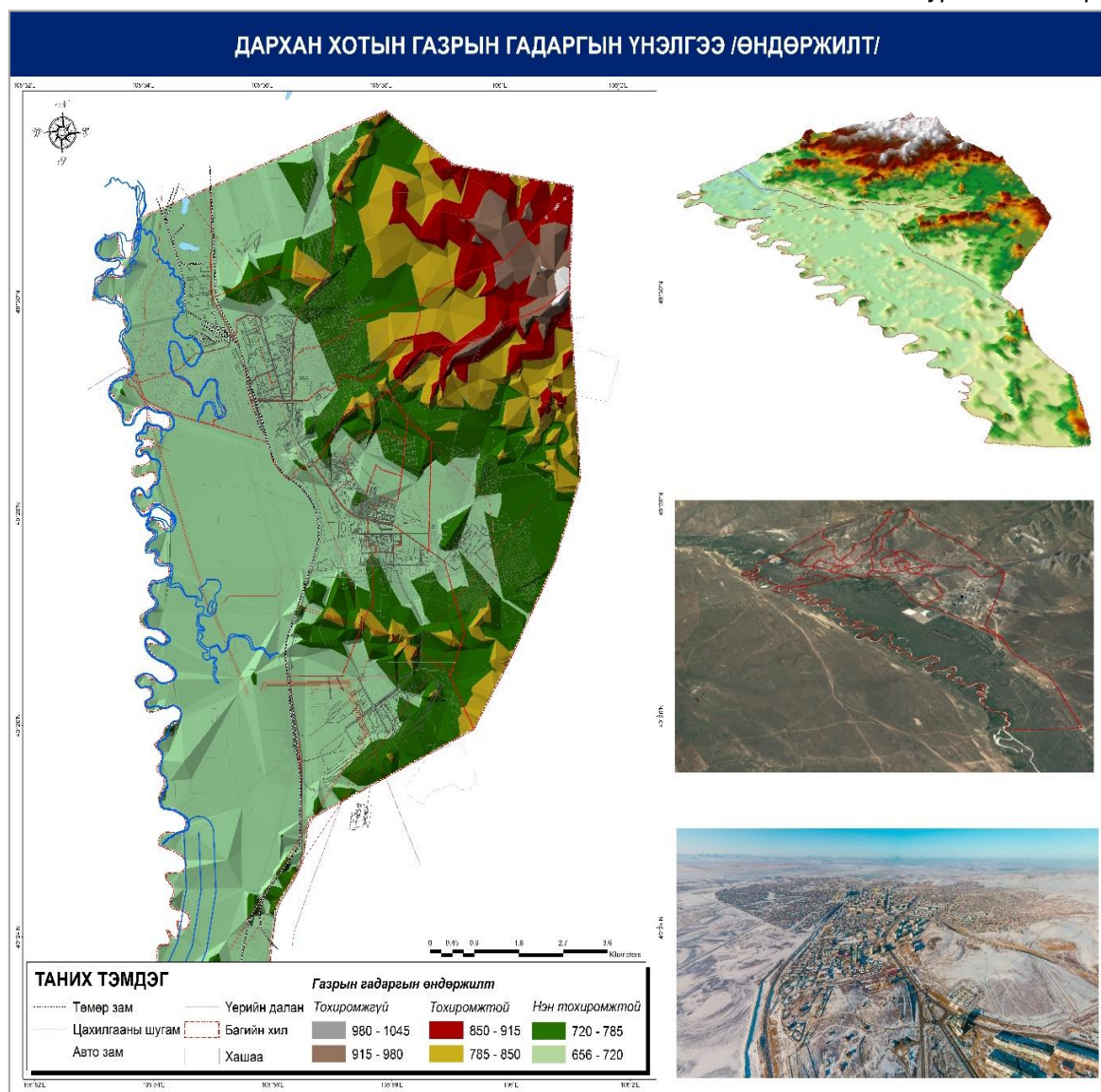
3.1 Газар зохион байгуулалтын үнэлгээ боловсруулалт

Газрын гадаргын судалгаа: Газрын гадаргын тохиромжтой байдлын үнэлгээг өндөржилт, гадаргын налуу гэсэн 2 төрлөөр газрын рельеф, өндрийн өгөгдөл мэдээллийг ашиглан газарзүйн мэдээллийн технологи ашиглан хийж гүйцэтгэлээ.

Өндөржилт. Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний газрын гадаргын үнэлгээнд газрын гадарга нь далайн түвшнээс дээш 1500м хүртэлх нэн тохиромжтой, 1500-1800м тохиромжтой, 1800-2100м хязгаарлагдмал тохиромжтой, 2100-2500м тохиромжгүй, 2500м-ээс дээш нэн тохиромжгүй гэсэн үнэлгээг өгдөг.

“Дархан хот”-ын газрын гадаргын өндөржилтийн үнэлгээг далайн түвшнээс дээш 625-1045м өргөгдсөн үзүүлэлтээр гаргалаа.

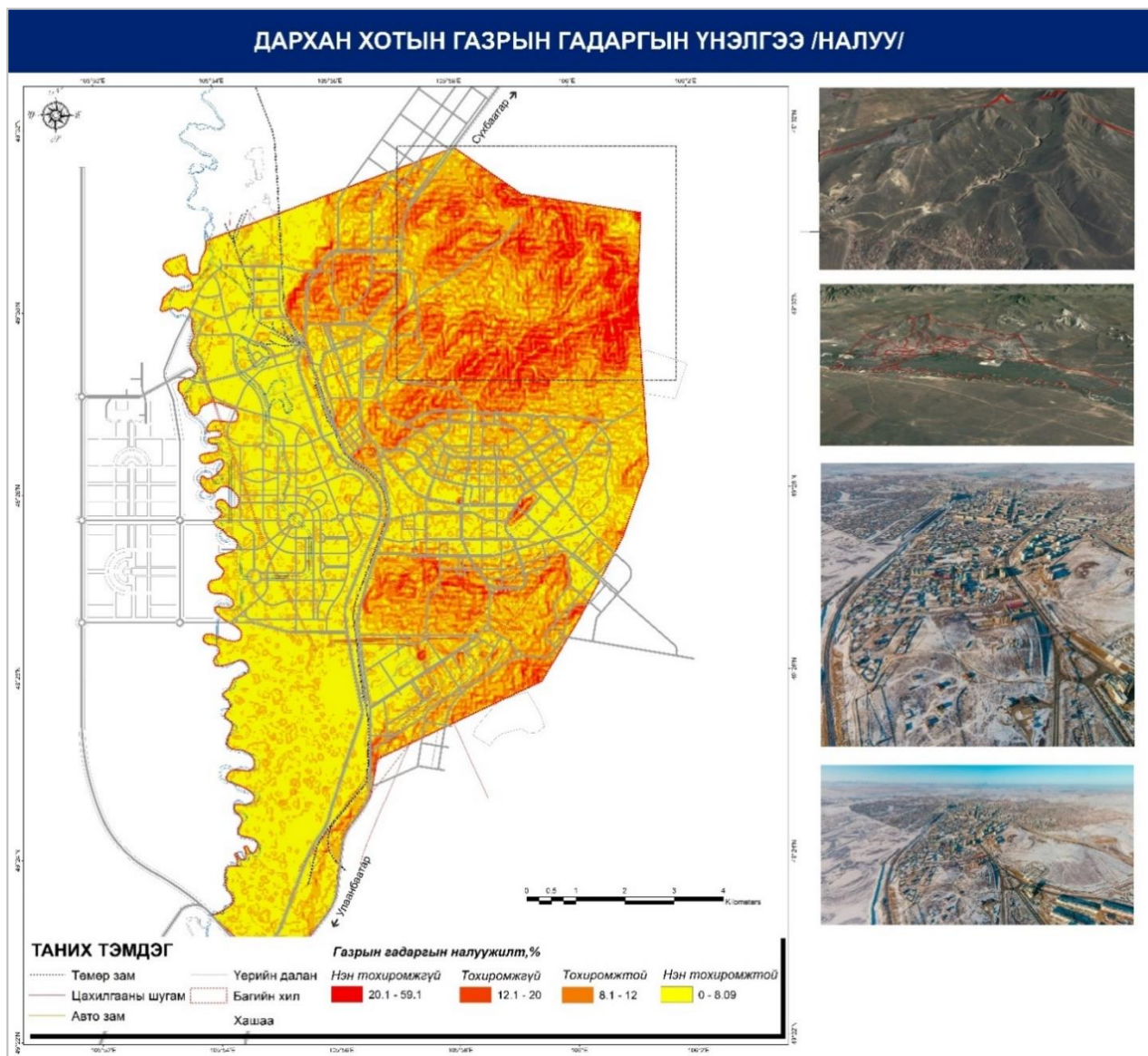
Зураг 17.Өндөржилт

Гадаргын налуу. Газрын гадаргын налуугийн өнцгийн градус 0-1 нэн тохиромжтой, 1-4 тохиромжтой, 5-10 хязгаарлагдмал тохиромжтой, 11-19 тохиромжгүй, 19 дээш нэн тохиромжгүй гэсэн ангилалтай байдаг.

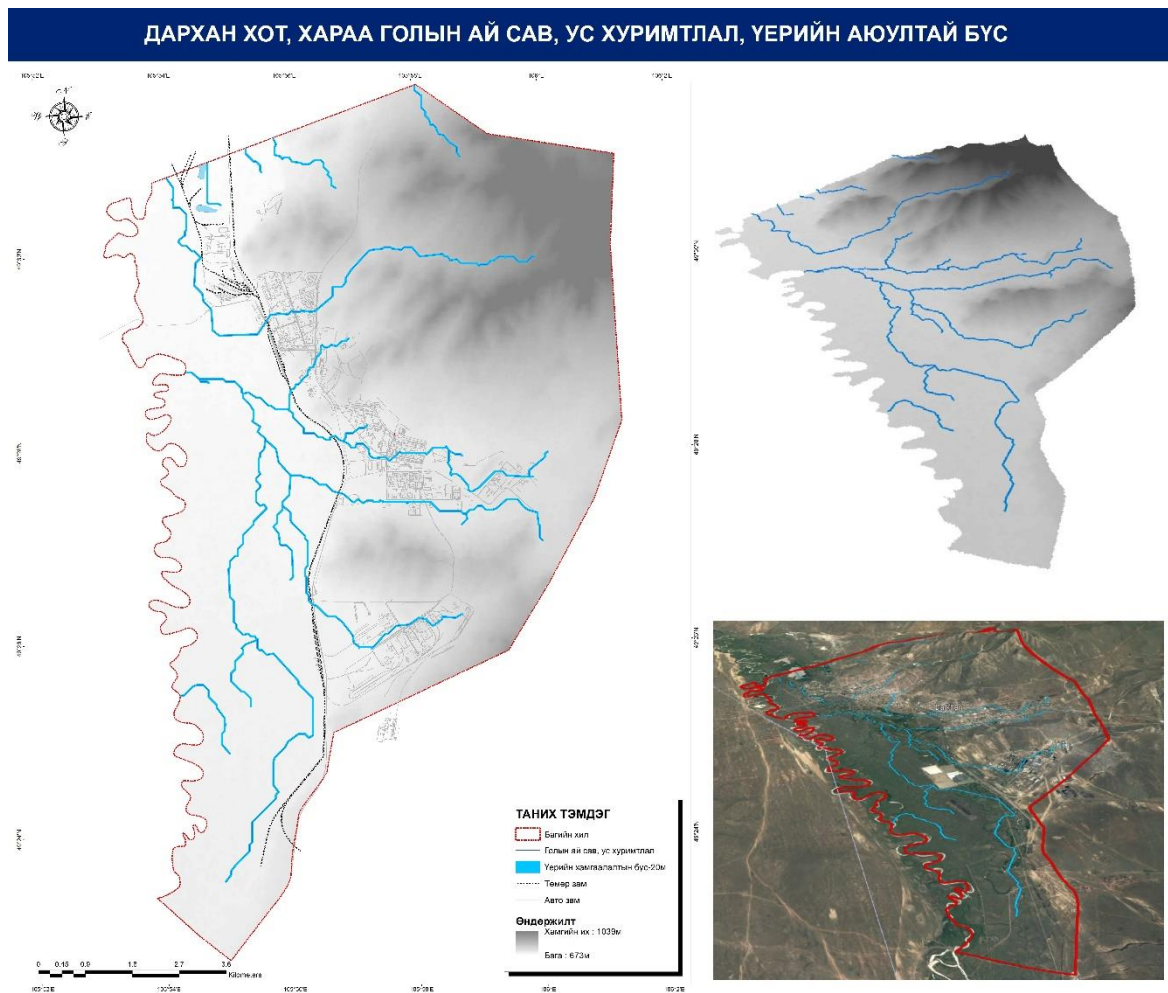
“Дархан хот”–ын налуужилтийн үнэлгээг хязгаарлагдмал тохиромжтой, тохиромжгүй, нэн тохиромжгүй гэсэн ерөнхий үнэлгээгээр гаргаж зургаар үзүүллээ.

Зураг 18.Налуужилт

Ус хуримтлал, үерийн усны аюултай бүс. Дархан хотын газрын гадаргын шинж чанар, Хараа голын ай сав, үерийн ус орж ирэх аюултай бүс, ус хуримтлалыг өндрийн тоон загвар ашиглан дүн шинжилгээ хийн тодорхойлсон ба голын ай сав, ус хуримтлалыг даган бий болж болзошгүй үерийн усны аюултай бүсийг 20 метрээр татан зураг, 3 хэмжээст загварчлал, бичлэгээр үзүүллээ.

Зураг 19. Ус хуримтлал, үерийн аюултай бүс

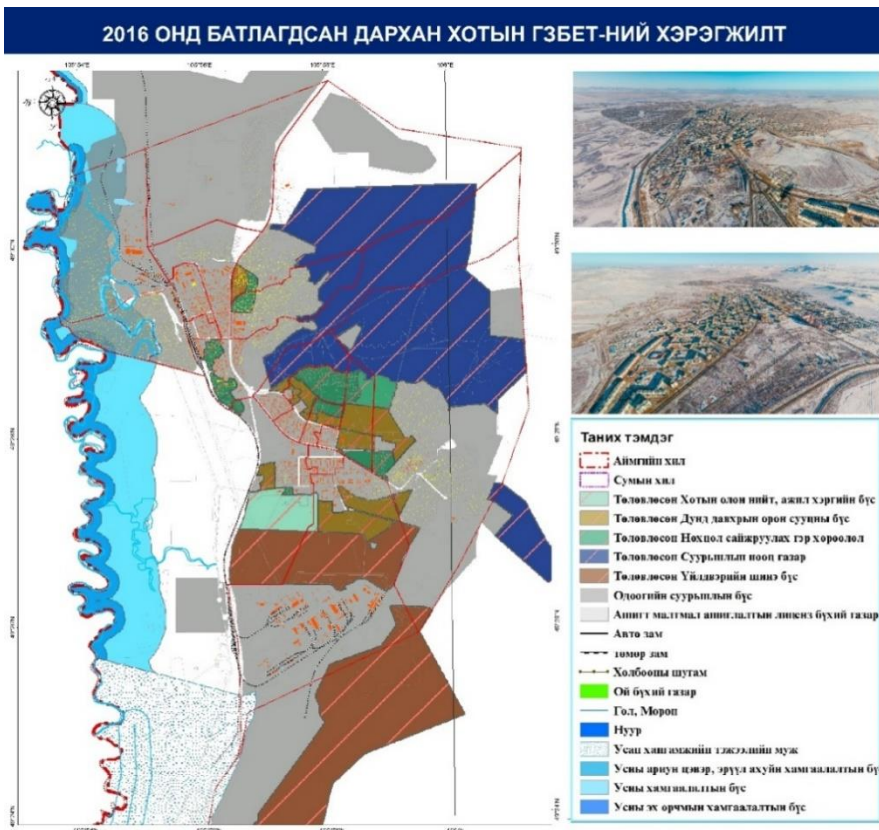

3.2 Газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилт

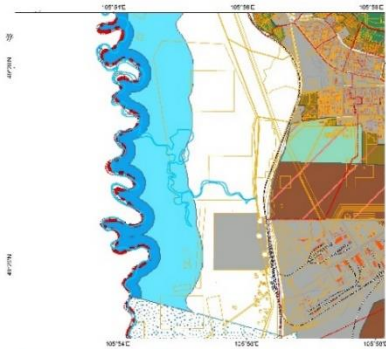
Дархан хотын газар зохион байгуулалтын Ерөнхий төлөвлөгөөг 2016 онд Монгол улсын газрын тухай хуулийн 24.1, 24.2-т заасны дагуу “Гео ботаник” ХХК нь хийж гүйцэтгэсэн байна.

Мөн хуулийн 25.3-т Аймаг, нийслэлийн газар зохион байгуулалтын Ерөнхий төлөвлөгөө нь энэ хуулийн 25.2-т заасан хүрээнд боловсрогдсон 12-16 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэх зураг төслийн баримт бичиг байна гэж заасны дагуу Дархан-Уул аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтийн баримт бичгийг 2016-2030 он хүртэл хэрэгжихээр боловсруулсан байна.

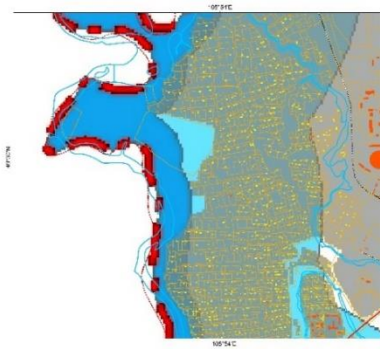
Энэхүү газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг гаргахдаа 2016 онд хийгдсэн хот суурингийн ГЗБ-ын бүсчлэлийг одоогийн мэдээллийн сангийн зурагтай давхцуулж харьцуулан дүгнэх аргыг ашиглан хийж гүйцэтгэлээ.

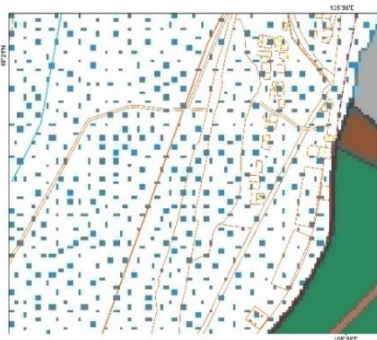
Зөрчил 1

Зөрчил 2

Зөрчил 3

Зөрчил 1: - "Хараа гол", усны хамгаалалтын бүсэд ашигт малтмал, уул уурхай, ААНБ-ын ашиглалт, эзэмшилд газар олгосон байдал.

Зөрчил 2: - "Хараа гол", усны хамгаалалтын бүсэд гэр хороолол, суурьшлын газар олгосон байдал.

Зөрчил 3: - Усан хангамжийн тэжээлийн бүсэд гэр хороолол, суурьшлын газар олгосон байдал.

3.3 Төлөвлөлт, менежмент

Газар зохион байгуулалтын төлөвлөлт нь хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний өмнөх шатанд хийгдэж, хот тосгоны хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлж, газрыг зүй зохистой ашиглах, хамгаалах, газар ашиглалтын хэтийн чиг, бодлогыг бүсчлэн тогтоож газрын менежментийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, тогтвортой газар ашиглалтыг бий болгох үйл ажиллагаа юм.

Газар зохион байгуулалтын зөв бодлого явуулж чадвал дараах тулгамдсан, бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэж чадах юм. Үүнд:

- Газар ашиглалтын чиг хандлага, бүсчлэлийн бодлого тодорхой нарийн болсноор эмх замбараагүй хотжилтыг хязгаарлаж тогтвортой хот байгуулалтын системийг бий болгоно.
- Баригдах болон баригдаж буй барилгуудад газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн бодлогоор хяналт тавьснаар барилгын салбарт гарч буй хүндрэлтэй асуудлыг шийднэ.
- Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлд тавигдсан баримтлах бодлогоор хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтэнд хяналт тавих боломж бүрдэх ба хэрэгжээгүй тохиолдолд эргээд хариуцлага тооцох хяналтын систем бий болно.

Манай орны хот төлөвлөлтийн системийн нэг тулгамдсан асуудал нь Газар зохион байгуулалтын төлөвлөлт болон архитектор орон зайн төлөвлөлтүүд нь хоорондоо харилцан уялдаа холбоогүй байдгаас газрын менежмент, хот төлөвлөлтийн бодлогууд нь хоорондоо зөрчилдсөн, батлагдсан хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилт хангалтгүй, төлөвлөлтийн дагуу газар ашиглалтын зориулалтаар нь газар олгодоггүй, хүссэн газраа дурын барилга барьж хотжилтыг эмх замбараагүй тэлж байгаа зэрэг хүндрэлтэй асуудлууд үүсэж үүнээс болж байгаль экологид маш их хор хөнөөл учруулж байна.

Дархан хотын хот суурингийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтийг Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13.1 заалтыг үндэслэн хот байгуулалтын норм дүрмийн дагуу байгаль экологи, газар ашиглалт, нийгэм эдийн засгийн одоогийн байдлын судалгааны үр дүн, орон нутгийн санал, эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлүүд, цаашдын хөгжлийн чиг хандлага, зэрэг хэд хэдэн хүчин зүйлүүдийг үндэслэн гаргаж газар зохион байгуулалтын бүсчлэлүүдийг тодорхойллоо.

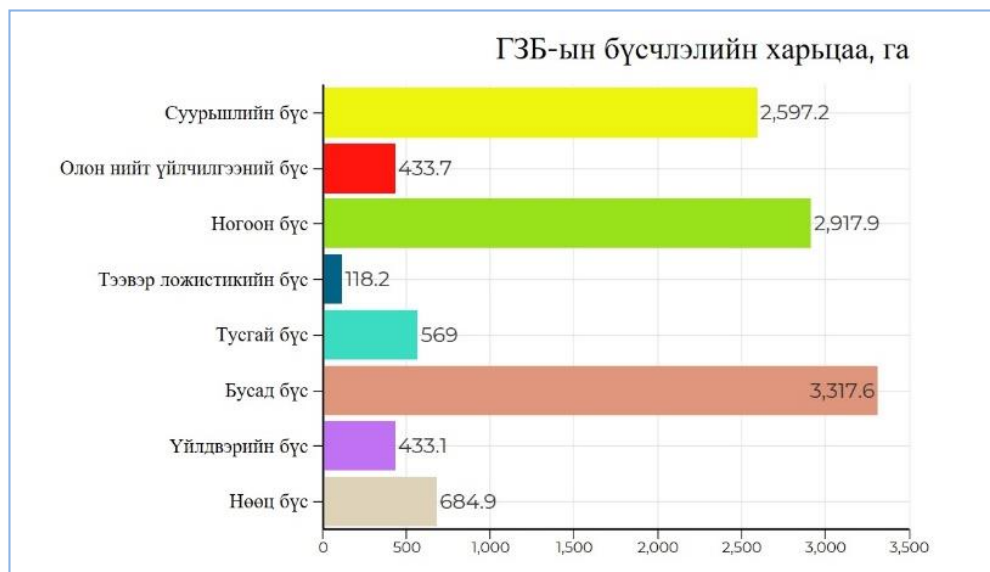
3.4 Газар зохион байгуулалтын бүсчлэл

Хот суурингийн газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн нарийвчилсан задаргаа.

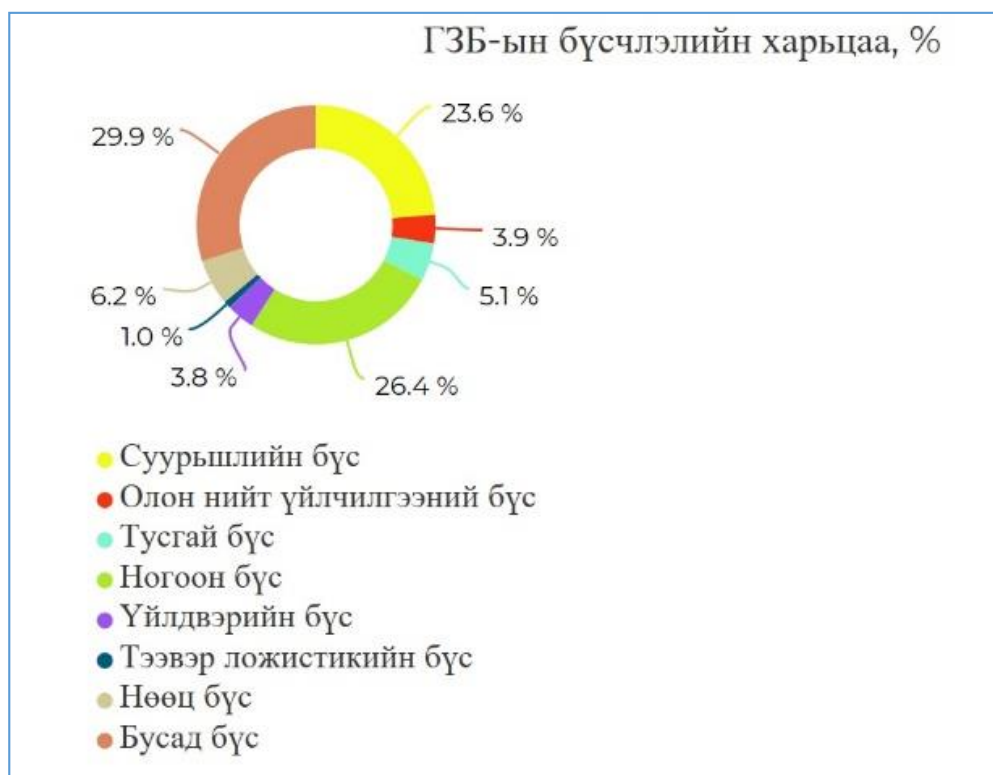
Д/д	ГЗБ-ын ерөнхий бүс	ГЗБ-ын нарийвчилсан бүс	Эзлэх талбай, га	Эзлэх хувь, %
1	Суурьшлийн бүс	Амины орон сууцны бүс	2081.5	23.6 %
		Орон сууцны бүс	515.7	
		Нийт 2 597.2 га		
2	Олон нийт үйлчилгээний бүс	Худалдаа үйлчилгээний бүс	433.7	3.9 %
		Нийт 433.7га		
3	Ногоон бүс	Хамгаалалтын ногоон бүс	2667.5	26.4 %
		Амралт зугаалгын бүс	250.4	
		Нийт 2 917.9 га		
4	Үйлдвэрийн бүс	Хөнгөн үйлдвэрийн бүс	870.0	14.8 %
		Хүнд үйлдвэрийн бүс	776.0	
		Нийт 1646.0 га		
5	Тусгай бүс	Тусгай бүс	569	5.1 %
		Нийт 569 га		
6	Тээвэр ложистикийн бүс	Тээвэр ложистикийн бүс	118.2	1 %
		Нийт 118.2 га		
7	Нөөц бүс	Амины орон сууцны нөөц бүс	44	6.2 %
		Орон сууцны нөөц бүс	280.5	
		Олон нийтийн үйлчилгээний нөөц бүс	126.1	
		Амралт зугаалгын нөөц бүс	165	
		Хамгаалалтын ногоон нөөц бүс	14.3	
		Үйлдвэрийн нөөц бүс	55	
Нийт 684.9 га				
8	Бусад бүс	Зам тээвэр, нийтийн эзэмшлийн газар	2104.7	19.0 %
		Нийт 2104.7 га		
			Нийт 11 071.6 га	100 %

Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн харьцааг гаргаж үзвэл нийт төлөвлөлтийн 11071.6 га газраас суурьшлийн бүс 23.6 %, олон нийт үйлчилгээний бүс 3.9 %, ногоон бүс 26.4 %, үйлдвэрийн бүс 14.8%, тусгай бүс 5.1%, тээвэр ложистикийн бүс 1 %, нөөц бүс 6.2 %, бусад бүс 19.0 % -ийг тус тус эзэлж байна.

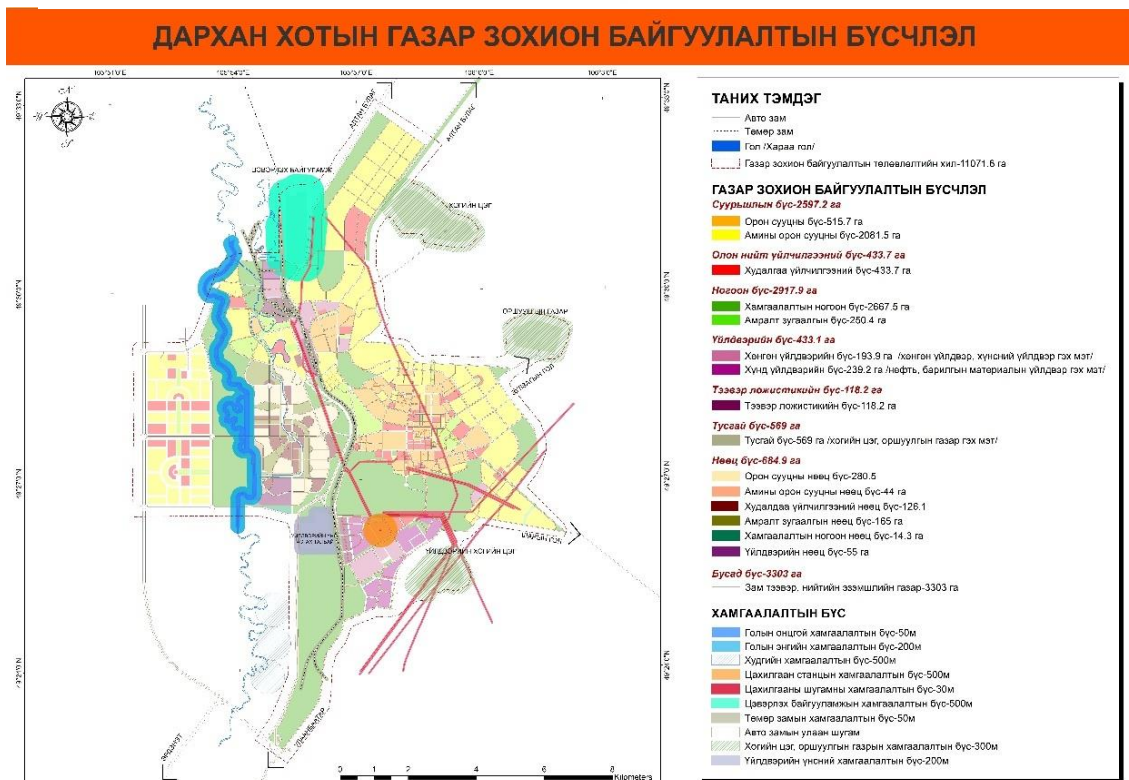
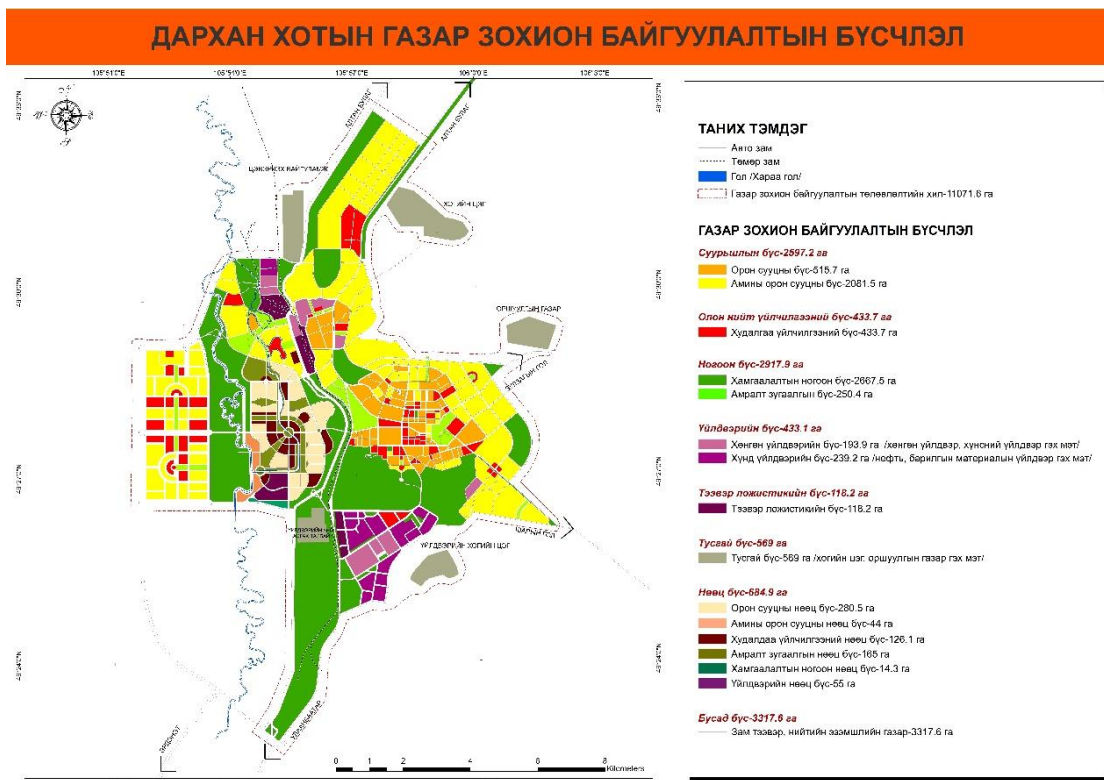
Зураг 20. Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн харьцаа %,га.

Зураг 21. Газар зохион байгуулалтын бүсчлэл

Зураг 22. Газар зохион байгуулалтын бүсчлэл, хамгаалалтын бүсийн хамт

Хамгаалалтын бүсийг хог хаягдлын цэг, оршуулгын газар, худаг, гол, цэвэрлэх байгууламж, цахилгаан станц, цахилгааны шугам, үйлдвэрийн үнс асгах талбай, төмөр зам, авто зам зэрэг объектуудаас тус бүрийн тогтоосон эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүсүүдийг (Buffer zone) татан тодорхойллоо.

3.5 Бүсчлэлийн баримтлах бодлого

(Б-баримтлах бодлого)

Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлүүдийг гаргасны дараа бүсчлэл тус бүрд баримталж байх бодлого, үүрэг бүхий газар ашиглалтын зориулалт, хязгаарлах, хориглох нөхцөлүүд, барилгын өндөр, барилгын зориулалт зэргийг тусгадаг.

Энэхүү баримтлах бодлогуудыг хот байгуулалтын өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа ашигласнаар газрын маргааныг таслан зогсоох, хот байгуулалтын төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг зөв зохистой хуваарилах, газар олгох, барилгажуулах үйл ажиллагааг энгийн байдлаар зохицуулах, ирээдүйн хотжилтын сөрөг үр дагаварыг багасгах нөхцөлийг бүрдүүлэхээс гадна газар ашиглах, хамгаалах, байгаль экологийн тэнцвэрийг хадгалах, нийгэм эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангах асуудлыг эхнээс нь нэгдсэн менежментийн аргаар зохицуулах боломжийг олгодог чухал ач холбогдолтой тогтвортой хөгжлийн нэгэн хэрэглүүр болдог.

Аймаг, хот дүүргийн хот байгуулалт, газрын харилцааны асуудал эрхэлсэн хэлтэс болон газрын даамал нь газар зохион байгуулалтын бүсчлэлд баримтлах бодлогыг орон нутгийн онцлог, нөхцөлд тохирсон байдлаар улам нарийвчлан тодорхойлж, уг бодлогыг баримтлан улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл болон хувь хүмүүс, хувийн хэвшлийн бүтээн байгуулагчдын барилга барих, газар олгох саналыг судлах, барилгад хяналт тавих зэрэг ажлуудыг хийх шаардлагатай байна. Ингэснээр тогтвортой газар ашиглалтыг бий болгож эмх замбараагүй хотжилт, тэлэлтийг хязгаарлаж чадах юм. Дархан хотын хот суурингийн Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлд дараах баримтлах бодлогуудыг тодорхойлж байна. Үүнд:

Суурьшлийн бүс-2597.2 га

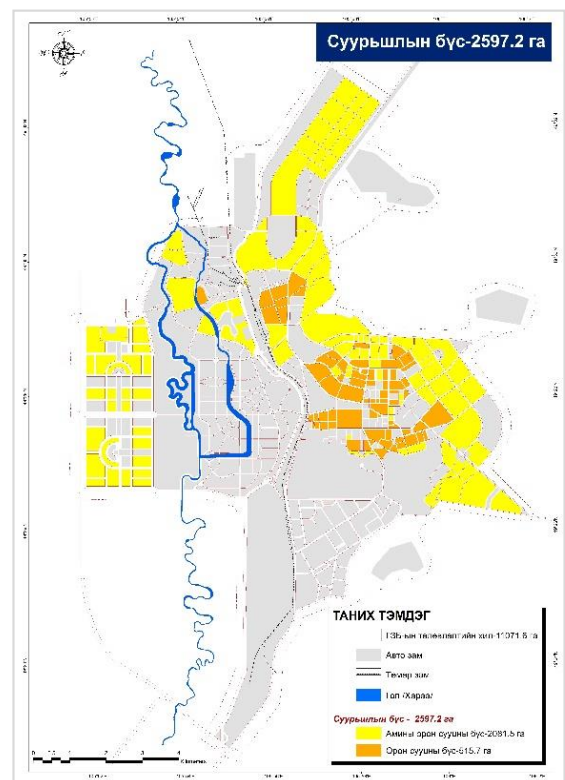
Суурьшлийн бүсэд амины орон сууцны бүс, орон сууцны бүсийг төлөвлөв.

Б1: Бүсийн талбай нь газар зохион байгуулалт, төлөвлөлт болон хотын хөгжлийн төлөвлөлттэй уялдсан байх.

Б2: Сонгосон талбай дахь газар, үл хөдлөх эд хөрөнгө өмчлөгч, эзэмшигчдийн 75-аас доошгүй хувийн зөвшөөрөл авсан байх.

Б3: Төлөвлөлт хийх төслийн хугацаа, хөрөнгийн эх үүсвэр зэргийг шийдсэн байх.

Б4: Газар, үл хөдлөх эд хөрөнгийн үнэлгээ, эрх шилжүүлэлт, нэгж талбарын өөрчлөн зохион байгуулалт, нөхөн олговор, төслийн санхүүжилт, төсөл хэрэгжүүлэх арга хэмжээний болон газар, үл хөдлөх эд хөрөнгийн өмчлөгч, эзэмшигчийг

нүүлгэх, түр суурьшуулах зэрэг асуудлуудыг бүрэн тусгасан төлөвлөгөө боловсруулсан байх.

Газар ашиглалтын горим:

Б5: Газар ашиглалтын зориулалт: ахуйн зориулалт, амины сууц, худалдаа үйлчилгээ, орон сууц.

Б6: Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн зориулалт болон ерөнхий төлөвлөгөөнд заагдаагүй зориулалтаар газар олгохыг хориглоно.

Б7: Хот төлөвлөлтийн норм дүрмийн дагуу оршин суугчдын ая тухтай байдлыг хангахуйц зам талбай, амрах талбай, нийтийн эзэмшлийн газар, ногоон байгууламж зэргийг төлөвлөх.

Олон нийт, үйлчилгээний бүс-433.7 га

Олон нийт, үйлчилгээний бүсэд худалдаа үйлчилгээний бүсийг төлөвлөв.

Б1: Энэ бүсэд бизнесийн төвүүд, худалдаа үйлчилгээ, албан контор зэрэг олон нийтэд зориулсан үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулна.

Б2: Орон зайд хэт их бөөгнөрөл үүсэхээс сэргийлж үйлчилгээний газрууд уруу ирэх хөдөлгөөний урсгалыг хэд хэдэн зүгт тараан явуулж чадахуйц орон зайн нөхцөлийг бүрдүүлсэн байх.

Газар ашиглалтын горим:

Б3: Энэ бүсэд айл өрх суурьшуулах, бүсчлэлд зааснаас өөр зориулалтаар газар олгохыг хориглоно.

Б4: Хот төлөвлөлтийн нормын дагуу хангалттай ногоон байгууламж, авто зогсоолыг төлөвлөх.

Барилга ашиглалтын горим:

Б5: Барилгын зориулалт: олон нийт, үйлчилгээ, сургууль, соёл урлаг, албан контор.

Б6: Барилгын өнгө: төлөвлөлтөөс харах.

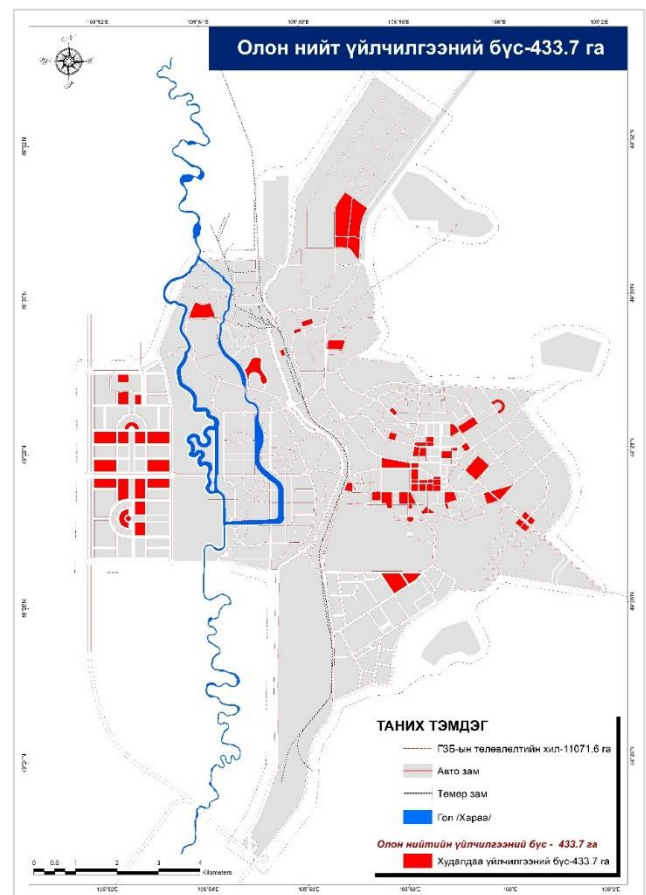
Б7: Ерөнхий төлөвлөгөөнд авто замаас баригдах барилга хүртэлх зайг тусгаж, зурагт тэмдэгдэх. /Улаан шугам/

Б8: Төлөвлөлтөнд өөрөөр тусгагдаагүй бол барилга ашиглалтын горимд заагдсан үзүүлэлтүүдийг зөрчихийг хориглоно.

Ногоон бүс-2917.9 га

Ногоон бүсийг амралт зугаалгын бүс, хамгаалалтын ногоон бүсүүдэд төлөвлөв.

❖ Амралт зугаалгын бүсэд баримтлах бодлого:

Бүсийн онцлог: Иргэдийн амралт, чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх зорилго бүхий орчин үеийн амралт зугаалгын цогцолбор төв байна.

Б1: Амралт, усан сан, цэцэрлэгт хүрээлэн зэрэг олон нийтийг хамрах, иргэдийн тав тухтай амрах нөхцөлийг хангасан, амралт зугаалгын үйл ажиллагааг зохион байгуулахад зориулагдсан орон зайн задгай орчинг төлөвлөх.

Б2: Иргэдийн ая тухтай нөхцөлийг хангахуйц амрах талбай, нийтийн эзэмшлийн зам талбайг хангалттай төлөвлөх.

Б3: Иргэдийн ая тухтай байдлыг алдагдуулахгүйгээр төлөвлөгөөнд тусгагдсны дагуу үйлчилгээний жижиг төвүүдийг байршуулж болно.

Б4: Ногоон байгууламжийг байгуулахдаа хөрс, инженер геологийн нөхцөлүүдийг харгалзан үзэх.

Б5: Байгальд хор хохирол учруулах үйл ажиллагаа болон гол усыг бохирдуулах үйл ажиллагаа явуулахыг хатуу хориглоно.

Б6: Энэ бүсэд спорт талбай, хиймэл цөөрөм, задгай театр, агаарын троссон зам, амрах задгай орчин, уран жолоодлогын талбай зэрэг амралт зугаалгын зориулалтаар үйл ажиллагаа явуулна.

Газар ашиглалтын горим:

Б7: Газар ашиглалтын зориулалт: амралт зугаалга, ногоон байгууламж, үйлчилгээ, хяналтын пост гэх мэт.

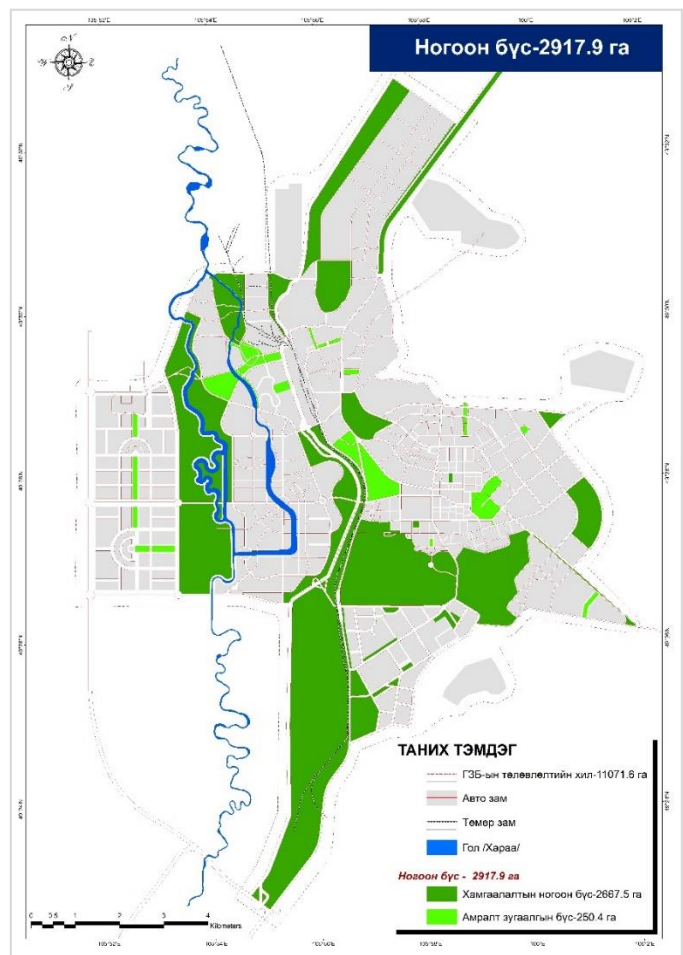
Б8: Энэ бүсэд айл өрх суурьшуулах, бүсчлэлд зааснаас өөр зориулалтаар газар олгохыг хатуу хориглоно.

Б9: Хот төлөвлөлтийн нормын дагуу зам талбай, гэрэлтүүлэг, авто зогсоолыг төлөвлөж өгөх.

Барилга ашиглалтын горим:

Б10: Барилгын зориулалт: амралт зугаалгын чиглэлээр барилга байгууламжууд баригдана.

Б11: Ерөнхий төлөвлөгөөнд авто замаас баригдах барилга хүртэлх зайг тусгаж, зурагт тэмдэгдэх. /Улаан шугам/

❖ Хамгаалалтын ногоон бүсэд баримтлах бодлого:

Бүсийн онцлог: Дуу шуугиан, орчны бохирдлоос хамгаалсан, байгаль орчинд ээлтэй, ногоон орон зайг бий болгосон хамгаалалтын ногоон бүс байна. Мөн Хараа голын дагуух тохижилт, усан толио зэргийг төлөвлөх.

Б1: Энэ бүсэд ногоон байгууламж, цэцгийн мандал байгуулах зэрэг үйл ажиллагаа явуулна.

Б2: Хөрс, инженер геологийн нөхцөлүүдийг харгалзан үзэж тухайн нөхцөлд тохирсон мод, бутлаг ургамлыг төлөвлөх.

Б3: Ногоон байгууламжийг байгуулахдаа агаарын бохирдол, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах зорилгоор суулгац, мод бутлаг ургамлуудыг төлөвлөж өгнө.

Б4: Иргэдийн ая тухтай нөхцөлийг хангахуйц амрах талбай, нийтийн эзэмшлийн зам талбайг хангалттай төлөвлөх.

Б5: Байгальд хор хохирол учруулах үйл ажиллагаа болон ундны усны эх үүсвэрийг бохирдуулах үйл ажиллагаа явуулахыг хатуу хориглоно.

Б6: Энэ бүсэд айл өрх суурьшуулах, өөр зориулалтаар газар олгохыг хатуу хориглоно.

Б7: Бүсэд заагдсан зориулалтаар барилга байгууламж төлөвлөнө.

Үйлдвэрийн бүс-1646.0 га

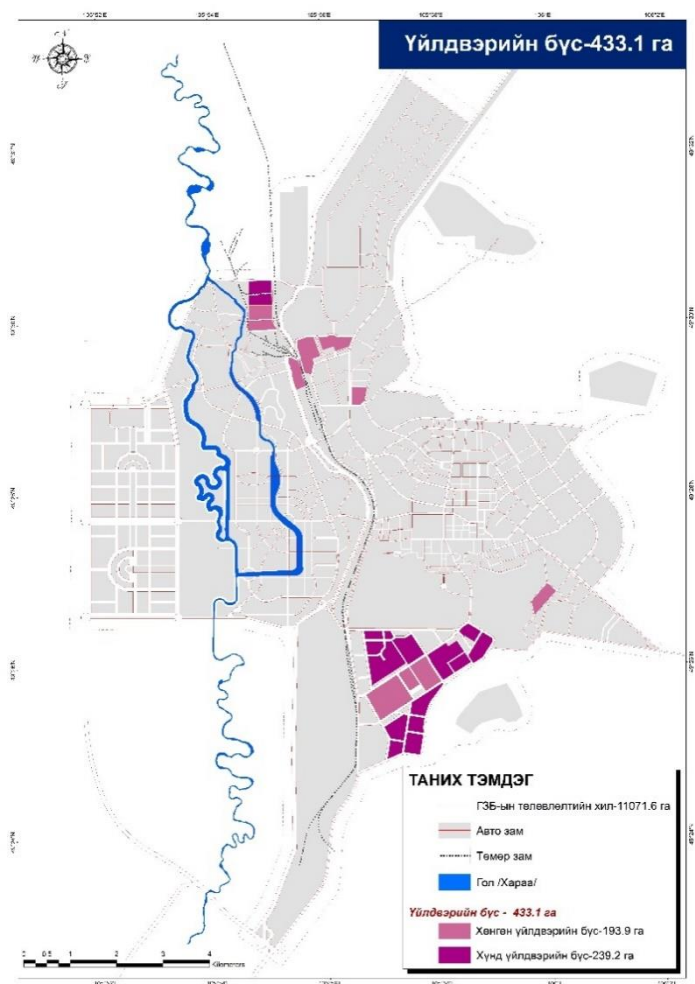
Бүсийн онцлог: Уул уурхайн үйлдвэрлэл, эрчим хүч, хими технологи, барилгын материалын үйлдвэрлэл түлхүү хөгжүүлсэн, стратегийн ач холбогдолтой үйлдвэрүүд энэ бүсэд байрлаж үйл ажиллагаа явуулна.

Б1: Үйлдвэрийн бүсэд үйлдвэр, нийтийн аж ахуй, агуулахын зориулалттай барилга байгууламж, тэдгээрийн үйл ажиллагааг хангах инженерийн болон зам тээврийн дэд бүтцийн барилга байгууламжийг төлөвлөнө.

Б2: Үйлдвэрлэл үйлчилгээний бүсэд үйлдвэрээс гарсан бүтээгдэхүүнийг борлуулах зориулалт бүхий үйлчилгээний зах, ХАА-н биржийг төлөвлөнө.

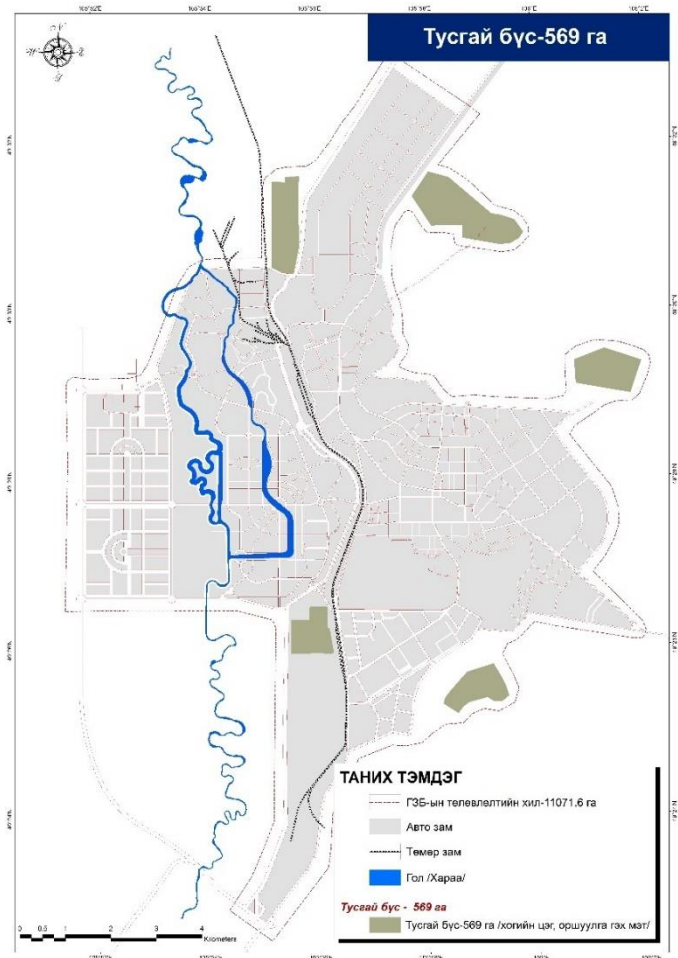
Б3: Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах хангалттай талбай, орчинг төлөвлөж өгнө.

Б4: Байгаль орчныг бохирдуулах үйл ажиллагаа явуулахгүй байх, байгальд ээлтэй технологи нэвтрүүлэх ба үйлдвэрийн хортой хог хаягдлын асуудлыг тусгаж өгнө.

Газар ашиглалтын горим:**Б5:** Газар ашиглалтын зориулалт: үйлдвэрлэл, үйлчилгээ**Б6:** Энэ бүсэд айл өрх суурьшуулах, бүсчлэлд зааснаас өөр зориулалтаар газар олгохыг хориглоно.**Барилга ашиглалтын горим:****Б7:** Барилгын зориулалт: үйлдвэрлэл**Б8:** Ерөнхий төлөвлөгөөнд авто замаас баригдах барилга хүртэлх зайг тусгаж, зурагт тэмдэгдэх. /Улаан шугам/**Тусгай бүс-569 га**❖ Тусгай бүсэд баримтлах бодлого

Энэ бүсэд хог хаягдлын цэг, оршуулгын газар г.м байрлана.

Б1: Энд шарил чандарлах газар, буян ном, өргөл, зан заншлын төв, хүндэтгэлийн цэцэрлэгт хүрээлэн бүхий цогцолбор төлөвлөж болно.**Б2:** Байгальд хор хохирол учруулах үйл ажиллагаа явуулахыг хатуу хориглоно.**Б3:** Энэ төрлийн үйл ажиллагаатай холбоотой газар олгох, барилга байгууламжийг төлөвлөнө.**Б4:** Хог хаягдлын цэг болон оршуулгын газрын ариун цэвэр, хамгаалалтын бүсийг тогтоох, хамгаалалтын ногоон байгууламжийг төлөвлөх.**Б5:** Ойр орчинд айл өрх суурьшуулах, бүсэд заагдсан зориулалтаас өөр зориулалтаар газар олгох, барилга байгууламж барихыг хориглоно.**Газар ашиглалтын горим:****Б4:** Газар ашиглалтын зориулалт: тусгай (хог хаягдалын цэг, оршуулгын газар г.м)

Тээвэр ложистикийн бүс -118.2 га

Бүсийн онцлог: Үйлдвэрийн бүсийн ачаа тээвэр, тээвэр ложистикийн бүх төрлийн үйлчилгээ, үйл ажиллагаа явуулах бүс байх ба энэ бүсэд агуулах, задгай талбай, гаалийн баталгаат агуулах зэрэг байрлана.

Б1: Тээвэр зуучтай холбоотой үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд ачаа ачиж буулгах талбай, агуулах гараж, авто зогсоол зэргийг хот төлөвлөлтийн нормын дагуу төлөвлөж өгөх

Б2: Инженерийн дэд бүтэц болон ачаа, тээврийн үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах хангалттай талбай, орчинг төлөвлөж өгөх

Б3: Байгальд хор хохирол учруулах үйл ажиллагаа явуулахыг хатуу хориглоно.

Б4: Тээвэр ложистикийн чиглэлээр орчин үеийн дэвшилтэт техник технологи нэвтрүүлэх

Б5: Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааг хангаж ажиллаж орчинг бүрдүүлэх

Газар ашиглалтын горим:

Б6: Газар олголтыг тээвэр зууч, ложистикийн үйл ажиллагааны зориулалтаар ЕТ тусгагдсны дагуу ГЗБ-ын бүсчлэлийн хилийг үндэслэн олгоно.

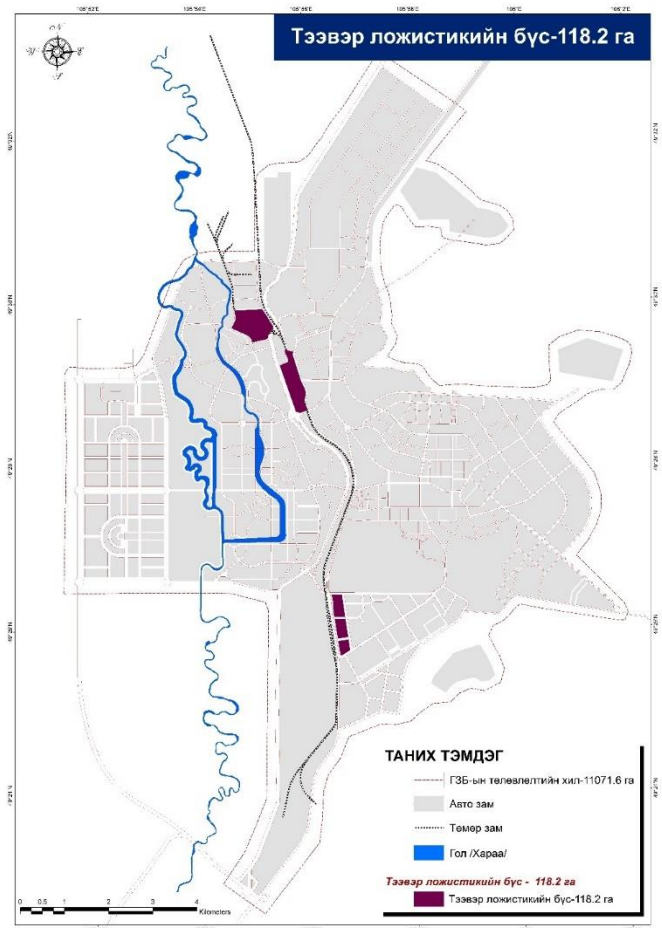
Б7: ГЗБ-ын бүсчлэлд тусгагдснаас өөр зориулалтаар газар олгохыг хатуу хориглоно.

Барилга ашиглалтын горим:

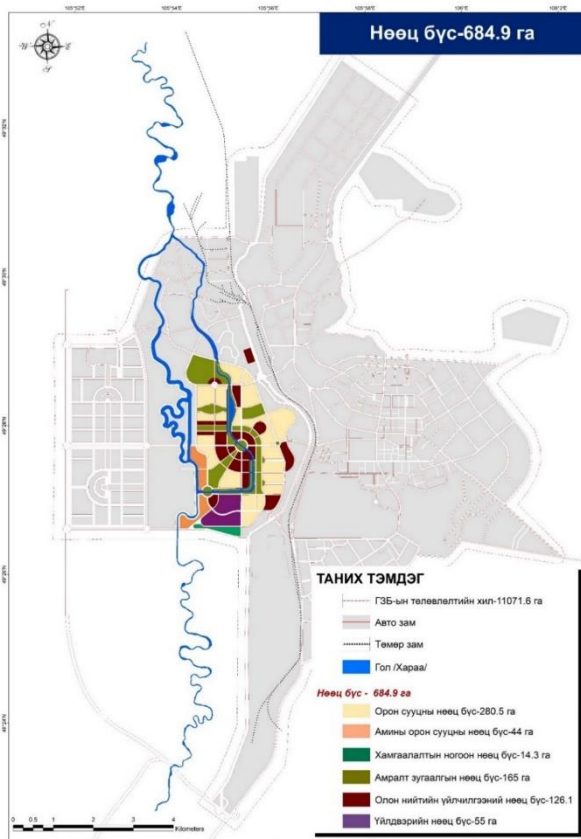
Б8: Барилгын зориулалт: Ачаа тээвэр, агуулах граж, үйлдвэрлэл, төлөвлөлтөнд заагдсан бусад чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах барилга байгууламжууд байна.

Б9: Инженерийн дэд бүтэц, агуулах граж, бусад барилга байгууламж барихдаа ариун цэвэр, эрүүл ахуйн хэм хэмжээ, хот төлөвлөлтийн стандарт дүрмийн шаардлагыг хангаж барилга хоорондын зай зэргийг хатуу баримтлах нь зүйтэй.

Б10: ГЗБ болон ЕТ тусгагдснаас өөр зориулалтаар барилга байгууламж, объект барихыг хатуу хориглоно.

Нөөц бүс-684.9 га

Бусад бүс-3317.6 га

Бусад бүсэд нийтийн эзэмшил, төлөвлөж буй зам талбай болон тусгай бүс гэж төлөвлөв.

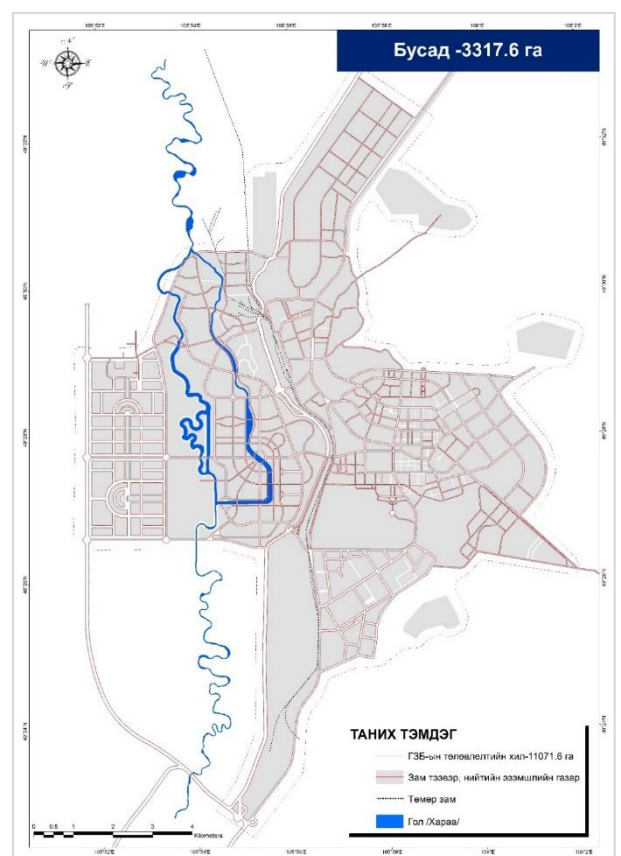
❖ Зам тээвэр, нийтийн эзэмшлийн газар, бусад бүсэд баримтлах бодлого

Газар зохион байгуулалтын бүсчлэлийн хил хязгаар дотор шинээр төлөвлөж буй авто замын газар, шугам сүлжээний газар, бусад нийтийн эзэмшлийн газар зэргийг энэ бүсэд оруулж талбайн балансыг гаргасан.

Б1: Шинээр төлөвлөж буй авто зам, шугам сүлжээний газар дээр өөр зориулалтаар газар олгохыг хориглоно.

Б2: Байгаль орчинд хортой үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

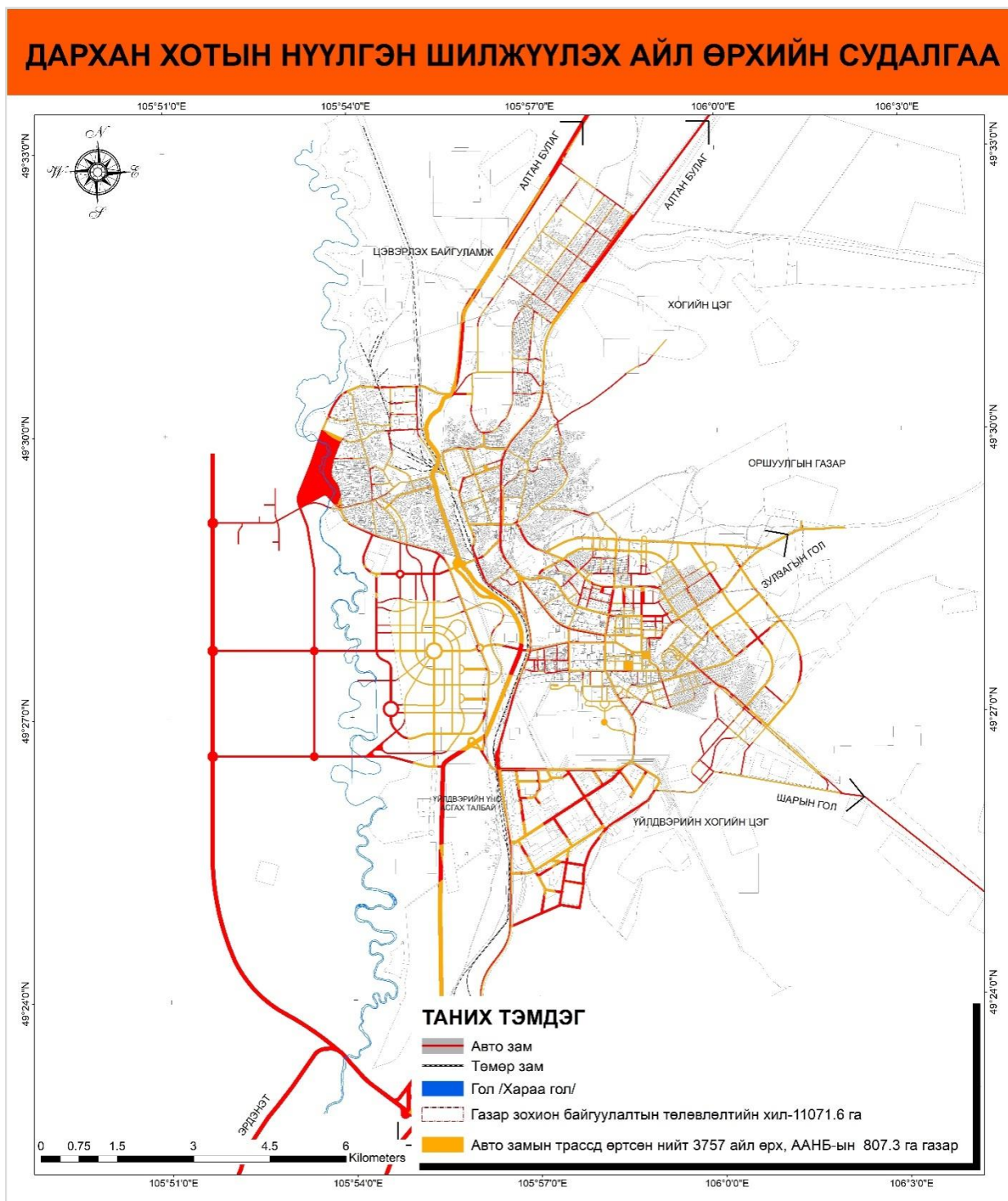
Б3: Төлөвлөлтөөр баригдах авто зам, нийтийн эзэмшлийн газарт айл өрх суурьшуулах, өөр зориулалтаар газар олгохыг хориглоно.

ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ДАРАА НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ АЙЛ ӨРХ
Төлөвлөлтийн дараа нүүлгэн шилжүүлэх иргэн, ААНБ-ын судалгаа

Дархан хотын нүүлгэн шилжүүлэх айл өрхийн судалгааг төлөвлөлтийн нийт талбайд шинээр төлөвлөж буй авто замын трасст орсон байдлаар гаргасан ба нүүлгэн шилжүүлэх **3757** айл өрх, ААНБ-ын эзэмшил газар **807.3** га талбайг эзэлж байна.

Зураг 22. Шинээр төлөвлөж буй авто замын трасст орсон айл өрх, ААНБ

БҮЛЭГ 4. ГУДАМЖ, ЗАМ ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭ, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

4.1 Гадна тээврийн сүлжээний төлөвлөлт

Дархан-Уул аймаг нь төрөл бүрийн замын сүлжээний хангамжийн коэффициент 3.7 байгаа нь бүсийн хэмжээнд хамгийн өндөр төдийгүй улсын хэмжээнд Орхон аймгийн дараа орж байгаа юм. Энэ нь үйлдвэрлэлийн дэд бүтэц харьцангуй сайн хөгжсөнийг харуулж байна.

Дархан хотын гадна тээврийн сүлжээг ангилвал:

А.Төмөр замын тээвэр. Дархан, Салхит, Орхон, Шарын голд төмөр замын тээвэр үйлчилдэг бөгөөд Дархан, Салхит, Орхонор Ази-Европыг холбосон олон улсын төмөр замын төв коридор дайран өнгөрч ачааны болон зорчигч тээвэрлэдэг. Дархан хот нь Улаанбаатар хоттой 246 км, Эрдэнэт хоттой 180 км төмөр замаар холбогддог ба Дархан – Уул аймгийн бүх сумдууд олон улсын төмөр замын сүлжээнд холбогдсон. Гол замуудын дэлгэмэл урт 329,9 км байгаагийн Сүхбаатар – Улаанбаатарын чиглэлд 266,6 км, Дархан-1 – Шарын голын чиглэлд 63,3 км байна. Нийт 16 өртөө, зөрлөгтэй. Гол ба өртөөний зам, сум төхөөрөмжийн арчлалт хариуцдаг 15 хэсэг, гэрээт гадны байгууллагын болон балансын салаа замыг арчилдаг 2 тасаг ажиллаж байна. Дархан-Шарын гол чиглэлд голдуу нүүрс болон ачааны төмөр замын тээвэр зонхилно. Төмөр замтай хот суурингуудад Төмөр замын зорчигч тээврийн вокзал, өртөө, замын байгууламжууд, зөрлөгүүд нь бүрэн ашиглагдаж байна.

Т3-н вокзал

Авто вокзал

Т3-н зөрлөг

Өртөө

Б. Авто замын тээвэр. Дархан, Хонгороор Азийн авто замын сүлжээний Ази-Европыг холбох АН-3 олон улсын авто замын коридор дайрч өнгөрдөг. Дархан хот нь Улаанбаатар хоттой 236 км, Эрдэнэт хоттой 180,6 км авто замаар холбогддог. Дарханд авто вокзал баригдаж ашиглалтанд орсон. Улаанбаатар, Сэлэнгэ, Эрдэнэттэй зорчигч тээврийн болон ачаа тээврийн үйлчилгээгээр холбогддог бөгөөд хатуу хучилттай засмал замтай, таксийн үйлчилгээ явуулдаг. Шарын гол нь Дархан, Хонгортой сайжруулсан шороон замаар холбогддог. Дарханд зорчигч тээврийн авто вокзал зам дагуу ШТС, авто засварын газар, дэн буудал, нийтийн хоол, худалдаа үйлчилгээний газруудтай. Дархан Уул аймгийн орон нутгийн авто замын сүлжээ нь 278 км бөгөөд 104 км нь засмал зам ба засмал замын 77.8 км буюу 65,7 хувь нь хатуу хучилттай зам байдаг. Хатуу хучилттай замын 53.8 км буюу 88 хувь нь Дархан хотын нутаг дэвсгэрт харьяалагддаг. Аймгийн орон нутгийн чанартай засмал замын чанар байдалд хийсэн үзлэгээр 47 хувь буюу 34,9 км авто зам хангалтгүй үнэлгээтэй гарсан.

Дархан хотын хэмжээний нийт хатуу хучилттай замын насжилт нилээд өндөр байгаа ба 1960 оноос Дархан хот байгуулагдсантай уялдан хатуу хучилттай зам тавигдаж эхэлсэн ба 1970, 1980 онуудад ихэнх замууд тавигдаж, ашиглалтанд орсон. Ашиглалтанд орсноос хойш хатуу хучилттай ихэнх замуудад олон жил арчлалтын ажлыг технологийн дагуу хийлгүй орхигдуулснаас заадас, хагарал ихтэй болж, замын суурь хөрсөнд ус нэвчилт ихсэн, замын ачаалал, агаарын температурын өөрчлөлтөөс болж замын эвдрэл ихээр үүсэх гол нөхцөл болсон байна.

В. Агаарын тээвэр. Дархан хотод 1990 оноос өмнө Городок-т нисэх буудал байсан бөгөөд орос цэргийн ангийн Ан-24 маркийн онгоц будаг мөн Хонгор сумын нутаг дэвсгэрт онгоц буух талбай байсан боловч иргэдэд өмчлөн нисэх буудал төлөвлөх талбай байхгүй болсон.

ГАДНА ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨЛТ

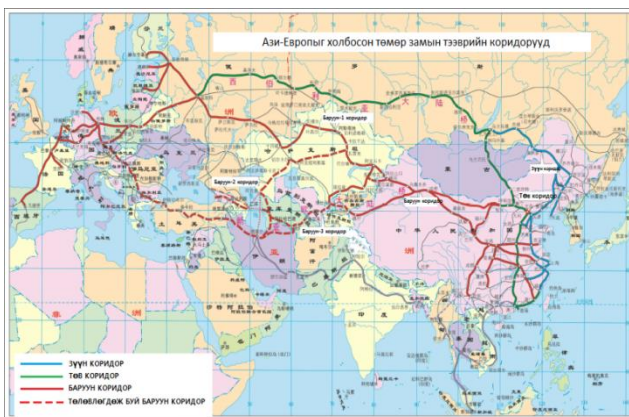

А. Төмөр замын тээвэр: Одоогийн байдлаар Дархан хот нь Азийн олон улсын төмөр замын тээврийн сүлжээний Бээжин-Улаанбаатар-Москва чиглэлийн төмөр замын коридорт оршдог. Энэ нь Ази, европыг холбосон төмөр замын хамгийн богино коридор юм. 1948-49 оны үед Оросын цэргийн 555-р анги Давхрын төмөр замын өртөөг

байгуулж, Давхрын өртөөнөөс 30-аад км-т орших Сэлэнгэ аймгийн Дархан, Ерөө зэрэг 3 сумыг нэгтгэн төмөр замын Давхрын өртөөнд төвлөрүүлсэнээр одоогийн Дархан хотын суурь тавигджээ. Төмөр замын вокзал, ачаа тээшний станцыг одоо байгаа байршилд нь буюу хуучин Дарханд хэвээр үлдээж, гол төмөр замын чиглэлийг хос зам болгон өргөтгөх боломжтойгоор мөн одоо байгаа салбар замууд болон үйлдвэрийн бүс руу очих төмөр замууд, төмөр замын байгууламжуудыг хэвээр үлдээж цаашид өргөтгөн шинэчлэх боломжтойгоор төлөвлөлтөнд тусгасан. Одоо байгаа төмөр замын вокзалаас баруун тийш шинээр төлөвлөж байгаа хот хоорондын авто замын хооронд ачаа тээврийн терминаль, ложистик төв байгуулагдана. Энэ нь төвийн бүсийн хойд тал, баруун бүсийн аймгуудын ачаа тээврийн хангалтанд чухал нөлөө үзүүлнэ.

Монгол улсын төмөр замын сүлжээ

Дархан хот нь Ази-Европыг холбосон төмөр замын тээврийн төв коридор дайрч өнгөрдөгөөрөө тухайн хотын хөгжилд маш ач холбогдолтой.

Төмөр замын тээврийн салбар Монгол улсын эдийн засгийн хөгжлийн нэг чухал салбар бөгөөд нийт ачаа тээврийн 90 хувь, зорчигч тээврийн 50 гаруй хувийг гүйцэтгэж байна. Өргөн уудам нутагтай, орчин үеийн

автозамын сүлжээ, дотоодын усан тээвэргүй, далайд гарцгүй манай орны хувьд төмөр замын тээвэр онцгой ач холбогдолтой. Гэвч манай улсын төмөр замын тээврийн дэд бүтэц, техник, технологи ихээхэн хоцрогдож үйлдвэрийн хөгжил, цаашилбал орд газруудын ашиглалтанд ихээхэн хүндрэл учруулж байна. Иймд үйлдвэрээс гарч буй бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх, импортлох, экспортлох асуудлыг төмөр замын бодлоготой хамтад нь харилцан уялдаатай шийдвэрлэх асуудал зайлшгүй тавигдаж байна.

Б. Авто замын тээвэр: Дархан хотоор зүүн ази-баруун европыг холбосон олон улсын азийн авто замын сүлжээний АН-3 чиглэл дайран өнгөрдөг. Энэ нь Дархан хотод олон улсын чанартай гадна тээврийн сүлжээ хөгжүүлэх өргөн боломжийг нээж өгч байгаа юм.

Одоогийн байдлаар хотын дундуур хотын чанартай гол гудамжаар хот хоорондын чанартай авто зам дайрч өнгөрч байгаа нь хотын дэсгэр нутгийг хоёр хэсэгт хувааж байгаа тул хот хоорондын хурдны замыг бусад гудамж, замтай өөр төвшинд огтлолцохоор төмөр замын чиглэлийн дагуу төлөвлөсөн. Гадна авто тээврийн урдаас хойшоо чиглэл нь Замын -Үүд – Улаанбаатар-Алтанбулагийн олон улсын хурдны зам, баруун урагшаа чиглэл нь Эрдэнэт-баруун аймгууд руу явах хот хоорондын зам, зүүн чиглэл нь Шарын гол руу явах хот

хоорондын авто замаар шууд холбоно. Төлөвлөлтийн хугацаанд олон улсын хурдны зам болон Эрдэнэт чиглэлийн уулзварууд дээр хоёр төвшинтэй автозамын зангилаа төлөвлөсөн.

Монгол улсын авто зам, тээврийн сүлжээний схем

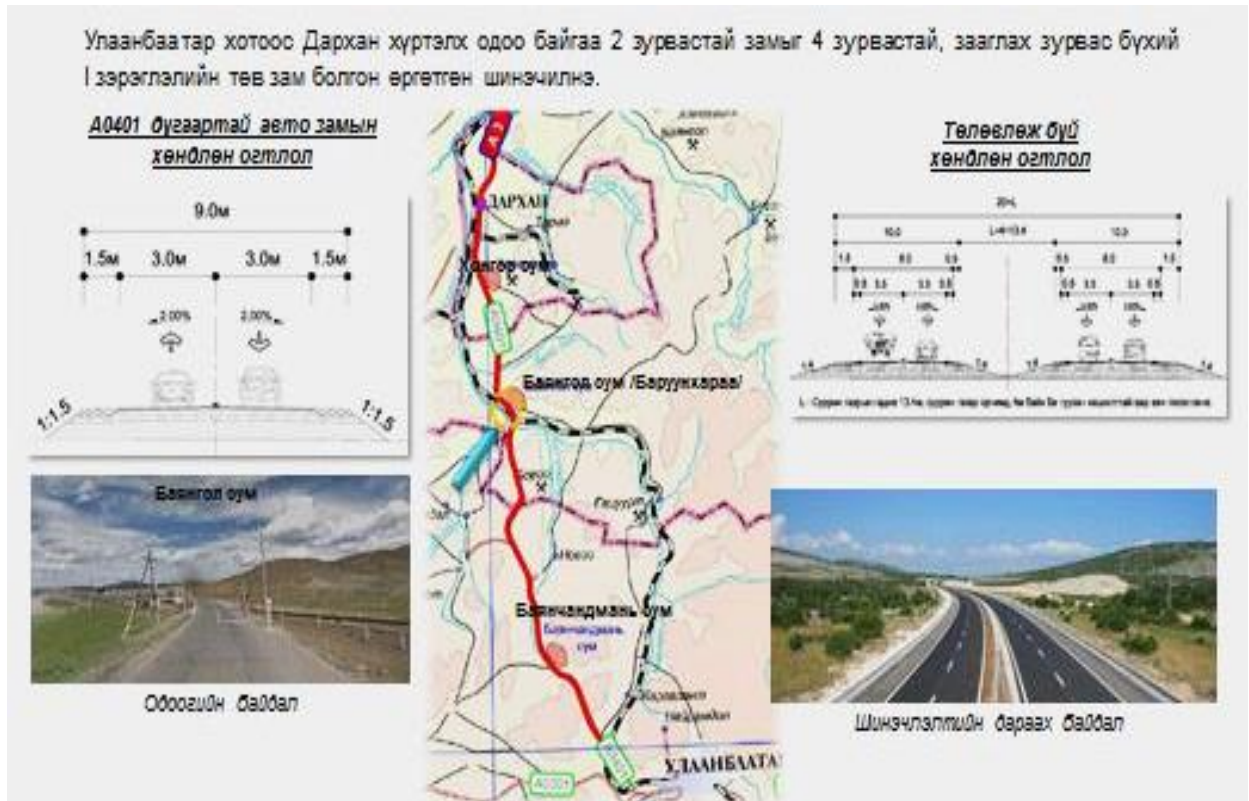
Улсын чанартай Улаанбаатар-Сүхбаатар чиглэлийн гол зам тус хотоор дайран гарч байгаа нь гадна зам тээврийн сүлжээний бас нэгэн давуу тал болж байгаа төдийгүй ойролцоо хот, сум суурин газруудтай тус хотыг холбосон замуудыг гадна зам тээврийн сүлжээний төлөвлөлтөнд тусган, нэвтрэн өнгөрүүлэх хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Эхний ээлжинд Улаанбаатараас Дархан хот хүртэлх хот хоорондын авто замыг 4 эгнээ бүхий авто зам болгон өөрчлөх бөгөөд цаашид олон улсын хурдны зам болгон төлөвлөсөн. Одоо байгаа зам нь эвдэрч муудсан, дэндүү нарийнхан аюултай байгаа учир маш шуурхай арга хэмжээ авч шинэ замыг хурдан бариулах шаардлагатай.

Одоо

Төлөвлөлт

Улаанбаатар-Дархан чиглэлийн хот хоорондын замын өргөтгөл шинэчлэлийн төлөвлөлт

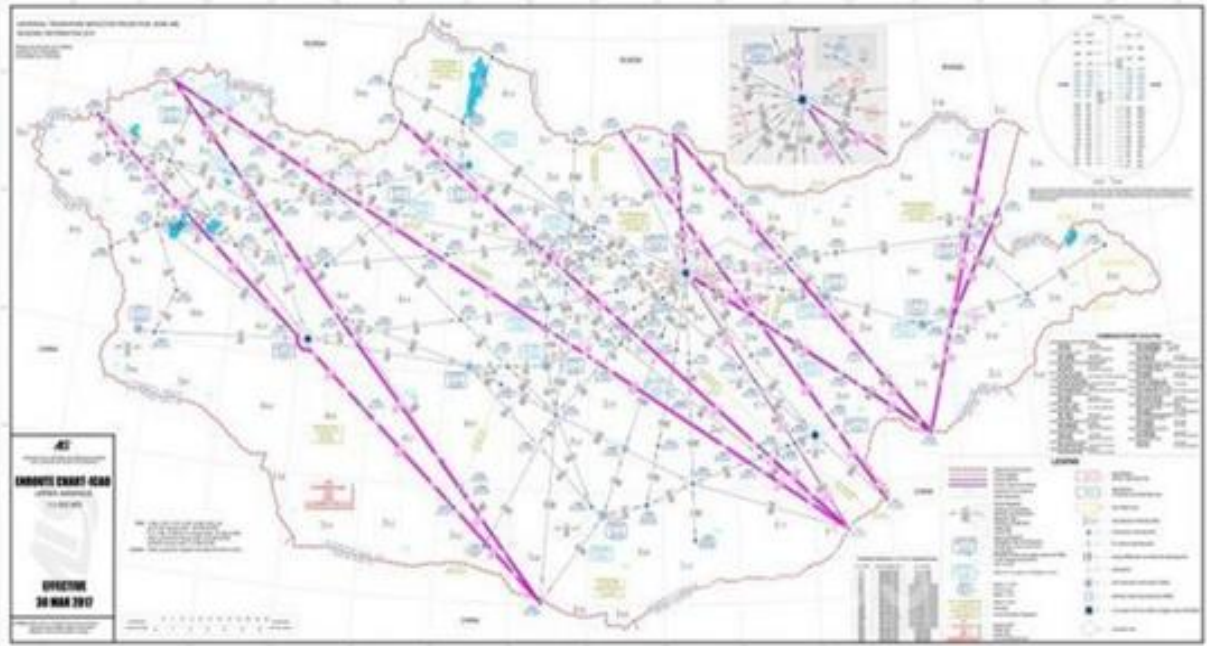
Төлөвлөлтийн 2-р ээлжинд буюу 2020 оноос Дархан Шарын гол чиглэлийн автозамыг 2 урсгал, 2 эгнээ бүхий хатуу хучилттай зам, Улаанбаатар-Алтанбулагийн хурдны замаас Орхон сумын төв хүртэлх авто замыг мөн хатуу болгохоор төлөвлөлтөнд тусгалаа.

В. Агаарын тээвэр. Өргөн уудам газар нутагтай, цаг уурын эрс тэс уур амьсгалтай, хүйтэн өвөлтэй манай орны хувьд агаарын тээвэр нь Монгол орны болон бүс нутгийн эдийн засагт, ялангуяа аялал жуулчлалын хөгжилд нэн чухал үүрэгтэй.

Одоогийн байдлаар олон улсын нислэгийн 98-аас дээш хувь нь Чингис хаан олон улсын нисэх буудлаар дамждаг бөгөөд дотооддоо орон нутгийн чанартай 17 нисэх буудалтай. Цаашид Төв аймгийн Хөшигийн хөндийд баригдаж буй олон улсын шинэ нисэх буудал баригдаж, ашиглалтанд орсноор олон улс, бүс, орон нутгийн түвшинд агаарын тээврийн шинэ орон зай, нислэгийн маршрут бий болно. Дарханд нисэх буудал барьснаар зорчигч тээвэрлэлтийн найдвартай үйлчилгээгээр Дархан-уул аймаг, Дархан хот орчмын оршин суугчид агаарын тээврийн үйлчилгээгээр хангагдахын зэрэгцээ түүнийг түшиглэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой, таатай нөхцөл, боломж бий болох юм. Дархан хот болон ойрын орчмын сум, суурингуудыг хамруулан орон нутгийн нисэх буудал байгуулан, тээврийн нэгдсэн сүлжээнд холбох чиглэлээр судалгаа, шинжилгээ хийлгэж холбогдох байгууллагаас дүгнэлт гарсны үндсэн дээр төлөвлөлтөнд тусгах асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай.

Уг ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтын үе шатанд Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын холбогдох байгууллагуудаар нисэх буудлын байршил тогтоох нарийвчилсан судалгаа хийлгэх нь зүйтэй. Дархан, Сэлэнгийн бүс нутагт орон нутгийн нисэх буудал байгуулагдсанаар олон улсын агаарын тээврийн сүлжээнд холбогдон, бүс нутгийн хэмжээнд энэ төрлийн үйлчилгээг түргэн шуурхай, бүрэн хангах боломжтой.

Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээгүүрх агаарын тээврийн схем.

Нисэх буудлын төлөвлөлтийн санал : Дархан хотын удаа дараагийн ерөнхий төлөвлөгөөнд (1983,2005 он) орон нутгийн чанартай нисэх буудал барихыг санал болгож байсан байна. Дархан хотын нисэх буудал нь дотоодын ачаа тээврийн, хүн тээврийн зориулалтаар ашиглагдах бөгөөд хотын хөгжлийн ирээдүй, хүн амын өсөлт, аж үйлдвэрийн төвлөрөл ихэсч, ажил хэрэгч, бизнес эрхлэгч, аялан жуулчлагч хүмүүсийн агаарын хөлгөөр үйлчлүүлэх тоо нэмэгдэж цаашид олон улсын хөрөнгө оруулалт болон бизнес үйл ажиллагаа өсөх боломтой.

Буудлын нэр хүнд өсч дотоодод болон гадаадад нислэг хийх агаарын зам нээлттэй болно. Энэ нөхцөл байдлыг бүрдүүлснээр Дархан хотын эдийн засгийн хөгжилд түлхэц өгнө. Олон улсын жишигт нисэх буудлыг хүчин чадлаар нь дараах байдлаар хуваана.

Хүчин чадлын үзүүлэлт нь :

1. Жижиг 35; 50; 100; 200 зорчигч/ цаг
2. Дунд 600; 800; 1000; 1200 зорчигч/ цаг
3. Том 1500; 1800; 1000; 2000 зорчигч/ цаг
4. Хэт том 2000 зорчигч/ цагаас дээш
5. Ангилалд тооцогддоггүй 35-100 зорчигч/ цаг. Энэ ангилалын нисэх буудал нь жилд 25,0-0,1 сая зорчигч/ цаг

Онгоцны буудал нь үйлчлэх цар хүрээгээрээ орон нутгийн, олон улсын чанартай гэж ялгагдана.

Буудлын цогцолборт :

- Хяналтын цамхаг
- Буудлын терминал; захиргааны барилга
- Онгоц зогёох талбай (перрон)
- Онгоц явгалах зам
- Автомашины зогсоол, талбай багтана.

Тус нисэх онгоцны буудал нь Дархан хотоос зүүн урагш Дархан-Улаанбаатар хурдны зам дагуу Дархан хотын төвөөс 20-30 км-т орших орон зайд баригдаж болно гэж ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна. Тус нутаг дэвсгэр нь Хонгор сумын нутаг дэвсгэрт харьяалагдана. Дархан хотын 1983 оны ерөнхий төлөвлөгөөнд нисэх буудлыг Цайдамын хөндийн хэмээх энэ газарт байршуулахыг Москва хотын Аэропроект, Монголын талаас МИАТ-ын мэргэжилтнүүд санал болгосныг тайлбар бичигт тусгасан байна.

4.2 Гудамж, замын сүлжээ

А.Гудамж, замын сүлжээний одоогийн байдал.

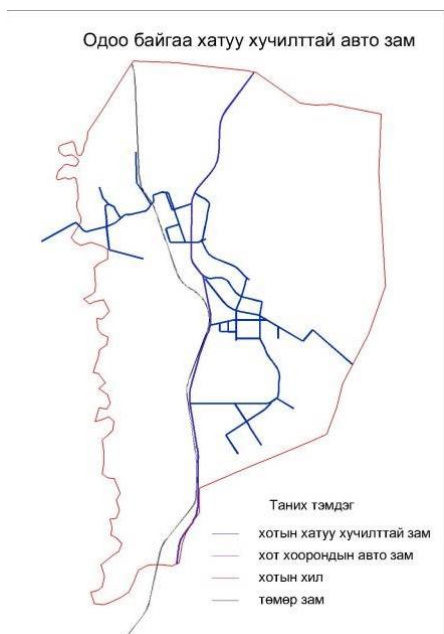
Одоогийн байдлаар Дархан хотын хатуу хучилттай авто замын сүлжээний нийт урт 53,8 км ба Замын-Үүд -Улаанбаатар – Алтанбулаг чиглэлийн 20 орчим км олон улсын чанартай авто зам хот дундуур дайран өнгөрдөг. Төлөвлөлтийн хугацаанд уг замыг хотын төвөөс гадагш гаргахаар төлөвлөсөн.

Хотын гудамж, замын сүлжээний ерөнхий байдал

Хотын замын сүлжээ / одоогийн байдал /

№	Байршил	Урт, км	Баригдсан он
1	Нийт замын сүлжээний урт	53,8	-
2	Хотын зам	33,8	-
3	Дайран өнгөрөх олон улсын чанартай авто зам	20,0	2015 онд шинэчилсэн

Одоогийн замын сүлжээний тойм зураг

Хотын гудамж, замын сүлжээний ерөнхий байдал

Б.Гудамж, замын сүлжээний төлөвлөлт

Уг хотын гудамж замын сүлжээний төлөвлөлт нь газар, орчны байдлаасаа хамааран холимог системээр боловсруулагдсан. Гудамж замын сүлжээг хурдны болон хот хоорондын, хотын гол гудамж зам (1,2-р зэрэглэлийн), туслах гудамж зам, орон сууцны хорооллын гудамж зам, үйлдвэр аж ахуйн гудамж зам гэж ангилан төлөвлөсөн.

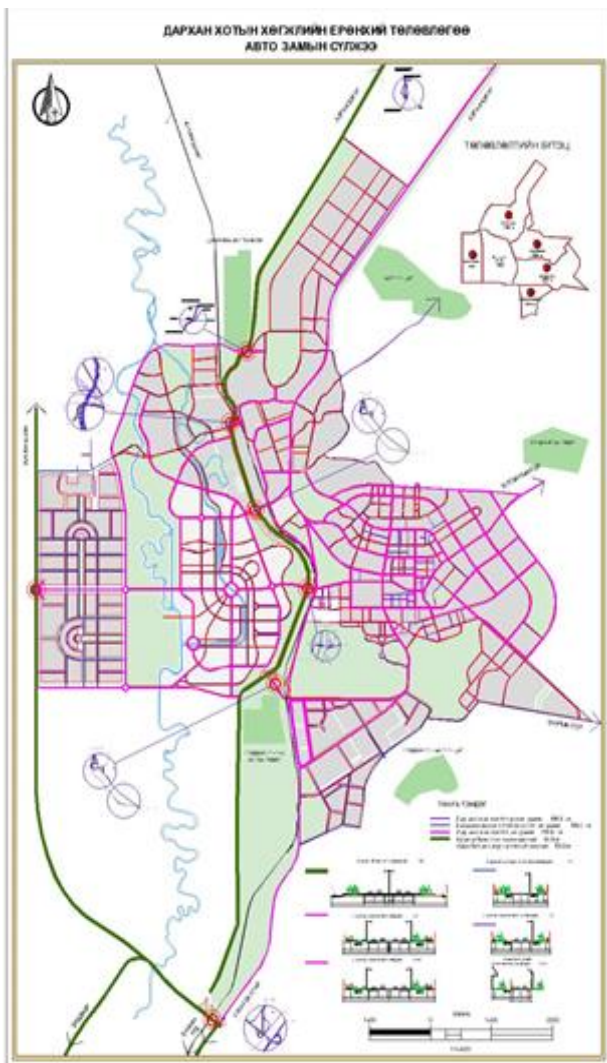
Гудамж замын ангилалыг "Хот, суурины гудамж, зам, талбайн төлөвлөлт" БНБД 32.04.06, "Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм" БНБД 30.01.04-н дагуу боловсруулав. Хурдны болон хот хоорондын зам нь 2 урсгалтай 4 эгнээтэй байх бөгөөд 1 эгнээ нь 3,75 м өргөнтэй (**огтлол 1-1**), 80 өргөн бүхий улаан шугамтай байна. Хотын гол гудамж зам нь 2 урсгалтай 4 эгнээтэй байх бөгөөд 1 эгнээ нь 3,5 м-ийн өргөнтэй, зарим хэсэгт урсгал тус бүрийн хооронд 1-3 м өргөнтэй тусгаарлах зурвас хийж өгсөн. Явган хүний замын өргөн 3-4,5 м, улаан шугамын өргөн 60м байгаа нь цаашид өргөтгөх бүрэн боломжийг хангасан. (**огтлол 2-2**). /Дугуйн замтай /

Хурдны замын 7 байршилд гүүрэн гарц, 2 төвшин дэхь уулзварын зангилаа төлөвлөсөн.

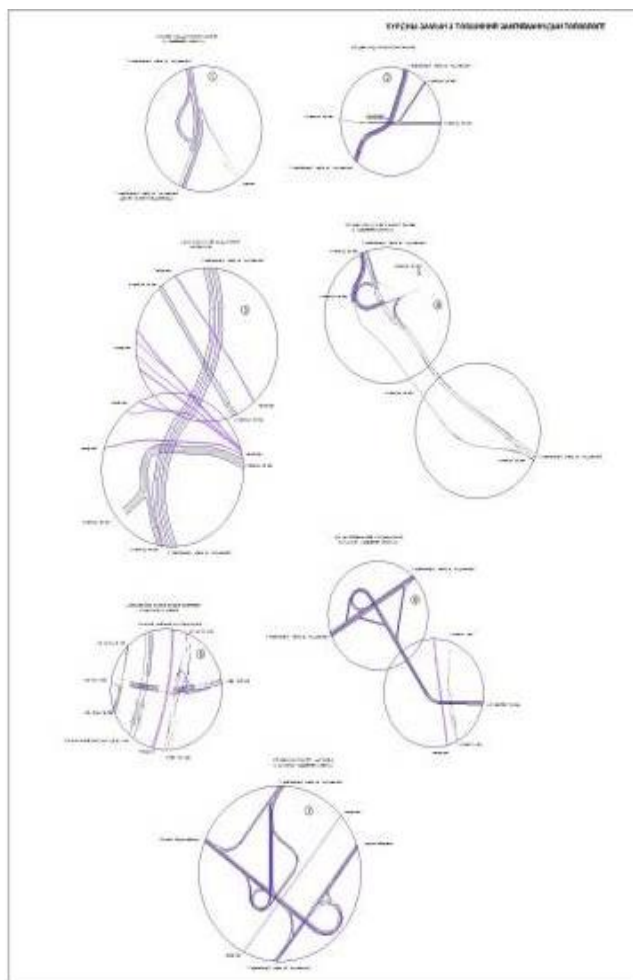
Хотын I зэрэглэлийн гол гудамж, зам нь 2 урсгалтай, 4 эгнээтэй байх бөгөөд 1 эгнээний өргөн 3,75 м, явган хүний замын өргөн 2,25x2 м, улаан шугамын өргөн 41м байна. Дугуйн замын өргөн 3.0 м, тусгаарлах зурвасын өргөн 1,0 м байна.

Хотын II зэрэглэлийн гол гудамж зам нь 2 урсгалтай, 4 эгнээтэй байх бөгөөд 1 эгнээний өргөн 3,5 м, явган хүний замын өргөн 2,25-3 м, улаан шугамын өргөн 40 м байна. Орон сууцны хорооллын гудамж зам, үйлдвэр аж ахуйн замууд нь 21-15 м-ийн өргөнтэй улаан шугамтай байна. Сууцны хорооллын гудамж замын зорчих хэсгийн өргөн 6м (**огтлол 4-4**), 7 м (**огтлол 4а-4а**), үйлдвэр аж ахуйн гудамж замын зорчих хэсгийн өргөн 8 м.

Туслах гудамж зам нь 3,5 өргөн 2 эгнээтэй (**огтлол 3-3**), 1,5 өргөн явган хүний замтай байна.

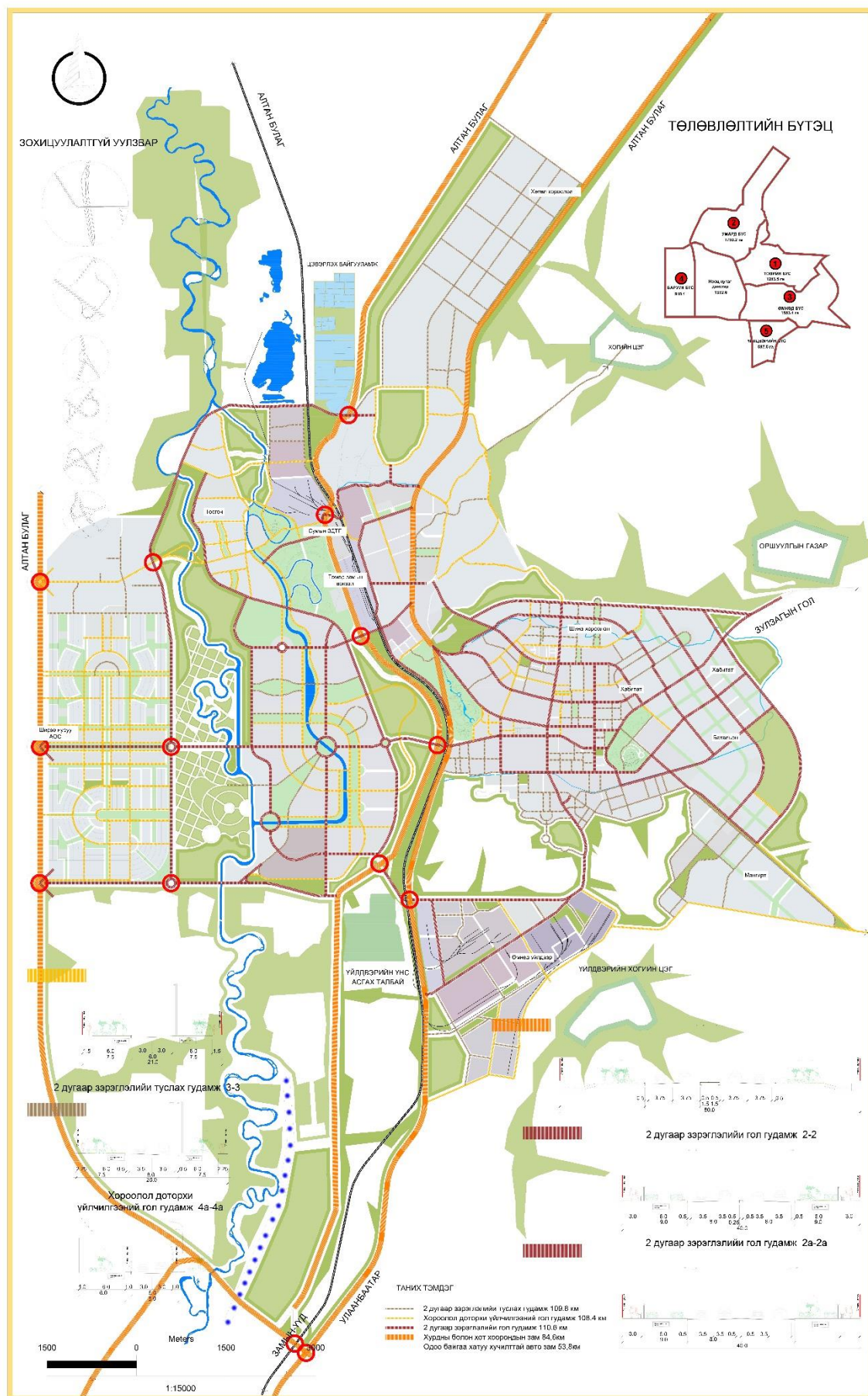

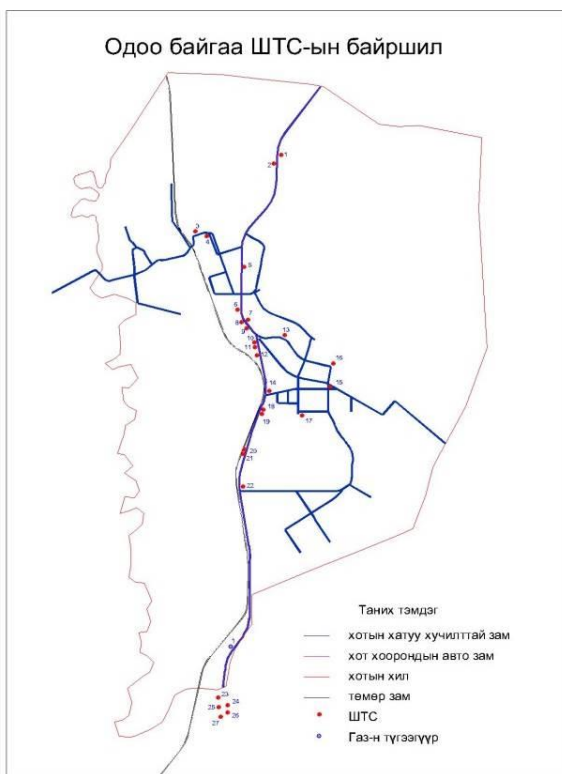
Төлөвлөлтөөр байх гудамж, замууд

Д/д	Гудамж замын төрөл	Төлөвлөлтийн хугацаанд	Үүнээс эхний ээлжинд
1	Хурдны болон хот хоорондын зам	56,4 км	28,2 км
2	Гол гудамж, зам	110,6 км	14,2 км
3	Туслах гудамж, зам	109,6 км	11,0 км
4	Хороолол доторхи үйлчилгээний	108,4 км	11,0 км
	Дүн	385,0 км	64,2 км

ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ АВТО ЗАМЫН СҮЛЖЭЭ

Дархан хотод нийт 27 ШТС, 1 газ-н хийн түгээгүүр байгаагаас хотын нутаг дэвсгэр дээр 22 ШТС, 1 хийн түгээгүүр үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэ нь уг хотод байх ШТС-н тооноос 3 дахин их байна. Иймд төлөвлөлтийн хугацаанд ШТС-н тоог нэмэхгүйгээр хуучин хот хоорондын замын дагуу болон хотын төвийн хэсэгт байрлаж байгаа ШТС-уудыг хотын захын хэсэг рүү, мөн шинэ хурдны замын дагуу нүүлгэн шилжүүлэхээр төлөвлөсөн.

Хотын авто хөсгийн тоо одоогийн байдлаар 20000 байгаа бөгөөд төлөвлөлтийн хугацаанд 60,000 болж өснө.

Авто хөсгийн хөнгөн тэрэгний тоонд шилжүүлэх итгэлцүүр:

Хөнгөн тэрэг (суудлын)	- 1
Ачааны тэрэг	- 2,5
Автобус	- 2,5

Тээврийн хэрэгслийн төрөл	Тоо	Хувь
Суудлын автомашин	8293	68,6%
Ачааны автомашин	3131	25,7%
Автобус, микроавтобус	306	2,48%
Цистерн	14	0,26 %
Тусгай зориулалтын автомашин	416	2,88%
Нийт	12160	100%

2018 оны авто хөсгийн тоог хөнгөн тэрэгний тоонд шилжүүлэхэд одоогийн байдлаар Дархан хотод нийт 20,000 авто хөсөг байна.

ШТС-ыг эгнээ бүрт 3 колонктой, колонк бүр нь 2 хошуутай байхаар тооцов.

Нийт 13-ш ШТС үүн дээр хот хоорондын болон хурдны замын 7-ш ШТС-г нэмээд 20 ш-г төлөвлөв.

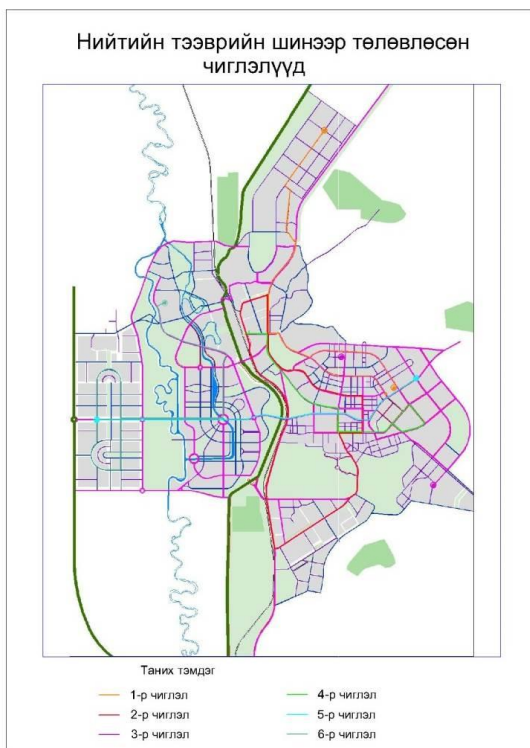
Техник засвар үйлчилгээний 30 ш авто засвар үйлчилгээний газрууд шаардлагатай. Нийт авто хөсгийн 60% нь буюу 36,000 авто хөсөг нь хувийн хэвшилд ногдож байна.

Мөн Дархан хотын нутаг дэвсгэр дээгүүр өнгөрч байгаа олон улсын чанартай авто замын дагуу олон улсын шаардлагад нийцсэн үйлчилгээ үзүүлэх хүчин чадал бүхий автын засвар үйлчилгээ, зочид буудал, худалдаа үйлчилгээний нэгдсэн цогцолбор байгуулахаар төлөвлөсөн. Энэ байршил нь Алтанбулгаас Дархан орж ирж буй хэсэг, УБ-Эрдэнэт-Алтанбулаг уулзварын орчимд байна.

4.3 Нийтийн тээвэр

Хотын доторхи нийтийн тээврийн үйлчилгээ: Нийтийн тээврийн үйлчилгээг хотын хэмжээнд 4 автомашинаар 3 чиглэлд ажлын өдрөөр 57 рейс, амралтын өдрөөр 14 рейсээр зохион байгуулан маршрутын дагуу үйлчилгээнд ажиллуулж байна. Нийтийн тээврийн 6 чиглэлд том оврын автобусны замналыг төлөвлөсөн.

- 1-р чиглэлийн замналын урт - 10,0 км
- 2-р чиглэлийн замналын урт - 17,8 км
- 3-р чиглэлийн замналын урт - 5,8 км
- 4-р чиглэлийн замналын урт - 7,6 км
- 5-р чиглэлийн замналын урт - 6,8 км
- 6-р чиглэлийн замналын урт - 12,8 км

Автобусны чиглэлүүдэд дунджаар 500 м дутамд, мөн томоохон олон нийтийн газруудын ойролцоо нийтийн тээврийн буудлуудыг төлөвлөж өгсөн. Нийт 60 автобусаар хот доторхи үйлчилгээг явуулна. Хот доторхи нийтийн тээврийн үйлчилгээг одоо боловсруулагдаж байгаа “Нийтийн тээврийн мастер төлөвлөгөө”-тэй уялдуулан боловсруулав.

Автобусны эцсийн зогсоол

Мөн таксины үйлчилгээ явуулах бөгөөд тухайн үеийн хүн амын нягтралаас хамааруулан таксины буудлыг байрлуулна.

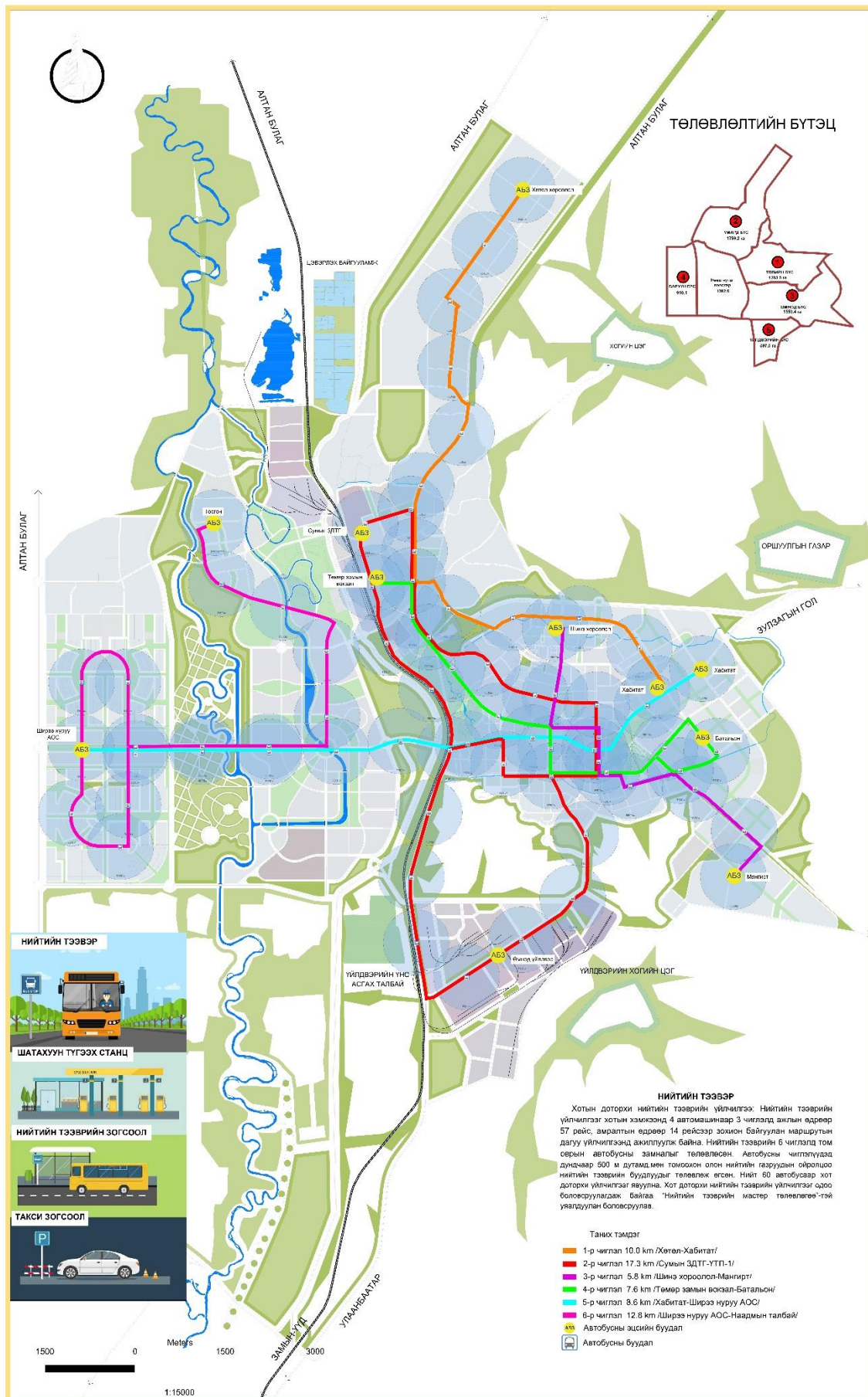

Автобусны дундын зогсоол

Таксины зогсоол

ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
НИЙТИЙН ТЭЭВРИЙН ШИНЭЭР ТӨЛӨВЛӨСӨН ЧИГЛЭЛҮҮД

Дугуйн зам

Дугуй нь агаарын бохирдолгүй, аюулгүй, автозамын түгжрэлд ордоггүй, иргэний эрүүл мэндэд эерэг нөлөөтэй тээврийн хэрэгсэл юм. Тиймээс дэлхийн олон оронд унадаг дугуйг тээврийн хэрэгсэл гэдэг утгаар нь өргөн хэрэглэж, дугуйнд зориулсан замыг хотын чанартай болон хорооллын чанартай замын дагуу төлөвлөж зогсоол талбайг нь бэлдсэн байдаг.

Зогсолтгүй өсөн нэмэгдэж буй хотжилт, төвлөрлийн үр дүн болох замын түгжрэл, ачааллыг багасгах шийдлийг ч унадаг дугуй гэж үзэх болоод байна. Хотын гол гудамжны ирмэгээс 6-8 м өргөн ногоон зурвас, 1,5-3,0 м өргөн явган зам, 3 м өргөн дугуйн зам, 8 м өргөн ногоон зурвасаар гудамжны улаан шугам хязгаарлагдана. Гудамжны улаан шугамын өргөн 60-80 м.

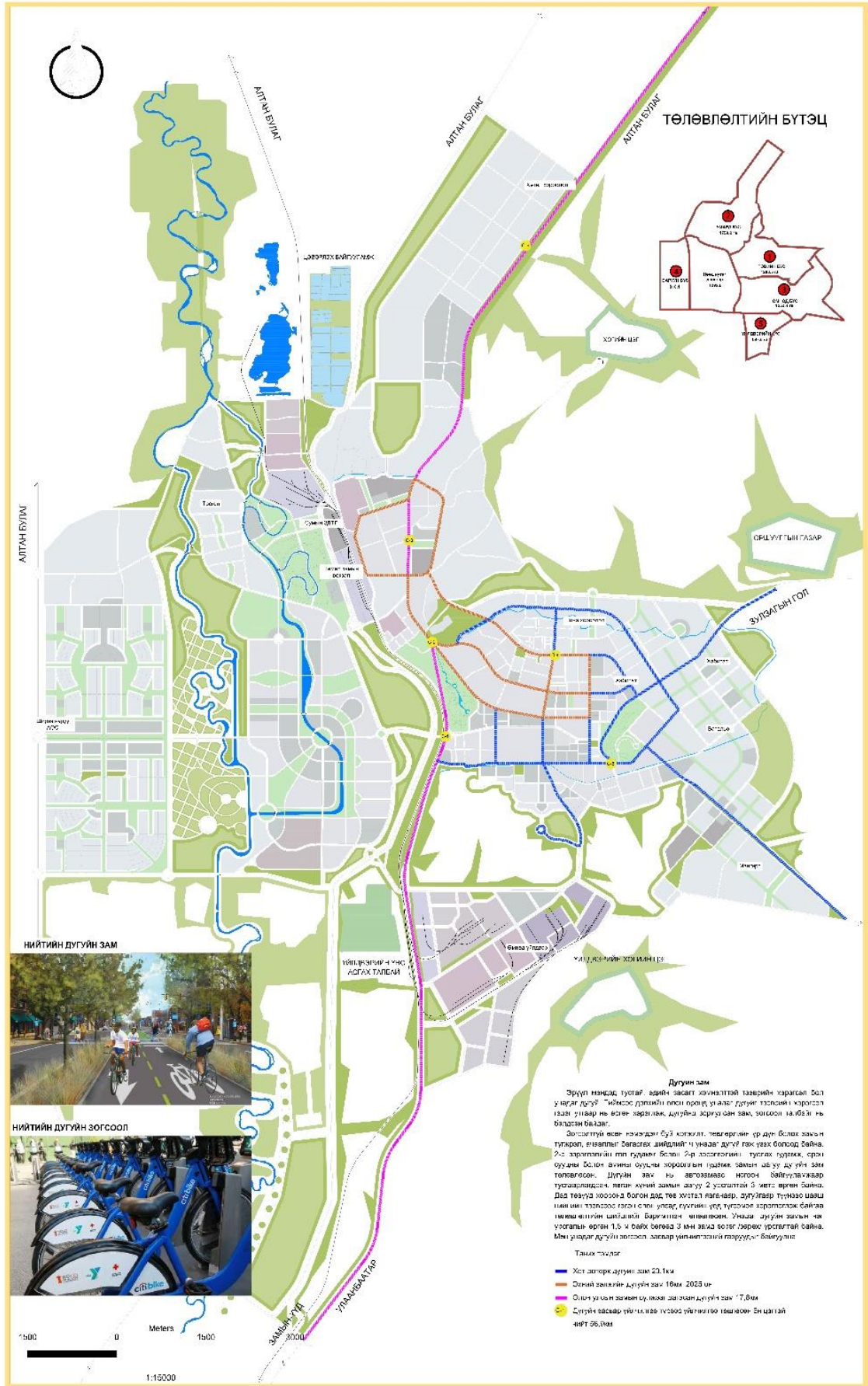
Гол гудамж зам болон туслах гудамж зам, орон сууцны болон амины сууцны хорооллын гудамж замын дагуу дугуйн зам төлөвлөсөн. Дугуйн зам нь автозамаас ногоон байгууламжаар тусгаарлагдсан, явган хүний замын дагуу 4 эгнээтэй 3,0 м өргөн байна. Дугуйн зам нь зорчигчдын аюулгүй байдлыг ханган уртын болон дундын зайнд үйлчлэх ба тодорхой цэгүүдэд үйлчилгээг байршуулна. Дугуйн зам нь худалдааны төв, эмнэлэг, эрүүл мэндийн төв, их дээд сургууль, биен тамир спортын байгууламж, музей, театр, соёлын төв зэргийг холбон төлөвлөгдөх орчинд дугуйн зогсоол, дугуй хадгалах үйлчлэх цэг байршина.

Дугуйн замын сүлжээ нь шулуун буюу цагираг хэлбэртэй байж болно. Дугуйн зогсоолыг нийтийн тээврээр зорчигчдын “сэлгэн суух” зогсоолын дэргэд аюулгүй байдлыг ханган байршуулна.

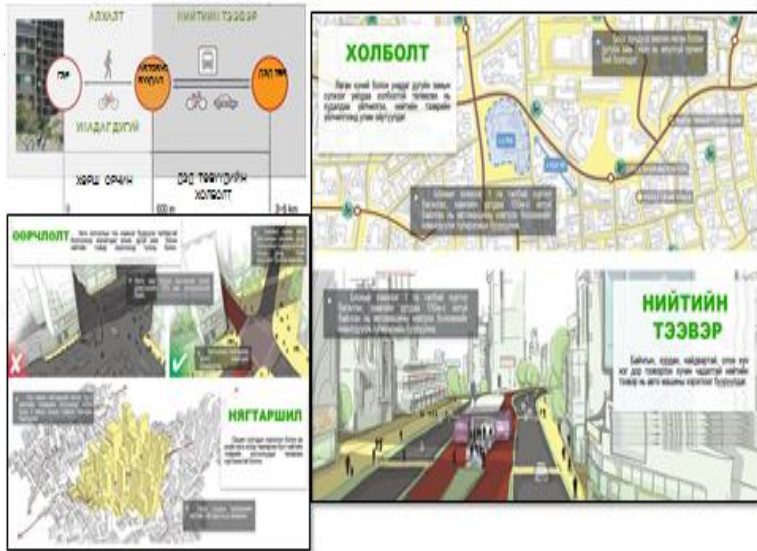
Дархан хотын төв хэсгийн дугуйн замын урт 23.1 км, нийт дугуйн замын урт нь 56.9 км байхаар төлөвлөөн бөгөөд эхний ээлжинд дугуйн замыг хотын төв хэсгийг алслагдсан нээлттэй орон зайтай холбоно. Дэд төвүүд хооронд болон дэд төв хүртэл явганаар, дугуйгаар түүнээс цааш нийтийн тээврээр гэсэн олон улсад сүүлийн үед түгээмэл хэрэглэгдэж байгаа төлөвлөлтийн шийдлийг баримтлан төлөвлөсөн. Унадаг дугуйн замын нэг урсгалын өргөн 1,5 м байх бөгөөд 3 м-н замд эсрэг /зөрөх/ урсгалтай байна. Мөн унадаг дугуйн зогсоол, засвар үйлчилгээний газруудыг байгуулна.

Дугуйн замыг авто замаас ногоон байгууламжаар тусгаарлаж явган хүний замын дагуу төлөвлөсөн.

ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
ДУГУЙН ЗАМЫН ЧИГЛЭЛЭЭД

ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ШИЙДЭЛ

Дугуй зогсоол

Дугуйн замын ерөнхий байдал

4.4 Тээвэр логистикийн төв

Нийгэм эдийн засгийн хөгжилд нь аж үйлдвэр тэргүүлэх хотуудын бүтээн байгуулалтын ажилд тээвэр логистикийн парк чухал нөлөөтэй байдаг. Логистикийн төвийн зорилго нь тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаа, ачаа боловсруулалт, хамгаалалтыг нэгтгэн зохион байгуулах асуудал юм. Логистик төв нь тус хотын умард бүсэд төмөр замын өмнөд хэсэгт ба аж үйлдвэрийн бүсэд нийт 118,2 га талбайд байршина. Логистик төв бусад үйлдвэрүүд, мөн үйлдвэрлэлийн бус байгууллагуудад үйлчилнэ. Логистик төвийн терминалуудын тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаа нь терминалд ачаа оруулах, ачааны боловсруулалт хийх, илгээлтийн болон хүлээн авах, терминалуудын хооронд шугамын тээвэрлэлт хийж гүйцэтгэнэ. Терминалууд нь ачаа тээвэрлэлт болон тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнд оролцон үйл ажиллагаа явуулах зам талбай бүхий байна.

Терминалын тоног төхөөрөмж нь:

- Ачиж буулгах машин
 - Ачаа өргөх машин механизм
 - Ачаа зөөвөрлөх машинууд
 - Өргөгч цамхаг буюу гүүрэн, ямаан суман кранууд
 - Төрөл бүрийн ачааг атгах төхөөрөмжүүд
 - Агуулах доторх гүүрэн кранууд юм.
- Логистикийн төвийн бүтцэд тодорхой багтаамжтай чингэлгийн ачаа буулгах талбайг төлөвлөсөн. Ачаа зөөгч, буулгагч, өргөгч техник, хэрэгсэл нь аюулгүй үйл ажиллагааны нөөцийг хангасан байх шаардлагатай.
 - Логистик төвд:
 - Сав, баглаа боодлын үйлдвэр
 - Баглаа, боодолтой ачааг тээвэрлэх ачааны терминал
 - Баглаа боодолгүй задгай тээвэрлэгдэх ачааны талбай
 - Үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмж, эд ангиудыг хэсэгчлэн баглаа боодолтой тээвэрлэх ачааны терминал үйл ажиллагааны чухал үүрэг гүйцэтгэх болсон байна.
 - Логистикийн төвийн бүтцэд байх терминалын аж ахуйн үндсэн нэг нэгж бол агуулахын аж ахуй юм. Агуулах нь ачаа буулгах, ачих, ачаа хүлээн авах, олгох, хадгалах зэрэг хэд хэдэн хэсгээс бүрдэнэ. Агуулахууд түр буюу урт хугацааны ачаа, тээш хадгалах гэж ангилагдах бөгөөд барилгын материалын үйлдвэрлэлд ихэвчлэн түр хугацаагаар хадгалах, мөн агуулах саравчууд, ил задгай талбай байж болно. Агуулахын тоног төхөөрөмжүүд нь өргөж буулгах автоматжуулсан механизмуудын тусламжтайгаар хийгдэнэ. Мөн гаалийн баталгаат агуулах байж болох бөгөөд энэ нь:
 - Импортоор орж ирж байгаа ачаа
 - Экспортод гарч байгаа ачаа

- Дамжин өнгөрөх транзит ачааг гаалийн хяналтанд байлгах зориулалттай агуулахын байгууламжууд логистикийн төвийн нутаг дэвсгэрт тусгагдсан болно.

Дархан хот нь 2020-2025 онуудад 3 улсыг холбосон босоо тэнхлэгт эдийн засгийн төв хот болон хөгжих боломжтой. Мөн Дархан хотын хөгжлийн цар хүрээ авто зам, төмөр замын хэвтээ тэнхлэгт Хойд бүсийн төмөр зам /Дархан-Эрдэнэт-Булган-Хөвсгөл-Овоотын чиглэлд хилийн “Арц суурь” боомтоор дамжин ОХУ-ын Алтайн хязгаараар дамжин ачаа тээвэр, зорчигч тээврийг хөгжүүлэх боломж нээгдэнэ. Иймд хотын төмөр зам дагасан тээвэр логистикийн төв нь Олон улсын чанартай болж хөгжих боломжтой. / Дархан Эрдэнэтийг холбосон холбосон төмөр ба авто замын одоо байгаа сүлжээг ашиглан /.

Алтанбулагийн чөлөөт бүс, Замын –Үүдийн чөлөөт бүсийг холбосон гол тэнхлэгт Дархан хот байрлаж байгаа нь тээвэр логистикийн дэд бүтцийг бүтээн байгуулах, дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих, улмаар экспорт, импортын дамжин өнгөрүүлэх тээврийн үйлчилгээг эрхлэх боломжийг ханган иргэдийг ажлын байраар хангах эх үүсвэр бий болно. Дарханд тээвэр зуучлалын дотоодын болон гадаадын компаниудыг байгуулах асуудлыг дэмжиж үйл ажиллагаа явуулах боломжийг нээж өгөх асуудал чухал. Мөн терминалын аж ахуй байгуулж Улс хоорондын тээвэрлэлтийн үед гаалийн бүрдүүлэлт, ангилалт, хадгалалт хийх, орчин үеийн технологи бүхий бараа материалын агуулах, хүнсний болон эмзэг бүтээгдэхүүн хадгалах хөргөгчийн аж ахуй байгуулах саналыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав. Олон улсын хэмжээний тээвэр логистикийн парк байгуулах мастер төлөвлөгөөг 2019-2020 онд боловсруулж 2020-2025 онуудад хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Тээвэр логистикийн төлөвлөлт

4.5 Дархан- уул аймгийн аялал жуулчлал хөгжүүлэх төлөвлөлт

Аялал жуулчлалын салбар нь утаагүй үйлвэрлэл хэмээн нэрлэгддэг бөгөөд дэлхийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5 хувийг эзэлж, 12 тутмын нэг нь энэ салбарт ажилладаг гэсэн судалгаа байдаг байна.

Дархан-Сэлэнгийн бүс нутаг нь дэд бүтэц сайн хөгжсөн, аймгийн нутаг дэвсгэрийг хойноос нь урагшаа дайран гарсан олон улсын чанартай төмөр зам, авто замтай, байгаль, газарзүйн нөхцөл нөөц, аялал жуулчлалын байгууллагууд зэрэг нь аялал жуулчлал хөгжүүлэх таатай нөхцлийг бүрдүүлж байгаа юм.

Тус нутгийн байгалийн унаган төрх, ойт хээрийн ландшафтын хослол бүхий олон арван байгалийн үзэсгэлэнт газрууд, цэвэр тунгалаг гол мөрөн, ховор эмийн ургамал, байгалийн элдэв сонин тогтоц бүхий үзэсгэлэнт газар, түүх соёлын дурсгалт газрууд олон байдаг нь аялал жуулчлал хөгжүүлэх гол тулгуур нөөц болдог

Ази, Европын орнуудын зорчигч иргэд Дархан хотоор дайран өнгөрдөг тул жуулчдыг Дархан хотод түр байршуулан, хотоо танилцуулах, монголын үндэсний зан заншил, Үндэсний урлаг соёлын арга хэмжээд оруулан жуулчлалын орлогыг нэмэгдүүлэх боломжтой. Дархан Уул аймгийн төв Дархан хотод аж үйлдвэрийн томоохон төв, цэвэр гудамж талбай, усан орглуур, цэцэрлэгт хүрээлэн олон бий, Мөн аялал жуулчлалын салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй зочид буудлууд, сүлжээ зоогийн газрууд бий.

Дархан-Сэлэнгийн бүс нутгаар манай орны хамгийн том гол мөрөн Сэлэнгэ, Орхон, Ерөө, Хараа оршдог бөгөөд 20 орчим нуур цөөрөм, 10 гаруй рашаан устай бөгөөд 140 гаруй хөхтөн, 80 орчим зүйлийн шувуу, 20 орчим төрлийн загас бий.

Дархан-Уул аймагт амралт чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх ая тухтай амралтын газар, түүх соёлын дурсгалт газрууд олон байдаг. Тухайлбал: Хүннүгийн үеийн бичээстэй Бичигт хад, Зосон зурагтай хад, Зулзагын гол орчмын нарсан төгөл, Хонгор сумын Буурал уулын булш, Орхон сумын Цантын эртний хотын туурь, сүм хийд, аймгийн тахилгат Их Дархан уул, Хонгор сумын нутагт байрлах Зулзагын голын амралт, Зочин хад, Түрс нарс, Бичигт хад, Буурал уул, Харууцтай газар, 300 тайчуудыг дарсан домогт газар, Орхон сумын нутагт байрлах Эртний хотын туурь, Муйл уул / Одоогийн Мойлын ам /, Дардайн цагаан нуур, Ноён Хонгор, Хатан уул гэх мэт байгалийн үзэсгэлт болон түүх соёлын дурсгалт газруудыг нэрлэж болно. Эдгээр нь Монголд аялах гадаад орны жуулчдын анхаарлыг татах болсон байна. Мөн ан амьтан, жигүүртэн шувуудын ертөнц, загасны нөөц, ургамлын баялаг сан зэрэг нь аялал-жуулчлалыг эрхэмлэх төдийгүй жуулчин-судлаач эрдэмтдийн анхаарлыг татах бас нэг давуу тал юм. Дархан, Сэлэнгийн нутгаар олон улсын авто-мото, явган аялал, дугуйн аялал, морь, тэмээн аялал байгалийн танин мэдэхүйн аялалыг хөгжүүлэхийн чухлыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгах нь илүү ач холбогдлыг өгнө

Дархан – Уул аймгийн Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөөг Монголын Үндэсний Их Сургуулийн эрдэмтдээс бүрдсэн баг боловсруулж, уг төлөвлөгөөг Дархан – Уул

аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын тэргүүлэгчдийн 2017 оны 11 дүгээр сарын 27 – ны өдрийн 110 дугаар тогтоолоор баталсан.

Уг Ерөнхий төлөвлөгөөнд Аялал жуулчлалыг Дархан – Уул аймагт 2018 – 2024, 2025 – 2030 онуудад 2 үе шаттай хөгжүүлэхийг санал болгосон нь Дархан хотын хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн үе шаттай (2016 – 2035 он) уялдаж байгаа юм.

Монгол Улсын хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хууль, Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал – 2030 бодлогын баримт бичиг, Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 – 2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр зэрэг хөгжлийн баримт бичгүүдэд “ Аймаг нийслэлийг хөгжүүлэх хэтийн зорилтыг бүсчилсэн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан боловсруулах “ – ыг заасан заалтыг үндэслэн Дархан төвтэй аялал жуулчлалын тулгуур төвийг байгуулан Дархан – Сэлэнгийн аялал жуулчлалын бүс нутаг гэж тодорхойлох, аялал жуулчлал хөгжүүлэхэд тохирсон байгаль, түүх, соёлын нөөц бүхий газар нутагтай, жуулчдын сонирхлыг татсан, тэдний аялах тав тухтай нөхцөлийг хангасан “ Аялал жуулчлалын давтагдашгүй орон зай “ гэж Олон нийтэд зарлан ойлгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна.

Аялал жуулчлалтай холбоотой онолын түгээмэл ойлголт нь олон улсын түвшинд :

- Аялал жуулчлал гэдэг ойлголт нь “ хүний нэг цэгээс нөгөө цэг уруу шилжилт хийх хөдөлгөөнийг тодорхой хугацааны дараа анх гарсан цэгтээ эргэн ирэхийг,
- Жуулчин гэж хэн бэ ? Өөрийн амьдралын хугацаанд аялал жуулчлалд зарцуулах цаг хугацаа, мөнгө зардлыг бий болгож хуримтлуулан дотооддоо буюу гадаадад “ аль нэгэн газарт очих хүсэл сонирхол нь өдөөгдөж бодит зорилго ” –оо хэрэгжүүлэх тэр хүн жуулчин болох боломжтой юм.
- Аялал жуулчлалын байгууллага гэж аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүнийг бүрдүүлэх, сурталчлах, худалдах, худалдан авах, аялал жуулчлалын багц буюу тухайлсан үйлчилгээг зохион байгуулж байгаа ашгийн төлөө хуулийн этгээд болно.
- Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн гэж Аялал жуулчлалын байгууллагаас үзүүлж байгаа жуулчдын сонирхлыг татах, тэдний ая тухтай нөхцөлийг хангасан төлбөрт үйлчилгээг хэлнэ гэж олон улсад үздэг байна.

Дархан – Сэлэнгийн чиглэлд хөгжүүлж болох аялал жуулчлалын төрлүүд нь:

1. Соёлын болон угсаатны соёлыг сонирхох аялал буюу түүхийн аялал жуулчлал

Үүнд: Өвлийн аялал жуулчлал, музейн аялал жуулчлал хамрах бөгөөд түүхийн өв дурсгалуудыг бүрэн цогцоор нь “ Нэгэн цаг хугацаа, орон зайд харьцангуй адал явдал, эрсдэл багатайгаар бөөнөөр нь үзэх боломжийг “Музей” олгож өгдөг байна.

Энэ утгаараа Дархан хотын хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөөнд:

- ❖ Орон нутаг судлах музей
- ❖ Дархан хотын бүтээн байгуулалтын музей
- ❖ Урлаг соёлын судалгаа – уран зургийн галерей үзэсгэлэн
- ❖ Уран бүтээлчдийн ордон
- ❖ Ардын уламжлалт театр зэргийг барьж байгуулах саналыг тусгасан болно.

2. Шашны аялал – ын гол зорилго нь: Аливаа үндэстний шашин, түүнтэй холбоотой өв соёлыг сонирхон үзэх зорилгоор мэргэжлийн ба сонирхогчдын гэсэн 2 ангилалд хуваагдаж болно.

➤ Мэргэжлийн гэдэгт шашны номлогчид, лам нар, сүсэгтэн олон, итгэн бишрэгчид, шүтлэгтнүүд уг шашныхаа түүхэн ул мөрөөр гол гол алдартай сүм хийдүүдээр явж мөргөл хийх зорилготой шашны аялагчид юм. Мөн сонирхогч аялагчид нь соёлыг сонирхох зорилгоор шашны орон газар, сүм хийдээр аялдаг байна. Дархан – Уул аймаг, Сэлэнгэ аймгийн нутаг дэвсгэрт сүм хийдийн үйл ажиллагаа, Будда, Үнэн алдартны шашин мөргөлтэй холбоотой архитектурын түүх дурсгалт байгууламжууд, сүм хийдийн буурь туурь зэрэг нь аялан жуулчлагчдын сонирхлыг ихээр татна.

Мөн хөрш зэргэлдээ орнуудын хил дагуух нутаг дэвсгэрт дотоодын аялан жуулчлагчдыг энэ төрлийн аялалд оролцуулах боломж бий.

3. Урлагын аялал : Хөгжим, бүжиг, жүжиг, уран барилга, гар урлал тэргүүлсэн урлагийн бүтээлүүдийг сонирхогчдын бишрэн шүтэгчид, сонирхогчдын оролцдог өвөрмөц аялал юм.

Алтан, мөнгөн эдлэл (үндэсний урлал), эмээл, хазаар, бурхадын уран баримал, дүр, зээгт наамал, Монгол хувцас урлан бүтээгчдийн шоу – үзүүлбэр, шинэ үеийн архитектурын өвөрмөц бүтээлүүд, дүрслэх урлаг, барималчдын Олон улсын зиндааны бүтээлүүд, үе дамжсан уран бүтээлийн музей – үзэсгэлэн, тэдний уран бүтээлээ төлөвлөх чөлөөт орон зай бүхий “ Урлагийн хотхон “ байгуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөндөө тусгахыг зөвлөж байна.

4. Байгалийн аялал жуулчлал, агро буюу эко жуулчлалыг: Дархан – Сэлэнгийн аялал жуулчлалын бүс нутагт дараахи байдлаар зохион байгуулж болно. Үүнд:

Хөдөлмөр зуслан, өрхийн зуслангийн аж ахуй хөтлөх:

➤ хувийн жижиг газар тариалан,
➤ ногоо, жимсний аж ахуй,
➤ хөдөө малчдын суурин,
➤ зохион байгуулалттай хот айл, ганц гэр, саахалт айл зэрэг орон нутгийн иргэдийг аялал жуулчлалд оролцуулан тэдний аялал жуулчлалаас олох орлоготой болгож , дотоодын орон нутаг, гадаадын энэ төрлийн аж ахуй, иргэдтэй туршлага солилцох, ая тухтай нөхцөлийг бүрдүүлэх боломж байгаа гэж үзэж байна.

Аялал жуулчлалын бүс нутагт өрхийн үйлдвэрлэл, уламжлалт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх:

➤ сүү цагаан идээ боловсруулах,
➤ Махан бүтээгдэхүүн – борц, шууз боловсруулах, хорхог боодог хийх, олонд хүртээлтэй “ Гүнцэг барих” барих ёслолыг сурталчлах зэрэг өвөрмөц адал явдалт аялал жуулчлал нь улс орон, олон улсын шинжтэй болж байгааг анхаарах нь чухал байна.

Адуу мал тамгалах, морь уях, эмнэг сургах, морь булгиулах, гүү саах, айраг бүлж эсгэх, тараг бүрэх, сүү хөөрүүлж өрөм байлгах, тогоо нэрж шимийн сархад бэлтгэх, ааруул тавих,

удаан хадгалж хэрэглэдэг сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зэрэг уламжлалт өрхийн аж хуй нь Монгол орноос өөр улс оронд байхгүй, давтагдашгүй “ соёл, аж ахуй “ юм.

Монголын нийгэмд аялал жуулчлалыг татах энэ хэлбэр нь ахуй амьдралдаа өдөр тутмын хийдэг зүйлээ “ амралт” гэсэн ойлголтоор хийж гүйцэтгэх нь аялалын шинэ төрөл бөгөөд иргэд, аялан жуулчлагчдад үйлчлэх шинэ хэлбэр бий болох бөгөөд орон нутгийн аялалын стандарт, системийг шинээр бий болгодог байна.

5. Эко буюу био жуулчлал.

Жуулчлалын энэ төрлийг Дархан – Сэлэнгийн аялалын бүс нутагт зохион байгуулах өргөн боломжтой. Энэ төрлийг:

- Онгон догшин байгаль, хиймэл байгалийг ажиглаж судлан мэдлэгтэй болох, сэтгэл санааны болон гоо зүйн ташаал авах,
- Байгалийн анагаах засал, сувилгаа хийлгэх,
- Ботаникийн, зоологийн, геологи, гидрогеологийн / усны аялал /, уул, агуйн аялал, уулын аялал, археологийн аялал, угсаатны аялал, спорт аялал, амьтан судлалын аялал зэргийг зохион байгуулахад шаардлагатай үндсэн барилга байгууламж, цэцэрлэгт хүрээлэнг Дархан хотод байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

- Хараа голын ой сав газарт Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн – Климатрон, амьтны хүрээлэн / зоопарк /, палентологи, археологийн музей, шувуудын жиргээ сонсох булан, ан амьтдын тархац, тэдгээрийн байршил, төрлийг харуулсан тухайлсан байгууламжийг хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэнд байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд мөн тусгаж байна.

6. Эко жуулчлалын нэг хэлбэр болох явган аялал, морин аялал, ердийн хөсгөөр тодорхой орон зайд аялах аялал (тэмээн тэрэг, үхэр тэрэг, сүйх тэрэг, чарган аялал) – ыг орон нутгийн иргэдийн оролцоотойгоор жилийн 4 улиралд зохион байгуулах,

- Мөн байгаль орчныг хамгаалах, нөөцийг бий болгох зорилгоор мод тарих, ногоон хэрэм байгуулах, дэлхийн чанартай ховор ургамлын “Дендропарк” байгуулах, эмийн болон ховор ургамлын хүлэмж байгуулахад санаачлага гарган аялал жуулчлалын “шинжлэх ухааны агропарк” байгуулах эрдэм шинжилгээний байгууллага болох Газар тариалан, ургамал судлалын хүрээлэн Дархан хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь олон орны эрдэмтдийн аялал жуулчлалын сонирхлыг татах боломжтой тул тус байгууллагын эзэмшиж байгаа нутаг дэвсгэрийг баталгаажуулан барилга байгууламжийг нь өргөтгөх асуудлыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан болно.

7. Спорт аялал жуулчлал: Орчин үед спортын аялал жуулчлалын төрөл хүчтэй хөгжиж байна. Дархан хотод спортын иж бүрэн цогцолбор байгуулахаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан нь энэ төрлийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх боломжтой.

Эдгээр спортын барилга байгууламжаас нийтийн биеийн тамирын спортын иж бүрэн цогцолбор байгууламжуудыг Спортын хотхон маягаар суурьшлын төвийн бүсэд гектар талбайд байгуулахаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

- Дархан хотын төвөөс хойш орших нутаг дэвсгэрт, одоо ашиглагдаж байгаа морь барих талбайн нутаг дэвсгэрт Үндэсний спортын “ Монгол наадам “ цогцолборыг барьж байгуулан уламжлалт бөхийн барилдаан, морин уралдаан, сур харвалт зэрэг эрийн 3 наадам нь нүүдэлчин ард түмний эрт дээр үеэс тэмдэглэж ирсэн баяр ёслол, амралт зугаа цэнгэл, төрт ёсны үйл ажиллагааг хүндэтгэн үндэсний их наадмын хэмжээнд зохиогдоод зогсохгүй, шашны өвөрмөц зан заншлыг харуулсан “багт бүжиг” буюу “цам харайх” зэрэг нь жуулчин олны анхаарлыг татсан өвөрмөц төрөл байж болох юм.

- Спортын аялал жуулчлалын төрөл болох хүнд атлетикийн, хөнгөн атлетикийн олимпын тоглолтууд, хөл бөмбөг, хоккейн улсын болон олон улсын чанартай тэмцээнүүд болон бусад төрлүүдэд зориулагдан Дархан хотын спорт цогцолбор төлөвлөгдсөн болно.

- Мөн 10 – 15 мянган хүний суудалтай төв стадион, тамирчдын бэлтгэл хийх бага талбай / хөл бөмбөг, гар бөмбөг, сагсан бөмбөг, газрын теннис зэрэг /, мөсөн гулгуур, уран гулгалтын талбай бүхий спортын ордон зэргийг Ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх хугацаанд барих хэрэгтэй.

- Дархан хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэнд Соёлын төв өргөөтэй зэрэгцэн архитектур – орон зайн өвөрмөц төлөвлөлттэй 5000 хүний суудал бүхий биеийн тамир – спортын ордон эхний ээлжинд баригдахаар / 2020 – 2025 он / төлөвлөсөн бөгөөд энэ Мөсөн спортын ордонд биеийн тамир спортын олон төрлийн үйл ажиллагаа явагдах жуулчдын анхаарлыг татсан спортын аялал жуулчлалын томоохон байгууламж болох юм.

Энд Дархан хотын бахархал болсон алдарт төрөл болох хоккейн олон улсын тэмцээнүүд зохион байгуулахаар төлөвлөгдсөн юм.

8. Дархан хотын баруун заагаар урсах Хараа голын эргийг өндөрлөж урсгалын тохируулга хийж үерээс хамгаалах далан сувгийг барьж усан толио үүсгэн голын гольдролыг өргөсгөн шинэ Дархан хотын архитектур орон зайн төлөвлөлтийг өвөрмөц дүр төрх, өнгө үзэмж төгөлдөр суурьшлын бүс болгон хөгжүүлэхээр Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

Энэ хэсэгт далбаат завь, хөвөгч дугуй, сал зэрэг хөвөгчийг ашигладаг усны эко аяллыг хөгжүүлж болно.

- Усан парк, гольфын талбай байгуулж хотын иргэдийн амралт, зугаалгын төв болгон спортын аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.
- Мөн Хараа - Орхон гол, Хараа - Зулзагын гол, Хараа – Хүйтэний чиглэлээр агаарын бөмбөлөгтэй аялалыг зуны улиралд хөгжүүлэх боломжийг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгалаа.

4.6 Ногоон байгууламжийн төлөвлөлт

Дархан хотыг барьж байгуулсан цагаас эхлэн хотыг цэцэрлэгжүүлэх үйл ажиллагаа явагдсан боловч өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсын хот байгуулалтын норм дүрэмд заагдсан (БНБД – 30.01.04) түвшинд хүртэл хөгжөөгүй байгааг Ерөнхий төлөвлөгөөний суурь судалгаанд (БНБД – 30.01.04) дурьдсан.

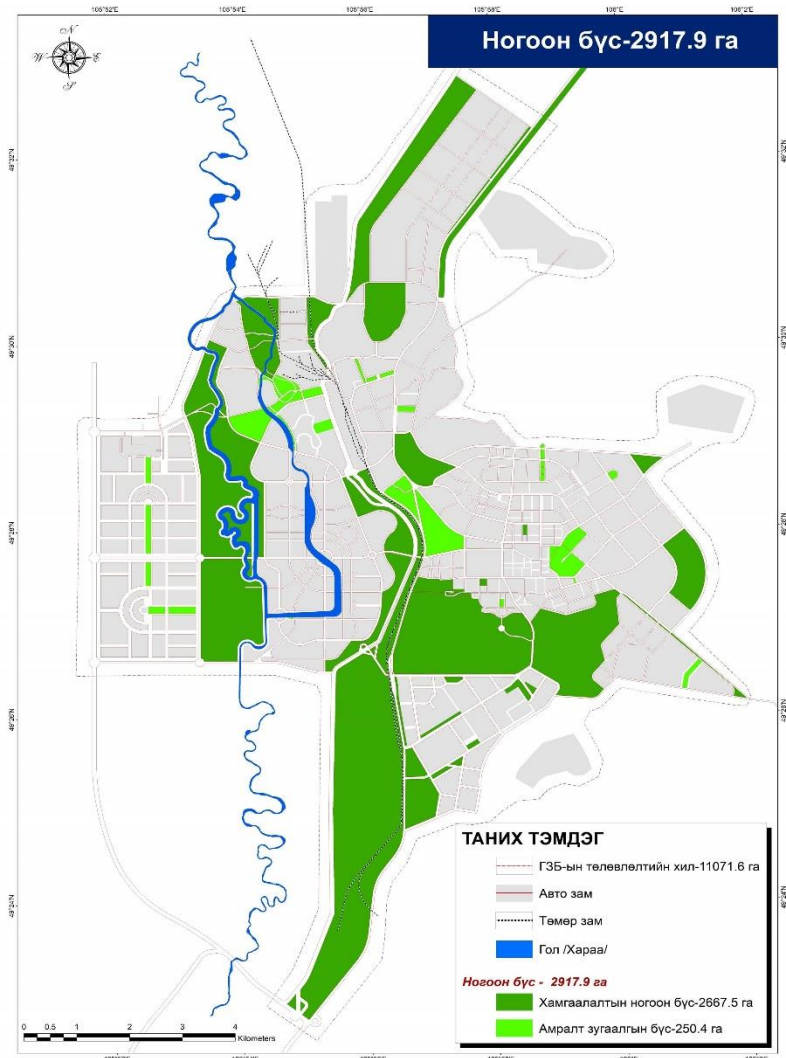
Хотын хүн амын амьдрах орчны таатай эрүүл байдлыг хангах, хотын архитектур – орон зайн системд гоо сайхны таашаал өгөх, дуу шуугианыг намдаах, агаарыг цэвэршүүлж чийгшүүлэх, бохирдлыг бууруулах зорилгоор хотын нутаг дэвсгэрт тарьж ургуулсан мод, бут сөөг, таримал цэцгийн мандал, зүлэгжүүлж тохижуулсан талбай, өвөрмөц хэлбэр дүрс бүхий архитектурын жижиг байгууламжууд, зориулалтын тоноглолоор тоноглогдсон хүүхдийн тоглоомын талбай зэрэг нь хотын ногоон байгууламжийг баяжуулах салшгүй хэсэг мөн.

Дархан хотын ногоон байгууламжийг одоогийн болон шинээр төлөвлөж буй нутаг дэвсгэрийн архитектур – орон зайн төлөвлөлттэй уялдуулан байгаль орчныг хамгаалах, ландшафтын орчны одоогийн байдлыг хэвээр хадгалж ногоон байгууламж төлөвлөлтийг хүний ажиллаж амьдрах тав тухтай нөхцөлийг бүрдүүлэх, амарч зугаалах ногоон чөлөөт орон зай, цэцэрлэгт хүрээлэнг дараах байдлаар төлөвлөж байна. Үүнд:

- Хотын суурьшлын бүс, орон сууцны хороолол, аж үйлдвэрийн бүсүүдийг бүхэлд нь ногоон бүсээр холбох “ Нэгдмэл ногоон сүлжээ “-г бий болгох бодлогыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.
- Хотын төвийн “Миний Монгол” цэцэрлэгт хүрээлэн “Дархан - 50”, хотын Засаг захиргаа, банк санхүү – худалдаа бизнес, зочид буудал, аялал жуулчлалын төвийн Усан оргилуурт цэцэрлэгт хүрээлэн, Мангирт буюу 9 дүгээр хорооны гэр хорооллын нутаг дэвсгэрт шинээр төлөвлөгдөж байгаа “ Биеийн тамир спортын цогцолбор бүхий цэцэрлэгт хүрээлэн “ зэрэг хотын чанартай томхон байгууламжууд бүхэлдээ ногоон бүсээр холбогдож хотын төвийн хэсгийн нэгдмэл ногоон систем, сүлжээг бий болгоно.
- Хараа голын дагууд Эко парк байгуулж, татмын хэсэгт нь гольфын талбай, усан парк (аквонарк), Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн, цэцэрлэгт гудамж, талбай байгуулна.
- Хараа голын усны нөөцийг нэмэгдүүлэх, үерээс хамгаалах зорилгоор эргийн дагуу далан сувгийг барьж байгуулах, Хараа голын салаа урсгалыг шинээр бий болгож усны нөөц, усан гадаргууг нэмэгдүүлж голын эргийн дагуу усан спорт, амралт, аялал жуулчлалын зориулалт бүхий барилга байгууламжийг барьж хөгжүүлэх, голын дагуу өвөрмөц онцлог содон архитектур – орон зайн системийг бий болгох,
- Хотын хил хязгаарын дагуу эргэн тойронд салхи, шуурганы хүч хурдыг бууруулах, цасны хунгарлалт, хөрсний эвдрэлээс хамгаалах зорилгоор 50 - 100 метр өргөн ногоон зурвас “ Ногоон хэрэм “ байгуулах, олон улсын хурдны авто зам, төмөр зам, гол гудамжны дагуу дуу шуугианы бохирдол, аюулгүй байдлаас хамгаалсан 30 - 50

метрийн өргөнтэй “ Ногоон хэрэм “ буюу Эко коридорыг бий болгож 1 гектар талбайд 1000 – 1500 мод, 2500 – 3000 бут сөөгийг тарьж ургуулах,

- Цэцэрлэгт хүрээлэн, цэцэрлэгт талбай, орон сууцны хорооллын орон зайд явганаар, дугуйгаар зорчих чөлөөт зам, талбайг төвлөвлөсөн,
- Хотын үерийн хамгаалалтын далан, сувгийн дагуу 15 – 20 метрийн өргөнтэй ногоон зурвас байгуулах, усан гадаргуугийн нөөц, нуур цөөрөм, усан санг байгуулж чийглэг бичил уур амьсгалыг бий болгох гол, нуур цөөрмийн , эрэг орчмоор ногоон байгууламжийг тарьж иргэдийн чөлөөт цагаа өнгөрөөх бичил орчин, хүүхэд багачуудад зориулагдсан тоглоомын талбай байгуулах,
- Хурдан ургадаг, модлог ургамал Биомассыг Үйлдвэр - суурьшлын бүс хоорондын эрүүл ахуй, хамгаалалтын ногоон зурвас, Ногоон хэрэм байгуулах зориулалтаар тарьж ургуулах,
- Хотын ногоон байгууламжийг хөгжүүлэхэд Ургамал газар тариалангийн хүрээлэгийн эрдэмтдийг оролцуулан шинэ сортын мод ургамлыг орон нутгийн онцлогт нийцүүлэн тарьж ургуулах нь зүйтэй бөгөөд “Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн”, мод үржүүлгийн талбай, стандартын шаардлага хангасан хүлэмжийн аж ахуй, агропаркийг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан нутаг дэвсгэрт байгуулах асуудлыг Хотын удирдлага анхааралдаа авч шийдвэрлэж хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.
- Хот тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм (БНБД – 30.01.04) – ийн дагуу хотын нэг оршин суугчид 20 -25 м² талбай бүхий ногоон талбай ноогдохоор ногоон байгууламжийн хүртээмжийг тооцов.

Ногоон байгууламжийн үүрэг зориулалт

Монгол улсын хот суурин газрын ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлэлтийг төлөвлөхдөө Хот тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм (БНБД – 30.01.04) – д цэцэрлэгжүүлэлтийн төсөлд хот, тосгонд нийтийн, хязгаарлагдмал болон тусгай хэрэгцээний зориулалттай цэцэрлэгт байгууламжуудын нэгдмэл системийг бий болгох иж бүрэн арга хэмжээг тусгасан байх ёстой гэсэн заалтыг үндэслэн:

- А. Нийтийн хэрэгцээний зориулалттай ногоон байгууламж
- Б. Хязгаарлагдмал зориулалттай ногоон байгууламж
- В. Тусгай зориулалттай ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлэлт гэсэн

гурван бүлэгт хуваан үүрэг, зориулалтаар нь ангилав.

1. Нийтийн хэрэгцээний зориулалттай ногоон байгууламж: Энэ бүлэгт хот, дүүрэг, орон сууцны хорооллын чанартай ногоон байгууламж, хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэн, цэцэрлэгт гудамж, цэцэрлэгт талбай хамрагдана.

Ерөнхий төлөвлөгөөнд нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламжийг дараахи байдлаар төлөвлөж байна. Үүнд:

- “Миний Монгол” Хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэн нь 38,6 га талбай эзэлнэ.
- “Дархан-50” цэцэрлэгт хүрээлэнтэй зэрэгцэн аймаг хотын засаг захиргаа, соёл урлагийн төв, орон нутгийг судлах музей, зочид буудал, худалдаа үйлчилгээ, банк – санхүү бизнесийн төв, өндөр зэрэглэлийн апартамент – хаус, түрээсийн орон сууцны барилга байгууламжууд баригдаж тус цэцэрлэгт хүрээлэнгийн архитектур – орон зайн зохиомж, хотын гоо сайхан, өнгө үзэмж, дүр төрхөд нөлөөлөхүйцээр архитектур – ногоон байгууламжийн иж бүрэн цогцолбор чуулбар / ансамбль / байхаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан болно.
- “Миний Монгол” төв цэцэрлэгт хүрээлэн, “Дархан – 50” цогцолборын хоорондох орон зайд Соёлын төв ордоны барилгын зэрэгцээ мөсөн спортын ордон, залуучуудын олон улсын хэмжээний спорт клубын барилга баригдахаар төлөвлөв. Нийт талбайн хэмжээ 7,3 га.
- Биен тамир спортын цогцолбор бүхий цэцэрлэгт хүрээлэн 11,6 гектар талбайг эзлэх бөгөөд өндөрлөгийн өмнө талд орших орон сууцны 9 дүгээр хорооллын нутаг дэвсгэрт баригдахаар төлөвлөгдсөн болно. Энд 15 мянган хүний суудалтай төв стадион, хөл бөмбөг, сагсан бөмбөг, гар бөмбөг, газрын теннисний тэмцээн явуулах, бэлтгэл сургуулилт хийх талбай, 5 мянган хүний суудалтай Спортын төв ордон баригдсанаар Олон улсын хэмжээний уралдаан тэмцээн зохион байгуулах боломжтой болох юм. Мөн мөсөн дээрхи бүжгийн ордон баригдана.
- Хараа голын татмын хэсэгт гольф тоглох талбай, усан парк, усан спортын ордон барихаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

- Бурхан багшийн сэрэг дүр - түүх соёлын дурсгалт байгууламж, морин хуурын хөшөөний цогцолборын орчныг ногооруулан цэцэрлэгжүүлж, хотын оршин суугчдын амралт зугаалгын зориулалттай чөлөөт орон зай, явган зорчигчийн дүүжин гүүрийг аялал жуулчлалын иж бүрэн цогцолбор орчин болгон хөгжүүлэхээр төлөвлөж байна.
- Хотын чанартай эдгээр ногоон байгууламжийг усан оргилуур, усан толийг байгуулж архитектурын жижиг элементүүд, өвөрмөц дүр төрхтэй сүүдрэвч, сандал, өндөр нам хосолсон өнгөт гэрэлтүүлэг, дугуйгаар болон явган зорчигчдын зам талбайг өнгөт хавтан, байгалийн чулуугаар өнгөлсөн зам, чулуун хана хэрэм, модот гудамж талбай, төрөл бүрийн хэлбэрээр засаж янзалсан бут сөөгөөр чимэглэсэн бичил орон зайн талбайг төлөвлөв. Монгол орны хот сууринг цэцэрлэгжүүлэхэд хэрэглэх мод сөөгийн нэрсийг (БНБД-30.01.04)-ийг үндэслэн хот, хорооллын чанартай цэцэрлэгт хүрээлэнгийн ногоон байгууламжид тарьж ургуулах чимэглэлийн ургамлууд нь үхрийн нүд, шар хуайс, монос, чацаргана, долоогоно, буйлс, хайлаас, тошлой, бургас, орол, жигд, нохойн хушуу, тэхийн шээг, голт бор, тавилган, гацуур, улиас, нарс, шинэс зэрэг ногоон ургамал, суулгацуудыг тарина. Цэцэрлэгт талбай, бичил орчинд төрөл бүрийн цэцгийн мандал байгуулж орчныг чимэглэнэ.

2. Нийтийн орон сууцны болон амины орон сууцны зориулалттай хорооллын ногоон байгууламж: Орон сууцны хороолол, бичил хороолол (блок сууц), амины орон сууцны хороолол, барилга байгууламжийн дундын болон барилга хоорондын нийтийн хэрэгцээний зориулалттай орон зайд хүүхэд тоглох талбай, урлаг, спортын талбай, ахмадын болон оршин суугчдын амрах бичил орчныг ногооруулан цэцэрлэгжүүлж тохижуулан дээр дурьдсан чимэглэлийн ургамлуудыг тарина. Хүн ам нягт суурьшсан хэд хэдэн бичил хороолол дунд соёл амралтын, биен тамир спортын олон хэлбэрийн ажил зохион явуулах зориулалтаар нийтийн хэрэгцээний томоохон арга хэмжээний цэцэрлэгжүүлсэн орон зайг суурьшлын бүсийн хэсэгчилсэн Ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах үе шатанд төлөвлөх нь зүйтэй. Хорооллын цэцэрлэгт хүрээлэн, бичил хорооллын цэцэрлэгт хүрээлэн нь оршин суугчдад амрах чөлөөт орон зайн нэгдсэн системийг бүрдүүлнэ. Хороолол тус бүрийн ногоон орон зай нь явган болон дугуйгаар зорчигчдын зориулалттай байх бөгөөд тэнд спорт биен тамир, амралт, зугаалга, сургалт, туршилтын ажил явуулах ургамлын цуглуулга бүхий цэцэрлэгжүүлсэн орон зайг төлөвлөж болно.

Тусгай сургалттай, сонгомол сургалттай ерөнхий боловсролын дунд сургууль, их дээд сургууль, эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагын ойролцоо жуулчдын сонирхлыг татах, тандан судлах зорилгоор “шинжлэх ухаан, эрдэм шинжилгээний төрөлжсөн аялал жуулчлал”-ыг хөгжүүлж болно.

Эхний ээлжинд газар тариалан, ургамал судлалын хүрээлэнгийн орчинд гоц авъяастай хүүхдийн тусгай сургалттай сургууль байгуулан энэ төрлийн цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна.

Цэцэрлэгт талбай, явган зорчигчдод зориулсан түр хугацаагаар амрах цэцэрлэгт талбайг худалдаа үйлчилгээний төв, соёл урлагийн болон их дэлгүүрийн барилга байгууламжийн зэргэлдээ орчинд цэцгийн мандал, усан оргилуур бүхий цэцэрлэгт талбайг байгуулах хэрэгтэй.

Энэ талбайг гамшгийн үед иргэдийн цугларах орчин болгон ашиглах боломжтой тул цэцэрлэгт талбайг гол гудамжны дагуу төлөвлөж байршуулна.

Орон сууцны хороолол дундах орон зайд оршин суугчид амрах, хүүхэд залуучууд тоглох, талбайг төлөвлөхдөө тоглоомын талбай, сүүдрэвч, ахмадын амрах орчин, залуусын спорт тоглоомын талбайг насны байдлаар нь ангилан байршуулж төлөвлөн хэрэгжүүлэх орчин үеийн шинэ шийдлийг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

Нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж, Сонгон тарих мод сөөгийн жишиг

Ä/ä	Мод, сөөгний нэр	Хөрсний шаардлага		Агаарын бохидол, хүчтэй салхи хүйтнийг тэсвэрлэх, сүүдэр	Өнгө үзэмж			
		Төрөл	Чийглэг		Титмийн хэлбэр, навчны өнгө	Ургах хурд, өндөр	Тайралт авах эсэх	Цэцгийн өнгө
Мод								
1	Гацуур	Ч(д)	ХЧ	БСХСү	К-ц	У.у-30	-	-
2	Шинэс		ХЧ	БСХ	К-ц.н	Т.у-30	-	-
3	Нарс		ХЧ	Х	К-ц.н	У.у-35	-	-
4	Бургас	Б(д)	ХЧ	СХ	Д-н	Т.у(0.5-6)	+	-
5	Анхилуун улиас (эр)	Б(д)	ХЧ	БХ	Ө-х.н	Т.у 2.5	-	-
6	Сахлаг хус	Ү(д)	Х	БХСү	Ө-у.н	Т.у-30	-	-
7	Сухай	Б(д)	ХЧ	БХ	С-н		-	ногоон
8	Хайлаас	Б(д)	ХЧ	БХ	С-н	Т.у(15-28)	-	Шаргал
Сөөг								
9	Нохойн хошуу	Б(д)	ХЧ	БСХСү	-ц.н	Т.у-2	+	Ягаан
10	Шар хуайс	Б(д)	ХЧ	БСХСү	-н	Т.у-2	+	шар
11	Үрэл	Б(д)	ХЧ	БСХ	Д-н	Т.у	+	Цагаан ягаавтар туяатай
12	Эгэл-монос	ҮХ	ХЧ	БСХСү	-х.н	Т.у-/10-15/	-	цагаан
13	Нохойн хошуу	Б(д)	ХЧ	БСХСү	-ц.н	Т.у-2	-	ягаан
14	Үхрийн нүд	Б(д)	ХЧ	БСХ	-ц.н	Т.у-2	-	Цагаан
15	Тошлой	Б(д)	ХЧ	БСХ	-н	Т.у-1.5	-	Цагаан
17	Долоогоно	Д	Ч	БСХ	-х.н	У.у-6	+	Цагаан

3. Хязгаарлагдмал зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлт:

Энэ бүлэгт албан байгууллага, үйлдвэрлэл – үйлчилгээний барилга байгууламж, эрүүл мэндийн байгууллага (нэгдсэн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг, түргэн тусламжийн газар), сургууль, цэцэрлэг, ясли, уртасгасан цагийн сургууль, авто болон төмөр замын барилга байгууламжийн хамгаалалтын зурвас (авто, төмөр замын төв буудал, тээвэр логистикийн байгууламж), иргэн олон нийтийн тусгай зориулалтын барилгын эдэлбэр газрын цэцэрлэгжүүлэлт, ногоон байгууламж хамаарна.

Дархан хотын нутаг дэвсгэрт орших хязгаарлагдмал зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлтийн хүрээнд хамаарах байгууллагын ангилал:

1. Албан байгууллага:

- А. Төрийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага / аймаг орон нутгийн /
- Б. Төрийн бус олон нийтийн байгууллага
- В. Хувийн өмчит олон нийтийн байгууллага
- Г. Хувийн өмчит үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллага

2. Төрийн бус байгууллага:

- А. Шашны байгууллага
- Б. Гадаадын болон Олон улсын байгууллага
- В. Нам олон нийтийн байгууллага
- Г. Бусад байгууллага

3. Засаг захиргааны байгууллага:

- А. Дархан хотын Засаг даргын Тамгын газар, түүний харъяа албан байгууллагууд
- Б. Их дээд сургуулиуд
- В. Ерөнхий боловсролын байгууллага, сургууль,
- Г. Шинжлэх ухааны, эрдэм шинжилгээ болон театр, соёл, спортын байгууллагууд
- Д. Сургуулийн өмнөх насны боловсролын байгууллага
- Е. Эмнэлэг, сувиллын болон өрхийн эмнэлэг

4. Хувийн хэвшлийн олон нийтийн байгууллага:

- А. Хувийн олон нийтийн байгууллага
- Б. Хувийн хэвшлийн их дээд сургууль, ерөнхий боловсролын сургууль
- В. Хувийн хэвшлийн цэцэрлэг, ясли, эмнэлэг, рашаан сувилал

5. Хувийн хэвшлийн үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллага:

- А. Хөнгөн, хүнсний үйлдвэр
- Б. Хүнд үйлдвэр
- В. Уул уурхай, ашигт малтмалын карьерын аж ахуй
- Г. Агуулах, зоорийн аж ахуй, тээвэр зуучлал, логистикийн байгууламж
- Д. Банк санхүүгийн байгууллага
- Е. Худалдаа үйлчилгээ, зах зээлийн байгууллага

Хязгаарлагдмал зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлтэнд хамаарах ангиллын барилга байгууламж, байгууллагын эзэмшил газрын ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлэлт нь үйл ажиллагааны болон ашиглалтын чиг үүрэг, зориулалттай уялдан эрүүл ахуй, гоёл чимэглэл, анхилуун тансаг үнэр, өнгө хувирал, гоо зүйн шаардлага хангасан, хүний ажиллаж амрах таатай орчныг бүрдүүлсэн бичил уур амьсгалыг сайжруулах зорилгоор (БНБД – 30.01.04) – ийн заалтад тусгагдсан гацуур, улиас, шинэс, нарс, жигд улиангар, монос, хайлаас, нохойн хошуу, тавилгана, монгол бургас, өрөл зэрэг навчит болон шилмүүст мод, ургамал, үзэсгэлэн төгөлдөр цэцэглэдэг бут сөөгийг тарьж ургуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр зөвлөж байна. Авто машины зогсоол, гудамж замыг барилга байгууламжаас тусгаарласан бут сөөгийг тарьж ургуулах хэрэгтэй.

Сургуулийн орчны цэцэрлэгжүүлэлт: Сургуулийн эдэлбэр газар дахь ногоон байгууламжийг тухайн барилгын ашиглалт, насжилт, эзлэхүүний төлөвлөлттэй уялдуулан хот байгуулалтын норм, дүрмийн заалтын дагуу төлөвлөнө.

Сургуулийн эдэлбэр газрыг цэцэрлэгжүүлэхдээ анги танхимын цонхыг нарны гэрэлтүүлэг халхлахгүй байхаар мод, бут сөөгийг тарьж ургуулна.

Эдэлбэр газрын захаас хашааны дагуу 1,5 метрээс багагүй өргөнтэйгээр мод бут сөөгийг тарьж хамгаалалтын ногоон зурвасыг байгуулах хэрэгтэй. Бут сөөгийг барилгын хананаас 5 метрээс багагүй, өндөр ургадаг модыг 10 метрээс багагүй зайд суулгаж тарина. Явган зам, талбайн ирмэг дагуу 1 метрээс багагүй зайд мод, бут сөөг тарьж, гэрэлтүүлгийн шонг байрлуулна. Сурагчдын танин мэдэхүйн ногоон байгууламж, хүнсний ногоо тариалах талбай, жимсний цэцэрлэг, биен тамирын талбайг нарлаг, сүүдэр тусахааргүй үржил шим сайтай газарт байршуулахаар төлөвлөх хэрэгтэй.

Орон сууцны хорооллын нутаг дэвсгэр, сургуулийн барилгыг тусгаарлахын тулд эдэлбэр газрыг нягт суулгасан мод, бут сөөгөөр эмжиж хүрээлнэ. Сургуулийн эдэлбэр газарт хортой, өргөст мод, бут сөөгийг суулгаж тарихыг хориглоно. Сургууль, орон сууц, суурьшлыг холбосон явган зам, дугуйн зам төлөвлөнө. Сургуулийн ойролцоо авто машины зогсоолыг аюулгүй байдлыг ханган төлөвлөнө.

Цэцэрлэг, ясли, эрүүл мэндийн байгууллагын орчны цэцэрлэгжүүлэлт: Эдгээр байгууламжийн эдэлбэр газрыг цэцэрлэгжүүлэхдээ эргэн тойрон 3,5 метрээс багагүй өргөнтэй эгнээлж тариалсан мод сөөгөөр эмжиж хүрээлсэн байх шаардлагатай. Хүүхэд тоглох талбайг 10 метрээс багагүй өргөнтэй ногоон байгууламжаар эмжин өөр хоорондоос буюу бусад барилга байгууламжаас тусгаарлана.

Эдэлбэр газарт хүнсний ногоо, жимсний мод, цэцэг тарьж зүлэг суулгасан талбай, үлгэр домгийн төрөл бүрийн амьтны гоёмсог, дур булаам баримал зэргийг байрлуулсан талбайг байгуулж амрах, тоглох орчныг бүрдүүлнэ.

Тоглоомын талбайг хүүхдийн насны онцлогт тохируулан хорт ургамал, өргөст мод, бут сөөг тарихыг хориглоно. Үхрийн нүд, монос, чацаргана, долоогоно, буйлс, хайлаас, тошлой, бургас, жигд тэхийн шээг, голт бор, тавилгана, гацуур, нарс, шинэс зэрэг ногоон

суулгамлуудыг цэцэрлэг, эмнэлгийн эдэлбэр газарт тарьж ургуулна. Цэцэрлэг, сургуулийн эдэлбэр газрын 50 – 60 хувийг ногооруулан цэцэрлэгжүүлнэ.

Эмнэлгийн орчны цэцэрлэгжүүлэлт: Эрүүл мэндийн цогцолборыг өндөрлөг газар ногоон орчинд байршуулах нь агаарын сэлгэлтийг бий болгож өвчтөнд нөлөөлөх ач тустай.

Эмнэлгийн орчныг ногооруулж цэцэрлэгжүүлэх нь хэвтэн эмчлүүлэгчдийн амарч, сэтгэл санаагаа тайвшруулахад аль болох тохиромжтой нөхцлийг бүрдүүлэх орон зайг бий болгоход оршино. Аж ахуйн зориулалттай автомашины гараж, эмнэлгийн хог хаягдал, аюултай хог хаягдлын цэг, аж ахуйн байгууламж, дэд бүтцийн байгууламжийг тусгай газарт байршуулан далдлах зорилгоор мод, ургамлыг эргэн тойронд нь шигүү тарьж ургуулна.

Хэлбэр дүрс, өнгө үнэрээрээ өвчтөнд нөлөөлөхгүй мод, ургамлыг сонгон эзэмшил газрыг цэцэрлэгжүүлэх хэрэгтэй. Эзэмшил газар дахь явган зам, талбайн дагуу мод тарих, автомашины зам дагуу 2-3 эгнээ мод, бут сөөгийг тоос шороо, утаа, дуу шуугианаас хамгаалах зорилгоор улиас, мод, бургас, бут сөөгийг хослуулан тарьж ургуулна. Дархан хотын суурьшлын бүсийн хүн ам нягт суурьшсан 25-30 мянган хүн амтай орон сууцны 3 том хороолол тус бүрт Бүс нутгийн чанартай 300-500 ортой эмнэлэг, эрүүл мэндийн төвийг 2020-2035 онуудад барьж байгуулахаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан тулд эдгээр байршилын нутаг дэвсгэр, орчны газрыг одооноос эхлэн ойжуулан цэцэрлэгжүүлж шилмүүст модон төгөл байгуулж хадгалж, хамгаалахыг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр зөвлөж байна.

Аж үйлдвэрийн орчныг цэцэрлэгжүүлэх: Аж үйлдвэрийн нутаг дэвсгэрийг ногооруулан цэцэрлэгжүүлэх үндсэн зорилго нь үйлдвэрлэл явуулж буй орчныг тоос, тоосонцор, хорт хий, утаа, дуу шуугианы бохирдлоос хамгаалж тэнд ажиллагсадын эрүүл аюулгүй, тав тухтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэхээр төлөвлөгдөнө. Үйлдвэрийн бүсийн барилга байгууламжийн үйлдвэрлэл явуулж буй зориулалт, сургалт- үйлдвэрлэлийн төв, эрдэм шинжилгээ, судалгааны төв лаборатори, дэд бүтцийн хангамжийн байгууламжууд, худалдаа, бизнес санхүүгийн төв, үйлдвэрлэл технологийн паркийн удирдлага, засаг захиргааны барилга байгууламж, эмнэлэг, эрүүл мэндийн төв, агуулах, тээвэр логистикийн байгууламжууд, хог хаягдлыг дахин боловсруулах үйлдвэр, зам тээвэр-гудамж замын сүлжээг үүрэг зориулалт, үйл ажиллагаа, технологийн үйл ажиллагаатай нь уялдаа холбоотойгоор цэцэрлэгжүүлнэ. Бохирдол үүсгэгч үйлдвэрлэл, хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэл байршиж буй нутаг дэвсгэрийн хооронд эрүүл ахуй, ариун цэврийн хамгаалалтын тусгаарлах ногоон бүсийг хот байгуулалтын норм дүрмийн заалтын дагуу байрлуулвал зохино. Ажиллагсдын амрах, чөлөөт цагаа өгөрөөх газрыг ногооруулан цэцэрлэгжүүлэх ая тухтай нөхцөлийг бүрдүүлэн явган зам талбайг үзэмж төгөлдөр хатуу хучилтаар хучиж тоос шорооноос хамгаалах хэрэгтэй. Ашиглагдаагүй газрыг зүлэгжүүлэн тохижуулах шаардлагатай. Аж үйлдвэрийн нутаг дэвсгэрийн 15-20 хувийг цэцэрлэгжүүлэхийг Хот байгуулалтын норм ба дүрэмд заасан баримтлалыг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна. Үйлдвэрлэл, Засаг захиргаа, иргэний зориулалт бүхий үйлчилгээний барилга байгууламжийн орчинд дараах ургамлыг

төлөвлөх хэрэгтэй. Шар хуайс, хайлаас, өрөл, голт бор, тавилгана, гацуур, улиас, нарс зэрэг суулгамлуудыг тарина.

Тусгай зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлт: Энэ бүлэгт хотын суурьшилын бүс, аж үйлдвэрийн бүсийг тусгаарласан ногоон байгууламж, усан хангамжийн эх үүсвэр, ундаргыг бохирдлоос хамгаалсан ойн зурвас, ногоон байгууламж, онцгой байдлаар хамгаалагдсан тусгай зориулалтын нутаг дэвсгэр, хот суурин газрыг элсний нүүлт, цөлжилт, салхи шуурга, цасны хунгаралтаас хамгаалсан ойн зурвас ногоон байгууламж, ногоон орон зай багтана. Улс, олон улсын чанартай дамжин өнгөрөх автозам, төмөр зам, агаарын хөлөг хөөрч буухад үүсэх дуу чимээний бохирдлоос хамгаалсан ногоон байгууламж энэ ангилалд хамрагдаж байна. Хот хоорондын болон хотын чанартай хурдны зам, хотын гол гудамж замын дагуу 2-3 эгнээ мод, бут сөөгийг тарьж ургуулан дуу чимээний бохирдол, явган зорчигчдын аюулгүй байдлыг хангах ногоон байгууламж нь тусгай зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлтэд багтана.

Хот тосгоны төлөвлөлт барилгажилтын норм ба дүрэм “БНБД - 30.01.04”-ийн заалтын дагуу хотын нэг оршин суугчид 25-30 м² ногоон байгууламж ноогдохоор тооцов.

Бусад зориулалтын ногоон байгууламж

Оршуулгын газрын цэцэрлэгжүүлэлт: Оршуулгын газар, буяны байгууллагын цогцолборыг одоогийн байршилд хэвээр үлдээж орчныг болон нутаг дэвсгэрийг ногооруулан цэцэрлэгжүүлнэ. Оршуулгын газрыг суурьшилын бүсээс 300 метрээс цааш орон зайд хуурайвтар хөрстэй, өндөрлөг газарт байршуулсан байгаа нь хот байгуулалтын эрүүл ахуйн шаардлагад нийцэж байна. Оршуулгын газар нь хотын нутаг дэвсгэртэй сайтар тохижсон авто замаар холбогдсон байх шаардлагатай. Оршуулгын газрын нутаг дэвсгэр нь мод, бут, сөөг, ногоон хэрмэн ханаар хүрээлэгдсэн байвал зохино. Орц, гарцыг хүндэтгэлийн байдалтай ёс төгөлдөр байдлаар төлөвлөж захиргаа, үйлчилгээ, аж ахуйн зориулалттай барилга байгууламжуудыг барих шаардлагатай. Нас барагсдын оршуулгад зориулагдсан нэгж талбайг 9.0-10.0 м² байхаар тооцож оршуулгын газрын нийт талбайг сонгоно. Нийт талбайн 65-70% нь энэ чиглэлээр ашиглагдах бөгөөд нийт нутаг дэвсгэрийг 1.0-2.0 га талбайд хувиарлаж хил зааг тогтоон оршуулгын ёслолын зориулалтаар 3.0-3.5 метрийн өргөнтэй модот ургамал бүхий явган замаар хязгаарлан төлөвлөнө. Нас барагсадын оршуулгын газрыг мод, сөөг, зүлэг тарьж тохижуулан зах хязгаар дагуу хэд хэдэн эгнээгээр мод сөөг тарих хэрэгтэй. Томхон хот суурин газарт нас барагсадын шарил чандарлах “Буяны цогцолбор” /крематорий/ байгуулж болно. Цогцолборын орц, гарц орчинд автомашины зогсоол, салах ёслолд оролцогсодод зориулсан талбай зохион байгуулна. Оршуулгын газрыг сонгохдоо салхины зүг чиг, байгалийн гэрэлтүүлэг, борооны ус, үерт автахгүй байдлыг харгалзах хэрэгтэй.

Мод үржүүлгийн талбай: Одоогийн байдлаар Дархан хотын мод үржүүлгийн аж ахуй нь хотын төв хэсэгт 12 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт га талбайг эзлэн байршиж байна. Хот байгуулалтын норм дүрэм, олон улсын туршлагаас үзэхэд мод үржүүлгийн талбайг хотын суурьшилын бүсээс гадна орчинд үржил шим сайтай хөрс, усалгааны зориулалтаар ашиглаж

болох усан гадаргуу бүхий газарт байгуулдаг байна. Мод, бут, сөөг үржүүлэх талбай нь 25 га-аас доошгүй, хотын нэг оршин суугчид 5.0м² талбай ноогдохоор тооцож нутаг дэвсгэрийг сонгоно. Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр шаардагдах нийт талбай 65.0 га. Мод үржүүлгийн аж ахуйтай цэцгийн аж ахуйг хоршиж байгуулах хэрэгтэй. Цэцгийн аж ахуйн нийт талбайг хотын нэг оршин суугчид 0.3-0.5 га байхаар тооцож 2.6-6.5 га талбайд байгуулна. Цэцгийн аж ахуй, мод үржүүлгийн аж ахуйг шинэ сортын мод, ургамлаар баяжуулах, ховор ургамалыг нутагшуулах зорилгоор хүлэмжийн аж ахуйг хөгжүүлэх хэрэгтэй.

Дархан хотыг ногоон байгууламжаар чимэглэх, цэцэрлэгжүүлэх ногоон хот болгон хөгжүүлэхэд “Ургамал, газар тариалангийн хүрээлэн “ - гийн эрдэмтдийг оролцуулах, тэдний зөвлөмжөөр шинэ төрлийн ургамалыг нутагшуулж хотыг ногооруулан цэцэрлэгжүүлэх асуудлыг шинжлэх ухааны өндөр түвшинд шийдвэрлэн хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Мод үржүүлгийн аж ахуйг Хараа голын татмын хэсэгт “Малчин” багийн нутаг дэвсгэрт “Хөдөө аж ахуйн парк” байгуулахаар төлөвлөж буй газартай зэрэгцүүлэн байршуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна.

Мод үржүүлгийн газарт шилмүүст мод, навчит мод, төрөл бүрийн өндөртэй /1.0-1.8 м/ сөөг тарьж ногоон ургамалын нөөцийг бий болгоно. Мод үржүүлгийн талбайд экологийн үнэлгээний лаборатори байгуулж хөрс, ургамал, ус, агаарын чанарт үнэлгээ өгөх зорилгоор эрдэмтдийн оролцоотойгоор байгуулах хэрэгтэй.

Хамгаалалтын ногоон зурвасыг байгуулж хотын нутаг дэвсгэрийн цасны хунгарлалт, элсний нүүлтээс хамгаалах арга хэмжээг төлөвлөлтөнд тусгав. Салхины хүчийг бууруулах найдвартай хамгаалалт нь салхины дээд хэсэгт барих ногоон хэрэм байна. Мөн эгнээгээр тарьсан мод сөөг салхины хүчийг сарниулж, түүний хурдыг хэд дахин бууруулдаг.

Жишээ болгож 12-25 метрийн өргөнтэй ногоон хэрэм, салхины хүчийг хэрхэн бууруулдагийг дараах хүснэгтээр үзүүлэв.

Ногоон зурвасаар Н-нэгжээр хэмжигдэх зайн дотор /Н-мод сөөгний өндөр	Салхины хурдны бууралт %	Ногоон зурвасаас Н-нэгжээр хэмжигдэх зайн дотор /Н-мод сөөгний өндөр	Салхины хурдны бууралт
Н	60	10 Н	20
2Н	55	25 Н	16
3Н	45	20 Н	10
4Н	40	25 Н	8
5Н	35	40 Н	5

Цэцэрлэгт хүрээлэнгийн мод ургамлын хэлбэр дүрс: Хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэн, орон сууцны хороолол дахь орон сууц, сургууль, цэцэрлэгийн барилга байгууламж орчны цэцэрлэгжүүлэлтийг төлөвлөхдөө модлог ургамал, цэцэрлэгт талбай, цэцэрлэгт гудамж, хотын гол гудамж, зам талбайг чимэглэсэн мод ургамлын хэлбэр дүр, жилийн дөрвөн улирлын дагуу өнгө нь хувьсан үзэгдэх байдал, гоо үзэмж нь хүний амьдрах, амрах таатай орчныг бүрдүүлэх, бичил уур амьсгалыг сайжруулах зорилгоор төлөвлөсөн болно. Усан гадаргуу, нуур цөөрөм, хурдны зам – суурьшлын бүс, үйлдвэрийн суурьшлын бүсийн хооронд хамгаалалтын ногоон зурвасыг байгуулж хотын нутаг дэвсгэрийг цасны хунгаралт, элсний нүүлтээс хамгаалах, мөн үерийн далан суваг орчны хөрс, гуу жалгын эвдрэл нуралтаас хамгаалах арга хэмжээг төлөвлөлтөнд тусгав. Эгнээ эгнээгээр тарьсан мод сөөг, салхины хүчийг сарниулж хурдыг хэд дахин бууруулах найдвартай хамгаалалт болдог тул салхины дээд хэсэгт 12-25 метрийн өргөнтэй ногоон хэрэм байгуулахад салхины эрч хүчийг хэрхэн бууруулдаг болохыг хүснэгтээр үзүүлэв.

Ногоон байгууламж, архитектур орон зайн төлөвлөлт, хотжилт, уул уурхайн үйлдвэрлэл, аж үйлдвэрийн үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орсон ашиглалтгүй байгаа нутаг дэвсгэр, барилгын материалын түүхий эд олборлож хаягдсан “карьерын аж ахуй”, тоногдож орхигдсон хуучин барилгын нуранги, зам, барилгын ажлын гүйцэтгэл, гэр хорооллын эмх замбараагүй суурьшил, дэд бүтцийн хангамжийн хоцрогдол, хүний техно-генийн үйл ажиллагааны буруутай үйл ажиллагаанаас үүссэн агаар, ус, хөрсний бохирдол, тоосжилт, ахуйн болон үйлдвэрлэлээс үүссэн хог хаягдал нь хүний амьдрах орчныг бохирдуулж байна.

Дархан хотын нэг хүнд ноогдох ногоон байгууламжийн хүртээмж, хот байгуулалтын норм дүрмийн заалтанд хүрэхгүй байгаа зэрэг нь хотын экологийн тэнцвэрт байдал алдагдахад хүргэж байна. Энэ үзэгдэл нь Монгол Улсын хотуудад үргэлжилсээр, хотын хүн амын ажиллаж амьдрах таатай, аюулгүй нөхцөлийг хангаж чадахгүй байгаа юм. Дархан хотыг цэцэрлэгжүүлэх мастер төлөвлөгөө, зураг төслийг Ерөнхий төлөвлөгөөний заалтыг үндэслэн боловсруулах хэрэгтэй.

Цэцэрлэгжүүлэлт нь хот суурины салшгүй бүрэлдэхүүн юм. Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэн, орон сууц, аж үйлдвэрийн нутаг дэвсгэр, бичил цэцэрлэгт хүрээлэн, гудамж, зам талбайн цэцэрлэгжүүлэлтийн зураг төслийг зохиохдоо батлан мөрдөж байгаа хууль тогтоомж, норм дүрэм, заавар зөвлөмж, стандартыг баримтлахын зэрэгцээ хот - цэцэрлэгжүүлэлтийн талаар шинэ тутам гарсан ололт амжилт, дадлага туршлагыг тухай бүрт тусгаж Дархан хотыг “Ногоон хот” - ын түвшинд хүргэх боломжийг хангавал зохино.

Хот цэцэрлэгжүүлэх норм дүрэмд тусгагдсан ангиллын дагуухи хотын ногоон байгууламжийг тодорхой төлөвлөж хэрэгжүүлэх, сургууль, цэцэрлэг, авто зам, гол гудамж дагуух ногоон байгууламжийг бүртгэлжүүлэх, хот төлөвлөлтийн стандартыг мөрдүүлэх, Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу хотын ногоон байгууламжийг бүтээн байгуулах ажиллагааг оновчтой зохион байгуулах шаардлагатай.

Дархан хотын ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлэлтийн хөрөнгө оруулалтын техник-эдийн засгийн үндэслэлийг 2020 - 2025 онуудад боловсруулж хэрэгжүүлэх үе шатыг тодорхойлох хэрэгтэй. Эхний ээлжинд “ Миний Монгол төв цэцэрлэгт хүрээлэн “,” Дархан – 50 цэцэрлэгт хүрээлэн “ , “ Ботаникийн буюу ховор ургамлын цэцэрлэгт хүрээлэн “ , “ Биен тамир спортын зориулалт бүхий цэцэрлэгт хүрээлэн “,” Хараа голын дагуу хамгаалалтын ногоон бүс “,” Гэр хорооллын ногоон байгууламж “ - ийг дахин төлөвлөлтөөр хэрэгжүүлэх удирдлагын арга хандлагыг тодорхойлон ногоон байгууламжийг тодорхой төлөвлөгөөтэйгээр хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

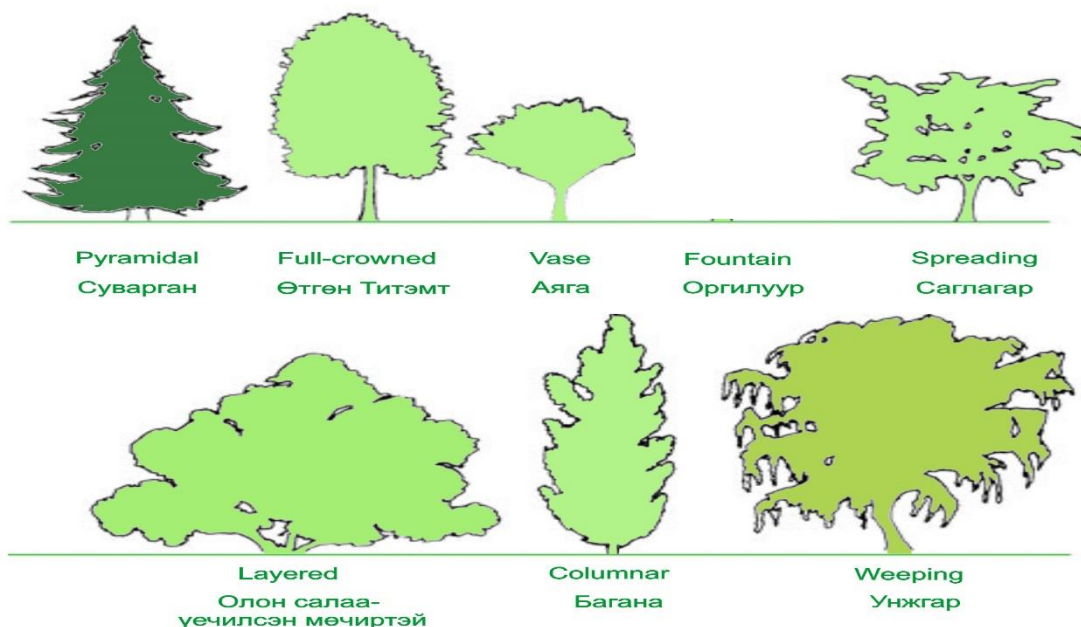
Энэ төлөвлөлтөөр иргэд, аялан жуулчлагчдын ая тухтай амрах, зугаалах нөхцлийг бүрдүүлэх, цэцэрлэгжилтийн зураг төслийг боловсруулах хэрэгтэй. Төлөвлөж буй газарт байгаа барилга байгууламж, авто, явган зам талбайг тодруулж замын хөдөлгөөний байдалд зохицсон, эрүүл ахуйн шаардлагыг хангасан ногоон байгууламж бүхий орон зайг бий болгох зураг төсөл зохиохдоо тухайн хэсэгт ургаж байгаа мод, ургамал, газрын гадарга, хэвгийг ашиглан өөр хоорондоо ялгарах онцлогтой ургамлыг сонгон уран сайхнаар хослуулан байрлуулж, эко – орчныг бүрдүүлж барилга байгууламжийн дүр хэлбэр, эзлэхүүний төлөвлөлттэй уялдуулан өнгө үзэжийг чимэглэн гоо сайхан болгохын зэрэгцээ хүний эрүүл ахуйн нөхцлийг хангасан тааламжтай орчныг бүрдүүлэх талаар тусгасан байх ёстой.

Мод үржүүлгийн газарт тус бүс нутгийн байгаль цаг уурын онцлог нөхцөлд тохирсон олон нэр төрлийн мод ургамлыг сонгон тарьж ургуулах хэрэгтэй.

Цэцэрлэгжилтэнд олон нэр төрлийн мод сөөгийг ганц нэгээр эгнүүлэн тарих буюу 2 - 3 ба түүнээс дээш тоогоор бүлэглэн тарих ба цэцэглэх хугацаа, өндөр нам, хэлбэр дүрс, навч цэцгийн хэлбэр, өнгө үзэмжийг хослуулан хүний сэтгэл санаанд тааламж өгөхөөр бодож сонгоно. 5 метрийн өндөртэй нэг эгнээ мод сөөг тарьсан ногоон зурвас нь 15 метр өргөн газрын салхины хурдыг 2 дахин бууруулдаг. Гудамжны хоёр талаар тарьсан мод сөөг дуу шуугианыг намжаан хүний амьдралын таатай орныг бүрдүүлдэг.

Цэцэрлэгжүүлсэн байдал	Шуугианы бууралт
10 метр өргөн, 5 метр өндөр ногоон зурвас /2 эгнээ навчит мод, 1 эгнээ голтбор/	7,5
10 метр өргөн, 5 метр өндөр ногоон зурвас /1 эгнээ навчит мод/	6
10 метр өргөн, 7 метр өндөр ногоон зурвас /1 эгнээ навчит мод, 1 эгнээ шархуайс/	8
10 метр өргөн, 5 метр өндөр ногоон зурвас /голтбор, , бүлэглэж тарьсан мод сөөг/	8,1

Зураг. Мод ургамалын хэлбэр дүрс

Амины орон сууцны ногоон байгууламж: Дархан хотын хүн амын 35 хувь нь амины орон сууцанд амьдрахаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан бөгөөд эдэлбэр газар нь хотын нутаг дэвсгэрийн 34 хувийг эзлэнэ. Амины орон сууцны хорооллын хашаа, авто болон явган зам, бичил талбайн хүрээгээр хөрс хамгаалах зоилгоор зүлэгжүүлсэн ногоон зурвасыг бүт сөөгөөр эжжин байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөлтөөр зөвлөж байна.

Нэг га талбайд тарих мод ургамлын тоо ширхгийг дараахи байдлаар төлөвлөснийг хүснэгтээр үзүүлэв.

Хот дүүргийн чанартай ногоон байгууламжийн 1 га талбайд ноогдох мод, сөөгийн тоо /ширхэг/

д/д	Ногоон байгууламжийн зориулалт	Ширхэг	
		мод	сөөг
1.	Хамгаалалтын зурвас	1000	2500
2.	Тусгай хамгаалалттай ногоон байгууламж	1000	2500
3.	Хязгаарлагдмал зориулалттай ногоон байгууламж /зориулалтаас хамаарна /	100	500
4.	Нийтийн эзэмшлийн зориулалттай ногоон байгууламж	600	1800
5.	Цэцэрлэгт талбай	400 – 600	1200-1800
6.	Цэцэрлэгт хүрээлэн	600 – 800	1800-2200
7.	Ногоон хэрэм буюу “ Эко – коридор “	1000-1500	2500-3500

❖ Мод суулгалт төлөвлөлт, хотын гол гудамж, цэцэрлэгт гудамж талбай, тодорхой бичил орон зайг Ерөнхий төлөвлөгөөнд заасны дагуу цэцэрлэгжүүлэн хот байгуулалтын норм стандартын дагуу мод ургамлыг бэлтгэж тарьж суулгах хэрэгтэй. Цэцэрлэгжүүлсэн хэсгийг арчлан тордох арга хэмжээг мэргэжлийн байгууллага, хүмүүсийн удирдлагын дор хийж гүйцэтгэх нь зүйтэй.

❖ Хотын гол гудамж, хорооллын гол гудамжны хоёр талаар мод сөөгийг эгнүүлэн суулгана.

❖ Модны зэрэглэлийг харгалзан үзэж, замын ангилалд зохицсон мод бут сөөгийг зурагт заасны дагуу эгнүүлэн суулгана.

❖ Хот цэцэрлэгжүүлэх, ногоон байгууламж бий болгох асуудлыг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэвэл зохино.

❖ Мод суулгахад анхаарвал зохих зүйлс:

- Инженерийн байгууламж бүхий газарт байгаа холбооны шугам, ус зайлуулах болон бохир ус зайлуулах суваг, хийн хоолой зэргийг хөндөхгүй байхаар норм, дүрмийн дагуу урьдчилан тооцоолж мод ургамлаа суулгана.
- Модны үндсийг гүн суулгаж өгөх, чулуулаг, ус нэвтрэхгүй давхаргатай, эсвэл хог хаядаг газарт мод суулгахад тохиромжгүй газруудад ургах боломжтой ургамлуудыг сонгон тухайн орчны нөхцөлд тааруулж мод ургамлыг тарина.

Замын тэмдэглэгээнүүдийг халхлахгүйгээр мод суулгах хэрэгтэй. гэрлэн дохио, явган гарц байгаа тохиолдолд гэрлэн дохиог халхлахгүй газарт явган гарцыг сүүдэрлэж байхаар тооцож мод суулгана. Мөн замын гэрэлтүүлгийг халхлахгүй, замын салаа уулзваруудад хөдөлгөөнд саад болохгүйгээр мод, ногоон ургамлыг суулгана.

Ерөнхий төлөвлөгөөнд:

- Хот-цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөлтийн зураг төсөлд тухайн орчны барилга байгууламж шинэчлэгдэн өөрчлөгдөх буюу өргөжин тэлэх боломжийг урьдчилан тусгах,
- Төлөвлөж буй газрын барилга байгууламжийн зориулалт, дүр хэлбэр, ногоон байгууламжийн хэрэгцээ шаардлагыг харгалзан судалж, цэцэрлэгжилтийн зураг төслийг боловсруулах,
- Төлөвлөж буй газарт байгаа барилга байгууламж, авто ба явган хөдөлгөөн, зам талбайг тодруулж эрүүл ахуйн шаардлагыг бүрэн хангасан ногоон байгууламжийг тарьж ургуулах төлөвлөлтийг оновчтой боловсруулах,
- Зураг төсөл зохиохдоо тухайн хэсэгт байгаа мод ургамлыг хэвээр үлдээж ашиглах, цэцэрлэгжүүлэлтэнд тохиромжгүй хөрсийг бордож сайжруулахыг төсөлд тусгасан байх шаардлагатай.
- Тухайн орон нутгийн мод ургамлын нөөц, мод үржүүлгийн газрын хүчин чадалд түшиглэж мод ургамлын нэр төрлийг төлөвлөлтөнд сонгох, орон нутгийн нөхцөлд тохирсон шинэ сортын ургамлыг тарьж ургуулах,

- Цэцэрлэгжүүлэлтэнд олон нэр төрлийн мод сөөгийг бүлэглэж тарихдаа өндөр нам, ургаж цэцэглэх хугацаа болон навч цэцгийн өнгөөр хоршуулж гоо үзэмжийг үүсгэж байхаар бодож сонгох,
- Ногоон байгууламжийг барилга байгууламжтай нэгэн нэгдмэл цогцолбор болгох шаардлагыг хангахын тулд тарьж ургуулсан мод ургамал нь өнгө, үзэмж, хэлбэр байдлаараа тухайн барилга байгууламжийн онцлогтой зохицохоор төлөвлөсөн байх нь зүйтэй.

Дархан хотын ногоон байгууламжийн нутаг дэвсгэрийн ангилал

Дархан хотын ногоон байгууламжийн бүтцийг дараахи байдлаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд ангилан тусгав. Үүнд:

1. Амралт зугаалга, соёл урлагийн олон төрлийн үйл ажиллагаатай “Миний Монгол хотын төв цэцэрлэгт хүрээлэн”, 38,6 га.
2. Засаг захиргаа, соёл урлагийн байгууллага, музей, зочид буудал, харилцаа холбоо, банк санхүүгийн ашиглалтанд байгаа барилга байгууламж бүхий “Дархан 50” цэцэрлэгт хүрээлэн, 3,5 га.
3. Ботаникийн болон этнографын цэцэрлэгт хүрээлэн, 91,6 га.
4. Хараа голын татмын хэсгийн ногоон байгууламж бүхий орон зайд байгуулах амралт зугаалга, аялал жуулчлалын зориулалт бүхий ногоон орон зай,
5. Их дээд сургууль, шинжлэх ухаан технологийн парк, газар тариалан, ургамал судлалын хүрээлэн орчны туршилт – судалгааны зориулалт бүхий ногоон байгууламж, 39,4 га.
6. Хараа голын татмын хэсэгт байгуулах усан парк, гольфын талбай бүхий аялал жуулчлал, амралт зугаалгын зориулалт бүхий ногоон байгууламж, 74,6 га.
7. Орон сууцны хороолол, нэгж хорооллын оршин суугчдын амрах орон зайн ногоон байгууламж, 800 га.
8. Олон улсын авто зам, төмөр замыг суурьшлын бүсээс тусгаарласан дуу шуугианы бохирдол, тоосжилтоос хамгаалах 30 – 50 метр өргөн ногоон зурвас
9. Уруйн үер, гадаргуугийн усны гамшгаас хамгаалсан ининженерийн байгууламж, хөрсний эвдрэл, нурингаас хамгаалсан 30 -50 метр өргөн “Ногоон хэрэм, хана”
10. Хотын хил хязгаарын дагуухи салхины хүч, цасны хунгарлалтаас хамгаалах “Ногоон хэрэм, хана”

Амины орон сууцны хорооллын ногоон байгууламж

1. Иргэд амины орон сууцны эдэлбэр газартаа мод тарьж цэцэрлэгжүүлэх, жимсний мод, бут сөөг, хүнсний ногоо тариалж аж ахуйн бичил орчин бүрдүүлэх, хүүхдийн тоглоомын талбай, амарч суух сүүдрэвч, усан оргилуур зэргийг өөрсдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн барьж байгуулах зэргээр эзэмшилд байгаа газрынхаа үр ашгийг нэмэгдүүлэн хотын ногоон орчныг бий болгохыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна.

2. Эзэмшилд байгаа талбайдаа улиас, монос, үхрийн нүд, чацаргана, үрлийн мод, нохойн хошуу зэрэг хурдан ургадаг мод, гацуур, нарс,, сөдөө зэрэг урт насладаг ургамлыг сонгон хэлбэр дүрс, өндөр намыг хослуулан тариалж хотын ногоон байгууламж, цэцэрлэгжилтэнд айл өрх, хүн бүр оролцож ногоон орон зайд “ Ногоон хот “ –д амьдрах нөхцлийг бүрдүүлэх,

3. Эзэмшиж байгаа газрынхаа хил заагаар бут сөөгөөр эмжин “ Амьд ногоон хашаа, хана, хэрэм “ бий болгосноор илүү тохиромжтой амьдрах орчныг бий болгох зэргийг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр зөвлөж байна.

Төрөлжсөн ногоон байгууламж

Спорт, биен тамирын цогцолбор: Хотын ногоон байгууламж, спорт, биен тамирын барилга байгууламж, спорт тоглоомын талбай зэрэг нь нэгэн цогцолбор болж тэнд хотын оршин суугчдын тав тухтай амрах, чөлөөт цагаа өнгөрөөх шилдэг тамирчдаа шалгаруулах уралдаан тэмцээн зохион байгуулдаг уламжлал эртний грек, ромчуудаас гаралтай уламжлал олон зуун жил болж байна. Энэ төрлийн байгууламжийг орчин үеийн хот төлөвлөлтөнд байгалийн үзэсгэлэнт газарт инженерийн дэд бүтцэд бүрэн хангагдсан, нийтийн тээврийн найдвартай үйлчилгээ бүхий ногоон орон зайд биен тамир, спортын барилга байгууламж, спорт тоглоомын төв цэнгэлдэх хүрээлэн бүхий иж бүрэн цогцолборыг 9 дүгээр багийн нутаг дэвсгэрт Зөвлөлт холбоот Улсын (хуучин нэрээр) цэргийн анги байрлаж байсан “брак барилга бүхий Мангирт” гэр хорооллыг дахин төлөвлөлтөөр улс, олон улсын хэмжээний “ Спорт – биен тамирын зориулалт бүхий цэцэрлэгт хүрээлэн “ болгон өөрчлөхөөр төлөвлөж байна.

Тус цогцолборт: Олон улсын стандартын дагуу баригдах 15 мянган хүний суудалтай хөл бөмбөгийн талбай бүхий цэнгэлдэх хүрээлэн цогцолборын зохиомжийн төвд байрлана. Энэ цогцолборт хөл бөмбөгөөс гадна спорт, биен тамирын олон улсын чанартай уралдаан тэмцээн зохион байгуулагдахаас гадна соёл урлагийн олон талт арга хэмжээ, оршин суугчдын өргөн цуглаан зохион байгуулагдахаар төлөвлөсөн.

- Төлөвлөлтөөр ногоон байгууламжийн дунд бий болгосон чөлөөт орон зайнд Хүүхэд залуучуудын болон спорт, биен тамирын клубууд, аж ахуйн нэгж, байгууллагууд, тамирчдын бэлтгэл хийх хөл бөмбөгийн талбай, гар бөмбөг, сагсан бөмбөг, элсний гар бөмбөг, ширээний теннис, талбайн теннис тоглох, бадминтон тоглох, тамирчдын бэлтгэл хийх талбай, орон нутаг, байгууллагын чанартай уралдаан тэмцээн зохион байгуулах, биен тамир спортоор хичээллэх олон төрлийн талбайг ногоон байгууламж бүхий орон зайд төлөвлөгдсөн болно.

- Биен тамир, спортын тэмцээн, кино концерт, урлагийн бусад арга хэмжээ явагдах 5 мянган хүний суудалтай “ Дархан – спорт, биен тамирын ордон баригдахаар төлөвлөгдөв. Уг цогцолборт спорт, бүжиг, мөсөн дээрхи бүжиг, усан спортын бүжиг зэрэг өвөрмөц уралдаан тэмцээн зохион байгуулах боломж бүхий “ Мөсөн спорт “, усан спортын ордонг барихаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна.

- Улс, олон улсын тамирчдыг хүлээн авч уулзалт зохион байгуулах, хамтран бэлтгэл сургууль хийх, олон улсын стандартад нийцсэн биен тамир, спортын ордон баригдана.

- Гадаад дотоодын тамирчдын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэсэн Олон улсын зэрэглэлийн зочид буудал, түрээсийн орон сууц, бие бялдаржуулах төв, амарч алжаал тайлах төв, эрүүл мэндийн төв уг цогцолборын хүрээнд баригдана.

Биен тамир спортын энэ цогцолбор нь хотын зүүн хэсэгт 9 дүгээр хорооны нутаг дэвсгэрт 2025 – 2030 онуудад барьж байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна. Спорт цэцэрлэгт хүрээлэн нь Дархан хотод баригдах зайлшгүй шаардлагатай цогцолбор бөгөөд хотын архитектур – орон зайн төлөвлөлт, нутаг дэвсгэр, газар ашиглалт, газар зохион байгуулалтын салшгүй нэгэн орон зайд байрлуулахаар төлөвлөсөн болно.

Энэ цогцолбор нь төрөл бүрийн үйлчилгээгээр хангагдсан, орон сууцны хорооллуудтай зэрэгцэн орших бөгөөд хотын бусад хэсгүүдтэй авто замын сүлжээ, нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорьж очих боломж бүхий орон зайд байрлалтай цогцолбор байхаар Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

Цогцолбор нь явган зам, дугуйн замаар хотын төвийн бусад хэсгүүдтэй холбогдох бөгөөд биен тамир, спортын төрөл бүрийн хэрэгслийн түрээсээр үйлчлэх төв, томоохон худалдааны төв, спорт барааны төрөлжсөн дэлгүүр, ресторан бүхий үйлчилгээ ойр орчинд байрлана.

Мөн тамирчдад зориулагдсан түрээсийн орон сууц, зочид буудал, банк – санхүү, бизнесийн төв бүхий орон сууцны хорооллыг барьж байгуулах саналыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

Усан парк: Усан парк буюу далай тэнгисийн паркийг (Аквапарк) Хотын ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөлтөнд дараахи байдлаар тусгах нь зүйтэй. Үүнд:

- Нуур цөөрөм, томхон гол мөрөн, усан санг түшиглэн Усан паркийг байгуулдаг олон улсын туршлага бий.
Усан парк нь байгаль, хүрээлэн буй орчин, намагжсан нуга, карьерын аж ахуйгаас тогтон бий болсон хөрсний усны илрэл зэрэгтэй уялдуулж ашиглахаар төлөвлөхөөс гадна аялал жуулчлал, амралт зугаалга, хотын иргэдийн чөлөөт цагаа өнгөрөөх, бие бялдраа чийрэгжүүлэхэд зориулагдан байгуулагдана.
- Эрдэмтэд, архитекторуудын тодорхойлолт, судалгаагаар усан паркийн нутаг дэвсгэрийн 30 хувь нь усан сан бүхий акваторий, усан гадаргуун 15 – 25 хувь нь бут сөөг, ногоон мод, 15 – 25 хувь нь тал, нуга, 4 - 6 хувь нь зам талбай, биен тамир спортын, 4 – 6 хувь нь засаг захиргаа, үйлчилгээ, аж ахуйн чиглэлийн хамаарал бүхий нутаг дэвсгэр байна. Дархан хотод Хараа голын татмын хэсэгт ... талбайд усан парк байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна.
- Усан парк нь хүмүүсийн амралт, алжаал тайлах, зугаалга, танин мэдэхүйн үйл ажиллагаа явуулахад зориулагдах боловч усан эмчилгээний зориулалт бүхийгээр ашиглагдана.
- Усан парк нь хамгийн энгийн бичил паркаас / усанд сэлэх, наранд шарах талбар бүхий / асар том орон зайд байгуулагдаж болно.

Усан паркийн барилга байгууламж нь дахин давтагдашгүй архитектурын бүтээл, инженерийн дэд бүтцийн техник технологийн өвөрмөц шийдэлтэй байна. Усан паркийн байршил, төлөвлөлт нь хүрээлэн байгаа байгаль орчин, усан гадаргуу, ногоон байгууламж, газрын гадаргуутай уялдан төлөвлөгдөхөөс гадна гидро - техникийн найдвартай үйл ажиллагааг хангасан инженерийн технологийн эх үүсвэрээр хангагдсан байдаг.

Хүний эрүүл мэндэд чиглэсэн, оюунлаг гоо сайхны хүмүүжлийн хэрэгцээг хангасан ер бусын архитектур – төлөвлөлт, инженерийн шийдэлтэй, усны технологийн шинжлэх ухаан өндөр түвшингийн ололт амжилтыг хүний аюулгүй байдал, орчныг найдвартай шийдвэрлэсэн усан спортын байгууламж төлөвлөгдсөн байх шаардлагатай.

Усан паркийн нутаг дэвсгэрийн архитектур – орон зайн төлөвлөлтийг хиймэл нуур цөөрөм, уул, хад асга, ширүүн буюу хурдан урсгалтай гол, суваг далан, ногоон байгууламж, цэцгийн мандал зэрэг зохиомол орчныг хүрээлэн буй байгаль орчинтой нь уялдуулан төлөвлөнө.

Гольф тоглох талбай: Хотын нутаг дэвсгэрт гольфын талбайг суурьшлын бүсэд байгаль, хүрээлэн буй орчинтой нь уялдуулан усны нөөц бүхий нутаг дэвсгэрт байгуулна.

Гольф нь манай оронд эхлэн хөгжиж буй спортын нэг төрөл юм. Сайтар зохион байгуулагдсан орон зайд гольфын талбай байгуулах нь зөвхөн хотын оршин суугчдын сонирхол бус бусад хотоос гольф сонирхогчид, мэргэжлийн тоглогчид, аялан жуулчлагчид ирж улс, олон улсын чанартай тэмцээн зохион байгуулан тухайн хотын нэр хүнд өснө.

Гольфын талбайг ойролцоогоор 30 гектар талбайд усны нөөц, усан гадаргуу бүхий байгалийн өвөрмөц, сонирхолтой хүрээлэн буй орчинд байгуулах нь чухал. Гольфын зориулалт бүхий зүлэгжүүлсэн талбайг арчлах, мод сөөг тарьж услахад хоногт 15 – 30 м³ ус зарцуулах шаардлагатай тул Хараа голын гадаргуугийн болон газрын гүний усны нөөцийг ашиглан нуур, цөөрөм байгуулан услалтын системийг бий болгон Усан парк, гольфын талбайг нэгэн орон зайд байгуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.

Хиймэл нуур, цөөрөм, усан гадаргууг өвлийн улиралд мөсөн спорт сонирхогчид амралт чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх боломжийг бүрдүүлэхэд зориулах хэрэгтэй. Гольфын талбайг сонгохдоо газрын гадаргуу / рельеф /, хэмжээ, зохиомол ландшафтын / хиймэл уул, өндөрлөг, цөөрөм, усан сан байгуулах / орчныг бий болгон хүрээлэн буй орчныг хүний дур сонирхлыг татсан орон зай болгон хувирган ашиглаж болдог байна.

Мөн явган зам зөрлөгийг гольф тоглох талбайг тойруулан байгуулж сонирхогчдын амрах, чөлөөт цагаа өнгөрөөх нөхцлийг бүрдүүлэх нь чухал. Гольфын талбайд тоглогчид явганаар буюу бага оврын цахилгаан тэргээр үйлчлүүлэх, тохилог зочид буудал, амаря тухлах, бэлтгэлээ хангах клубын барилга байгууламжуудыг барьж байгуулна.

Гольфын талбай нь цахилгаан дамжуулах агаарын шугамтай огтлолцохгүй байвал зохино. Гольф тоглох талбай нь 9 – 18 нүхтэйгээр / лунк / зохион байгуулагдана. Гольф тоглох талбайн хөрсний бүтэц элсэрхэг байвал зохих ба инженер, геологийн дүгнэлт, судалгаагаар тодорхойлно.

Зураг. Эко парк

Ногоон байгууламжийн зураг төсөл боловсруулах зөвлөмж

Цэцэрлэгжүүлэлт нь хот суурины салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Цэцэрлэгжүүлэлтийн зураг төслийг боловсруулахдаа батлан мөрдөж байгаа хууль, норм дүрэм, заавар зөвлөмжийг баримтлахын зэрэгцээ хот - цэцэрлэгжүүлэлтийн талаар шинэ тутам гарсан ололт амжилт, дадал туршлагыг тухай бүрт нь тусган төлөвлөж байвал зохино.

Хот - цэцэрлэгжүүлэлтийн ажлын сайтар боловсруулсан төлөвлөгөө нь ажлыг төлөвлөгөөтэйгээр гүйцэтгэх, материалаар тасралтгүй хангах, зориулалтын машин техник, багаж хэрэгслийн ашиглалтыг сайжруулах, бага оврын шинэ тоног төхөөрөмж ашиглах, ингэснээр хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлэх нөхцлийг бүрдүүлнэ.

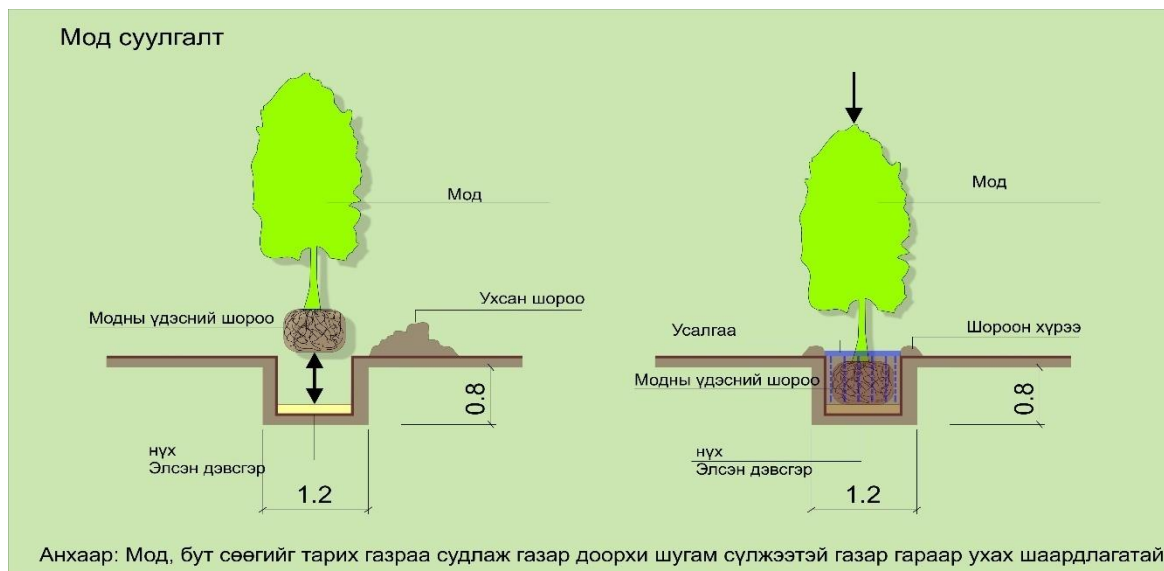
Мод суулгалт төлөвлөлт

- Хотын гол гудамж, цэцэрлэгт хүрээлэн, талбай, тодорхой бичил орон зайг ерөнхий төлөвлөгөөнд заасны дагуу цэцэрлэгжүүлэн хот байгуулалтын норм стандартын дагуу мод ургамлыг бэлтгэж тарьж суулгах хэрэгтэй. Цэцэрлэгжүүлсэн хэсгийг арчлан тордох арга хэмжээг мэргэжлийн байгууллага, хүмүүсийн удирдлага дор хийж гүйцэтгэх хэрэгтэй.
- Хотын гол гудамж, хорооллын гол гудамжны хоёр талаар мод сөөгийг эгнүүлэн суулгана.
- Модны зэрэглэлийг харгалзан үзэж, замын ангилалд зохицсон мод бут сөөгийг зурагт заасны дагуу эгнүүлэн суулгана.

- Хот цэцэрлэгжүүлэх, ногоон байгууламж бий болох асуудлыг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэвэл зохино.
- Мод суулгахад анхаарах зүйлс:
 - Инженерийн байгууламж байгаа газар: холбооны шугам, борооны ус зайлуулах болон бохир ус зайлуулах суваг, хийн хоолой зэргийг хөндөхгүй байхаар урьдчилан тооцож мод ургамлаа суулгана.
 - Модны үндсийг гүн суулгаж өгөх: чулуулаг, ус нэвтрэхгүй давхрагатай, эсвэл хог хаядаг газарт мод суулгахад тохиромжгүй газруудад ургах боломжтой ургамлуудыг суулгаж, тухайн орчин нөхцөлд тааруулж мод ургамал тарина.
 - Замын тэмдэгтүүдийг халхлахгүйгээр мод суулгах: Гэрлэн дохио, явган хүний гарц байгаа тохиолдолд гэрлэн дохиог халхлахгүй газар, явган гарцыг сүүдэрлэж байхаар мод суулгана. Мөн замын гэрэлтүүлгийг халхлахгүй байхаар замын салаа уулзваруудад хөдөлгөөнд саад болохгүйгээр мод, ногоон ургамлыг суулгана.

Цэцэрлэгжилтийн технологи арга

1. Суулгацын нүх бэлтгэх: Шилмүүст модны нүхийг УСТ 1136-74 стандартын дагуу, навчит модныхыг УСТ 1135-74 стандартын шаардлага хангасан хэмжээгээр ухаж суулгана. / зурагт харуулав.

Мод сөөгийг тарих нүхний хэмжээг дараах хүснэгтэд үзүүлсний дагуу тогтооно.

№	Мод, ургамал	Нас	Нүхний хэмжээ	
			Диаметр	Гүн
1	Мод	10-15	1,2-с багагүй	0.8-1
		8-10	1	0.8
		5-7	0.8	0.7-0.8
2	Бут сөөг	3.5	0.7	0.7
3	Бүлэг бут	-	-	0.6

2. Суулгац суулгах арга:

- a) Суулгацыг хавар вегетацийн хугацаа эхлэхээс өмнө 4 сарын 15-наас 5 сарын 25 хүртэл, намар 10 сарын 20-оос 11 сарын 15 хүртэл хугацаанд тарьсан байна.
- b) Төрөл бүрийн модны суулгацыг суулгах нүх тэгш өнцөгтэй, шулуун бол суулгацын ханыг дагуулан эгц, налуу ханатай бол нүхний голд эгц байрлуулсан үндэсний хүзүүг газрын түвшнээс (гадаргуугаас) 5-10 см-ээс хэтрэхгүй гүнд суулгаж, нүхэнд шороог бага багаар хийж, ургамлын үндэсний хүзүү хүртэл дүүргэн нягтруулсны дараа ханатал услана.
- c) Суулгацын үндсийг нугалалгүйгээр зөв өсч, хөгжихөөр суулгасан байх ёстой.
- d) Суулгасан модыг салхинаас хамгаалж, модны 2-3 талд гадас хатган, модны ишийг титмийнх нь доогуур зөөлөн материалаар ороож, бэхлэн уясан байна.
- e) Мод услах тогоог газрын гадаргуугаас 5-10 см доор, 60-80 лус багтахаар зассан байх ёстой.
- f) Мод услах тогоог эхний 3 жилд тогтмол цэвэрлэж, зэрлэг ургамлыг цэвэрлэж, хөрсийг сийрүүлж байвал зохино

3. Суулгац арчлах

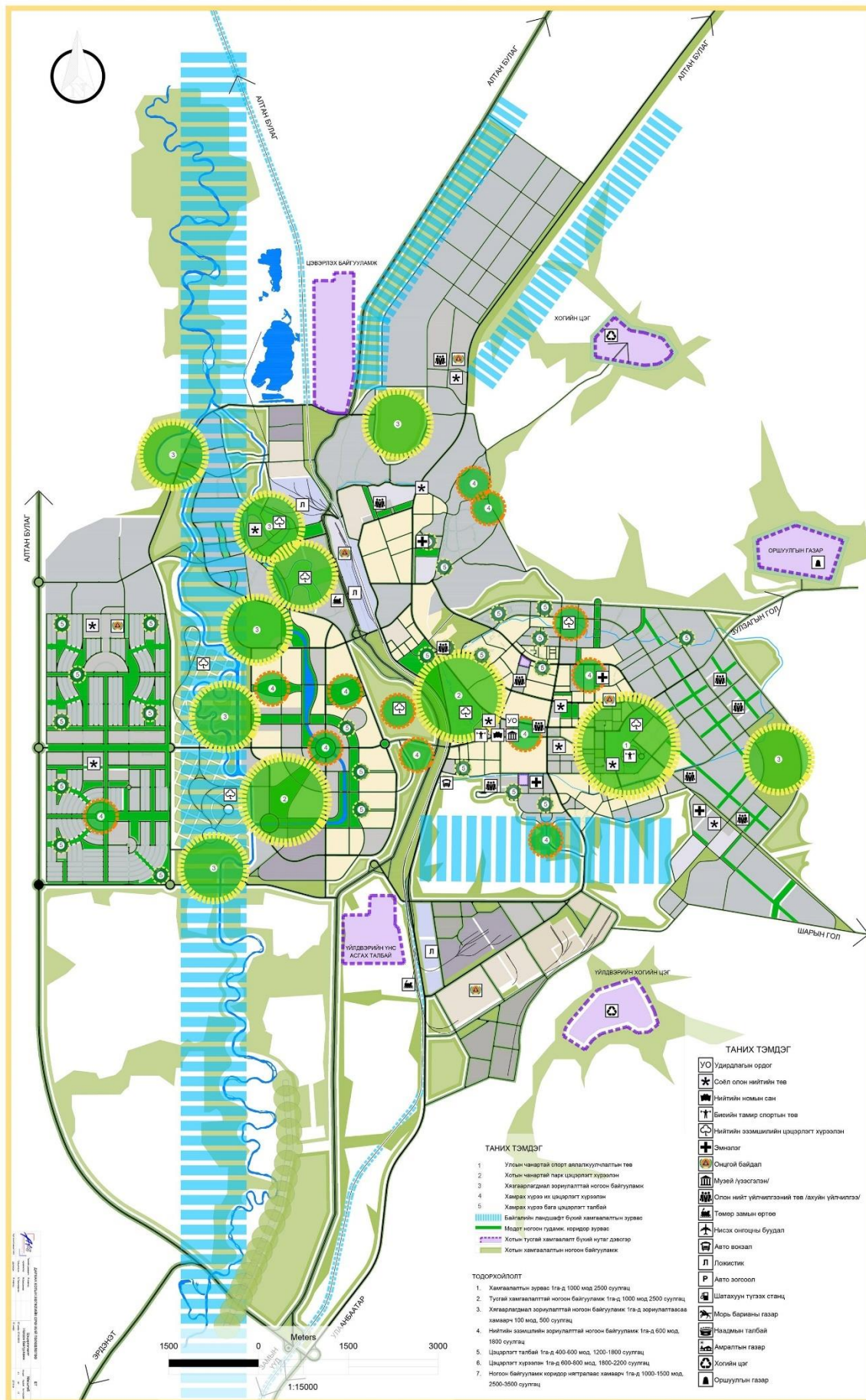
- a) Суулгасан модны цаашид амьдрах эсэх нь арчлалт, хамгаалалтаас шалтгаалах учир услах, бордох зэргээр арчлалтыг хугацаанд нь тогтмол хийвэл зохино.
- b) Суулгацыг суулгах үед хөрсийг ханатал усалбал үндсийг чийгтэй хөрсөнд наалдуулж эрчимтэй хөгжих нөхцлийг бүрдүлнэ.
- c) Усалгаа суулгацыг суулгасны эхний сард 3-5 хоногт 1 удаа, дараагийн саруудад 5-7 хоногт 1 удаа 40-50 литр усаар усалбал зохино. Хоёр дахь жилээс эхлэн 5-6 дугаар сард долоо хоногт 1 удаа, дараагийн саруудад хоногт 1 удаа хөрсний чийгшлийн багтаамж 50-с доошгүй хувь байхаар услана.
- d) Модны өсөлтийг сайжруулахын тулд модны орчныг орон нутгийн бордоогоор бордох бөгөөд нэг модонд суперфосфат калийн бордоо 200-400 гр ногдоно. Бордооны дараа зайлшгүй услана.
- e) Тарьсан модны орчны хогийг цэвэрлэж, хөрсийг сийрүүлэн усалж, тогооны хөрсийг тогтмол зөөлрүүлэн хог ургамлыг цэвэрлэж, борооны ба усалгааны усыг бүрэн шингээхээр хөрсийг үргэлж хөвсгөр зөөлөн байлгана.
- f) Суулгац, сөөг, зүлгийг хүн, машин, малын хөлд гишгэгдэхээс хамгаалж явган хүний зам, хайс, жижиг хашаагаар хамгаална.
- g) Тариалсан модыг газар хөлдөхөөс өмнө ханатал усалж, суулгацыг хөлдөхөөс хамгаалан цас тогтоох арга хэмжээ авсан байна.

Цэцэрлэгжүүлэлт нь хот суурины салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Цэцэрлэгжүүлэлтийн зураг төслийг зохиоходоо батлан мөрдөж буй хууль, норм дүрэм, заавар зөвлөмжийг баримтлахын зэрэгцээ хот цэцэрлэгжүүлэлтийн талаар шинэ тутам гарсан ололт амжилт, туршлагыг тухай бүрт нь тусган ажиллаж байвал зохино.

Цэцэрлэгжүүлэлтийн ажлын сайтар боловсруулсан төлөвлөгөө нь ажлыг төлөвлөгөөтэйгээр гүйцэтгэх, материалаар тасралтгүй хангах, машин техник, багаж хэрэгслийн ашиглалтыг сайжруулах, шинэ тоног төхөөрөмж ашиглах, ингэснээр хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлэх нөхцлийг бүрдүүлнэ.

1. Төлөвлөлтийн зураг төсөлд тухайн орчны барилга байгууламж шинэчлэгдэн өөрчлөгдөх буюу өргөжин тэлэх боломжийг тусгах
2. Төлөвлөж буй газрын зориулалт, барилга байгууламжийн дүр хэлбэр, хэрэгцээ шаардлагыг харгалзан судалж цэцэрлэгжилтийн зураг төслийн боловсруулах хэрэгтэй.
3. Төлөвлөж буй газарт байгаа барилга байгууламж, авто ба явган зам талбайг тодруулж хөдөлгөөний байдалтай зохицсон эрүүл ахуйн шаардлагыг бүрэн хангасан ногоон байгууламжийг тарьж ургуулах төлөвлөлтийг сайтар боловсруулах
4. Зураг төсөл зохиоходоо тухайн хэсэгт ургаж байгаа мод ургамлыг хэвээр үлдээж ашиглахыг зорилт болгохоос гадна цэцэрлэгжүүлэлтэнд тохиромжгүй хөрсийг сайжруулах талаар тусгасан байх шаардлагатай.
5. Тухайн орон нутгийн мод ургамлын нөөц, мод үржүүлгийн газрын хүчин чадалд түшиглэж мод урамлын нэр төрлийг сонгон авах
6. Цэцэрлэгжүүлэлтэнд олон нэр төрлийн мод сөөгийг бүлэглэж тарихдаа цэцэглэх хугацаа болон навч цэцгийн өнгөөр хоршуулж харагдах үзэмжийг үүснэж байхаар бодож сонгох
7. Барилга байгууламжтай ногоон байгууламжийг нэгэн нэгдмэл цогцолбор болгох шаардлагыг хангахын тулд тарьж ургуулсан мод ургамал нь өнгө, үнэр, гадаад байдлаараа барилга байгууламжийн онцлогтой зохицохоор төлөвлөсөн байх нь зүйтэй.

ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
ЦЭЦЭРЛЭГЖИЛТ НОГООН БАЙГУУЛАМЖ

БҮЛЭГ 5. ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ**5.1 Дулаан хангамжийн төлөвлөлт**

Энэхүү дулаан хангамжийн төлөвлөлтийн ажлыг судалгааны явцад болон одоогийн дулаан хангамжийн байдалтай газар дээр нь танилцаж холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудтай санлыг тусган хийж гүйцэтгэв.

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний зураг төслийн дулаан хангамжийн хэсгийг төлөвлөхдөө “Артконстракшн” ХХК-ий зохиосон хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний төлөвлөлтийн зургийг үндэслэв. Дулаан хангамжийн хэсгийг төлөвлөхдөө газар дээр нь хийсэн судалгаа, Дархан хотын 1983 онд хийгдсэн анхны болон түүнээс хойш хийгдсэн ерөнхий төлөвлөгөөний материал, газрын зураг “Хот суурины хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах аргачилсан заавар” УББ-11-202-00, “Барилгад хэрэглэх уур амьсгал ба геофизикийн үзүүлэлт” БНБД 23-1-09, “Дулааны сүлжээ” БНБД 41-02-13, “Тоног төхөөрөмж ба дамжуулах хоолойн дулаан тусгаарлалт” БНБД 41-04-13, “Зуухны тоног төхөөрөмж” БНБД 41-03-13 зэрэг норм дүрэм ашиглав..

Дархан хотын галлагааны үргэлжлэх хугацаа $n_0=226$ хоног, гадна агаарын халаалтын тооцооны хэм $t'_{\text{хал}} = -34.1$ °С, салхивчийн тооцооны хэм $t'_{\text{сал}} = -26.7$ °С, халаалтын улирлын дундаж хэм $t_{\text{дунд}} = -7.9$ °С болно. Барилгын уур амьсгалын II бүсэд оршино.

Дархан хотын дулаан хангамжийн систем нь дулааны эрчим хүчний эх үүсвэр Дарханы Дулааны Цахилгаан Станц /ТЭЦ/ ба дулааны эрчим хүч түгээх шугам сүлжээ, хэрэглэгчид гэсэн үндсэн хэсгээс бүрдэнэ. Түлш - 75.0 км зайтай орших Шарын голын уурхайн нүүрс. Дулаан гаргах чадвар 4410.8 ккал/кг

Дарханы Дулааны Цахилгаан Станц /ТЭЦ/

Одоогийн байдал: Дархан хотын дулаан хангамжийн системн дулааны эрчим хүчний эх үүсвэр нь үйлдвэрийн дүүрэгт 47.7 га талбай эзлэн оршдог Дарханы Дулааны Цахилгаан Станц /ТЭЦ/ болно. ДЦС-ын суурийг 1963 онд тавьж, Сайд нарын Зөвлөлийн 1964 оны 5 дугаар сарын 08-ны өдрийн 222 дугаар тогтоолоор байгуулагдсан ба 1965 оны 10-р сарын 02-нд анхны үндсэн тоноглолуудыг ашиглалтанд оруулсан. Тус станц эрчим хүчний салбарын ууган үйлдвэрүүдийн нэг юм.

Тус станц нь Дархан Сэлэнгийн районыг цахилгаанаар, Дархан хотыг дулааны эрчим хүчээр хангаж, улмаар манай улсын төвийн эрчим хүчний системийг бүрдүүлдэг нэг үндсэн эх үүсвэр болдог. 48 мВт/ц суурилсан хүчин чадалтай ба жилдээ 302 сая квт/ц цахилгаан эрчим хүч, 1196 мянган Гкалл дулааны эрчим хүч боловсруулах хүчин чадалтай байгуулагдсан. Жилд дунджаар 340-350 мянган тн нүүрс Шарын голын уурхайгаас авч технологийн хэрэгцээндээ ашигладаг. Сүүлийн жилүүдэд Багануурын уурхайгаас нүүрс авч ашигладаг болсон.

Хуучнаар ЗХУ-д үйлдвэрлэгдсэн БКЗ-75-39 БФ маркын 75 т/цаг уур боловсруулах хүчин чадалтай 9 зуух, АРТ-12-35-10 маркийн тус бүр нь 12 Мвт/ц чадалтай 4 турбин генератортай. Сүлжээний 5 ус халаагч, тогтмол хурдтай 5 үндсэн насос суурилагдсан. Тус станц нь Дархан хотыг бүхэлд нь хэрэгцээний халуун ус, дулаацуулгаар бүрэн хангаж байгаагийн зэрэгцээгээр үйлдвэрүүдийг шаардлагатай технологийн хэрэгцээний уураар хангадаг. Анхны зураг төслөөр дулаан хангамжийн нээлтэй системтэй, дулааны сүлжээний усны температурын график нь 150-70°C, энэ горимын үед дулааны эрчим хүч түгээх хүчин чадал нь усаар 240.0 Гкал/цаг байхаар төлөвлөгдсөн. Мөн технологийн хэрэгцээнд 115.0 т/цаг уур нийлүүлэхээр төлөвлөгдсөн.

Одоогийн байдлаар дулаан хангамжийн нээлтэй системийг хаалттай системд шилжүүлэх бодлого баримтлан зохих арга хэмжээнүүд авч хэрэгжүүлж байна. Энэ бодлогын хүрээнд халаалтын системийг хамааралгүй, хэрэгцээний халуун усны системийг хаалттай системд шилжүүлэх ажил үе шаттайгаар хийгдэж байна. Мөн дулааны сүлжээний усны температурын графикийг 130-70°C горимд шилжүүлсэнтэй уяалдаж дулааны эрчим хүч түгээх хүчин чадал нь усаар 180.0 Гкал/цаг болсон ба дулаан хангамжийн тоног төхөөрөмжүүдийн ашиглалтын хугацаа дуусч муудсан учир энэ хүчин чадалдаа ч хүрэхгүй болсон байна. Станцын дулаан хангамжийн тоноглолууд 1965,1987 онуудад ашиглалтад орсон ба одоо тус бүрдээ 25-47 жил ажиллаад байна. Дархан хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн 2018-2019 оны халаалтын улирлын оргил ачаалалын үед сүлжээний усны хэмжээ 3200-3490т/ц, нэмэлт усны хэмжээ 350-400т/ц хүрч байгаа ба энэ үедээ халаалтын үндсэн 3 бойлер, ба туслах 2 бойлерууд ажиллаж байна.

Иймд Дархан хотын одоо байгаа дулааны хэрэгцээг станцын дулаан хангамжийн нөөц тоног төхөөрөмжүүдээ ашиглаж байж л дөнгөж хангаж байна.

Сүлжээний насосуудыг үе шаттайгаар хувьсах зарцуулалтын горимын ажиллагаатай болгож байгаа боловч энэ нь орчин үеийн шаардлагыг бүрэн дүүрэн хангаж чадахгүй юм.

ХБНГУ-ын хөнгөлөлттэй зээлийн хөрөнгөөр станцын өөрчлөлт шинэчлэлтийн төслөөр ажиллаж 4 зуух, 2 турбин, уурын шугам хоолойд их засвар шинэчлэлт хийсэн. 1 зуухыг компьютерийн хяналтын системд шилжүүлжээ.

2012 оноос тус станцын хүчин чадлыг 35 МВт-аар нэмэгдүүлэх ажил ХБНГУ-ын Сэргээн босголт зээлийн банкны санхүүжилтээр хийгдэж байна. Энэ төслийн хүрээнд ПТ-35/39-3,4/1,0 маркийн уурын турбиныг туслах тоног төхөөрөмжийн хамт суурилуулаж байгаа ба 2019 онд ашиглалтанд орох төлөвтэй байгаа ба станцын дулаан хангамжийн тоног төхөөрөмжийг шинэчлэх, сайжруулах ямар нэг ажил тусгагдаагүй байна.

Төлөвлөлтийн шийдэл

Дарханы Дулааны Цахилгаан Станц /ТЭЦ/-ийн суурилагдсан хүчин чадал нь анхны зураг төслөөр 100 МВт хүртэл өргөтгөх боломжтойгоор нөөц талбайтай төлөвлөгдсөн учир энэхүү төлөвлөлтийн шатанд хоёр дахь эх үүсвэрийн асуудлыг тусгаагүй болно.

Дарханы Дулааны Цахилгаан Станц /ТЭЦ/-ийн суурилагдсан хүчин чадал нь 2035 он хүртэлх ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан дулааны хэрэгцээг хангах бүрэн боломжтой. Гэхдээ хотын өсөн нэмэгдэж байгаа дулааны хэрэгцээ, орчин үеийн техник технологийн шаардлагын дагуу станцын дулаан хангамжийн тоног төхөөрөмжүүдийг иж бүрнээр нь шинэчлэн сайжруулж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлж бүрэн автомат удирдлагатай болгох зайлшгүй шаардлагатай байна. Энэ ажлыг яаралтай эхэлж хэрэгжүүлэхгүй бол ноцтой байдал үүсэхэд ойрхон болсон байна.

Энэхүү ерөнхий төлөвлөгөөний төлөвлөлтийн хугацааны эцэст буюу 2035 он гэхэд хотын дулааны нийт ачаалал 317,5 Гкал/цаг, сүлжээний усны хэмжээ 5292,0 т/цаг болох төлөвтэй.

Энэхүү хэрэгцээг хангахын тулд сүлжээний усны хуучин бойлеруудыг бүрэн буулгаж шинэчлэх, ерөнхий коллекторыг шинэчлэн өргөтгөх.

Сүлжээний насосуудыг орчин үеийн үр ашиг өндөртэй, найдвартай ажиллагаатай хувьсах горимын насосаудаар бүрэн шинэчлэж бүрэн автомат удирдлагатай /SCADA систем/ болгох. Сүлжээний усны нийт тооцоот зарцуулалт 5292.0 т/цаг, шаардлагат түрэлтийн хэмжээ $H=145.0$ м болно.

Дулааны эрчим хүч түгээх шугам сүлжээ

Одоогийн байдал: Дархан хотын дулаан хангамжийн системийн дулааны эрчим хүч түгээх шугам сүлжээ нь 1964-1965 онд ДЦС-аас шинэ Дархан хүртэлх 700 мм-ийн голчтой 4 хос км дулаан дамжуулах шугам баригдсанаар үүсч байсан бол өнөөдрийн байдлаар 22,7 хос км дамжуулах, 79.9 хос км түгээх, 5,7 хос км уур конденсатын нийт 102,6 хос км дулааны шугамтай, насосны 3 дэд станц, 12 дулаан хуваарилах төвөөр дамжуулан хэрэглэгчдийн дулааны эрчим хүчээр ханган ажиллаж байна.

Дархан хотын дулаан хангамжийн системийн нэг онцлог нь халаалтын системийн хувьд “хамааралтай схем”-тэй, хэрэгцээний халуун усны хувьд “нээлттэй систем”-тэй байхаар зураг төсөл нь хийгдсэн манай улсын хэмжээнд цорын ганц сүлжээ юм. Дарханы дулаан хангамжийн систем нь хуучин 150/70 °С-ын горимоор ажиллаж байсан ба сүүлийн жилүүдийн ашиглалтын горим ажиллагаатай холбогдож 130/70 °С-ын горимоор ажиллаж байгаа.

Дулааны шугам сүлжээний ашиглалтыг 1965.08.02-гоос ДЦС-ын харъяанд байсан ДШС-ний цех хариуцаж байсан бөгөөд 1990 онд дулааны шугам сүлжээний газар нэртэй бие даасан байгууллага болж, 2001 онд Монгол улсын Засгийн газрын 7 дугаар сарын 9-ний өдрийн 164

дүгээр тогтоолоор “Дарханы дулааны сүлжээ” нэртэй бие даасан төрийн өмчит хувьцаат компани болон зохион байгуулагдаж, ЭХЗГ-ын Зохицуулагчдын зөвлөлийн 2001 оны 8 дугаар сарын 8 дугаар тогтоолоор Дархан-Уул аймгийн Дархан сумын нутаг дэвсгэрт “Дулаан түгээх”, “Дулаанаар зохицуулалттай хангах” тусгай зөвшөөрлийг авч үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Үндсэн үйл ажиллагаанаас гадна орон сууцны оршин суугчдад захиалгын дагуу төлбөртэйгээр засвар үйлчилгээ хийх, дулааны шугам хоолой, дулааны болон халуун усны тоолуур угсрах, даралт зарцуулалтын хэмжүүр шалгаж баталгаажуулах зэрэг үйлчилгээг хэрэглэгчдэд үзүүлдэг.

“ДДС” ТӨХК нь Дархан хотын 12714 айл өрх, 1535 гаруй ААН, байгууллагуудыг дулааны эрчим хүчээр хангахын тулд “ДДЦС” ТӨХК-аас жилд дунджаар 450-500 мянган Гкал дулааны эрчим хүч худалдан авч, хэрэглэгчдэд түгээн, 3.5-4.0 тэрбум төгрөгийн борлуулалт хийдэг. Дулааны эрчим хүчний хэрэглээ 2005 он хүртэл өсч байгаад 2005 оноос 2009 он хүртэл буурч 2009 оноос дахин нэмэгдэж байна. Үйлдвэрүүдийн эдийн засгийн хүндрэлүүдээс болж дулааны хэрэглээ багасч байснаа эргэн сэргэж, дулааны эрчим хүчний хэрэглээ өсөх хандлагатай болж байна. 2008-2009 онд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар ашиглалтын хугацаа дууссан, Ф700 мм-ийн шугамын нэвтрүүлэх чадварыг нэмэгдүүлж Ф800 мм-ийн голчтой 4.7 хос км шугамыг трассыг өөрчилж шинээр угсарсан. Мөн дулаан дамжуулах магистраль шугамын ДЦС-ын арын уул давсан хуучин Ф700 мм голчтой шугам хоолойг шинээр угсрагдсан Ф800 мм голчтой шугамд холбох ажлын зураг төслийн дагуу хийсэнээр НС1 ажиллах шаардлагагүй болсон. **2000** оноос хойш шинээр баригдсан орон сууцны **25** барилга, **60** ААН, **3** сургууль, **12** хорооллын ДХТ-ийг халаалтын хамааралгүй, ХХУ-ны хаалттай системд, нийтийн зориулалттай орон сууцны **90** узелийг ХХУ-ны хаалттай системд шилжүүлээд байгаа бөгөөд ойролцоогоор **8,1** тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдсний **1,5** тэрбум нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хийгдсэн бөгөөд бусад нь бүгд хувийн болон ААН-ийн хөрөнгөөр хийгдсэн байна.

Дээрх төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжснээр Дархан сумын дулаан хангамжийн систем нь нээлттэй, хаалттай холимог схемээр ажиллаж байгаа бөгөөд эх үүсвэрт нэмэлт усны жилийн хэрэглээ **1667** мян.тн-оос **987** мян.тн болж жилд $(1667000-987000)*350\text{₮}=238$ сая орчим төгрөгөөр буурч, эдийн засаг болон байгаль орчинд эерэг нөлөөлөл бий болж байгаа боловч, холимог схемээс шалтгаалан ундны усны эрүүл ахуйн норм зөрчигдөх, сүлжээний гидравлик горим алдагдах зэрэг хүндрэлүүд байсаар байна.

“ДДС” ТӨХК-ын ихэнхи дулааны шугамууд 1965-1970 онд ашиглалтанд орсон, 50 дахь жилдээ ажиллаж байгаа бөгөөд усны шугамын нийт урт нь 102.6 хос км-д хүрээд байна.

Дархан хотын дулаан дамжуулах сүлжээ нь анх ашиглалтанд орсноос хойш 51 дэх жилдээ ажиллаж байгаа ба сүүлийн 10 жилд дулаан дамжуулах сүлжээний шугам хоолойн 60,3% буюу 13822 м шугам хоолойг өргөтгөх буюу шинэчилснээр дундаж наслалт 21.1-оос 14.5 жил болж залуужсан байна.

2009 онд ДЦС-аас шинэ Дархан хүртэлх Ф700мм-ийн голчтой дулаан дамжуулах шугамыг Ф800мм голчтой шугамаар өргөтгөснөөр хотын чиглэлийн дулаан дамжуулах шугамын нэвтрүүлэх чадвар 162 Гкал/цаг-аас 228 Гкал/цаг болж нэмэгдсэн.

Түгээх сүлжээнээс хэрэглэгчийн 1260 оруулга, хэрэгцээний халуун усны 425 узелд дулаан хуваарилагдан 1535 аж ахуйн нэгж, 12714 айл өрх дулаанаар хангагддаг. Үүнээс орон сууцнуудын дулааны узел 302 байна.

Дулааны шугам сүлжээний буцах шугам дээр суурилагдсан 3 өргөх насос станцтай. Эдгээр насос станцаас НС1 нь 2009 оноос хойш ажиллаагүй. НС2, НС3-ын насосуудыг 2016-2018 онуудад хувьсах горимын насосуудаар сольсон.

Төлөвлөлтийн шийдэл

Тооцоогоор одоо байгаа дулааны гол шугам сүлжээий голч нь төлөвлөлтийн хугацааны хэрэгцээг бүрэн хангахаар байна. Иймд Дулааны шугам сүлжээг 2015 онд боловсруулсан “Дархан хотын дулаан хангамжийн системийг найдваржуулан сайжруулах судалгаа, дэвшилтэд технологид шилжүүлэх урьдчилсан ТЭЗҮ”-д тусгагдсан 3-р хувилбарын үндсэн дүгнэлтүүдийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэн дор дурьдсан санлыг гаргав.

Дулааны шугам сүлжээний буцах шугам дээр суурилагдсан 3 өргөх насос станцаас НС1 нь 2009 оноос хойш ажиллахгүй байгаа ба тооцоогоор цаашид өргөтгөн шинэчлэж SCADA системтэй болгон бүрэн автомат горимд шилжүүлэн ашиглах, НС2-ыг одоо байгаа хүчин чадлаар нь SCADA системтэй болгон бүрэн автомат горимд шилжүүлэн ашиглахаар тооцов. Тооцоогоор НС3-ыг цаашид ашиглах шаардлагагүй болох нь харагдаж байна.

Шинээр баригдаж байгаа болон төлөвлөгдөж байгаа хороололуудын 1-р хэлхээний (гол шугмаас ДХТ хүртлэх) шугмуудыг, ДХТ-үүдийн хамт барихаар төлөвлөв. ДХТ-үүдэд болон бүх хэрэглэгч дээр халаалт болон хэрэгцээний халуун усны ялтсан ус халаагчуудыг бусад төхөөрөмжүүдийн хамт суурилуулж халаалтын үл хамаарах схемтэй, хэрэгцээний халуун усны хаалттай схемтэй байхаар тооцов.

Шинээр нэмэгдэж байгаа ДХТ-үүдийн дулааны ачаалал

ДХТ-ийн дугаар	Дулааны ачаалал / Гкал/цаг /	Холбох шугмын урт. м
1	2.5	535.5
2	10.7	50.0
3	6.3	50.0
4	2.5	400.0
5	3.5	80.0
6	2.5	120.0

7	4.0	50.0
8	7.0	Баригдсан
9	6.0	Баригдсан
10	8.5	Баригдсан
11	10.0	Баригдсан
12	2.5	Баригдсан
13	3.5	Баригдсан
14	5.1	Баригдсан
15	6.2	90.0
16	8.0	50.0
17	8.5	50.0
18	4.5	350.0
19	3.3	Баригдсан
20	6.1	450.0
21	6.4	350.0
Дүн	117.0	2625.0

1-р хэлхээний гол шугмын гидравлик тооцоог хийж даралтын графикийг 2019 он болон 2035 оны байдлаар байгуулав.

Дулаан хангамжийн 1-р хэлхээний сүлжээн дахь усны температур нь өгөх шугамд 130°C, буцах шугамд 70°C, 2-р хэлхээний халаалтын системийн сүлжээн дахь усны температур нь өгөх шугамд 95°C, буцах шугамд 70°C/65°C/, хэрэгцээний халуун усны өгөх шугамд 60°C тус тус байхаар тооцов.

Техник эдийн засгийн ерөнхий үзүүлэлт

Д/д	Хийгдэх ажил	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Шаардагдах хөрөнгө оруулалт. /сая төг/
1	Дулааны шугам	у.м	2900.0	4 900,0
2	ДХТ	ком.	17	8 000,0
3	ТЭЦ-д хийгдэх шинэчлэл	ком.	1	26 500,0
	Нийт дүн			39 400,0

5.2 Ус хангамж, ариутгах татуургын системийн төлөвлөлт**ГАРЧИГ**

1.ДАРХАН ХОТЫН УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	132
➤ Төвлөрсөн ус хангамж	132
➤ Ус хангамжийн схем	133
➤ Гэр хорооллын ус хангамж	136
➤ Төвлөрсөн ариутгах татуурга	136
➤ Ариутгах татуургын насосны станцууд	137
➤ Цэвэрлэх байгууламж	138
➤ Дүгнэлт	141
2.ДАРХАН ХОТЫН УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН СИСТЕМ. ТӨЛӨВЛӨЛТ	146
➤ Төвлөрсөн ус хангамж	146
➤ Төвлөрсөн ариутгах татуурга	155

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө
Ус хангамж, ариутгах татуурга

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний ус хангамж ,ариутгах татуургын хэсгийг дараах бичиг , баримтыг үндэслэн боловсруулав .

Үүнд:

- Барилга,хот байгуулалтын сайд Г.Мөнхбаярын баталсан “Дархан-Уул аймгийн төв,Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах зургийн даалгавар”, 2017 оны 8 -р сарын 21-ний өдөр, Дугаар 2017/21 .
- “Артконстракшн “ ХХК-д боловсруулсан ерөнхий төлөвлөгөө
- Хот байгуулалтын тухай хууль
- Хот,суурины ус хангамж,ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хууль
- “Барилга байгууламжийн зураг төсөл боловсруулах, зөвшөөрөлцөх, магадлал хийх дүрэм” ЗГ-ын 2009 оны 204 дүгээр тогтоол
- “ Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилт “ БНБД 30.01.04
- “Ус хангамж. Гадна сүлжээ ба байгууламж “ БНБД 40-02-16
- “Ариутгах татуурга. Гадна сүлжээ ба байгууламж “ БНБД 40-01-14

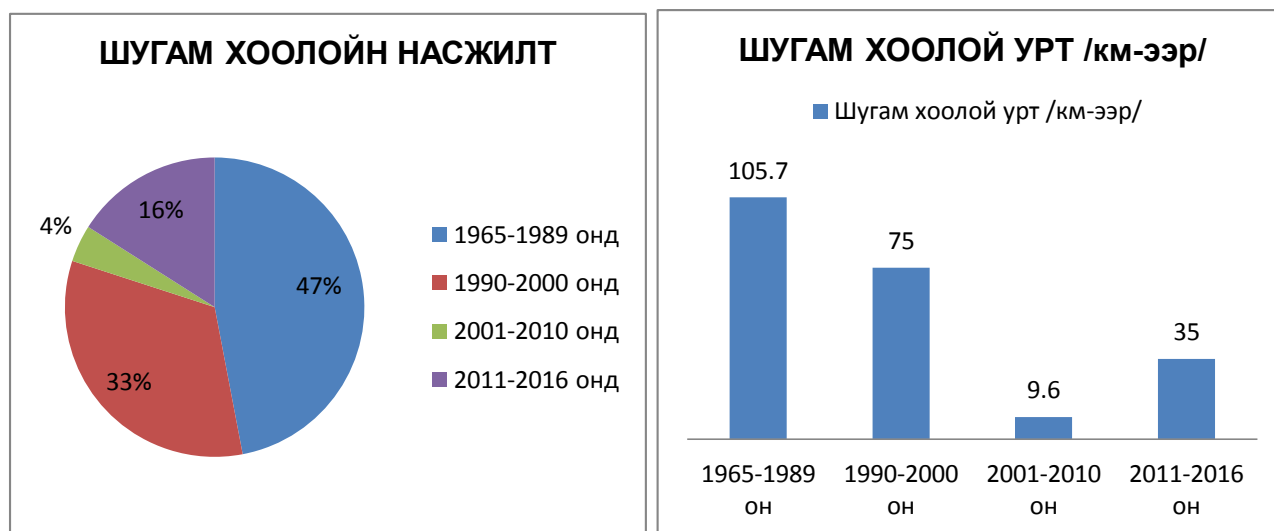
1.ДАРХАН ХОТЫН УС ХАНГАМЖ,АРИУТГАХ ТАТУУРГИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

➤ Төвлөрсөн ус хангамж

Дархан хот нь төвлөрсөн ус хангамжийн системтэй .Ус хангамжийн системийн эх үүсвэр нь хотоос 12 км-т,Хараа голын сав газарт гаргасан 18 шир гүний худгууд юм . Эдгээр гүний худгуудаас ойролцоогоор 70000 м³/хон ус олборлох боломжтой гэж үздэг . Дархан хот нь бусад томоохон хот, аймгийн төвүүдтэй харьцуулахад Хараа голын эрэг дагуу аллювилийн хагарлаар шүүгдэж байгаа газрын гүний усны боломжит нөөцийн ойролцоо байрладаг.1983 онд ОХУ-ын Москва хотын ЦНИИПИнститутэд хийгдсэн ерөнхий төлөвлөгөөний тайлбар бичигт тусгагдсан Дархан хотын дэвсгэр нутагт байрлах Хараа голын эрэг дагуух газрын гүний усны ашиглаж болох нөөцийн хэмжээ нь батлагдсан категорийн дагуу А= 82.6 мян м³/хон, В= 92.8 мян.м³/хон, С=105.0 мян.м³/хон байгаа бөгөөд үүнийг цаашид усны нөөц болгон ашиглахаар төлөвлөв. Худгуудын ундарга нь 75-115 л/ сек бөгөөд нийт ундаргын хэмжээ нь $\Sigma Q_{\text{ундарга}} = 1609.3$ л/ сек байна.

Одоогийн байдлаар 11000м³/хон ус олборлон борлуулдаг ба 3000 м³/хон усыг үйлдвэрийн зориулалтаар, үлдсэн 8000 м³/хон усыг унд-ахуйн хэрэгцээнд зориулан түгээж байна . Үүнээс 500 м³/хон усыг 42 ширхэг ус түгээх байраар дамжуулан гэр хорооллын 25000 оршин суугчид түгээдэг.

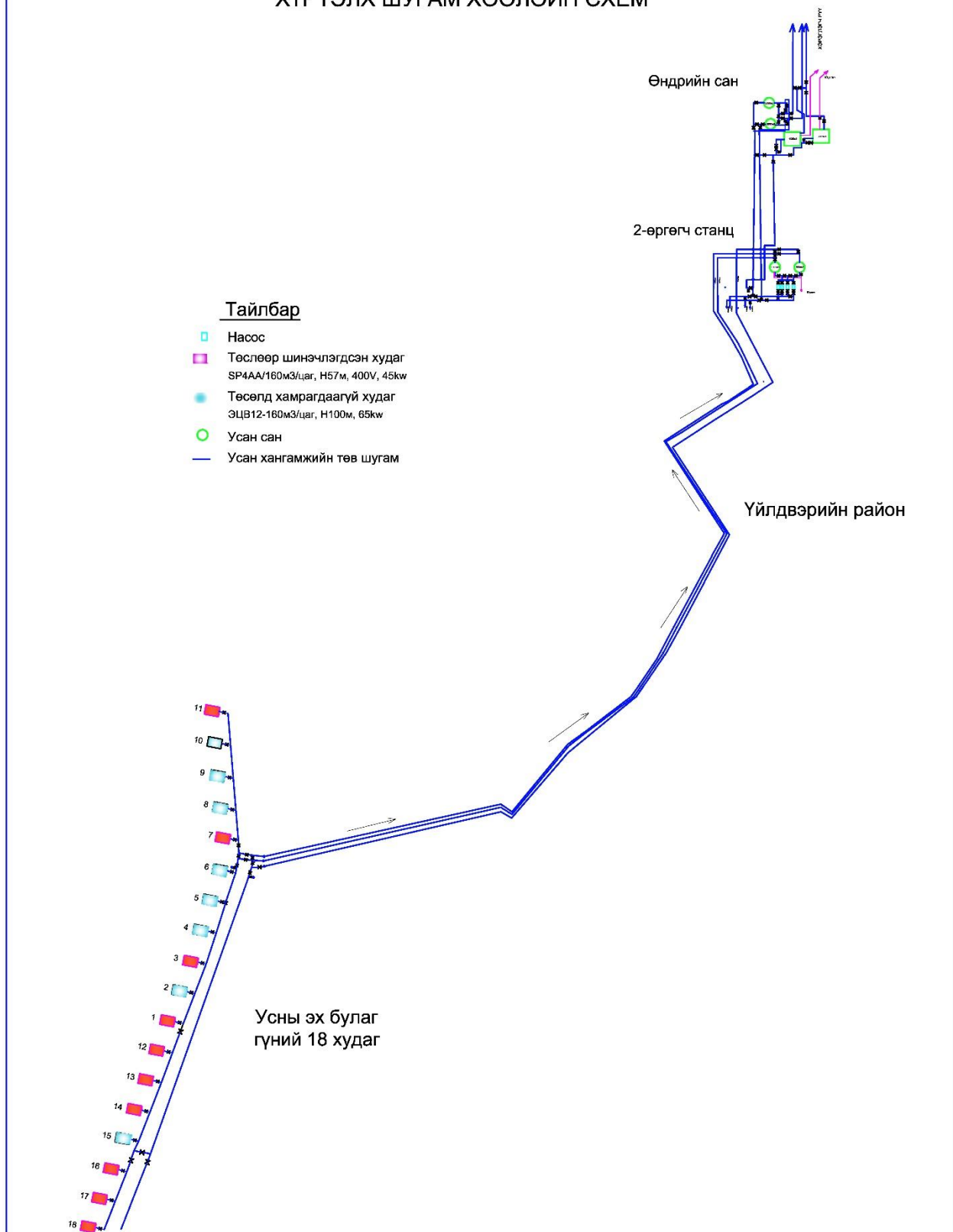
Цэвэр усны шугамын нийт урт нь 225,3 км , Ш 100-500 мм-н диаметртай шугам хоолойнуудаас бүрддэг . Нийт шугам хоолойн 47%-г 1965-1989 онд, 33%-г 1990-2000 онд, 4%-г 2001-2010 онд, 16%-г 2011-2016 онд тус тус угсарсан байна.Үүнийг графикаар харуулбал :

Ус хангамжийн схем

Хараа голын эрэг дагуух 18 шир гүний худгуудаас усыг Ш500 мм-ийн хос шугам,Ш600 мм-ийн нэг шугамаар 2-р өргөлтийн насосны станцад шахах ба тэндээс 1000 м³-ийн багтаамжтай 2 усан санд хуримтлуулж,ДН640/62 насосоор өндрийн усан санд шахдаг . Өндрийн усан сан нь 2000 м³-ийн 2 ширхэг,6000 м³-ийн 2 ширхэг буюу нийт 16000 м³ ус хуримтлуулах хүчин чадалтай бөгөөд өндрийн усан сангаас өөрийн даралтаар нь хот руу хэрэглэгчдэд түгээдэг Үүнийг тоймлон үзүүлвэл :

УСАН ХАНГАМЖИЙН 1-Р ӨРГӨГЧ СТАНЦААС ӨНДРИЙН САН
ХҮРТЭЛХ ШУГАМ ХООЛОЙН СХЕМ

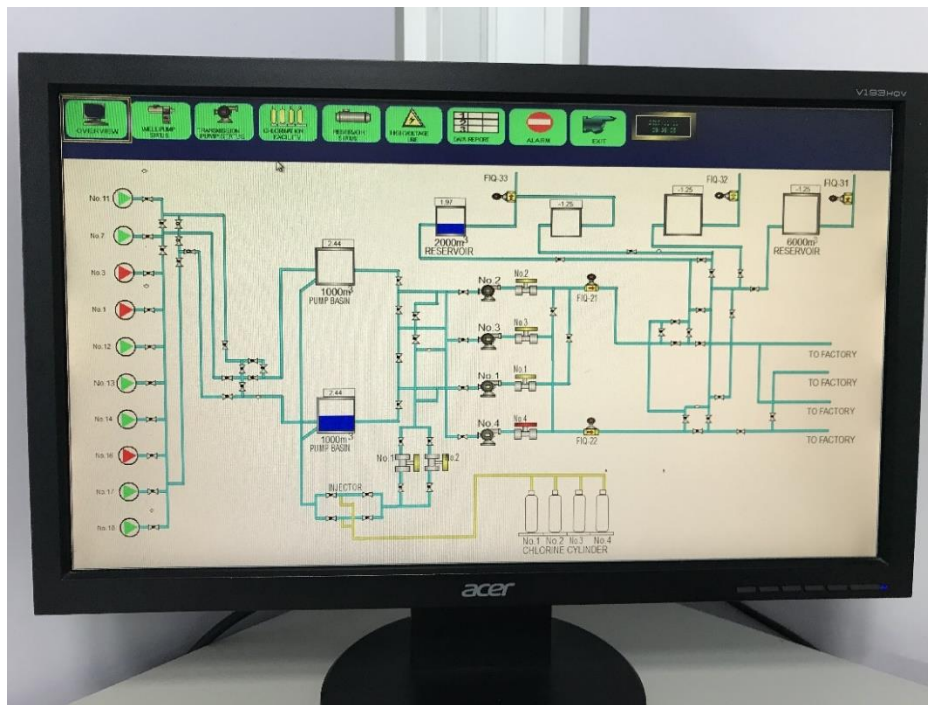
Гүний худгуудын техникийн өгөгдлүүд

Эх үүсвэрийн худаг	Цооногийн гүн,м	Статик түвшин,м	Динамик түвшин,м	Насосны марк	Худаг хоор зай,м	Ашиглалтанд орсон огноо
№1	70	2.4	12.0	SP160-4AA	250	1965
№2	70	2.5	13.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№3	68	2.4	12.0	SP160-4AA	250	1965
№4	70	2.5	14.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№5	70	2.5	12.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№6	67	2.4	12.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№7	70	2.5	13.0	SP160-4AA	250	1965
№8	70	2.4	12.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№9	68	2.5	14.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№10	70	2.5	12.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№11	70	3.0	15.0	SP160-4AA	250	1965
№12	70	2.3	12.0	SP160-4AA	250	1965
№13	70	2.3	14.0	SP160-4AA	250	1965
№14	68	2.5	12.0	SP160-4AA	250	1965
№15	68	3.0	15.0	ЭЦВ 12-160-100	250	1965
№16	70	2.3	12.0	SP160-4AA	250	1965
№17	70	2.3	14.0	SP160-4AA	250	1965
№18	70	3.0	15.0	SP160-4AA	250	1965

Дархан хотын ус хангамжийг сайжруулах төслийн хүрээнд 2011 онд Япон улсын Засгийн газрын буцалтгүй тусламж 14.5 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар ус хангамжийн I ба II өргөх станцуудын насос, тоног төхөөрөмжийн 75%-д техник технологийн шинэчлэлт хийгдэж автоматжуулалт, алсын удирдлагад шилжсэн байна.

Японы төслөөр 2-р өргөгчид суурилуулсан насоснууд

Хяналтын дэлгэц
2-р өргөгчид суурилуулсан

2- өргөлтийн насосны станц. Насоснуудын техникийн өгөгдлүүд

№	Насосны марк	Насосны бүтээл м ³ /цаг	Насосны түрэлт, м	Ашиглалтанд орсон огноо	Үйлдвэрлэгч улс
Насос №1	DH640-62	640.0	62.0	2011	Япон
Насос №2	DH640-63	640.0	62.0	2011	Япон
Насос №3	Д1600/90	1600.0	90.0		Орос
Насос №4	DH640-65	640.0	62.0	2011	Япон

➤ **Гэр хорооллын ус хангамж**

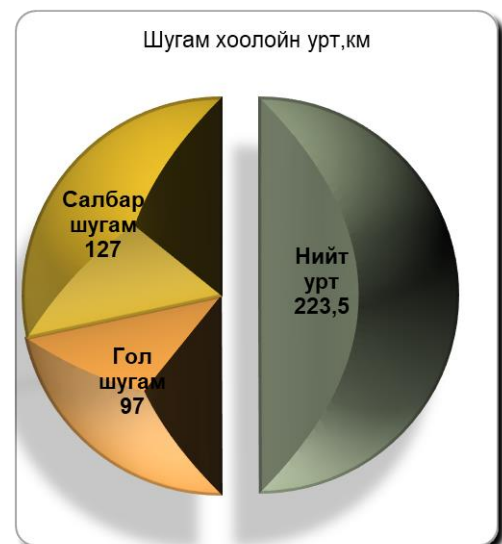
Гэр хороололд нийт 42 УТБайраар 25000 гаруй иргэдийг усаар хангаж байна .УТБайрны 25 нь төвлөрсөн шугаманд холбогдсон,17 нь зөөврөөр хангагддаг байна .

Ус зөөврийн 2 машинтай .

➤ **Төвлөрсөн ариутгах татуурга**

Дархан хотын орон сууцны хорооллууд,соёл,олон нийтийн барилга,байгууламжууд болон үйлдвэрийн газрууд нь ариутгах татуургийн төвлөрсөн системд холбогдсон бөгөөд шинэ, хуучин Дархан болон үйлдвэрийн бүсээс гарсан бохир усыг дамжуулан шахах хоёр насосны станцаар шахаж хуучин Дарханы хойно буюу Хараа голоос 500 м зайд байрлах ЦБ /цэвэрлэх байгууламж/-д хүргэдэг. ЦБ нь хамгийн ойрын айл гэр, орон сууцнаас 650 м зайтай байрладаг. Бохир усны шугам хоолой нь 223,5 км урттай ба үүнээс 97 км нь гол шугам, 2 км нь өгсөх гол шугам, үлдсэн нь салбар болон холбогч шугамууд байдаг. Шугам хоолойны ихэнх нь 50 жилийн насжилтттай тул нийт шугам сүлжээний нөхцөл янз янз байдаг. Бохир усны шугам сүлжээний 65% нь 1965 онд, 30%-ийг 1990 онд, 5%-ийг 2005 онд тус тус угсарсан байна.

Дархан хотын нийт хүн амын 60-69% нь бохир усны шугам сүлжээнд холбогдсон байдаг. Хүн амын бусад хэсэг нь буюу гэр хорооллын оршин суугчдын ихэнх нь ердийн модон жорлон ашигладаг байна.

➤ **Ариутгах татуургийн насосны станцууд**

Дархан хотод бохир усны 3 насосны станц байдаг бөгөөд үүнээс өмнөдийн станц нь үйлдвэрийн районд ,2 дахь нь хуучин Дарханд ,3 дахь нь ЦБ-д байдаг .1989 онд хуучин ЗХУ-ын нэг маягийн зургаар өмнөдийн буюу үйлдвэрийн бохир усны насосны станц баригдсан боловч ашиглалтанд орсоноосоо хойш ажиллаж байгаагүй . Хуучин Дарханд байрлах бохир усны насосны станц № 2 нь мөн л ЗХУ-ын нэг маягийн зургаар 1965 онд баригдаж,1992 онд шинэчлэл хийгдэж насоснуудыг сольсон байна . ЦБ-д байрлах төв насосны станц нь бас нэг адил 1965 онд ЗХУ-ын нэг маягийн зургаар баригдаж,1989 онд шинэчлэл хийгдэж насоснуудыг сольсон байна .Үйлдвэрийн районд СД160/45 маркийн 2 насостой станц ажилладаг .

Үйлдвэрийн БУНС:Насоснуудын техникийн өгөгдлүүд

№	Насосны марк	Насосны бүтээл м ³ /цаг	Насосны түрэлт,м	Ажиллагааны байдал	Үйлдвэрлэгч улс
Насос №1	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №2	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №3	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №4	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №5	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос

БУНС №2:Насоснуудын техникийн өгөгдлүүд

№	Насосны марк	Насосны бүтээл м ³ /цаг	Насосны түрэлт,м	Ажиллагааны байдал	Үйлдвэрлэгч улс
Насос №1	СД800/32	800.0	32.0	Ажилдаг	Орос
Насос №2	СД800/32	800.0	32.0	Ажилдаг	Орос
Насос №3	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №4	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №5	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос

Төв БУНС:Насоснуудын техникийн өгөгдлүүд

№	Насосны марк	Насосны бүтээл м ³ /цаг	Насосны түрэлт,м	Ажиллагааны байдал	Үйлдвэрлэгч улс
Насос №1	СД800/32	800.0	32.0	Ажилдаг	Орос
Насос №2	СД800/32	800.0	32.0	Ажилдаг	Орос
Насос №3	СД800/32	800.0	32.0	Ажилдаг	Орос
Насос №4	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос
Насос №5	СД800/32	800.0	32.0	Үгүй	Орос

➤ Цэвэрлэх байгууламж

Төвлөрсөн ЦБ-ийн эхний үеийг Дархан хотын барилгажилтын үе буюу 1965 онд ЗХУ-ын зураг төсөл болон стандартын дагуу барьсан. Анх 2 шир анхдагч тунгааруураар урьдчилсан болон үндсэн цэвэрлэгээг хийдэг байсан. 1990 онд өргөтгөл хийн ЦБ-ийг бүрэн барьж дууссан ба: (i) элс баригч, (ii) 3 шир анхдагч тунгаагуур (iii) идэвхит лагийн процесст суурилсан аэротенк, (iv) 3 шир хоёрдогч тунгаагуур, (v) цэвэрлэгдсэн бохир усыг хлоржуулах байгууламж зэргийг нэмж барьсан.

Энэхүү механик болон биологийн цэвэрлэгээ хосолсон байгууламжийн зураг төслийг 50000 м³/хон хүчин чадалтай байхаар хийсэн бөгөөд (i) тогтворжуулах цөөрөм, (ii) лагийн талбай, (iii) элсний талбай зэргийг нэмэлтээр хийсэн байна .

Шинэ ЦБ-ийг ашиглалтанд оруулсны дараа хуучин анхдагч тунгаагууруудыг ашиглалтаас гаргасан. ЦБ-ийн нийт хүчин чадлын 1/5 буюу 10000 м³/хон-оос илүү ачаалалтай ажиллаж байгаагүй учир 1990 оноос хойш тэдгээр 3 анхдагч тунгаагуурыг дахин ашигласан эсэх нь тодорхойгүй байна.

Одоогийн байдлаар системийн ихэнх хэсгүүд ашиглалтаас гарсан. 3 ширхэг анхдагч тунгаагуурын 2 нь, 3 ширхэг хоёрдогч тунгаагуурын 2 нь ашиглагдахаа больж хаягдсан.

Хэдий тийм боловч хлоржуулах байгууламжаас бусдаар ЦБ нь бүрэн ажиллагаатай байгаа юм.

Хэдийгээр анх 50000 м³/хон хүчин чадалтай ажиллахаар төлөвлөсөн боловч одоогийн байдлаар зуны улиралд 7000 м³/хон, өвлийн улиралд дундажаар 10000 м³/хон ачаалалтай ажиллаж байна.

Цэвэрлэх байгууламжийн ерөнхий байдал

Одоо байгаа цэвэрлэх байгууламж :

1.	Бохир усны насосны станц
2.	Хувиарлах камер
3.	Элс баригч
4.	Зардал хэмжигч
5.	Анхдагч тунгаагууруудын хувиарлах камер
6.	Анхдагч тунгаагуурууд
7.	Бохир хүлээн авах станц
8.	Аэротенк
9.	Хоёрдогч тунгаагуурууд
10.	Контактный резервуар
11.	Холигч сан
12.	Гараж, засварын цех
13.	Лагийн насосны станц
14.	Агаар үлээх станц
15.	Захиргаа
16.	Цахилгааны дэд өртөө
17.	Хлоржуулах /ашигладаггүй/

- 18. Тунгаагуур / хаягдсан /
- 19. Зардал хэмжигч /хаягдсан /
- 20. Элс баригч /хаягдсан /

Өнөөдрийн байдлаар Дархан хотод АХБ-ны зээлийн хөрөнгөөр “Дархан хотын бохир усны менежментийг сайжруулах төсөл “ хэрэгжиж эхлээд байна .

Төслөөр Дархан хотын бохир усны менежемент сайжирч одоо байгаа бохир усны насосны станцуудыг шинэчлэн сайжруулж, насос,цахилгааны тоног төхөөрөмжүүдийг солих,бохир усны зарим шугамыг татах, 24000 м³/хон хүчин чадалтай хамгийн орчин үеийн технологтой цэвэрлэх байгууламжийг шинээр барьж байгуулахаас гадна “Дархан Ус суваг” ХК-ний байгууллагын менежментийн чадавхийг бэхжүүлж,байгууллагын бодлого,бүтэц,зохион байгуулалтыг оновчтой болгоход дэмжлэг үзүүлнэ .

➤ **Дүгнэлт**

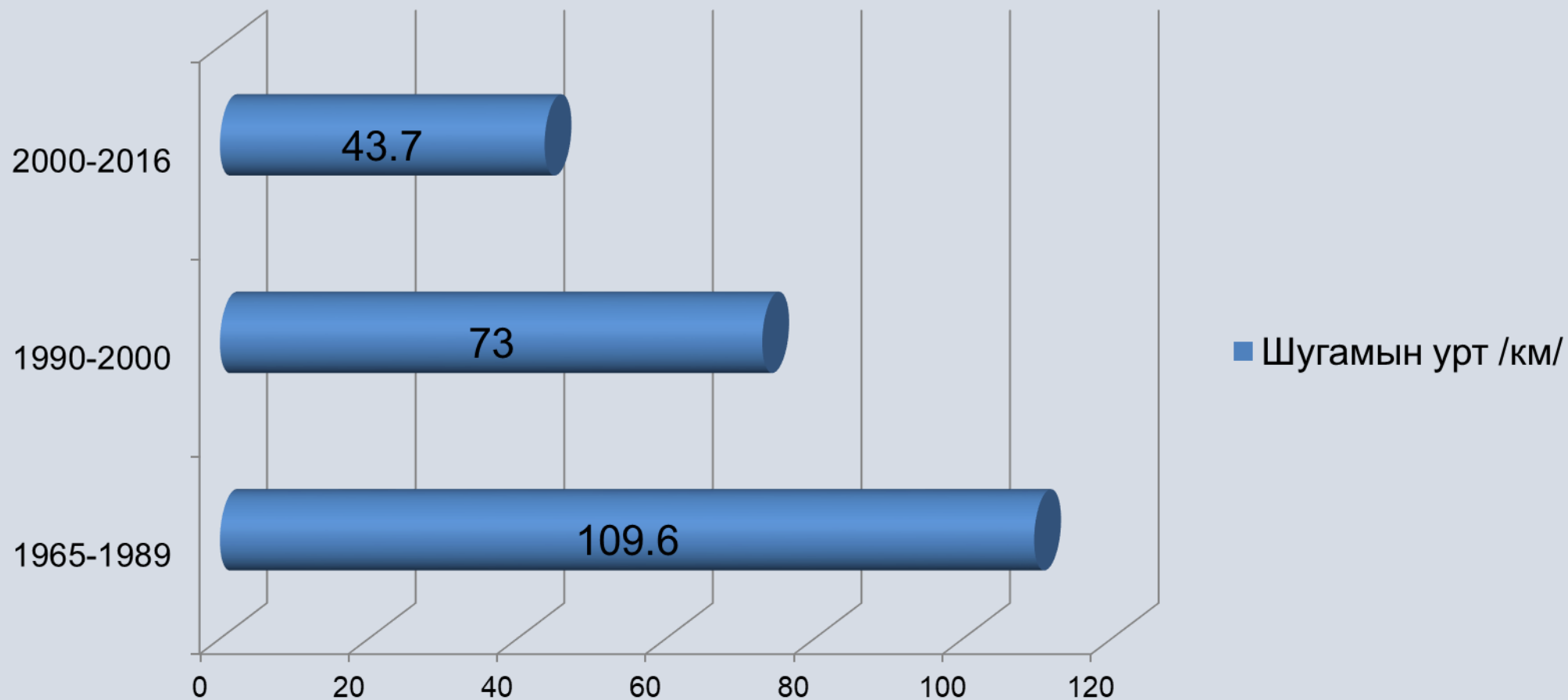
1983 ба 2004 оны ерөнхий төлөвлөгөөнөөс хойшхи хугацаанд Дархан хотын ус хангамж, ариутгах татуургийн системд нэмэгдэж хийгдсэн шугам, сүлжээг харьцуулан харуулав. Үүнд **(i) ус хангамжийн систем** :

Инженерийн байгууламжийн нэр	Нийт диаметр, шугамын урт /км/	Ашиглалтанд орсон он, диаметр, тавигдсан км	Ашиглалтын хугацаа /жилээр/	Ашиглаж байгаа эсэх	Байршил
Цэвэр усны ган шугам хоолой					
Ø50-600мм-н ган хоолой	ф50мм-10.5км	1965 онд - 3км	51	Ашиглагдаж байгаа	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Орон сууцны байруудын салбар шугам хоолойнууд ➤ Орон сууцны салбар болон мангирт, Наран толгой , Дэвшил , Дээд дунд тосгон
		1990 онд - 6,5км	26		
		2005 онд - 1км	11		
	ф80мм-4км	1965 онд - 1км	51		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Орон сууцны салбар болон мангирт, Наран толгой , Дэвшил , Дээд дунд тосгон
		1990 онд - 3км	26		
	ф100мм-37.665км	1990 онд - 12,5км	26		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Үйлдвэрийн район, шинэ, хуучин дархан ➤ 7-р багийн нутаг дэвсгэрт ➤ 2015 онд мангиртад ф100-1680 м ган
		2005 онд - 5,6км	11		
		2015 онд - 1.68 км	1		
		1965 онд - 17,885 км	51		
	ф300-400мм-2.75км	1965 онд - 2,0 км	51		Үйлдвэрт
		2014 онд - 0,75 км	1		
	ф500-600мм-26км	1965 онд - 6.0 км	51		<ul style="list-style-type: none"> ➤ I өргөгчөөс II өргөгч хүртэл
		1990 онд - 20 км	26		
	80.915км	Нийт			

Инженерийн байгууламжийн нэр	Нийт диаметр, урт /км	шугамын	Ашиглалтанд орсон он, тавигдсан км	Ашиглалын хугацаа	Ашиглаж байгаа эсэх	Байршил
Цэвэр усны хуванцар шугам хоолой						
Ø100-500мм-ийн хуванцар хоолой	ф100мм-1.619км		2010 онд - 0,12 км	6	Ашиглагдаж > байгаа	<ul style="list-style-type: none"> > Хуучин дарханд > Мах экспло-Нефть чиглэлд-ф100 хуванцар хоолой -394,5 м > Үйлдвэрт Силикатаас ЦДСүлжээ хүртэл ф100 хуванцар хоолой-400 м > Х/Д ОСБ №16—с Улиасхан цэцэрлэг хүртэл-ф100 хуванцар хоолой – 313 м > Турк сургуулийн хашаан доторх цэвэр усны худгаас Камасервес ХХК-ийн дэрэгэх цэвэр усны худаг хүртэл ф100 хуванцар хоолой – 150 м > 2016 онд ф100-132 м хуванцараар сольсон. > 22-р УТБ-наас УБ менежмент хүртэл ф150 мм-ийн хуванцар хоолой-298 м > Энх тал , тээвэрчдийн буудал ф150-402 м > Гандангийн дэргэд ф150 хуванцар хоолой /20-4-р байрны оруулга/-98 м > Монгол алтнаас Энэрэл сургууль хүртэл ф150 хуванцар хоолой -855 м > Япон Улсын ЗГ-ын буцалтгүй тусламжаар гэр хороолол 5,6-р багт > Хуучнаар Совнестийн арын худгаас ТЦБ хүртэл-ф200- 1251 м > Дохиолол холбооны дэргэдээс Гурилын чиглэлд ф200-ийн төв шугамыг хуванцар хоолойгоор-393 м > Дархан Дээд сургуулиас 15-р сургууль хүртэл ф200 г хуванцар хоолойгоор -541 м > Дундын автобаазаас Эрдэс хөвөн хүртэл ф200-ийн хос шугамыг хуванцар хоолойгоор 2096 м /хос/ > ХЭ/хор 4-3-р байр ф200-ийн шугамыг хуванцар хоолойгоор-344,5 м > 1Б байрнаас 18-р цэцэрлэг-ф200-г хуванцараар-598 м > 6-р хороолол ОСБ 27-18-р байр хүртэл төв шугам ф200ш хуванцараар – 520 м > Хэ/хор 4-2-р байр ф200 –г хуванцар хоолойгоор – 91 м > Энх тал тээвэрчдийн буудлаас ф200-г хуванцар хоолойгоор- 298 м > ХААДэС-ийн урдуур төв ф200-ийн шугам хоолойг хуванцараар – 200 м > Шинэ дархан, Хуучин дархан > 4.4 р байрнаас 4.6 –р хүртэл Ф-200мм шугам хоолой-0.34 км > Хээтэй хороолол ОС-ны 4-1-р байрны арын төв авто замын дэргэд шинэчилсэн > Хээтэй хороолол 4.7, 4.6-р байрны арын төв цэвэр усны шугам ф500-г ф400 хуванцар хоолойгоор 392 м Миний Монгол паркын хашаанд цэвэр усны шугам ф500-г ф500 хуванцар хоолойгоор 760 м шинэчлэсэн.
			2014 онд - 0,11 км	2		
			2013 онд - 0.394	3		
			2013 онд - 0.4км	3		
			2013 онд - 0.313км	3		
			2016 онд - 0.15км	1		
			2016 онд - 0.132км	1		
	ф150мм-9.553км		2013 онд - 0.7 км	3		
			2014 онд - 0,098 км	2		
			2016 онд - 0.855км	1		
			2011 онд - 7,9 км	5		
	ф200мм-39,912к		2013 онд - 6,132.км	3		
			2016 онд - 0.2км	1		
			1990 онд – 29.66 км	26		
			2005 онд - 2,7 км	10		
			2010 онд - 0,14 км	6		
			2011 онд - 0,74 км	5		
		2017 онд – 0.34				
ф400-500мм-1,452к			2011 онд - 0,3 км	5		
			2014 онд - 1,152 км	2		
Нийт						

Инженерийн байгууламжийн нэр	Нийт диаметр, шугамын урт /км/	Ашиглалтанд орсон он, диаметр, тавигдсан км	Ашиглалтын хугацаа /жилээр/	Ашиглаж байгаа эсэх	Байршил
Цэвэр усны ширмэн шугам хоолой					
Ø150-500 мм-ийн ширэм хоолой	ф150-250мм-54км	1965онд-54 км	51	Ашиглагдаж байгаа	➤ Шинэ хуучин дарханы бүх төв кольцо шугам хоолойнууд,
	ф300-400мм-8км	1965 онд-5,867 км	51		
		2013 онд 1,573 км	3		➤ 1-р өргөгчийн 11-10-р худаг, 17-18-р худаг хүртэл ф300 –г хуванцар хоолойгоор- 1573 м.
		2014 онд-0,56 км	2		➤ Хүнсний үйлдвэрээс Бага Монгол хүртэл цэвэр усны шугамыг хуванцар хоолойгоор шинэчлэсэн ф300 мм-560 м
	ф500мм-27.848км	1965-16,854 км	51		Үйлдвэр,1-р өргөгч
		1990-1 км	26		➤ Өндрийн сангаас нааш буусан ф500-н хуванцар хоолой хос-2000 м, 1 нь 1000м
		2013 онд 9,994 км	3		➤ АЗДТГ-ын арын далангийн араар ф500-г ф-400-ийн хуванцар хоолойгоор- 324,5 м
	➤ Киви буудлын дэргэдээс Хойд төв зам хүртэл ф500-г хуванцар хоолойгоор-356 м				
	➤ Х/Д Амуу ваараас ОСБ №16 хүртэл ф500-г хуванцар хоолойгоор- 402,5 м				
		89.848 км			
Бүгд	223.307км				

Шугамын уртыг оноор үзүүлбэл /км/

2005 онд Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтээр Дархан сумын 7-р багийн нутагт төвлөрсөн ус хангамжийн системд 5,6 км Ф100мм хуванцар шугам хоолой шинээр угсарч 8 ус түгээх байрын хамт шинэчлэлтийн ажил хийж гүйцэтгэсэн.

2008 онд Дархан сумын 13-р хороололд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар Ф150мм 1,85км шугам хоолой шинээр угсарсан. /үүнээс ган шугам 1,4км, 0,38км хуванцар шугам/ Ф57мм-109мм ган шугам 0,826 км шугам хоолой шинээр угсарсан. /13-р хороололын шинэчлэлтийн ажил хийгдсэн бөгөөд Дарханы УСУГ-ын үндсэн хөрөнгөнд ороогүй байдаг/

2011 онд Япон улсын буцалтгүй тусламжаар Дархан сумын 5,6-р багт 7,9км Ф100мм хуванцар шугам хоолой шинээр угсарч 12 ус түгээх байрын хамт шинэчлэлтийн ажил хийж гүйцэтгэсэн. Мөн ус хангамжийн эх үүсвэрийн 10 шир гүний худаг болон 2-р өргөлтийн насосны станцын насос, тоног төхөөрөмжийн 75%-д техник технологийн шинэчлэлт хийгдэж автоматжуулалт, алсын удирдлагад шилжсэн байна.

2013 онд Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар “Компорт импекс” компани ус хангамжийн сүлжээнд байнга давтамжтай гэмтэл гардаг цэгүүдийн шугам хоолой солих ажил хийгдсэн.

Үүнд: Ф100мм – 1,1 км Ф300мм- 1,57км
Ф150мм – 0,7км Ф500мм – 9,9 км шугам хоолой сольж
Ф200мм – 6,1 км нийт- 19,4 км

2014, 2016 онд Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар “Альянсе Тех”ХХК байнга давтамжтай гэмтэл гардаг 8 цэгт усан хангамжийн шинэчлэлтийн ажил хийж гүйцэтгэсэн.

Үүнд: Ф100мм – 0,15 км Ф300мм- 0.56км
Ф150мм – 0,95 км Ф500мм – 1,15 км шугам хоолой сольж
Ф200мм – 0,2 км нийт- 3.0 км

2017 онд “Альянсе тех” ХХК Ф200мм- 0.34км шинэчлэн сольсон.

2016 онд орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр гэмтэл их гардаг дараах цэгүүдэд шинэчлэлтийг хийсэн. Үүнд: 1-р хорооллын 38, 39-р байрны оруулга d100 мм-ийн шугам-72 метр; хэ/х 4.2-р байрны дэргэд төв шугам d200 мм-ийн шугам- 66 метр;20-р хорооллын 4-р байрны подвальд d89 мм-ийн шугам -132 метр; 6-р хорооллын 23-р байрны оруулга d76 мм-ийн шугам -66 метр; Домбоскагийн дэргэд төв шугам d200 мм-ийн шугам хоолой- 96 метр; нийт – 0.432км шугам хийгдсэн .

(ii) ариутгах татуургийн систем:

Бохир усны шугам хоолойн шинэчлэлт 2004 оноос хойш огт хийгдээгүй.

2016 оноос Дархан хотын бохир усны менежментийг сайжруулах Мон3244/3245 төслийн ажил эхлэж, хороолол доторх шугам хоолойн өргөтгөл шинэчлэлтийг ажил 8 дугаар сараас эхэлсэн бөгөөд ирэх хавар үргэлжлүүлэн хийхээр ажил нь зогссон байна.

Мөн энэ төслөөр Төв цэвэрлэх байгууламж бүрэн шинэчлэгдэж, дамжуулан шахах станцуудын насос тоног төхөөрөмжүүд шинэчлэгдэн 2020 онд ашиглалтанд орохоор төлөвлөгдсөн .

2.ДАРХАН ХОТЫН УС ХАНГАМЖ,АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН СИСТЕМ.ТӨЛӨВЛӨЛТ

➤ Төвлөрсөн ус хангамж

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу ус хангамжийн системийг эдийн засгийн хувьд үр ашигтай, ашиглалтын хувьд найдвартай ажиллагаатай байхаар тооцож төлөвлөлтийг хийв . Гүний ус нь “Ундны ус.Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ” MNS 900-2005, “Усны мандал.Газар доорхи усыг бохирдлоос хамгаалах ерөнхий шаардлага” MNS 3342:82 стандартын шаардлагуудыг хангаж байна.

Дархан хотын унд-ахуйн усны хэрэглээг хөгжлийн хэтийн төлөв 2025-2035 оны түвшинд тооцон гаргав . 2035 онд дүүргийн төвд нийт 130000 хүн оршин суухаар тооцсоноос 30046 нь гэр хороололд, 84172 нь орон сууцанд,15782 нь амины сууцанд оршин суухаар төлөвлөсөн байна .

“Ус хангамж. Гадна сүлжээ ба байгууламж “БНБД 40-02-16-ын зүйл 6.4-ийн дагуу Дархан хотын ус хангамжийн төвлөрсөн систем нь 1-р зэргийн найдваршилд хамаарах ба ус хангамжийн эх үүсвэрийн хүчин чадал нь хүрэлцээтэй.

Төлөвлөлтийн хугацаанд хотын хойд зүгт байрлах УТБайруудыг усаар хангахад зарим цэгт даралт хүрэлцэхгүй төлөвтэй байгаа тул тухайн хэсэгт даралт өсгөх насосны станц байрлуулахаар төлөвлөв.

Эхний ээлж /одоогийн байдал/ болон төлөвлөлтийн хугацааны ус хангамжийн цагираг сүлжээний гол шугамуудын диаметр, пьезометр өндөр, онцлог цэгүүд дээрхи шаардлагат даралтын хэмжээг **тооцооны үндсэн горимд “WaterCAD® Connect Edition10.01.01.04”** программаар тооцон шалгаж үзүүлэв. Тооцооны схемүүдийг Хавсралт № 1 ба Хавсралт № 2-т үзнэ .

Ус хангамжийн цагираг шугамын гидравлик тооцоо.Үндсэн горим.Одоогийн байдал

Хоолойн дугаар	Эхлэх цэг	Зогсох цэг	Диа, мм	Урт, м	Хурд, м/сек	Пьезометр эхлэх,м	Пьезометр төгсөх,м	Даралт эхлэх, bars	Даралт зогсох, bars	Түрэлт-н алдагдал ,м	Ус дамжих хугацаа, цаг
P-1	R-1	J-1	500	3.11	0.38	772	772	0	0.52	0	0
P-2	R-1	J-2	500	3.32	0.38	772	772	0	0.65	0	0
P-3	J-1	J-3	500	26.44	0.3	772	771.84	0.52	6.51	0.16	0.826
P-4	J-2	J-4	500	26.31	0.3	772	771.84	0.65	6.57	0.16	0.829
P-5	J-3	J-5	500	18.58	0.51	771.84	771.7	6.51	6.65	0.14	0.142
P-6	J-5	J-6	500	11.78	0.22	771.7	771.63	6.65	7.04	0.07	0.809
P-7	J-6	J-7	500	13.55	0.2	771.63	771.58	7.04	7.19	0.05	0.717
P-8	J-7	J-8	400	13.08	0.14	771.58	771.61	7.19	6.82	0.03	0.792
P-9	J-5	J-8	500	15.88	0.27	771.7	771.61	6.65	6.82	0.09	0.557
P-10	J-3	J-4	500	3.61	0.22	771.84	771.84	6.51	6.57	0	0.014
P-11	J-4	J-9	200	21.85	0.34	771.84	771.51	6.57	6.31	0.33	0.38
P-12	J-9	J-10	200	17.65	0.14	771.51	771.59	6.31	6.4	0.08	1.086
P-13	J-10	J-8	500	43.51	0.11	771.59	771.61	6.4	6.82	0.02	1.634
P-14	J-9	J-11	200	14.43	0.35	771.51	771.38	6.31	6.25	0.13	0.126
P-15	J-11	J-12	200	12.3	0.11	771.38	771.36	6.25	6.23	0.03	0.735
P-16	J-12	J-13	200	18.5	0.07	771.36	771.34	6.23	6	0.02	1.988
P-17	J-13	J-14	200	5.74	0.01	771.34	771.34	6	5.75	0	2.949
P-18	J-14	J-15	200	16.52	0.05	771.34	771.34	5.75	5.87	0.01	2.067
P-19	J-15	J-11	200	20.03	0.1	771.34	771.38	5.87	6.25	0.04	1.416
P-20	J-10	J-16	200	8.64	0.38	771.59	771.5	6.4	6.51	0.09	0.073
P-21	J-16	J-17	200	42.05	0.1	771.5	771.45	6.51	6.8	0.05	1.795
P-22	J-17	J-8	200	12.93	0.3	771.45	771.61	6.8	6.82	0.16	0.261
P-23	J-16	J-18	200	11.49	0.15	771.5	771.43	6.51	6.29	0.06	0.74
P-24	J-18	J-19	200	41.82	0.08	771.43	771.4	6.29	6.67	0.04	2.112
P-25	J-19	J-17	200	14.49	0.13	771.4	771.45	6.67	6.8	0.05	0.916
P-26	J-19	J-20	400	21.54	0.01	771.4	771.4	6.67	6.83	0	8.237
P-27	J-20	J-21	500	19.73	0.22	771.4	771.45	6.83	7.29	0.05	0.593
P-28	J-21	J-17	500	23.66	0.02	771.45	771.45	7.29	6.8	0	10.552
P-29	J-22	J-21	500	9.1	0.25	771.46	771.45	7.34	7.29	0.01	0.111
P-30	J-7	J-22	500	19.26	0.26	771.58	771.46	7.19	7.34	0.12	0.807
P-31	J-20	J-23	500	138.26	0.2	771.4	771.2	6.83	6.42	0.2	2.814
P-32	J-21	J-24	200	181.63	0.22	771.45	770.61	7.29	7.97	0.84	3.393
P-33	J-23	J-32	300	34.38	0.31	771.2	770.71	6.42	5.06	0.49	1.102
P-34	J-23	J-24	200	36.23	0.46	771.2	770.61	6.42	7.97	0.59	0.279
P-35	J-24	J-34	200	10.61	0.22	770.61	770.56	7.97	8.08	0.05	0.176
P-36	J-24	J-25	200	17.08	0.2	770.61	770.49	7.97	7.52	0.11	0.586
P-37	J-25	J-26	200	61.23	0.18	770.49	770.18	7.52	8.47	0.32	2.258
P-38	J-26	J-27	200	48.53	0.05	770.18	770.16	8.47	4.13	0.01	3.628
P-39	J-27	J-28	200	19.4	0.05	770.16	770.16	4.13	3.71	0	0.888
P-40	J-28	J-29	200	43.04	0.1	770.16	770.19	3.71	6.21	0.03	1.243
P-41	J-29	J-30	150	22.01	0.3	770.19	770.53	6.21	5.47	0.33	0.367
P-42	J-30	J-31	400	18.78	0.06	770.53	770.53	5.47	6.72	0.01	1.712
P-43	J-31	J-32	300	15.25	0.27	770.53	770.71	6.72	5.06	0.18	0.616
P-44	J-33	J-31	400	15.83	0.05	770.53	770.53	6.72	6.72	0.01	3.101
P-45	J-25	J-33	200	28.28	0.09	770.49	770.53	7.52	6.72	0.03	1.669
P-46	J-34	J-35	150	37.8	0.21	770.56	770.15	8.08	8.53	0.41	1.24
P-47	J-35	J-36	150	33.4	0.04	770.15	770.13	8.53	8.52	0.01	4.834
P-48	J-36	J-26	150	9.06	0.18	770.13	770.18	8.52	8.47	0.04	0.201

Цагираг шугамын онцлох цэгүүдийн гидравлик тооцоо.Үндсэн горим.Одоогийн байдал

Онцлох цэгүүд	Газрын өндөржилт	Тооцооны бүсчлэл	Зардал л/мин	Пьезометр өндөр	Даралт bars
J-1	766.66	Холболтын	923	772	0.52
J-2	765.34	Холболтын	923	772	0.65
J-3	705.29	Зона- 1	195	771.84	6.51
J-4	704.68	Зона- 1	288	771.84	6.57
J-5	703.73	Зона- 1	224	771.7	6.65
J-6	699.68	Зона- 1	173	771.63	7.04
J-7	698.08	Зона- 1	310	771.58	7.19
J-8	701.97	Зона- 1	328	771.61	6.82
J-9	707.07	Зона- 1	234	771.51	6.31
J-10	706.22	Зона- 1	295	771.59	6.4
J-11	707.5	Зона- 1	266	771.38	6.25
J-12	707.66	Зона- 1	72	771.36	6.23
J-13	710.06	Зона- 1	109	771.34	6
J-14	712.55	Зона- 1	111	771.34	5.75
J-15	711.35	Зона- 1	106	771.34	5.87
J-16	705	Зона- 1	249	771.5	6.51
J-17	701.97	Зона- 1	310	771.45	6.8
J-18	707.13	Зона- 1	124	771.43	6.29
J-19	703.28	Зона- 1	295	771.4	6.67
J-20	701.6	Зона- 1	258	771.4	6.83
J-21	696.96	Зона- 1	200	771.45	7.29
J-22	696.42	Зона- 1	177	771.46	7.34
J-25	693.64	Зона- 1	211	770.49	7.52
J-33	701.87	Зона- 1	222	770.53	6.72
J-31	701.88	Зона- 1	266	770.53	6.72
J-30	714.59	Зона- 1	168	770.53	5.47
J-29	706.73	Зона- 1	140	770.19	6.21
J-28	732.29	Зона- 1	93	770.16	3.71
J-27	728	Зона- 1	185	770.16	4.13
J-26	683.61	Зона- 1	47	770.18	8.47
J-32	718.97	Зона- 1	179	770.71	5.06
J-23	705.61	Зона- 1	193	771.2	6.42
J-34	688	Зона- 1	192	770.56	8.08
J-35	683	Зона- 1	182	770.15	8.53
J-36	683.03	Зона- 1	234	770.13	8.52
J-24	689.18	Зона- 1	480	770.61	7.97

Ус хангамжийн цагирагшугамын гидравлик тооцоо.Үндсэн горим.Төлөвлөлтийн хугацаа											
Хоолойн дугаар	Эхлэх цэг	Зогсох цэг	Диа, мм	Урт, м	Хурд, м/сек	Пьезометр эхлэх,м	Пьезометр төгсөх,м	Даралт эхлэх, bars	Даралт зогсох, bars	Түрэлт-н алдагдал, м	Ус дамжих хугацаа, цаг
P-1	R-1	J-1	500	3.11	0.97	772	772	0	0.52	0	0
P-2	R-1	J-2	500	3.32	0.97	772	772	0	0.65	0	0
P-3	J-1	J-3	500	45.29	0.9	772	770.81	0.52	6.41	1.19	0.279
P-4	J-2	J-4	500	45.16	0.89	772	770.82	0.65	6.47	1.18	0.28
P-5	J-3	J-5	500	18.58	1.54	770.81	769.73	6.41	6.46	1.08	0.047
P-6	J-5	J-6	500	11.78	0.71	769.73	769.12	6.46	6.8	0.61	0.248
P-7	J-6	J-7	500	13.55	0.58	769.12	768.77	6.8	6.92	0.35	0.25
P-8	J-7	J-8	400	13.08	0.48	768.77	769.01	6.92	6.56	0.24	0.233
P-9	J-5	J-8	500	15.88	0.83	769.73	769.01	6.46	6.56	0.72	0.185
P-10	J-3	J-4	500	3.61	0.66	770.81	770.82	6.41	6.47	0.01	0.005
P-11	J-4	J-9	200	21.85	1.39	770.82	766.25	6.47	5.79	4.57	0.092
P-12	J-9	J-10	200	17.65	0.93	766.25	768.84	5.79	6.13	2.59	0.165
P-13	J-10	J-8	500	43.51	0.35	768.84	769.01	6.13	6.56	0.17	0.502
P-14	J-9	J-11	200	14.43	1.34	766.25	764.75	5.79	5.6	1.5	0.033
P-15	J-11	J-12	200	12.3	0.51	764.75	764.29	5.6	5.54	0.46	0.157
P-16	J-12	J-13	200	18.5	0.49	764.29	763.54	5.54	5.23	0.75	0.287
P-17	J-13	J-14	200	5.74	0.45	763.54	763.37	5.23	4.97	0.17	0.086
P-18	J-14	J-15	200	16.52	0.42	763.37	763	4.97	5.06	0.37	0.226
P-19	J-15	J-11	200	20.03	0.77	763	764.75	5.06	5.6	1.75	0.187
P-20	J-10	J-16	200	8.64	1.2	768.84	768.08	6.13	6.17	0.76	0.023
P-21	J-16	J-17	200	42.05	0.36	768.08	767.55	6.17	6.42	0.53	0.504
P-22	J-17	J-8	200	12.93	0.98	767.55	769.01	6.42	6.56	1.46	0.079
P-23	J-16	J-18	200	11.49	0.77	768.08	766.75	6.17	5.83	1.33	0.145
P-24	J-18	J-19	200	41.82	0.19	766.75	766.91	5.83	6.23	0.16	0.923
P-25	J-19	J-17	200	14.49	0.5	766.91	767.55	6.23	6.42	0.63	0.233
P-26	J-19	J-20	400	21.54	0.06	766.91	766.91	6.23	6.39	0.01	1.889
P-27	J-20	J-21	500	19.73	0.84	766.91	767.53	6.39	6.91	0.62	0.152
P-28	J-21	J-17	500	23.66	0.12	767.53	767.55	6.91	6.42	0.02	1.535
P-29	J-22	J-21	500	9.1	0.86	767.67	767.53	6.97	6.91	0.14	0.032
P-30	J-7	J-22	500	19.26	0.87	768.77	767.67	6.92	6.97	1.1	0.247
P-31	J-20	J-23	500	138.26	0.78	766.91	764.48	6.39	5.76	2.43	0.727
P-32	J-21	J-24	200	181.63	0.81	767.53	757.85	6.91	6.72	9.67	0.906
P-33	J-23	J-32	300	34.38	1.4	764.48	756.7	5.76	3.69	7.78	0.247
P-34	J-23	J-24	200	36.23	1.69	764.48	757.85	5.76	6.72	6.63	0.076
P-35	J-24	J-34	200	10.61	1.38	757.85	756.48	6.72	6.7	1.38	0.028
P-36	J-24	J-25	200	17.08	0.94	757.85	755.8	6.72	6.08	2.05	0.123
P-37	J-25	J-26	200	61.23	0.59	755.8	752.89	6.08	6.78	2.91	0.682
P-38	J-26	J-27	200	48.53	0.24	752.89	753.15	6.78	2.46	0.25	0.784
P-39	J-27	J-28	200	19.4	0.34	753.15	753.26	2.46	2.05	0.11	0.124
P-40	J-28	J-29	200	43.04	0.36	753.26	753.61	2.05	4.59	0.36	0.329
P-41	J-29	J-30	150	22.01	0.72	753.61	755.25	4.59	3.98	1.64	0.155
P-42	J-30	J-31	400	18.78	0.46	755.25	755.48	3.98	5.25	0.23	0.243
P-43	J-31	J-32	300	15.25	0.76	755.48	756.7	5.25	3.69	1.22	0.219
P-44	J-33	J-31	400	15.83	0.05	755.49	755.48	5.25	5.25	0.01	3.243
P-45	J-25	J-33	200	28.28	0.3	755.8	755.49	6.08	5.25	0.31	0.501
P-46	J-34	J-35	150	37.8	0.66	756.48	753.14	6.7	6.86	3.33	0.4
P-47	J-35	J-36	150	33.4	0.19	753.14	752.9	6.86	6.84	0.24	1.076
P-48	J-36	J-26	150	9.06	0.06	752.9	752.89	6.84	6.78	0.01	0.562

P-52	J-6	J-39	160	10.38	1.11	769.12	768.32	6.8	6.88	0.8	0.031
P-53	J-39	J-40	160	12.4	0.93	768.32	766.45	6.88	5.38	1.87	0.12
P-54	J-40	J-41	160	23.3	0.59	766.45	765.12	5.38	3.05	1.33	0.312
P-55	J-41	J-42	160	56.7	0.36	765.12	763.64	3.05	3.19	1.48	1.38
P-56	J-42	J-9	200	29.88	0.88	763.64	766.25	3.19	5.79	2.61	0.253
P-57	J-42	J-43	200	45.62	0.76	763.64	761.12	3.19	2.36	2.52	0.364
P-58(1)	J-43	J-50	200	24.91	0.06	761.12	761.14	2.36	4.52	0.02	5.278
P-58(2)	J-50	J-15	200	7.53	1.16	761.14	763	4.52	5.06	1.86	0.081
P-59	J-43	J-45	200	34.69	0.63	761.12	759.07	2.36	3.43	2.05	0.511
P-62	J-45	J-46	160	29.39	0.47	759.07	758.01	3.43	2.3	1.05	0.476
P-63	J-46	J-47	160	79.89	0.21	758.01	757.35	2.3	3.07	0.66	3.097
P-64	J-47	J-48	160	19.48	0.33	757.35	757.96	3.07	3.67	0.61	0.768
P-65	J-48	J-49	160	19.11	0.61	757.96	759.04	3.67	3.82	1.08	0.228
P-66	J-49	J-45	160	27.45	0.07	759.04	759.07	3.82	3.43	0.02	3.022
P-67	J-49	J-50	200	28.35	0.87	759.04	761.14	3.82	4.52	2.1	0.207
P-68	J-47	J-51	160	27.53	0.05	757.35	757.38	3.07	0.53	0.02	5.871
P-69	J-51	J-52	160	19.9	0.35	757.38	758.17	0.53	2.85	0.79	0.784
P-70	J-52	J-48	160	28.61	0.15	758.17	757.96	2.85	3.67	0.21	2.246
P-71	J-51	J-53	160	10.25	0.32	757.38	757.71	0.53	0.56	0.33	0.444
P-72	J-53	J-54	160	60.48	0.54	757.71	760.94	0.56	3.62	3.23	0.985
P-73	J-54	J-55	160	18.09	0.24	760.94	761.3	3.62	3.65	0.36	1.024
P-74	J-55	J-18	160	19.4	1.42	761.3	766.75	3.65	5.83	5.45	0.104
P-75	J-55	J-52	160	50.26	0.74	761.3	758.17	3.65	2.85	3.13	0.373
P-76	J-54	J-20	160	70.06	0.74	760.94	766.91	3.62	6.39	5.97	0.736
P-77	J-30	J-56	160	86.19	2.15	755.25	710.71	3.98	-0.22	44.54	0.257
P-78	J-56	J-57	160	84.86	1.29	710.71	693.31	-0.22	-1.93	17.4	0.429
P-79	J-57	J-58	160	46.32	0.84	693.31	689.01	-1.93	-2.35	4.31	0.364
P-80	J-58	J-59	160	68.7	0.36	689.01	687.99	-2.35	-2.45	1.02	0.962
P-81	J-59	J-60	160	90.09	0.02	687.99	687.99	-2.45	-2.94	0.01	14.256
P-82	J-60	J-61	160	69.6	0.36	687.99	689.02	-2.94	-4.21	1.03	0.96
P-83	J-61	J-62	160	54.61	0.93	689.02	693.72	-4.21	-5.21	4.7	0.299
P-84(1)	J-62	J-70	160	48.49	1.81	693.72	709.95	-5.21	-4.12	16.23	0.153
P-84(2)	J-70	J-32	160	66.64	2.15	709.95	756.7	-4.12	3.69	46.76	0.269
P-85	J-58	J-61	160	87.36	0.03	689.01	689.02	-2.35	-4.21	0.01	11.736
P-86	J-57	J-62	160	97.96	0.2	693.31	693.72	-1.93	-5.21	0.41	2.052
P-87	J-34	J-63	200	12.9	0.97	756.48	754.37	6.7	6.64	2.1	0.155
P-88	J-63	J-64	200	64.54	0.61	754.37	751.29	6.64	6.44	3.09	0.835
P-89	J-64	J-35	160	39.19	0.33	751.29	753.14	6.44	6.86	1.86	2.198
P-90	J-26	J-65	200	11.8	0.85	752.89	751.61	6.78	6.81	1.28	0.138
P-91	J-65	J-66	160	62.7	0.52	751.61	749.93	6.81	6.65	1.68	0.562
P-92	J-66	J-64	200	81.44	0.38	749.93	751.29	6.65	6.44	1.36	1.4
P-93	J-66	J-67	160	17.73	0.43	749.93	749.46	6.65	6.6	0.47	0.262
P-94	J-67	J-68	160	39.68	0.04	749.46	749.44	6.6	6.8	0.01	4.967
P-95	J-68	J-69	160	18.96	0.26	749.44	749.72	6.8	6.82	0.27	0.66
P-96	J-69	J-65	160	38.98	0.52	749.72	751.61	6.82	6.81	1.9	0.647
P-98	J-56	J-70	160	63.15	0.31	710.71	709.95	-0.22	-4.12	0.77	1.123

Цагираг шугам. Онцлох цэгүүдийн гидравлик тооцоо.Үндсэн горим.Төлөвлөлтийн хугацаа

Онцлох цэгүүд	Газрын өндөржилт	Тооцооны бүсчлэл	Зардал л/мин	Пьезометр өндөр	Даралт bars
J-1	766.66	Холболтын	923	772	0.52
J-2	765.34	Холболтын	923	772	0.65
J-3	705.29	Зона- 1	142	770.81	6.41
J-4	704.68	Зона- 1	159	770.82	6.47
J-5	703.73	Зона- 1	100	769.73	6.46
J-6	699.68	Зона- 1	173	769.12	6.8
J-7	698.08	Зона- 1	171	768.77	6.92
J-8	701.97	Зона- 1	122	769.01	6.56
J-9	707.07	Зона- 1	170	766.25	5.79
J-10	706.22	Зона- 1	162	768.84	6.13
J-11	707.5	Зона- 1	110	764.75	5.6
J-12	707.66	Зона- 1	40	764.29	5.54
J-13	710.06	Зона- 1	79	763.54	5.23
J-14	712.55	Зона- 1	61	763.37	4.97
J-15	711.35	Зона- 1	59	763	5.06
J-16	705	Зона- 1	145	768.08	6.17
J-17	701.97	Зона- 1	193	767.55	6.42
J-18	707.13	Зона- 1	99	766.75	5.83
J-19	703.28	Зона- 1	128	766.91	6.23
J-20	701.6	Зона- 1	214	766.91	6.39
J-21	696.96	Зона- 1	110	767.53	6.91
J-22	696.42	Зона- 1	98	767.67	6.97
J-25	693.64	Зона- 1	112	755.8	6.08
J-33	701.87	Зона- 1	189	755.49	5.25
J-31	701.88	Зона- 1	147	755.48	5.25
J-30	714.59	Зона- 1	93	755.25	3.98
J-29	706.73	Зона- 1	77	753.61	4.59
J-28	732.29	Зона- 1	51	753.26	2.05
J-27	728	Зона- 1	185	753.15	2.46
J-26	683.61	Зона- 1	26	752.89	6.78
J-32	718.97	Зона- 1	98	756.7	3.69
J-23	705.61	Зона- 1	111	764.48	5.76
J-34	688	Зона- 1	80	756.48	6.7
J-35	683	Зона- 1	100	753.14	6.86
J-36	683.03	Зона- 1	129	752.9	6.84
J-24	689.18	Зона- 1	337	757.85	6.72
J-39	698	Зона- 1	219	768.32	6.88
J-40	711.5	Зона- 1	408	766.45	5.38
J-41	734	Зона- 1	271	765.12	3.05
J-42	731	Зона- 1	652	763.64	3.19
J-43	737	Зона- 1	360	761.12	2.36
J-45	724	Зона- 1	545	759.07	3.43
J-46	734.5	Зона- 1	316	758.01	2.3
J-47	726	Зона- 1	703	757.35	3.07
J-48	720.5	Зона- 1	529	757.96	3.67
J-49	720	Зона- 1	986	759.04	3.82
J-50	715	Зона- 1	433	761.14	4.52

J-51	752	Зона- 1	749	757.38	0.53
J-52	729	Зона- 1	286	758.17	2.85
J-53	752	Зона- 1	262	757.71	0.56
J-54	724	Зона- 1	536	760.94	3.62
J-55	724	Зона- 1	516	761.3	3.65
J-56	713	Зона- 1	666	710.71	-0.22
J-57	713	Зона- 1	788	693.31	-1.93
J-58	713	Зона- 1	613	689.01	-2.35
J-59	713	Зона- 1	464	687.99	-2.45
J-60	718	Зона- 1	408	687.99	-2.94
J-61	732	Зона- 1	649	689.02	-4.21
J-62	747	Зона- 1	824	693.72	-5.21
J-63	686.5	Зона- 1	665	754.37	6.64
J-64	685.5	Зона- 1	833	751.29	6.44
J-65	682	Зона- 1	347	751.61	6.81
J-66	682	Зона- 1	825	749.93	6.65
J-67	682	Зона- 1	472	749.46	6.6
J-68	680	Зона- 1	364	749.44	6.8
J-69	680	Зона- 1	309	749.72	6.82
J-70	752	Зона- 1	787	709.95	-4.12

Гэр хорооллын оршин суугчдыг эрүүл ахуйн шаардлага хангасан, стандартад тохирсон усаар хангахын тулд үйлчилгээний зайг харгалзан ус түгээх байруудыг /УТБ/ төлөвлөв. Эдгээр УТБ-уудыг шугам сүлжээнд холбохоор төлөвлөв.

Хүснэгт № 2 -д унд-ахуйн усны хэрэгцээ, гол шугамын диаметр, резервуарын багтаамжийг 2035 оны төлөвлөлтийн хугацаанд макро түвшинд тооцон үзүүлэв. Хүснэгт №3-д ус хангамжийн системийн материалын томсгосон түүврийг үзүүлэв.

Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний ус хангамжийн шийдлийг зураг төслийн дараагийн үе шатны ажлыг хийж гүйцэтгэхэд суурь материал болгон ашиглах ба сүүлийн үеийн усны хэмнэлттэй тоног төхөөрөмж, борооны ус, саарал усны технологийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх бодлого барьж зураг төслийн даалгавар, техникийн нөхцлүүдэд тусган ажил хэрэг болгох шаардлагатай.

Хүснэгт № 2 . Унд-ахуйн усны хэрэгцээ 2035 оны түвшинд

1 Ус хангамжийн хэрэгцээ :			
Оршин суугчид:	нийт :	130000	хүн
	амины орон сууц	15782	хүн
	орон сууцанд	84172	хүн
	Гэр хороолол	30046	хүн
Амины орон сууцны оршин суугч хоногт дунджаар,л-хүн/хон		125	
Амины орон сууцны усны хэрэгцээ :		1973	м ³ /хон
Орон сууцанд оршин суугч хоногт дунджаар,л-хүн/хон		200	
Орон сууцны усны хэрэгцээ :		16834.00	м ³ /хон
Гэр хороололд оршин суугч хоногт дунджаар,л-хүн/хон		25	
Гэр хороололын усны хэрэгцээ :		751.00	м ³ /хон
Амины орон сууц, орон сууц, гэр хороолол=		19,558.00	м ³ /хон
Тооцогдоогүй зардлыг хоногийн дундаж зардлын 20%-р авна		3,912.00	м ³ /хон
Галын усны зардал,10 л/сек,үргэлжлэх хугацаа 3 цаг		108.00	м ³ /цаг
Хоногийн дундаж зардал, Q _{сут.м} :		23,470.00	м ³ /хон
		977.92	м ³ /цаг
		271.64	л/сек
Хоногийн хамгийн бага зардал, Q _{сут.мин} :		16,429.00	м ³ /хон
		685.00	м ³ /цаг
		190	л/сек
Хоногийн хамгийн их зардал, Q _{сут.макс} :		25,817.00	м ³ /хон
		1,075.71	м ³ /цаг
		298.81	л/сек
Цагийн хамгийн их зардал, q _{час.макс} :		1,652.00	м ³ /цаг
		$K_{макс} = \alpha_{макс} * \beta_{макс}$	1.536
Цагийн хамгийн бага зардал, q _{час.мин} :		142.38	м ³ /цаг
		$K_{мин} = \alpha_{мин} * \beta_{мин}$	0.21
2 Ус хангамжийн эх үүсвэр : гүний худаг			
3 Ус дамжуулах гол шугам :			
Зардал		298.81	л/сек
Дундаж хурд		1.00	м/сек
Хоолойн диаметр		0.765	м
4 Резервуар :			
Хоногийн хамгийн их зардал, Q _{сут.макс} :		25,817	м ³ /хон
Гүний худгийн бүтээл, төлөвлөлт :		0	м ³ /цаг
Цагийн дундаж зардал, Q _{час.ср} :		977.92	м ³ /цаг
Цагийн хамгийн их зардал, q _{час.макс} :		1,652	м ³ /цаг
Резервуарын тохируулагч эзэлхүүн :		1,802	м ³
Резервуарын нийт эзэлхүүн :		6,869	м ³

Хүснэгт № 3 . Ус хангамжийн системийн материалын томсгосон түүвэр

Марк поз	Тэмдэглэгээ	Нэр	Хэмж нэгж	Тоо шир	Нэгж үнэ ₮	Нийт үнэ ₮
Ус хангамж :						
1		Ус түгээх байр	шир	51	35,000,000	1,785,000,000
2		Даралт өсгөх насосны станц	шир	1	196,477,227	196,477,227
3	MNS ISO 4427-2007	"ПЭ" хоолой ,диа 200x11.9 мм	у/м	11,370	235,000	2,671,950,000
3	MNS ISO 4427-2007	"ПЭ" хоолой ,диа 160x9.5 мм	у/м	40,270	218,500	8,798,995,000
4	MNS ISO 4427-2007	"ПЭ" хоолой ,диа 110x6.6 мм	у/м	1,370	218,500	299,345,000
5	MNS ISO 4427-2007	"ПЭ" хоолой ,диа 63x5,8 мм	у/м	19760	194,800	3,849,248,000
6	Бүгд ,₮					17,601,015,227

➤ **Төвлөрсөн ариутгах татуурга**

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу ариутгах татуургын системийг эдийн засгийн хувьд үр ашигтай, ашиглалтын хувьд найдвартай ажиллагаатай байхаар тооцож төлөвлөлтийг хийв .

Бохир усны одоо байгаа шугам, сүлжээ, өргөлтийн насосны станцууд нь барилга, байгууламжаас гарах ахуйн бохир усыг дамжуулах, "тээвэрлэхэд" хүрэлцээтэй.

Зайлуулах бохир усны зардлыг хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөтэй уялдуулан төлөвлөлтийн хугацааны 2035 оны түвшинд тооцон гаргав.

Зайлуулах бохир усны хэмжээ:Төлөвлөлтийн хугацаа

Хүснэгт №4

дд	Ус хэрэглэгч	Оршин суугчийн тоо	Нэг оршин суугчаас зайлуулах бохир усны норм л/хон	Зайлуулах бохир усны хэмжээ		
				м ³ /хон	м ³ /цаг	л/сек
1	Амины орон сууц	15,782	125	1,973	82.20	22.83
2	Орон сууц	84172	200	16,834	701.43	194.84
3	Гэр хороолол	30,046	25	751	31.30	8.69
4	Тооцогдоогүй 20%			3,912	162.99	45.27
5	Бүгд	130,000		23,470	977.92	271.6

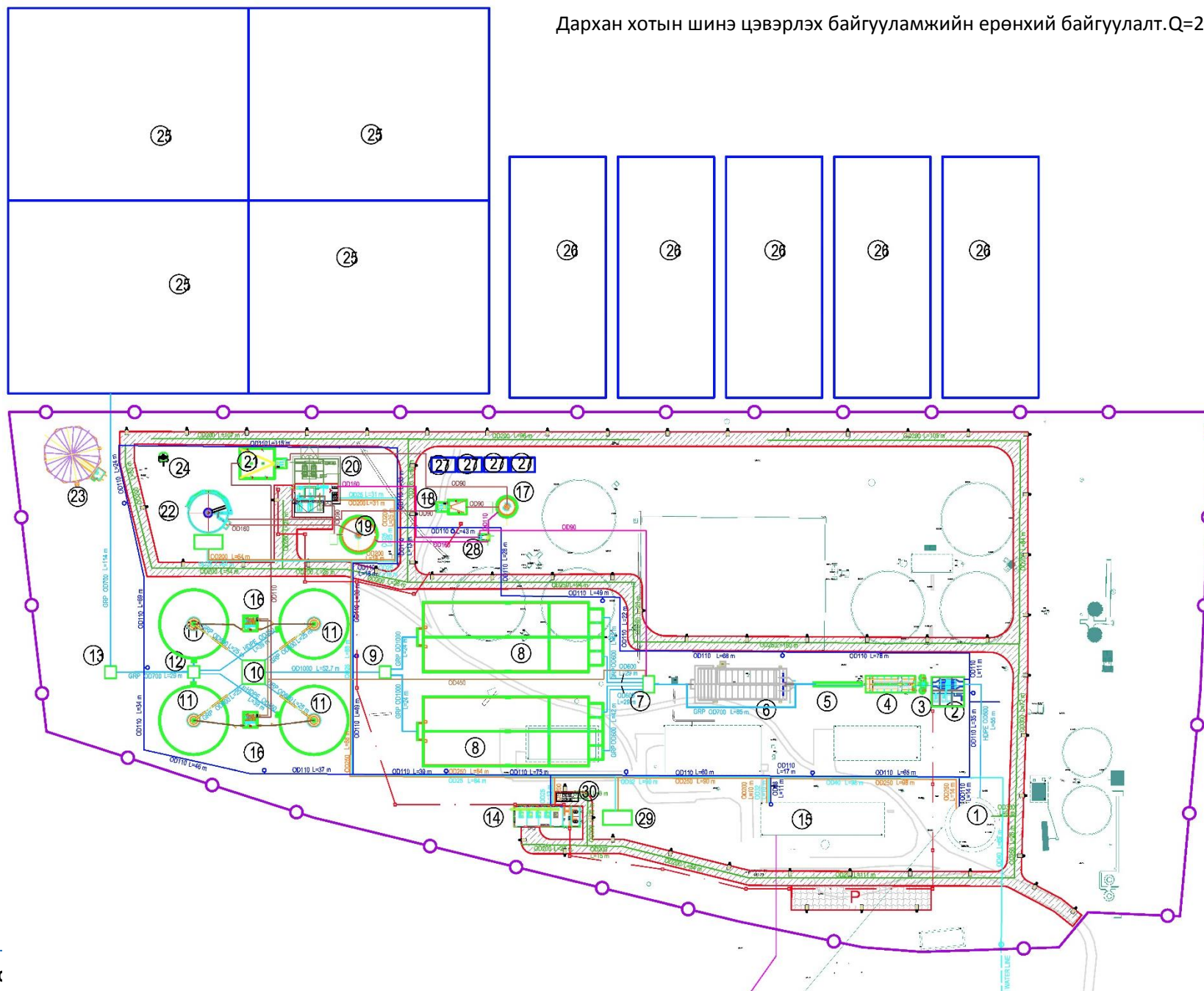
➤ **Шинэ цэвэрлэх байгууламж**

АХБ-ны зээлээр хэрэгжиж байгаа "Дархан хотын бохир усны менежментийг сайжруулах төсөл"-ийн хүрээнд 24000 м³/хон хүчин чадалтай хамгийн орчин үеийн технологтой цэвэрлэх байгууламжийг барьж эхлээд байгаа бөгөөд 2019 онд ашиглалтанд оруулахаар төлөвлөсөн байна .

Төслөөр шинэ цэвэрлэх байгууламж барихаас гадна ашиглагдаж буй бохир усны 2 насосны станц болон ашиглагдахгүй байгаа бохир усны 1 насосны станцыг бүрэн шинэчилэх, ашиглалтын шаардлага хангахгүй 5300 м урт бохир усны шугам хоолойг шинэчлэх, 1200 метр хос дулааны шугамыг шинээр хийж цэвэрлэх байгууламжийг төвлөрсөн дулаанд холбох зэрэг ажлууд хийгдэж байна .

Шинэ цэвэрлэх байгууламж нь "Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн байршил,цэвэрлэгээний технологи, түвшинд тавих үндсэн шаардлага" MNS 4288:1995,"Хүрээлэн буй орчинд нийлүүлэх цэвэршүүлсэн бохир ус.Ерөнхий шаардлага" MNS 4943:2011 стандартуудын шаардлагыг хангаж байна .

Дархан хотын шинэ цэвэрлэх байгууламжийн ерөнхий байгуулалт. $Q=24000 \text{ м}^3/\text{хон}$

Цэвэрлэх байгууламжийн тодорхойлолт:

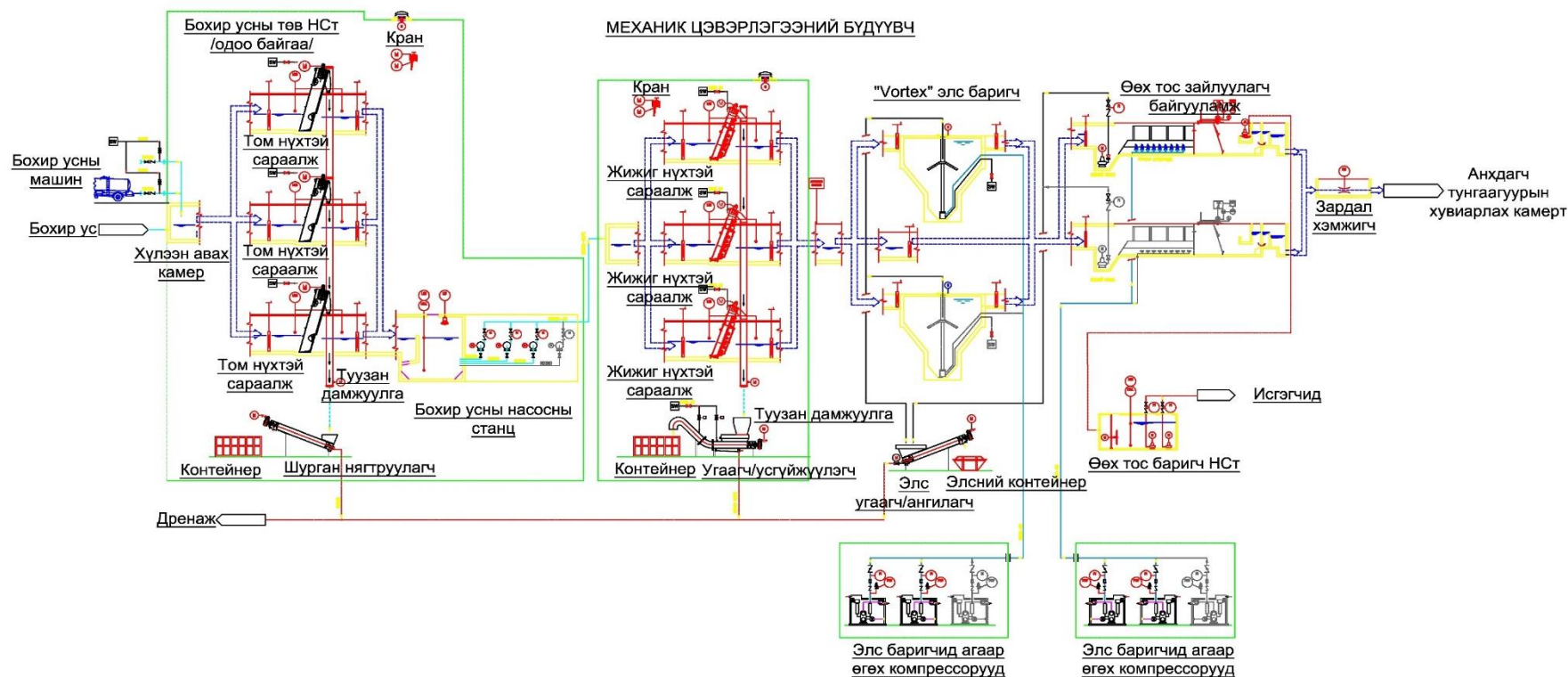
№	Барилга,байгууламжийн нэр
1.	Бохир усны төв насосны станц ба том нүхтэй сараалжны барилга /шинэчлэх/
2.	Жижиг нүхтэй сараалжны барилга
3.	“Vortex” хэлбэрийн элс баригч байгууламж
4.	Агааржуулалттай өөх тос зайлуулагч байгууламж
5.	Бохир усны зардал хэмжигч
6.	Анхдагч тунгаагуур /2040 оны түвшинд/
7.	Аэротенкийн хувиарлах байгууламж
8.	Аэротенк
9.	Аэротенкийн цуглуулах байгууламж
10.	Хоёрдогч тунгаагуурын хувиарлах байгууламж
11.	Хоёрдогч тунгаагуур
12.	Хоёрдогч тунгаагуурын цуглуулах байгууламж
13.	Хувиарлах камер
14.	Агаар үлээгч насоснуудын барилга
15.	Захиргааны барилга /шинэчлэх/
16.	Эргэлтийн ба илүүдэл идэвхит лаг
17.	Илүүдэл идэвхит лагийг өтгөрүүлэгч /2040 оны түвшинд/
18.	Лагийн сан ба НСт
19.	Хоёрдогч өтгөрүүлэгч
20.	Лаг усгүйжүүлэх барилга
21.	Илүүдэл идэвхит лаг хадгалах ба тэнцвэржүүлэгч НСт
22.	Лаг исгэгч
23.	Метантенк
24.	Яндан
25.	Одоо байгаа картнууд
26.	Гүн цэвэрлэгээний картууд
27.	Лагийн талбай
28.	Супернатант
29.	Хлорт төмрийн агуулах
30.	Дизель генератор

Төлөвлөж буй ЦБ-ийн хүчин чадал :

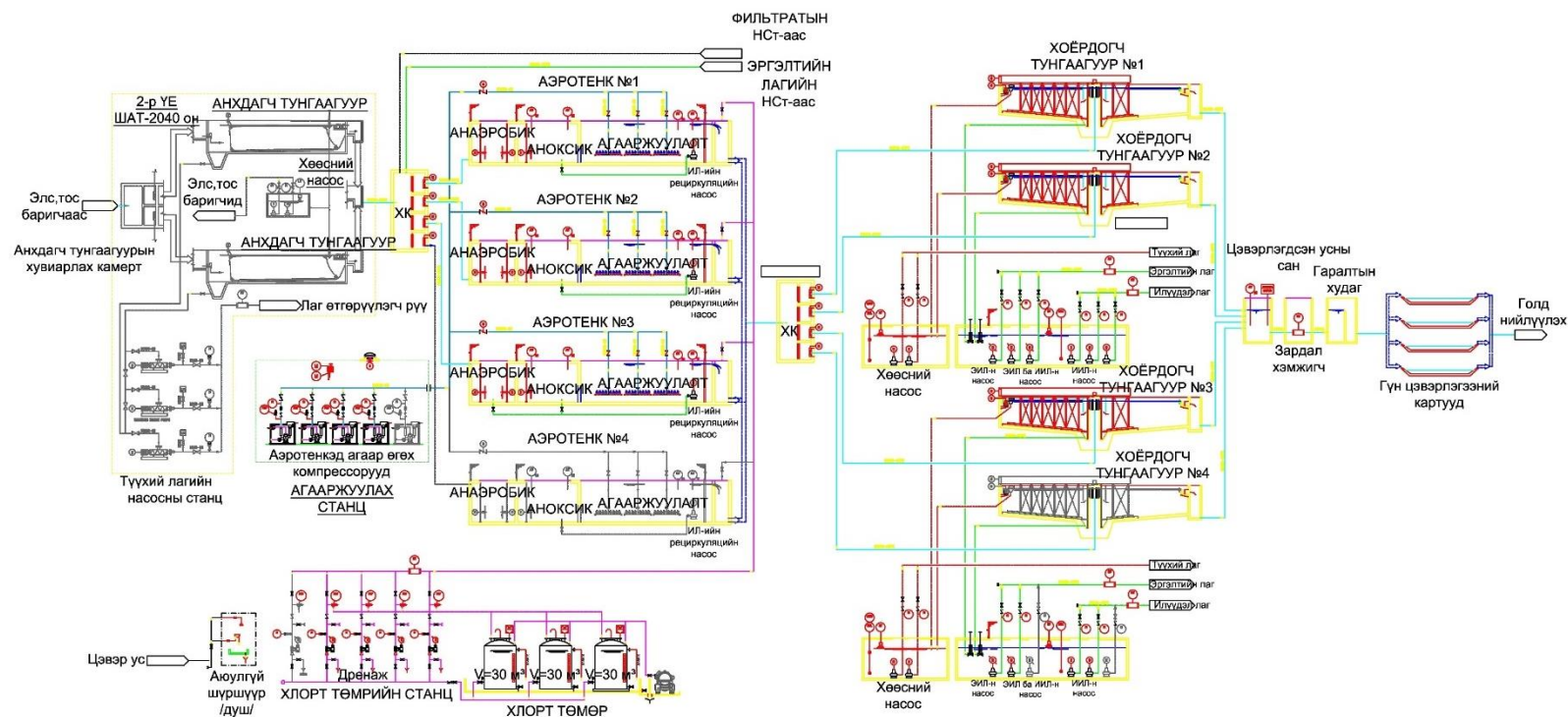
№	Бохир усны үзүүлэлтүүд/ Төлөвлөлтийн хугацаа	Хэмжих нэгж	2020 он	2030 он	2040 он
1	Хүчин чадал	м ³ /хон/PE	8000/22000	16000/64000	24000/120000

Механик цэвэрлэгээний байгууламжинд :

- Хүлээн авах камер
- Бохир усны төв НСт /одоо байгаа/
- Том нүхтэй сараалж
- Жижиг нүхтэй сараалж
- Элс баригч

БИОЛОГ ЦЭВЭРЛЭГЭЭНИЙ БУДУУВЧ

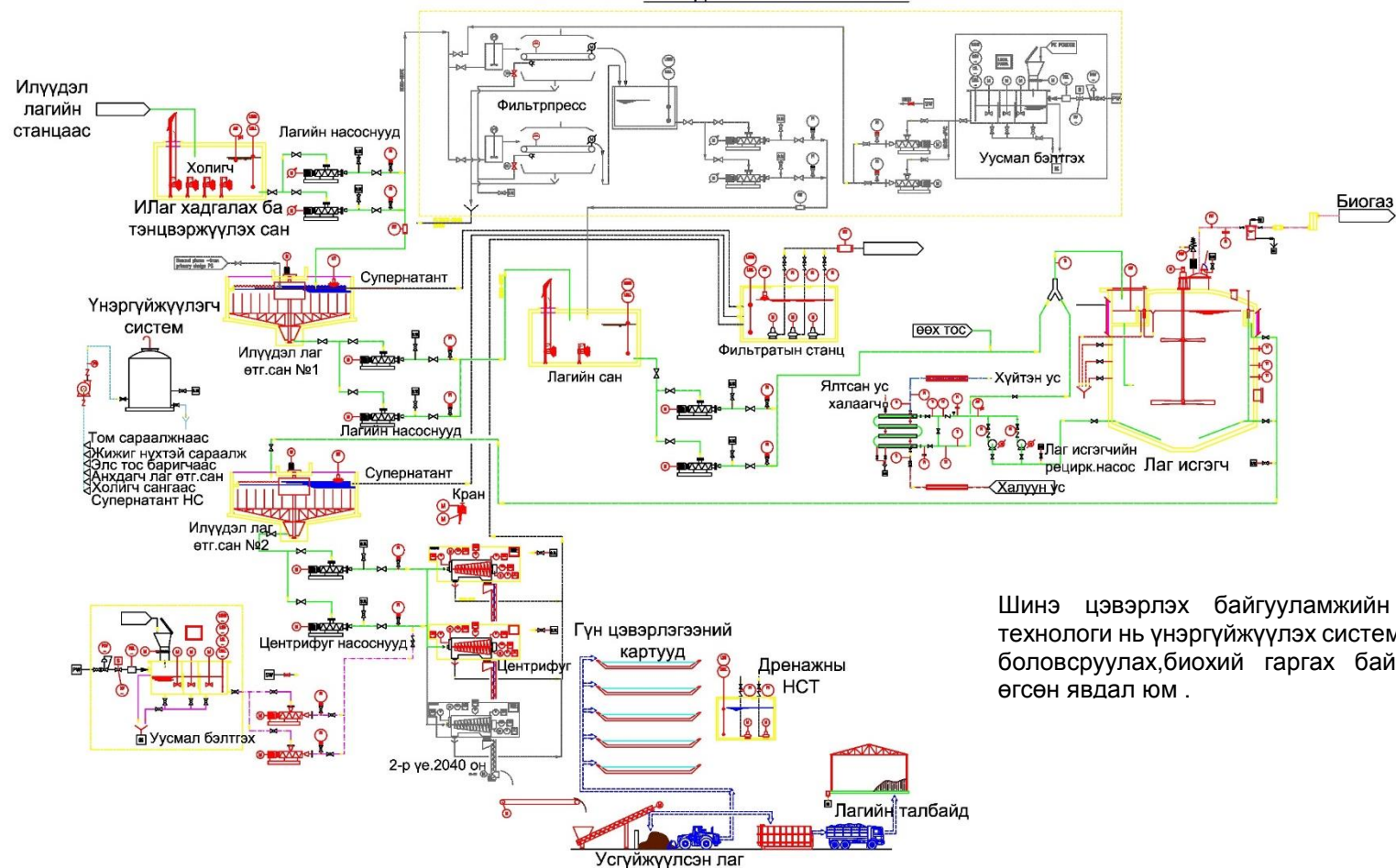
Биолог цэвэрлэгээний байгууламжинд :

- Анхдагч тунгаагуур
- Аэротенк
- Хоёрдогч тунгаагуур
- Агааржуулах станц
- Хлорт төмрийн станц
- Гүн цэвэрлэгээний картууд зэрэг орно

Аэротенкэд бохир уснаас биогенный элементүүдийг зайлуулах технологийг суулгаж өгсөн нь шинэ цэвэрлэх байгууламжийн онцлог бөгөөд манай улсад иймэрхүү том хүчин чадлын байгууламжинд хэрт дахь удаа хэрэглэж байгаа гэж үзэж болно.

ЛАГИЙН ЦЭВЭРЛЭГЭЭНИЙ БУДУУВЧ

ХОЁРДУГААР ҮЕ ШАТ-2040 он

Шинэ цэвэрлэх байгууламжийн бас нэг онцлох технологи нь үнэргүйжүүлэх систем ба лагийг иж бүрэн боловсруулах, биохий гаргах байгууламж төлөвлөж өгсөн явдал юм .

Хүснэгт № 5 . Ариутгах татуургийн системийн материалын томсгосон түүвэр

Марк поз	Тэмдэглэгээ	Нэр	Хэмж нэгж	Тоо шир	Нэгж үнэ ₮	Нийт үнэ ₮
Ариутгах татуурга :						
1	MNS ISO8772:2008	Бохир усны өндөр нягттай хуванцар хоолой ,диа 160 мм	у/м	18980	299,900	359,880,000
2	MNS ISO8772:2008	Бохир усны өндөр нягттай хуванцар хоолой ,диа 200 мм	у/м	4620	306,000	1,413,720,000
3	MNS ISO8772:2008	Бохир усны өндөр нягттай хуванцар хоолой ,диа 250 мм	у/м	1200	306,000	367,200,000
4	MNS ISO8772:2008	Бохир усны өндөр нягттай хуванцар хоолой ,диа 300 мм	у/м	7310	317,700	2,322,387,000
5	MNS ISO8772:2008	Бохир усны өндөр нягттай хуванцар хоолой ,диа 400 мм	у/м	1506	317,700	478,456,200
6	MNS ISO8772:2008	Бохир усны даралттай шугам,диа 400 мм	у/м	400	376,200	150,480,000
7		Бохир усны насосны станц	ш	1	31,039,629	31,039,629
8	Бүгд ,₮					5,123,162,829

Хүснэгт № 5 . УХАТ-ын системийн ТЭЗ-ийн томсгосон үзүүлэлт

дд	Үзүүлэлтийн нэр	Хэмжих нэгж	Одоогийн байдал	Төлөвлөлт	Бүгд
1	Гадна ус хангамж ,ариутгах татуургын шугамын урт Үүнээс :				
	цэвэр усны шугам :				
	дангаараа	у.м		72,770	72,770
	дулааны сувагт	у.м			0
	бохир усны шугам	у.м		33,616	33,616
2	Нэг хүнд ногдох шугам сүлжээний урт .Үүнээс :				
	ус хангамж	у.м/хүн		0.6	0.6
	ариутгах татуурга	у.м/хүн		0.3	0.3
3	Нэг га-д ногдох шугам сүлжээний урт . Үүнээс :				
	ус хангамж	у.м/га		16	16
	ариутгах татуурга	у.м/га		7.5	7.5

5.3 Цахилгаан хангамжийн төлөвлөлт хэрэгцээ

Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний цахилгаан хангамжийн хэсгийг доорх баримт, бичгийг үндэслэн боловсруулав .

Үүнд :

- Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын Засаг даргын баталсан “Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах зургийн даалгавар”, 2017 оны 08-р сарын 21-ний өдөр, Дугаар 2017/21.
- “Арт констракшн “ ХХК-нд боловсруулсан ерөнхий төлөвлөгөө
- “Барилга байгууламжийн зураг төсөл боловсруулах, зөвшөөрөлцөх, магадлал хийх дүрэм” ЗГ-ын 2009 оны 204 дүгээр тогтоол
- “Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилт “ /БНБД 30.01.04/
- “Цахилгаан байгууламжийн дүрэм“ /БД 43-101-03/
- “Хотын цахилгаан сүлжээний төсөл зохиох заавар” /РД34.20.185-94/
- Үйлдвэрийн газрын барилгажилтын ерөнхий төлөвлөгөөний норм /БНБД30-02-07/
- Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөний цахилгаан хангамжийн хэсгийг 1:20000 масштабтай дэвсгэр зураг дээр архитектур төлөвлөлтийн даалгавар, газар дээр нь хийсэн судалгааг үндэслэн 2001 оны “Монгол улсын эрчим хүчний нэгдсэн систем байгуулах хөтөлбөр”-тэй уялдуулан “Хот ба суурингийн цахилгаан шугам сүлжээг төлөвлөх заавар”-ыг үндэслэн боловсруулсан болно.

Дархан хотын цахилгаан хангамжийн хэтийн төлөвийг хүн амын тоо, нийгэм ахуйн хэрэглэгчдийн хэрэглэгээний диамик өсөлтийг үндэслэн нэг хүнд ноогдох хувийн чадлын аргаар тооцов. Үйлдвэрийн газрын барилгажилтын ерөнхий төлөвлөгөөний норм, цахилгаан ачааллыг Засгийн газрын 2001 оны 263-р тогтоолын хавсралт 1-ийг үндэслэн нэгж хүчин чадлыг хувийн чадал, орон сууц өндөр барилга бүхий хороололд 550 кВт/цаг, эдлэн газаргүй орон сууцны хороололд 414 кВт/цаг, эдлэн газартай хороололд 320 кВт/цаг/хүн, нэгж талбайд ноогдох хувийн чадлын дундаж 20.4 Вт/м² утгатай уялдуулсан бөгөөд “Орон сууц олон нийтийн барилгын цахилгаан тоног төхөөрөмжийг төлөвлөх ба угсрах” /БД43-102-07/-ын 6.12, 6.14-р хүснэгтийг үндэслэн тус тус тооцож төлөвлөсөн болно. Амины сууцны хорооллыг тооцоонд ахуйн хэрэглэгээ болон шалны цахилгаан халаалтын холимог системтэй байхаар тооцсон болно. Тооцоог хүснэгт-4, 5-д тусгав. Дархан-Уул аймгийн “Дархан” ТЭЦ-ийн “35 кв-ын РП-11” ХХБ-ыг 2016 онд ашиглалтанд оруулсан байна. Дэд станцын өргөтгөл шинэтгэл хийгдэн нэмэлт ячейк тоноглон АТП, КТП дэд станцуудыг шинээр холбосон Үүнд: 2016 онд 44 ширхэг, 2015 онд 30 ширхэг, 2014 онд 17 ширхэг, 2013 онд 10 ширхэг, 2012 онд 9 ширхэг 2011 онд 13 ширхэг 2008 онд 1 ширхэг бүхий нийт 124 дэд станц баригдсан байна. 110/6 кВ-ын 2 х 6.3 МВт -ын “Бурхант” дэд станцыг 2013 онд 2 х 25 МВт болгон өргөтгөсөн байна. Сэргээгдэх эрчим хүчний талаар: Монгол улсын салхины эрчим хүчний нөөцийн атласт тодорхойлсноор манай орны нутаг дэвсгэрийн 160 мянган ам километр газарт салхины эрчим

хүчийг ашиглах боломжтой. Мөн жилийн 270-300 өдөр цэлмэг, нар гийгүүлэх хугацаа жилд дундачаар 2250-3300 цаг байна. Жилд тусах нарны цацрагийн хэмжээ нэг ам метр талбайд 1200-1600 кВт бөгөөд эрчимшил нь өдөрт 4.3-4.7кВт цаг/ам метрээс их байна. Амины орон сууц, гадна гэрэлтүүлэгт нар салхины эрчим хүчийг ашиглах боломжтой .

Цахилгаан хангамжийн одоогийн байдлын судалгаа

Хүснэгт-1

№	Байршил	Дэд станц,	Түгээхийн дэд станц	Бүгд
0	1	2	3	6
1	Дархан	АТП	85	194
		ТП	70	129
		КТП	39	115
		6 кВ КРУн	-	
		6 кВ, 10 кВ, РП	11	15
		35 кВ , РП	1	1
		35/0.4 кВ, дэд станц	2	17
		35/6 кВ, дэд станц	5	10
		35/10 кВ, дэд станц	1	1
	дүн	214	482	

Бүгд 418 дэд станцтай, 64 хуваарилах байгууламжтай ба үүний 124 ширхэг нь шинээр баригдсан байна.

➤ “ДАРХАН-УУЛ” АЙМГИЙН ДАРХАН СУМЫН ЦАХИЛГААН ДАМЖУУЛАХ СҮЛЖЭЭ:

(Дэд станцын хүчин чадал, тодорхойлолт)

Хүснэгт-2

№	Дэд өртөөний нэр, байршил	Дэд өртөө ашиглалтан д орсон он	Дэд өртөөний чадал /кВа/	Одоо байгаа ачааллын хувь %	Тэжээж байгаа бүс, хамрах хүрээ
0	1	3	4	5	6
1	Дархан сум, 3-р баг 110/6кВ “Тосгон” дэд станц	1990	2*10000	10 кВа нөөц- 90	Дархан сумын Тосгон, Ширээ нурууны хэрэглэгчид
2	Дархан сум, 8-р баг 110/6кВ “Давхар” дэд станц	1965	2*10000	42 кВа нөөц- 58	Дархан сум, Хуучин Дарханы хэрэглэгчид
3	Дархан сум, 14-р баг 110/6кВ “Бурхант” дэд станц	2013	2*25000	20 кВа нөөц- 80	Дархан сум, Шинэ Дарханы хэрэглэгчид, Зулзагын гол
4	Дархан сум, 15-р баг Үйлдвэрийн район 110/6кВ “Үйлдвэр” дэд станц	1965	2*16000	10 кВа нөөц -90	Дархан сум Үйлдвэрийн районы бүх хэрэглэгчид
5	35/6 кВ-ын “Хан жаргалан” дэд станц	2006	1x10000	10 кВа нөөц 90%	Шинэ хороолол, Хээтэй хороолол

Дамжуулахын нийт цахилгаан хэрэглээ.

Хүснэгт-3

№	Дэд өртөөний нэр, байршил	Дэд өртөө ашиглалтанд орсон он	Дэд станцын чадал /кВа/	Одоо байгаа хэрэглэгээний чадал, хувь	Одоо байгаа чадлын нөөц %	Тэжээж байгаа бүс, хамрах хүрээ
0	1	3	4	5	6	
1	Дархан сум, 3-р баг 110/6кВ “Тосгон” дэд станц	1990	2*1000 0	2000 кВа буюу 35%	нөөц-65%	Дархан сумын Тосгон, Ширээ нурууны хэрэглэгчид
2	Дархан сум, 8-р баг 110/6кВ “Давхар” дэд станц	1965	2*1000 0	8400 кВа буюу 42%	нөөц-58%	Дархан сум, Хуучин Дарханы хэрэглэгчид
3	Дархан сум, 14-р баг 110/6кВ “Бурхант” дэд станц	2013	2*2500 0	10000 кВа буюу 20%	нөөц-80%	Дархан сум, Шинэ Дарханы хэрэглэгчид, Зулзагын гол
4	Дархан сум, 15-р баг Үйлдвэрийн район 110/6кВ “Үйлдвэр” дэд станц	1965	2*1600 0	3600 кВа буюу 32%	нөөц -68%	Дархан сум Үйлдвэрийн районы бүх хэрэглэгчид
5	35/6 кВ-ын “Хан жаргалан” дэд станц	2006	1x1000 0	10000 кВа буюу 10%	нөөц -90%	Шинэ хороолол, Хээтэй хорооллыг хангаж байна.

Нийт цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээ:

Дээрх судалгааны үзүүлэлтээс тооцож үзэхэд ойролцоогоор 34 мВа-ын эрчим хүчний хэрэглээтэй ажиллаж байна. Нийт трансформаторийн ачаалал нь бүрэн хангах боломжтой байна. 1-р “Тосон” дэд станц 3.4 мВт, 2-р “Давхар” дэд станц 8.4 мВт, 3-р “Бурхант” дэд станц 10 мВт, 4-р “Үйлдвэр” дэд станц 3.6 мВт, 5-р “Хан жаргалан” дэд станц 10 мВт-ын нийт хэрэглээтэй тус тус ажиллаж байна. Дэд станцын цахилгаан ачаалалтай уялдуулахад ашигтай ажиллуулахын тулд “Давхар”, “Үйлдвэр”, “Хан жаргалан” дэд станцыг бүрэн ачааллах хэрэглэгчдийг нэмж холбох боломжтой.

➤ ЦАХИЛГААН ХАНГАМЖИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ ХЭРЭГЦЭЭ

Дархан аймгийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөлгөөг Төвийн бүс-I дүүрэг, Умард бүс -II дүүрэг, Өмнөд бүс - III дүүрэг гэсэн 3 бүсээр хөгжүүлэхээр төлөвлөсөн байна.

Бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлтийн бүтэц

Төлөвлөлт					Нийтийн орон сууцанд байх хүн /сая/	Хувийн сууцны хүн/ам /мянган/	Бүсийн нийт хүн ам /мянган/
Бүсчлэл	Хорооны тоо	Хамрагдах хороо	Газрын хэмжээ /га/	Хэсэг хэмжээ			
0	1	2	3	4	5	6	9
Төвийн бүс	5 хороо	1,2,3,4,5	106.5	1-4	6660	1617	59.312
Өмнөд бүс	6 хороо	6,7,8,9,10,11	241	1-4	7890	892	42.142
Умард бүс	1 хороо	13	444.8	-	-	6.346	6.346
Умард бүс	4 хороо	14,15,16, 17,18	286.1	-	-	-	22.200
Үйлдвэр-5	1 хороо	12	1129	-	0	2592	42.142

**ДАРХАН - УУЛ АЙМГИЙН ЦАХИЛГААН ХАНГАМЖИЙН ТООЦООНЫ ЧАДАЛ
2018-2035 ОНД**

Объект	Бүсийн ангилал, цахилгаан хэрэглэгээний тооцоот чадал:								
	Төвийн бүс 59.3 мянга/хүн		Өмнөд бүс 42.1 мянга/хүн		Умард бүс 28.5 мянга/хүн		Бүгд		
	Хүчин чадал /хүн ам/	Чадал /кВт/	Хүчин чадал /хүн ам/	Чадал /кВт/	Хүчин чадал /хүн ам/	Чадал /кВт/			
Боловсрол, эмнэлэг, нийгмийн дэд бүтцийн байгууллага	Сургууль (2 ээлж хүүхэд 3 сургууль)	12432	5703	4210	1936.6	2900	1334	8973.6	
	Цэцэрлэг (5 ш)	5328	2479.4	3800	1748	2500	1150	5377.4	
	Эмнэлэг / ор	530	365.70	380	262.2	260	179.4	807.3	
	Өрхийн эмнэлэг, амбулатор,поликлинк	Үзлэг/ өдөрт	-	Үзлэг/ өдөрт	-	Үзлэг/ өдөрт	-	-	-
	Нийтийн орон сууц (5 орон сууц)	15124	8319	7808	4295	-	-	12614	
	Амны орон сууц /464 өрх/	864	475.2	3470	1909	-	-	2384.2	
		1500	750.0	1100	550	740	370	1670	
	Бүгд:	35248	18092.3	20768	10700.8	6400	3033.4	Σ= 3186.5	
Соёл спорт урлагийн байгууллага	Кино театр/суудал 3 ширхэг	500	280	800	448	300	165	893	
	Соёлын төв/суудал	800	368	600	276	300	138	782	
	Номын сан/суудал	600	336	400	224	250	140	700	

	Хүүхдийн ордон/суралцагч	450	364.5	340	292.4	230	186.3	843.2
	Спорт цогцолбор /шалны талбай м ² /	4800	2208	3400	1564	2300	1058	4830
	Бүгд:	7150	3556.5	5540	2804.4	3380	1687.3	Σ=8048.8
Худалдаа НАА –н үйлчилгээ	Худалдааны төв м ²	2400	1344	1680	940	1150	644	2928
	Нийтийн хоол/суудал	2400	1344	1680	940.8	1150	644	2928.8
	Зочид буудал/ор	590	236	420	168.0	280	112	516.0
	АУ/Төв ажлын байр	580	290	410	205.0	280	140	635
	Бүгд:	5970	3214	4190	2253.8	2860	1540	Σ=7007.8
	Нийт чадал МВт:	48.4	24. 863	30.4	15. 759	12.6	6.291	46. 882

Бүсийн хөгжлийн үндсэн үзүүлэлт:

№	Бүс	Бүсийн ангилал									Нийт чадал
		Төвийн бүс			Өмнөд бүс			Умард бүс			
		106.5 га хороо 1-5			241 га хороо 6-11			286 га хороо 12-20			
1	Хүн ам, хүчин чадал	59.3 мянга/хүн			42.1 мянга/хүн			28.5 мянга/хүн			МВт
		Тоо шир	МВт	Ун	Тоо шир	МВт	Ун	Тоо шир	МВт	Ун	
2	Боловсрол, эмнэлэг, нийгмийн дэд бүтцийн байгууллага	12	18.1	10 кВ 0.4 кВ	10	10.7	10 кВ 0.4 кВ	8	6.3	10 кВ 0.4 кВ	24.9
3	Соёл спорт урлагийн байгууллага	7	3.5	10 кВ 0.4 кВ	5	2.8	10 кВ 0.4 кВ	5	2.8	10 кВ 0.4 кВ	15.76
4	Худалдаа НАА -н үйлчилгээ	4	3.2	10 кВ 0.4 кВ	4	2.25	10 кВ 0.4 кВ	3	1.5	10 кВ 0.4 кВ	6.3
	Бүгд: МВт	24.9			15.8			6.3			46.9

Бүсийн төлөвлөлтөөр цахилгаан ачаалалыг хувийн чадлын аргаар тооцоход Төвийн бүс 24.8 МВт, Өмнөд бүс 15.7 МВт, Умард бүс 6.3 МВт байхаар тус тус тооцоолсон төлөвлөлтөөр гүйцэтгэсэн болно. Нийт ачааллын хэмжээ ойролцоогоор 47.0 МВт-ын хэрэглээтэй байхаар гарч байна. Бүсийн байршил төлөвлөлттэй уялдуулан “Төвийн бүс”-д РП-6, “Өмнөд бүс”-д РП-3, “Умард бүс”-д РП-3 байхаар тус тус тооцсон. Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний ажлын зургийн үе шатанд хэрэглэгчийн ачааллын тооцоог үндэслэн дэд өртөөний байршил, чадлыг бодит хэмжээгээр тусган хийхээр төлөвлөсөн болно. Амины орон сууц, гэр хорооллын цахилгаан ачааллыг эко ногоон хөгжилтэй нийцүүлэн чадлын алдагдал, хүчдлийн хэлбэлзлийн тооцооллыг бодит хэрэгчлэгтэй уялдуулан хийж гүйцэтгэх зорилгоор орчин үеийн агаарын бохирдолгүй шинэ суурин байхаар амины сууцны ачааллыг 35 м² – 90 м² хүртэл талбайтай цахилгаан халаалттай байхаар тооцсон болно. Төлөвлөлтийн дагуу

газар чөлөөлөхтэй нийцүүлэн 2 км ЦДАШ-ыг тунелийн системтэй байхаар төлөвлөвлөсөн болно. Дархан хотын хөгжлийн төлөвлөгөө, өсөн нэмэгдэх дараах ачаалалтай уялдуулан орон сууц олон нийтийн барилга байгууламж, үйлдвэржилт 46.9 МВт, арьс ширний үйлдвэр 3.5 МВт, Үйлдвэр техникийн парк 12 МВт, Төмөрлөгийн үйлдвэр 200 МВт нийт 261.5 МВт гэсэн хэрэглэгчийн найдвартай ажиллагааг гэж тооцоолон мөн Дархан аймгийн дамжуулах сүлжээ салбарын горимын тооцооллыг үндэслэн дамжуулах сүлжээний өргөтгөлийн ажлыг кольцоо систем болгон хийхээр төлөвлөв. Үүнд: Одоо байгаа 110 кВ-ын “Сүхбаатар” ЦДАШ-ын тулгуур №54-өөс шинээр төлөвлөж буй 110/35/6 кВ-ын ДС-1-ийг холбож, 110 кВ-ын “Ерөө” ЦДАШ-н тулгуур №26-аас шинээр барих 110/35/6 кВ-ын ДС-2-ыг тус тус холбон кольцо систем болгохоор төлөвлөсөн болно.

Төлөвлөлтийн хугацааны цахилгаан хангамжийн ТЭЗҮ

Хүснэгт -7

№	Нэр	Хүчин чадал	Хэв маяг	Хэмжээ нэгж	Тоо ширхэг	Төсөвт өртөг /сая.төг/	Тайлбар
0	1	3	4	5	6	9	10
1	Хуваарилах байгууламж	6 кВ-ын 4 оруулгай 10 гаргалгатай	РП-6 кВ	ш	8	6 986.0	-
2	Агаарын шугамын анкер тулгуур	35 кВ	Төмөр тулгуур	ш	3	45.0	-
3	Хуурай салгуур	35 кВ		ш	3	3.0	-
4	Төгсөвч	35 кВ	3 x 250	ш	2	1.682	-
5	Хөнгөн цагаан голчтой ПВХ-д тусгаарлагчтай кабель	3 x 240 мм ²	2 YJLY-23	км	40	4 840.0	РП-ын тэжээл
6	Хөнгөн цагаан голчтой ПВХ-д тусгаарлагчтай кабель	2(3 x 120) мм ²	2 YJLY-23	км	2	484.0	Тунелийн систем
7	Гадна гэрэлтүүлэг	Гэрэлтүүлэгч, иж бүрэн тулгуур	Төмөр бетон	ш	30	63.0	1-р замын гэрэлт-лэг
8	110 кВ-ын шугам	110 кВ	АС-120	км	20	7 320.0	
9	Дэд станц	110/35/6	-	ш	2	12 400.0	
	Бүгд:	-	-			34 340.0	

Кабелийн журнал

Хүснэгт -8

№	Шугамын чиглэл		Дамжуулагч		
	Эхлэл	Төгсгөл	Маяг	Хөндлөн огтлол /мм ² /	Шугамын урт /км/
0	1	2	3	4	5
1	“Тосон” 110/6 кВ-ын дэд станцын 10 кВ-ын гаргалганаас	Шинээр төлөвлөх 6 кВ-ын ХБ-1 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	2.4
2	“Чулуун карьер” 35/6 кВ-ын дэд станцын 6 кВ-ын гаргалганаас	Шинээр төлөвлөх 6 кВ-ын ХБ-2 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	2.8
3	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-2 оос	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-3 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	2.8
4	“Давхар” 110/6 кв-ын дэд станцын 6 кВ-ын гаргалгаанаас	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-4 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	3.2
5	“Бурхант” 110/6 кВ-ын дэд станцын 6 кВ-ын гаргалгаанаас	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-5 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	2.8
6	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-5-ын гаргалгаанаас	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-6 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	2.4
7	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-6-ын гаргалгаанаас	Шинээр төлөвлөсөн 6 кВ-ын ХБ-7 хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 240) мм ²	2.8
8	35 кВ-ын ЦДАШ-ын анкер тулгуураас	35 кВ-ын ЦДАШ-ын төгсгөлийн анкер тулгуур хүртэл	2 YJLY-23	2(3 x 120) мм ²	2.8

Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний техникийн үндсэн шийдлийг хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний үе шат буюу ажлын зураг төсөл боловсруулахад бүсээр нь тухайн газарт төлөвлөгдөж буй объектийн хүчин чадал бодит хэмжээнд нийцүүлэн хийх суурь материал болгон ашиглах боломжтой. Төлөвлөлтийн үед барилга байгууламжийн зам талбайн төлөвлөлтийн ажлын зурагтай нийцүүлэн тооцож, хуваарилах байгууламжийн байршил хүчин чадлыг уялдуулан тодотгол хийж, дэд станцын хүчин чадал, байршлийг сонгон төлөвлөхөөр тооцсон болно.

Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд цахилгаан хангамжийн хэтийн төлвөөр шинээр барих шугам, дэд станцын байршлыг тусгах тухай санал

2018-10-18

Дархан хотыг одоогийн байдлаар ДДЦС-аас гарсан Дархан, Сүхбаатар АШ-аар тэжээгддэг Давхар, Бурхант, Тосгон дэд станц, 220/110/35 кВ Дархан дэд станцаас гарсан Үйлдвэр А, Б агаарын шугамаар тэжээгддэг Үйлдвэр дэд станцаар ЦЭХ-ээр хангадаг. Эдгээрээс Давхар, Бурхант дэд станц шинэчлэгдсэн.

Төвийн бүсийн салбар нь Дархан хотын хөгжлийн хэтийн төлвөөр өсөн нэмэгдэж байгаа ЦЭХ-ний хэрэгцээг хангах, хэрэглэгчдийн ЦЭХ-ний найдвартай байдлыг сайжруулах зорилгоор Дархан-Уул аймгийн захирагчийн алба, ДУА-ын газрын албантай хамтран ажиллаж байна.

Дархан хотын хөгжлийн хэтийн төлөвтэй уялдуулан ЦЭХ хангамжийн ерөнхий схемийг боловсруулж, шаардлагатай шинээр баригдах шугам, дэд станцын байршил, трассыг төлөвлөн хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд оруулахаар дараах санал гаргаж байна.

2014 оны байдлаар боловсруулсан хөгжлийн хэтийн төлвөөр Дархан хотод аж үйлдвэрийн паркин 3 бүс байгуулах, 20 мянга гаруй айлын нийтийн орон сууцны хороолол, жижиг орон сууцууд барихаар төлөвлөсөн байна.

Хотын ерөнхий төлөвлөгөөтэй уялдуулан 110/35/6 кВ-ын 2 шинэ дэд станц төлөвлөж байршлыг тодорхойлж, 110 кВ-ын шугамаар тойрог схем үүсгэж хотын ЦЭХ-ийн асуудлыг бүрэн шийдвэрлэх боломж байна.

- ХХБ-110-аас гарсан Ерөө АШ нь Ерөө дэд станцын өргөтгөл бүрэн дуусаж ашиглалтанд орсны дараа ашиглалтаас гарна. Ерөө АШ-ын гаргалгаа, трассыг ашиглаж **110 кВ-ын дэд станц-2-г** барьж АҮП-ын 3-р бүс болон хотын зүүн хэсэг, Зулзагын голын шинэ хэрэглэгчдийг тэжээнэ.
- ХХБ-110-аас гарсан Дархан АШ-ыг Сүхбаатар АШ-ын 2 хэлхээт тулгууруудыг ашиглан Тосгон дэд станцаас цааш үргэлжлүүлэн барьж Ноён хонгор орчим **110 кВ-ын дэд станц-1-г** барьж АҮП-ын 2-р бүс болон Дархан хотын хойд хэсгийн шинэ хэрэглэгчид, цаашлаад Ноён хонгор, Сэлэнгийн аймгийн хэрэглэгчдийг 35 кВ-ын шугамаар тэжээнэ.

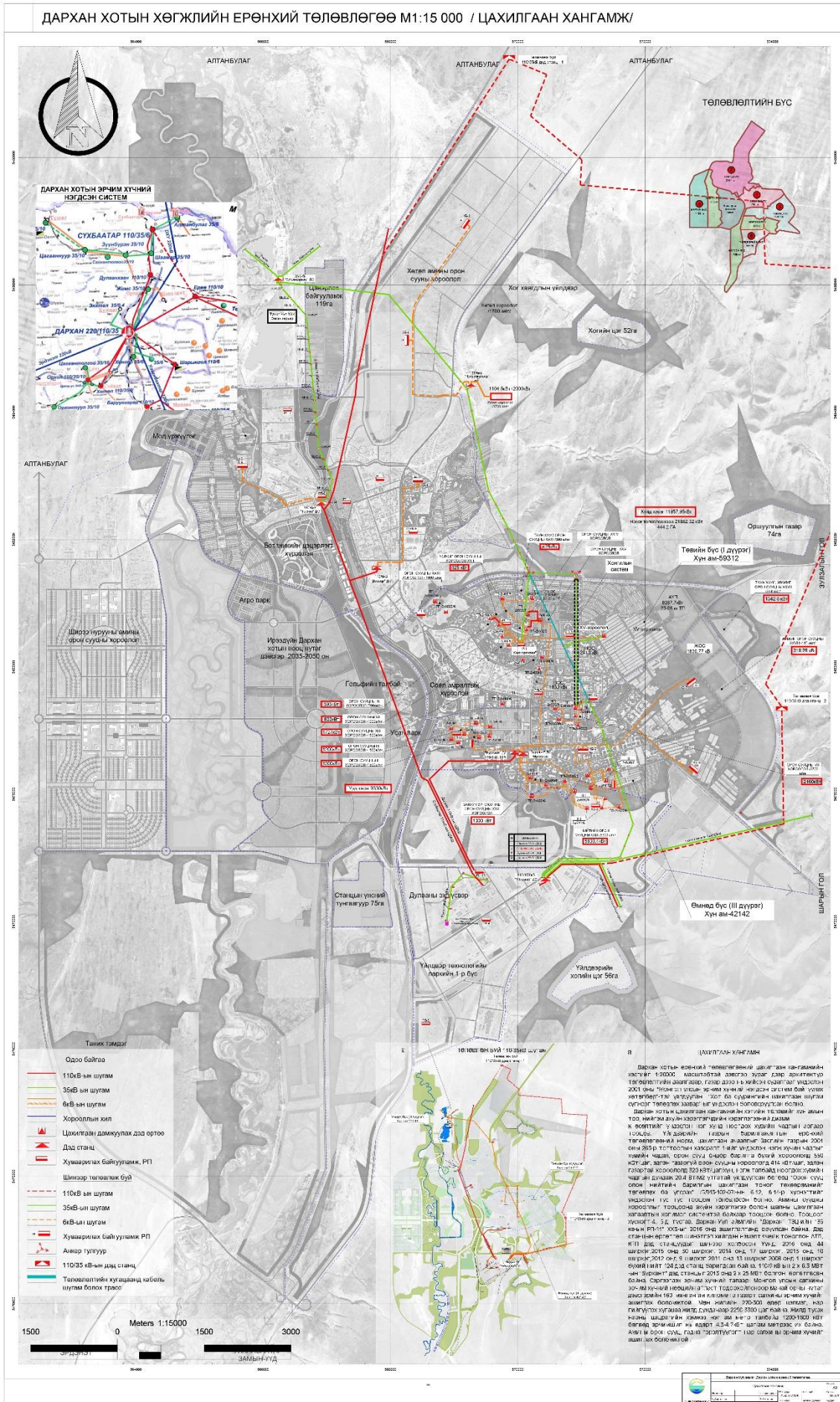
Энэ 2 шинэ дэд станцыг 110 кВ-ын АШ шинээр барьж холбосноор Дархан хотын 110 кВ-ын тойрог схем үүсэж ЦЭХ хангамжийн найдвартай байдал хангагдана гэж үзэж байна.

Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөний дэвсгэр зураг дээр ЦЭХ хангамжийн хэтийн төлвийг харуулсан зураг /pdf файл/ хавсаргав. Энэхүү зурагт төлөвлөж байгаа дэд станц, шугамыг улаан өнгийн тасархай зураасаар ерөнхий байдлаар харуулав.

Төлөвлөж байгаа дэд станц шугамын нарийвчилсан трасс, байршил координатыг / jpeg, DWG, exsel файл/ файлаар хавсаргав.

ЦДҮС ТӨХК-ийн Төвийн бүсийн салбарын
Горим тооцоо, төсвийн инженер

Б.Мөнгөнтуяа

5.4 Мэдээлэл, харилцаа холбооны төлөвлөлт

5.4.1. Харилцаа холбооны суурь сүлжээ, телефон хангамж.

Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөлтөд хамрагдаж буй нутаг дэвсгэр, хүн ам, өрхийн тооцоонд үндэслэн гудамж, замын сүлжээний төлөвлөлтийн дагуу 5 бүсчлэл бүрийг хооронд нь холбосон өндөр хурдны өргөн зурвасын шилэн кабелийн сүлжээг одоо байгаа мэдээлэл холбооны сүлжээний сувагчлалыг ашиглан нэмж байгуулахаар төлөвлөв. Одоо байгаа сувагчлалд нэмэх болон шинээр 4-6 эгнээ PVC-Ø110мм-ын хуванцар яндантай гол болон салбар кабелийн сувагчлалыг байгуулна.

Үүний тулд Холбооны байранд Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн бүх төрлийн үйлчилгээний зориулалт бүхий <шинэ үеийн> холболтын 5000NN-ын станцыг MDF кроссын хамт байгуулж, Холбооны төв байрнаас Умард бүс-II, Өмнөд бүс, Баруун бүс буюу төлөвлөлтийн хязгаар хүртэл шилэн кабелийн сүлжээгээр холбохоор тооцож, гол шугамын 4-6 эгнээ PVC- Ø 110мм-ын хуванцар яндантай сувагчлалыг төлөвлөж буй авто замын дагуу байгуулан түүнд FO-144 core/шөрмөс/-ийн шилэн кабелийг сүвлэн татахаар тооцож төлөвлөв.

Төлөвлөлт судалгааны бүсүүдэд Мэдээлэл холбооны Нэгдсэн цогц үйлчилгээний Дэд төвүүдийг тус тус төлөвлөж, нийт 5ш Дэд төв байхаар тооцоолов.

Төлөвлөлтөд хамрагдаж буй албан байгууллага, айл өрх бүрийг орчин үеийн шийдэл бүхий Мэдээлэл, харилцаа холбооны цогц үйлчилгээг авахад төлөвлөж буй станцын MDF кроссоос 156мб/сек-ээс багагүй хурдтай тоон дамжуулах системийн кабелийн байгууламж, FO-144 core/шөрмөс/-ийн шилэн кабелийн сүлжээг хүргэж хангахаар 4-6 эгнээ яндантай сувагчлалаар сүвлэн татаж, ерөнхий төлөвлөгөөний шатны барилга объектуудад байх төгсгөлийн төхөөрөмж /FDF/-тэй холбож цэнэглэнэ.

Ингэснээр мэдээлэл холбооны үйлчилгээ/суурин телефон, интернэт, кабелийн телевизийн цогц үйлчилгээний IPTV-ийг хүргэх хэлбэрт шилжүүлэх боломж бүрдэнэ.

Өндөр хурдны өргөн зурвасын /Broadband/ шилэн кабелийн сүлжээнд холбогдсоноор засаг захиргаа, олон нийт, бизнес үйлчилгээний байгууллагууд болон айл өрх, ард иргэд үүрэн, суурин телефон, өгөгдөл, интернэтийн ба олон улсын тоон сүлжээнд өндөр хурдтайгаар холбогдож мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн хамгийн сүүлийн үеийн бүх үйлчилгээгээр бүрэн хангагдах болно.

Уг сүлжээгээр мэдээлэл, харилцаа холбооны бүх төрлийн сүлжээ буюу суурин холбоо, кабелийн телевиз, өгөгдөл, интернэт, дотоод, гадаад сүлжээ, (АТМ /мөнгөний автомат машин/, EFTPOS /цахим сүлжээгээр санхүүгийн арилжаа хийх/, e-post, шуудангийн электрон худалдаа, гибрид шуудан, хэвлэлийг электрон аргаар хүргэх, авах г.м) зэрэг бүх төрлийн үйлчилгээг ард иргэдэд хүргэхэд бололцоотой болох юм.

Дараагийн 10 жил бол өндөр хурдны өргөн зурвасын эрин үе болох учраас ард иргэд утасгүй холбооны технологийг ашиглан хөдөлгөөнт төхөөрөмжөөр дамжуулан өндөр хурдны өргөн зурвасын үйлчилгээг авах болно. Энэ технологийг нэвтрүүлснээр мэдээлэл харилцаа

холбооны өргөн зурвасын бүх төрлийн үйлчилгээг хэрэглэгчдэд хурд, хугацаа хязгаарлахгүйгээр нэгэн зэрэг хүргэх нөхцлийг бүрдүүлнэ. Үүний үндэс суурь нь Мэдээллийн технологийн дамжуулах сүлжээг төрийн болон төрийн оролцоотой байгууллагууд тавьснаас гадна Мобинет, Жэмнэт Skynetworks зэрэг компаниуд хөрөнгө оруулалт хийснээр өнөөдөр 4G, IPTV зэрэг өндөр хурд, өргөн зурвас шаардсан үйлчилгээг хот хөдөөгийн хаанаас нь ч авах боломжтой болсон билээ.

2000 оны эхэн үед хөдөөгийн малчид, иргэд үүрэн холбоотой нөхөрлөх нь битгий хэл сумын холбоон дээр өнжин байж өөр хоорондоо холбогддог байсан үе саяхан.

Улсын хөгжил холбоо, мэдээлэл дамжуулах хурдаар тооцогдохыг Засгийн газрын тохируулагч агентлаг “Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн газар” /МХХТГ/-аас “Хөдөөгийн холбоо” буюу CDMA-450 төслийг боловсруулан амжилттай хэрэгжүүлсэн билээ. Өдгөө “Хөдөөгийн холбоо” төсөл нь бидний мэдэх G Mobile компанийн үүсэл болж Үндэсний гэх тодотголоор улс орон даяар тархсан хамгийн найдвартай сүлжээ, иргэдийнхээ хэрэгцээнд нийцсэн хамгийн боломжит үнээр үйлчлэх болсон юм.

Мэдээлэл, харилцаа холбооны салбар нь бие даасан салбарын зохицуулалтын орчин, бүтэцтэй учир хурдацтай шинэчлэгдэж буй технологитой уялдуулан тухайн үед гарч ирэх дэвшилтэт системийн техник технологийг сонгон суурилуулах талаар төлөвлөлтийн дараагийн үе шат болох техникийн төсөл, ажлын зураг боловсруулах шатанд зайлшгүй шаардлага гарч ирнэ.

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний шатны нийт хүн амыг 130,000 хүн амтай байхаар тооцсон бөгөөд үүнээс эхний ээлж буюу 2025 онд 104,000 хүн, 28800 өрх, төлөвлөлтийн хугацаа буюу 2030-2035 онд 116,000-130,000 хүн ам, 32200-36000 өрхтэй байхаар тус тус тооцсоны дагуу суурин телефоны хэрэглэгчийг 2300-3000, үүрэн телефоны хэрэглэгчийг 60700-75000 байхаар тус тус тооцож, 100 хүнд ноогдох үүрэн телефоны тоог 78 байхаар тооцлоо. Гар утасны нэвтрэлтийн түвшинг хот суурин газрынхаар тооцож иргэд дээд тал нь 10км зайнаас мэдээлэл холбооны үйлчилгээг авах боломжтой болно гэж тооцов.

Төлөвлөж буй айл өрхийн 40% нь суурин, ард иргэдийн 60% нь үүрэн телефоноор хангагдахаар тус тус тооцооллоо.

Мэдээлэл, харилцаа холбооны салбар нь нийгэм, эдийн засгийн шинэ харилцаанд хамгийн хурдан, эрсдэл багатайгаар шилжин, шинэчлэгдэж байгаа салбарын нэг юм.

2000 оноос хойших 15 жилийн хугацаанд хөдөө орон нутагт шилэн кабелийн сүлжээг байгуулсны үр дүнд өнөөдөр манай улсын бүх аймаг, сум суурингууд газрын болон хөдөлгөөнт холбооны сүлжээнд холбогдон ажиллаж байна.

Мөн Үүрэн телефон хэрэглэгчдийн тоо 2002 онд 235 мянга байсан бол өнөөгийн байдлаар 4 сая гаруйд хүрч хөдөлгөөнт холбооны нэвтрэлтийн түвшин 96 хувь байгаа нь хөгжиж буй орнуудын болон дэлхийн дундажтай харьцуулахад харьцангуй өндөр үзүүлэлт юм.

Дархан хотын хүн амын төлөвлөлт, суурин телефоны тооцоо

Дүүрэг	Төлөвлөлт			Нийтийн орон сууц/хүн	Амины орон сууц /хүн	Гэр хороолол /хүн	Өрхийн тоо	Нийт хүн ам	Бүсийн хүн ам	Телефоны хэрэгцээ /хос/
	Хороо №	Хороо /га	Хэсгийн /га							
Төвийн бүс / I дүүрэг /	1-р хороо	161.8	49.9	7260			2,016	23,950.00	59,312.0	4,000
			20.6	3180	180	50	882			
			35	5090			141			
			56.3	8190			2,274			
			161.8	23720	180	50	5313			
	2-р хороо	104.7	24.5	3560			988	15,224.00	3,000	
			29.4	4276			1,190			
			18.4	2676			740			
			32.4	4712			1,308			
			104.7	15224	0	0	4226			
	3-р хороо	141.7	25.3	3678			1,020	10,538.00	3,000	
			22.5	3240			890			
			56.2	-	792		220			
			37.7	2180	648		2,130			
			141.7	9098	1440	0	4260			
	4-р хороо	120.9	39.8	6660			1,850	8,330.00	1,500	
81.1				1670		464				
120.9			6660	1670		2,314				
5-р хороо	106.5	59.3	1500			416	1,500.00	300		
		47.2				-				
		106.5			1,500.00	416				
Өмнөд бүс / III дүүрэг /	6-р хороо	178	81.4	4358	288		1,210	7,304.00	42,142.0	1,500
			39.1				540			
			57.5	1750	908		852			
			178	6108	1196	0	2602			
	7-р хороо	111.2	42.1	2100			580	12,130.00	2,000	
			30.1	4360			1,200			
			39	5670			1,570			
			111.2	12130	0	0	3350			
	8-р хороо	154.7	24.7	3590			590	8,782.00	800	
			40.7			Дахин төлөвлөлт	Дахин төлөвлөлт			
			74.7	2180	892		848			
			14.6	2120			590			
			154.7	7890	892	0	1478			
	9-р хороо	141	31.4		900		250	4,068.00	500	
			41.2		1188		330			
			37		1080		300			
31.4				900		250				
		141	0	4068	0	1130				
10-р хороо	213.2	96.6		2772		770	3,744.00	600		
		82.7		-		-				
		33.9		972		270				
		213.2	0	3744	0	1040				
11-р хороо	241	133.6		1440		400	4,092.00	300		
		107.4		1152		320				
		241	0	2592	1500	720				

Үйлдвэр 5	12-р хороо		1129				0			
Умард бүс /II дүүрэг/	13-р хороо	444.8	77.9				1,082	6346	2000	
			77.1				1,072			
			144.3				802			
			145.5				808			
			444.8			6,346.00	3,764			
Ногоон	14-р хороо		1000				-	8,200.00	28,546.0	800
Умард бүс /II дүүрэг/	15-р хороо	204	92.4				-			
			111.6				-			
			204				-			
Умард бүс /II дүүрэг/	16-р хороо	177.6	99.6				830	4,500.00	2,000	
			78				675			
			177.6			8,200.00	1,505			
	17-р хороо	526.3	99.8				832	4,500.00	2,000	
			120				1,000			
			140				1,167			
18-р хороо	286.1	166.5				1,388	6,000.00	800		
		526.3			4,500.00	4,387				
		138				767				
Ширээ нуруу 4	19-р хороо	19-р хороо	1124				0	3500		
			940				0			
Нөөц бүс	20-р хороо	20-р хороо	940				0			
				82,330	15,782	31,046	38,095		130,000	23,300

Телефоны нягтрал, нэвтрэлтийн түвшин.

Хүснэгт № 1.4

Үзүүлэлт	Хэм.нэгж	Одоогийн байдал /2016/	Төлөвлөлт		
			2025 он	2030 он	Төлөвлөлтийн хугацаа /2035 он/
Хүн ам	хүн	82247	104,000	116,000	130,000
Өрхийн тоо	айл	24934	28800	32200	36000
Суурин телефон	ш	2000	2300	2600	3000
Телефоны нягтрал /суурин тел/	Тел.цэг/100 өрх	8	10	11	12
Үүрэн телефон	ш	48000	60700	68000	75000
Телефоны нягтрал /үүрэн тел/	Тел.цэг/100 хүн	58	62	70	78

5.4.2. Өгөгдлийн холбоо, интернэтийн үйлчилгээ.

Суурин компьютерээс эхлээд гар утас хүртэл бүх л төрлийн төхөөрөмж болон төрөл бүрийн технологи бүхий сүлжээг ашигласан өндөр хурдны өргөн зурвас нь өндөр хурдаар мэдээлэл дамжуулах боломжийг бий болгож, мультимедиа холболтыг бүрдүүлэн, мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, интернэтийг илүү сайн чанартайгаар авах боломжийг хангаж өгдөг билээ. Монгол Улсын Засгийн газрын 2011 оны 145 дугаар тогтоолоор “Өндөр хурдны өргөн зурвасын сүлжээ” үндэсний хөтөлбөрийг баталсан бөгөөд уг хөтөлбөрийн 5.2.5, 5.3.5 дугаар зорилтуудад утасгүй хөдөлгөөнт холбооны технологи 3G, 4G-ийг нэвтрүүлэх чиглэлээр холбогдох заалтуудыг тусгасан юм.

Монгол Улсад интернэтийн үйлчилгээ нэвтэрч эхэлсэн 1996 оноос хойш өнөөдрийн байдлаар интернэтийн харилцан холболтын зангилаа төвийг өргөтгөн сайжруулсны үр дүнд интернэтийн үйлчилгээ эрхлэгч бүр 1 гигабитээс 10 гигабит хүртэлх урсгалыг дангаар авах нөхцөл боломж бүрдсэн байна. Олон улсын интернэтийн урсгалын хурд, багтаамжийг 2004 онтой харьцуулахад 35 дахин /78 Мб/сек-2,5 Гбит/сек/, интернэтийн урсгалын бөөний үнийг 15 дахин /2300 ам.дол-150 ам.дол/ бууруулж чадсан нь хэрэглэгчдэд чухал зүйл болсон.

Засгийн газрын тохируулагч агентлаг “Мэдээлэл, шуудан, харилцаа холбоо, технологийн газар”-аас нийслэл УБ хотын алслагдсан гэр хорооллууд болон сум суурин газруудад хөдөлгөөнт, утасгүй интернэтийн үйлчилгээг ард иргэдэд хүргэх бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулан ЕТ-ний шатны тооцоо судалгааг Мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа хөдөлгөөнт, утасгүй интернэтийн үйлчилгээний 3-5 компани байдгаас тусгай зөвшөөрөлтэй 2 компаний нэг болох “Кевико” ХХК-ийг сонгон тооцсон болно.

Суурьшлын бүсүүдийг хамрах хөдөлгөөнт, утасгүй интернэтийн Wi-Fi орчинг өндөр хурдтай, хэрэглэхэд хялбар, байгаль орчинд хор нөлөөгүй, ухаалаг техник технологид үндэслэсэн учир ард иргэдэд илүү зохимжтой гэж үзэн уг үйлчилгээг төлөвлөлтөд тусгалаа.

Мэдээллийн технологийн чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг 2025, 2030, 2035 он гэсэн 3 үе шаттайгаар төлөвлөв.

1. Нэгдсэн мэдээллийн систем, нэгдсэн санг байгуулах:

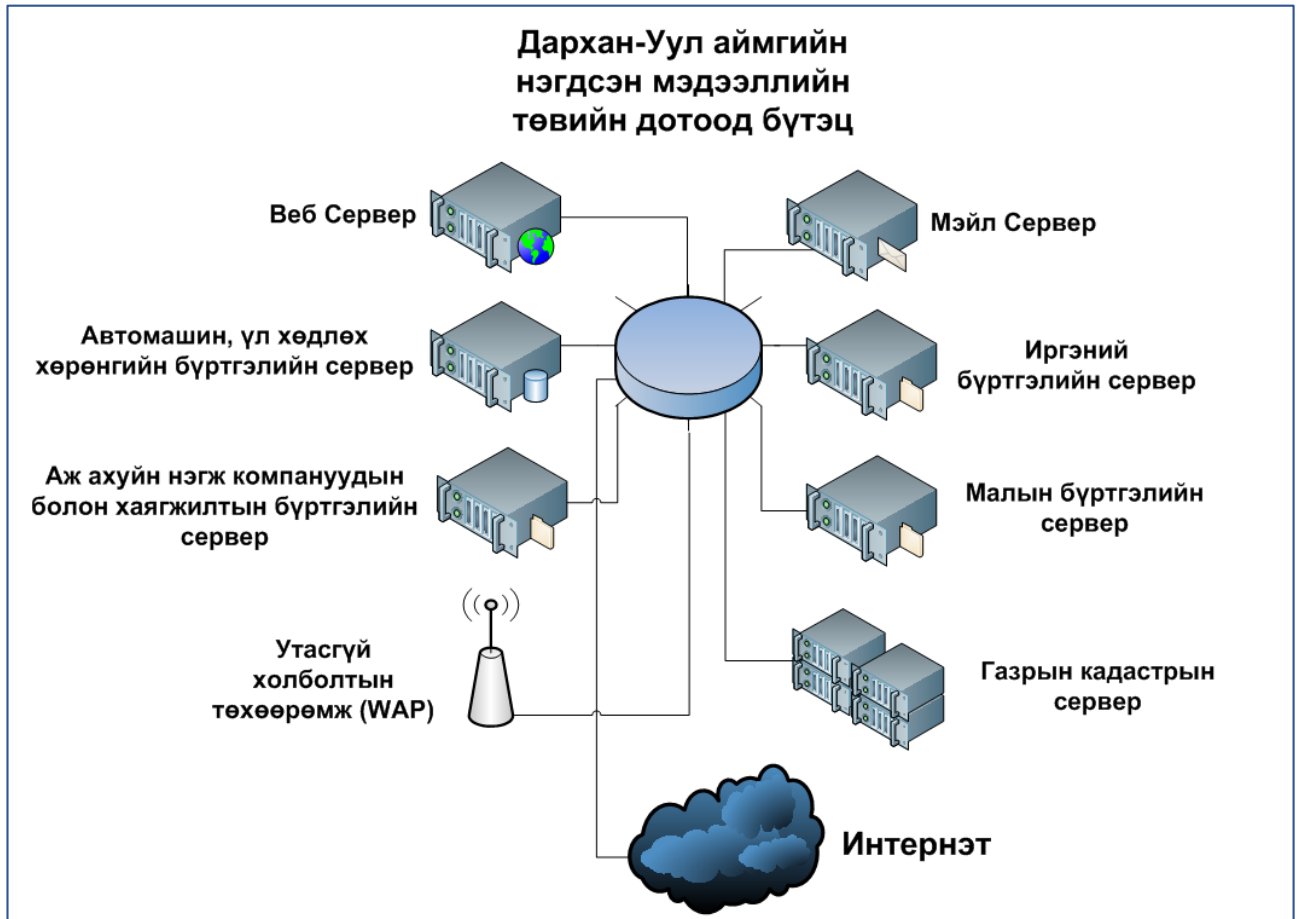
Мэдээллийн технологийн дэд бүтэц шилэн кабелийн холболт харьцангуй сайн хийгдсэн байгааг үндэслэн Дархан-Уул аймгийн хэмжээний нэгдсэн мэдээллийн систем, нэгдсэн санг байгуулах шаардлагатай.

2025 он гэхэд аймгийн бүхий л төрийн байгууллагууд хоорондоо 24 цагийн турш Мэдээллийн системийн бааз дээр дараах системүүд онлайн ажиллана.

1. Дархан-Уул аймгийн иргэний бүртгэлийн систем
2. Дархан-Уул аймгийн автомашины бүртгэлийн систем
3. Дархан-Уул аймгийн үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэлийн систем
4. Дархан-Уул аймгийн малын бүртгэлийн систем
5. Дархан-Уул аймгийн аж ахуйн нэгж, компаниудын бүртгэлийн систем

6. Дархан-Уул аймгийн газрын кадастрын бүртгэлийн систем

7. Дархан-Уул аймгийн хаягжилтын систем

Мэдээллийн нэгдсэн санд тухайниргэний тухай бүхий л мэдээлэл хадгалагдана. Ажлын газар, гэрийн хаяг, эзэмшиж буй үл хөдлөх хөрөнгө, эмнэлэгийн түүх, цагдаагийн газрын тодорхойлолт гэх мэтийн мэдээллүүд нь байнга шинэчилэгдэж, нэмэгдэж байх ёстой.

Мэдээллийн бааз руу зурагт үзүүлсэн байгууллагуудын эрх бүхий ажилчид хандахдаа өөрсдийнх нь ажилтай холбоотой талбар, мэдээлэл гарч байхаар эрх зүйн зохицуулалтыг хуулиар хийж өгөх шаардлагатай. Жишээ нь: эмнэлэгт үзүүлэхээр ирсэн өвчтөний зөвхөн ерөнхий мэдээлэл, урьд нь эмнэлэгт үзүүлж байсан огноо, түүх гарахаас биш тухайн өвчтөний эд хөрөнгийн талаарх мэдээлэл харагдах шаардлагагүй.

Замын цагдаагийн газраас зөрчил гаргасан хүний мэдээлэл рүү хандахад урд өмнө зөрчил гаргаж байсан эсэх зэрэг өөрсдийн байгууллагад хамаатай мэдээллийг үзэх эрхтэй.

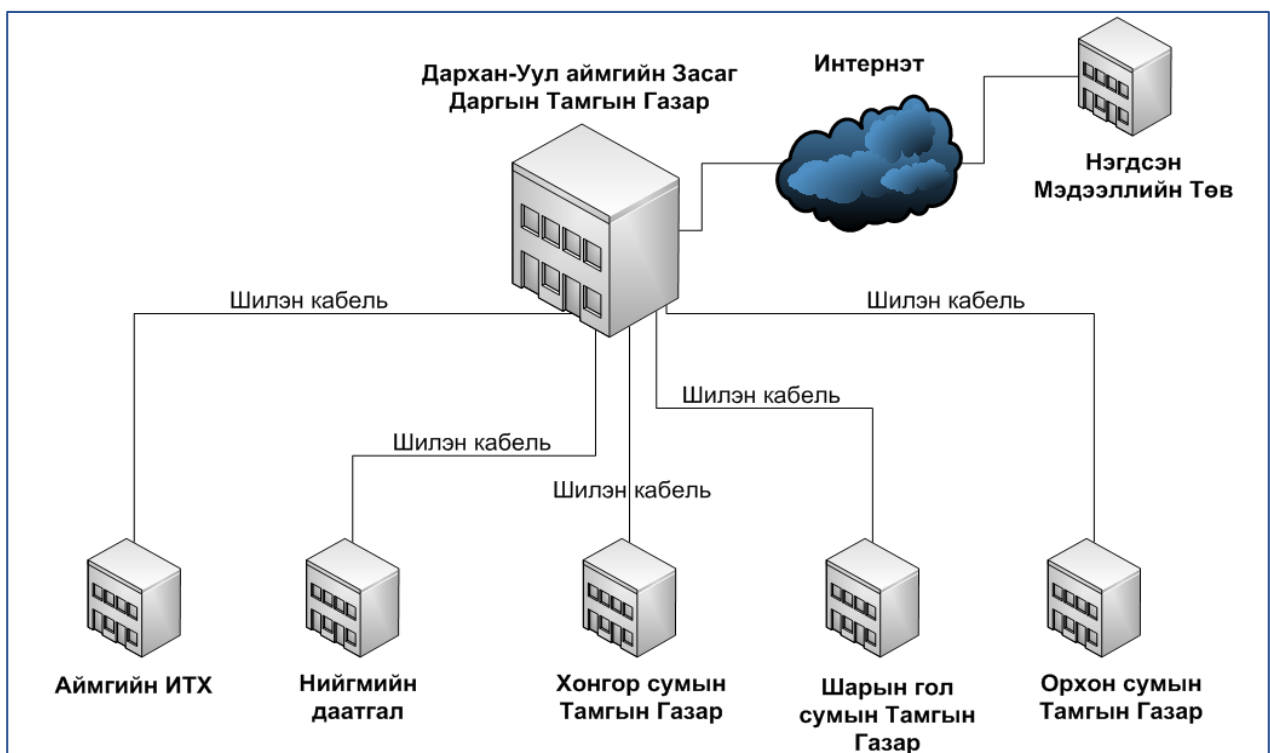
2. Төрийн байгууллагуудын мэдээллийн технологи ашиглалтыг сайжруулах, цахимжуулах:

Төрийн байгууллагуудын болон хэлтэс, алба хоорондын ажил хэргийн хөтлөлт, бүртгэл данс, тайлан, тооцоо, маягт, дүрэм журмын стандартыг баталж нэг загварт оруулж програмчилах шаардлагатай.

Засаг даргын тамгын газар

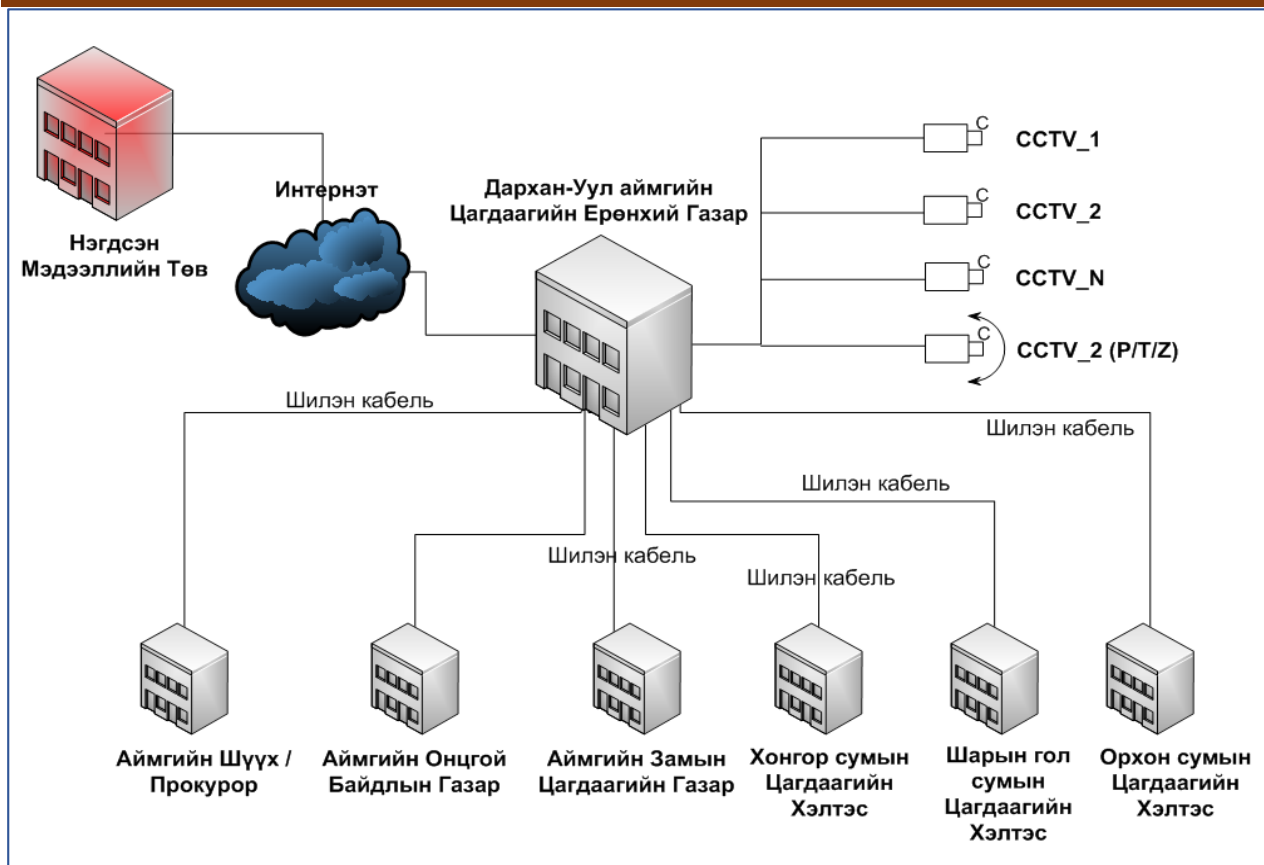
- Дархан-Уул аймгийн хэмжээний нэгдсэн мэдээллийн сантай болох /хүн амын бүртгэл, эд хөрөнгө/

- Аль салбарт ямар функцтэй, ямар програм хангамж хэрэгтэй байгааг судлах судалгааны баг хэрэгтэй. Судалсан зүйлээ хэрэгжүүлэх програм хангамжийг хөгжүүлэх, танилцуулж сургалт явуулах шаардлагатай.
- Аймгийн нэгдсэн сүлжээтэй болж, Төр, ААН, ТББайгууллагын үйл ажиллагаатай холбогдсон, хэрэгцээтэй мэдээллийг иргэд, олон нийтэд нээлттэй, ил тод болгож харилцан мэдээллийн урсгалыг бий болгох
- Төр захиргааны байгууллагуудын дотоод үйл ажиллагааг онлайн хэлбэрт шилжүүлж бичиг хэргийн болон бусад зардлыг хэмнэж мэдээллийн аюулгүй байдлын тогтолцоог бий болгох
- Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн харилцаанд мэдээллийн технологийг нэвтрүүлэх замаар бизнесийн таатай орчинг бий болгох.
- Хотын нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний хогийн машинуудын байрлал (GPS), түлшний зарцуулалтыг хянах хяналтын системийг бий болгох

Замын цагдаагийн газар / Цагдаагийн газар

- Замын цагдаагийн газар, цагдаагийн газар, шүүх, прокурор гэх мэт хууль хяналтын байгууллагууд нэгдсэн сан байгуулах, хоорондоо мэдээллээ солилцох боломжтой болох
- Гудамжинд байрлуулсан хяналтын камерийн мэдээллийг бусад байгууллагуудтай солилцох боломжийг бүрдүүлэх

Ерөнхий боловсролын “Од” цогцолбор

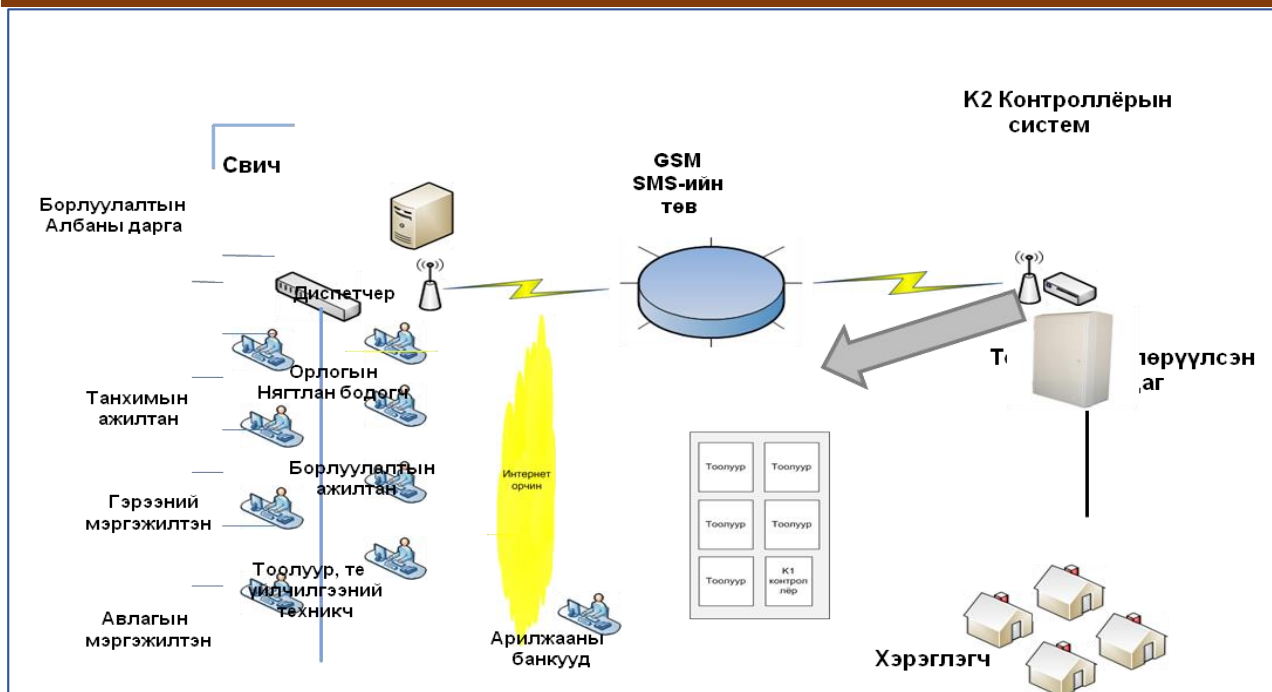
- Дархан-Уул аймгийн хэмжээний бүх сургуулийг “Од” цогцолбор сургуулийн загвараар хөгжүүлэх
- E-жишиг сургуулиудтай болох U-school болох бэлтгэлийг хангах

Эрүүл мэндийн газар/ Нэгдсэн эмнэлэг/

- Эрүүл мэндийн нэгдсэн сан мэдээллийн төвтэй болох,
- Онлайн зайн оношилгоо болон цахим бүртгэлийн системийг нэвтрүүлэх
- Салбар дундын жижиг програм хангамжууд шаардлагатай
- Эмнэлэг, Онцгой байдал, Цагдаа 3-ийн үйлчилгээг нэгтгэх
- Тамгын газрын үйлчилгээтэй холбох

Цахилгаан болон дулаан түгээх сүлжээ

- Smart building барьж байгуулахад оролцон, шугам дахь сенсоровын технологийг нэвтрүүлэх шийдлийг гаргах,

5.4.3. Телевиз, радиогийн өргөн нэвтрүүлэг.

Монгол Улс 2016 он гэхэд үндэсний хоёр төрлийн хиймэл дагуултай болно. Хиймэл дагуулууд нь тандалт судалгааны болон харилцаа холбооны гэсэн үүрэг зориулалттайгаар хоёр өөр орбитод байрлах юм. Холбооны хиймэл дагуул нь дэлхийгээс 36000 км алслагдсан тойрог замд байрлах бөгөөд бидний өдөр тутам ашигладаг харилцаа холбоо, интернет, телевиз, гар утасны үйлчилгээнд ашиглагдах юм. Тандалт судалгааны хиймэл дагуул нь харьцангуй нам орбитод байрлан судалгаа шинжилгээнд ашиглагдах олон төрлийн дүрст мэдээллүүдээр биднийг хангах боломжтой болох юм. Ашиг тусыг нь тоочоод баршгүй, хамгийн наад захын жишээ гэхэд мал аж ахуйдаа ашиглаж бэлчээрийн даац, өвөлжилтийн байдал гээд л хэрэгцээтэй бүхий л мэдээллээ бид өөрийн хиймэл дагуулаасаа авах боломжтой болох юм.

Монгол улсын “Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн талаар 2021 он хүртэл төрөөс баримтлах бодлого”-ын баримт бичигт 2017-2021 онд Сансрын холбооны үндэсний хиймэл дагуулаар радио, телевизийн өргөн нэвтрүүлгийн дамжуулах техникийн боломжийг бүрдүүлж, орон даяар хямд үнэтэй, олон сувгийн нэвтрүүлгийг орон зай, байршлаас үл хамааран хэрэглэгчдэд хүргэхээр тусгасан нь Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын хөгжлийн ЕТ-ний төлөвлөлтөд хамрагдаж буй айл өрх, ард иргэд ч хүлээн авах техникийн боломжоор хангагдана.

Монгол улсын хэмжээнд Телевизийн өргөн нэвтрүүлгийг тоон системд шилжүүлэх ажил эхлэн явагдаж байгаа бөгөөд одоогийн хослон явж байгаа аналог болон тоон системийг 2016 оны нэгдүгээр сарын нэгэн гэхэд тоон системд бүрэн шилжүүлэх юм. Эфирийн телевиз тоон системд шилжсэнээр үзэгчид дуу, дүрсний өндөр чанартай телевизийн сувгуудыг хүлээн авахаас гадна Тоон систем нь хөдөлгөөнт хэрэглэгчийг дэмжин ажиллаж, эрчим хүчийг хэмнэхээрээ эдийн засгийн болоод технологийн хувьд чухал үр дүнг үзүүлэх юм.

Мөн Хязгаарлагдмал нөөц болох радио давтамжийг хэмнэж, өөр шинэ дэвшилтэт технологийн үйлчилгээг хэрэглэгчдэд үзүүлэх боломжтой. Өөрөөр хэлбэл бид дуу дүрсний гайхамшгийг дэлхийн түвшинд мэдрэх бололцоо бий болсон гэсэн үг.

Уг төхөөрөмж нь радио өргөн нэвтрүүлэгт Европын DRM, телевизийн өргөн нэвтрүүлэгт ОУ-ын DVB-T2 г.м стандартуудыг нэвтрүүлэх учир түүнд нийцэх тоног төхөөрөмж байх юм.

Харин Кабелийн телевизийн үйлчилгээг MMDS буюу олон сувгийн агаарын телевиз, IPTV буюу кабелийн телевиз, интернэт, суурин телефоны гурвалсан үйлчилгээний төрлүүдийг төлөвлөхөөр тооцов.

ЕТ-ний дараагийн үе шатны төрөл болох ХЕТ, ажлын зураг, төсөл хөтөлбөрөөр хэрэгжүүлэхэд барилгын норм дүрмийн дагуу орон сууц, олон нийтийн бүсүүдэд зарлан мэдээллийн системийг, галын дохиоллын болон гал унтраах автомат нэгдсэн системийг төлөвлөхөд манай төлөвлөлтөд тусгасан холбооны сувагчлалыг ашиглахад бололцоотой байдлаар нөөцтэйгээр төлөвлөсөн болно.

Харилцаа холбооны суурь сүлжээний төлөвлөлтөд тусгасан сувагчлалаар интернэт протоколд суурилсан IPTV буюу “гурвалсан үйлчилгээ”- (энэ нь кабелийн телевиз, интернэт, суурин телефоныг зэрэг хүргэх үйлчилгээ)-г шилэн кабелийн сүлжээгээр хангахаар төлөвлөв.

Албан байгууллага, айл өрх, ард иргэд кабелийн болон утасгүй кабелийн, эфирин, сансрын гэсэн төрлүүдээс хэрэглэгч сонгож хүлээж авах боломжтойгоор төлөвлөлтөд тусгалаа.

Хэт богино долгионы FM радио станцыг барилгажилт, суурьшлын бүсээс хамааруулан долгион тархалт, сонсголын идэвхитэй бүсийн бололцоог харгалзан Мэдээлэл, холбооны төв байх байранд төлөвлөв.

5.4.4 Шуудан холбооны үйлчилгээ.

Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний шатны төлөвлөлт судалгааны 1,2,3,4 бүсэд баригдах Засаг захиргаа, цагдаагийн хэсэг, соёлын төв, аялал жуулчлал, зочид буудал, худалдаа, бизнес үйлчилгээ бүхий гол үндсэн бүсийн төв хэсэгт байхаар төлөвлөсөн Мэдээлэл, харилцаа холбооны Нэгдсэн үйлчилгээний байранд харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн бүх төрлийн үйлчилгээг явуулах, сонин хэвэл түгээх, захидал илгээмжийг хүргэх, электрон шуудан хүлээн авахад зориулж шуудангийн салбартай байхаар төлөвлөв.

Мэдээлэл, шуудан, харилцаа холбооны технологи хөгжих тусам ард иргэдэд шуудангийн үйлчилгээг улам ойртуулж “ухаалаг шуудангийн хайрцаг” нэвтрүүлж байна. Смарт бокс /smart box/ буухиа шууданг “Монгол шуудан” ТӨК нэвтрүүлж байна. ТҮЦ машинуудыг төрийн байгууллагуудын үндсэн зорилт болгон ажиллуулж байна.

МУ-ын шуудангийн салбарт бүх шатны шуудан хүргэлтийн тогтолцоог боловсронгуй болгож, шуудангийн бүсчлэлийн нэгдсэн кодыг улс орон даяар нэвтрүүлж, аймаг орон нутгийн хаягийн нэгдсэн сүлжээг бий болгосноос гадна бүх аймаг, хотын шуудангийн салбарууд үйл ажиллагаандаа дотоод шуудангийн бүртгэлийн “Postnet”, гадаад шуудан бүртгэлийн *Ipslight*,

хэвлэл захиалгын *OrdersPro* програмуудыг системийн хэмжээнд ашиглаж шууданг эзэнд нь цаг тухайд нь шуурхай хүргэх боломжтой, цаашид улам боловсронгуй болгохоор ажиллаж байгаа учир уг ажиллагааг үргэлжлүүлэн шуудангийн сүлжээ бүхий шинээр салбар байгуулахаар төлөвлөсөн болно.

Хэвлэл мэдээлэл, сонин сэтгүүл түгээх, захидал илгээмжийг хүргэх үйлчилгээг уг шинэ салбараас албан байгууллага, аж ахуйн нэгж, айл өрх, иргэдэд хүргэх боломжтой.

Шуудангийн салбарын бүх төрлийн үйлчилгээ нь e-post, шуудангийн электрон худалдаа, гибрид шуудан, хэвлэлийг электрон аргаар хүргэх үйлчилгээтэй байхаар тооцож төлөвлөв.

5.4.5 Гамшгийн үеийн Зарлан мэдээлэх систем.

“2015-2030 онд авч хэрэгжүүлэх гамшгийн эрсдэлийг бууруулах Сэндайн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичигт тусгасны дагуу “Бүх төрлийн гамшгийн аюулыг эрт зарлан мэдээлэх систем, гамшгийн эрсдэлийн мэдээлэл, үнэлгээг ард иргэдэд хүртээмжтэйгээр хүргэх боломжийг 2030 он гэхэд эрс нэмэгдүүлэх” гэж заасан байдаг.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2011 онд баталсан 22 дугаар тогтоолын хавсралт Гамшгаас хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэх үндэсний хөтөлбөрийн 6.2.3-д аюулт үзэгдэл, болзошгүй гамшгийг тандан судлах, урьдчилан мэдээлэх арга, технологийг нэвтрүүлж, мэдээллийг хүн амд шуурхай хүргэх, эртнээс сэрэмжлүүлэх тогтолцоо бий болгох гэж заасан байдаг.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2012 онд баталсан 30 дугаар тогтоолын хавсралт Гамшгаас хамгаалах талаар төрөөс баримтлах бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний 4.3-д болзошгүй гамшгийн аюулын талаар хүн амд түгээх зарлан мэдээллийн техник хэрэгслээр хангаж, мэдээллийг хэрэглэгчдэд шуурхай хүргэх арга замыг боловсронгуй болгож, эртнээс сэрэмжлүүлэх тогтолцоог сайжруулах гэж заасан байдаг.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2011 оны 339 дүгээр тогтоолоор баталсан “Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио, дамжуулах журам”-ын 1 дүгээр зүйлийн 1.4-т “Аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг, баг, хороо, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хүн ам, нутаг дэвсгэр, үйл ажиллагааныхаа онцлогт тохирсон зарлан мэдээлэл дамжуулах хэрэгсэлтэй байна” гэж заасан байдаг.

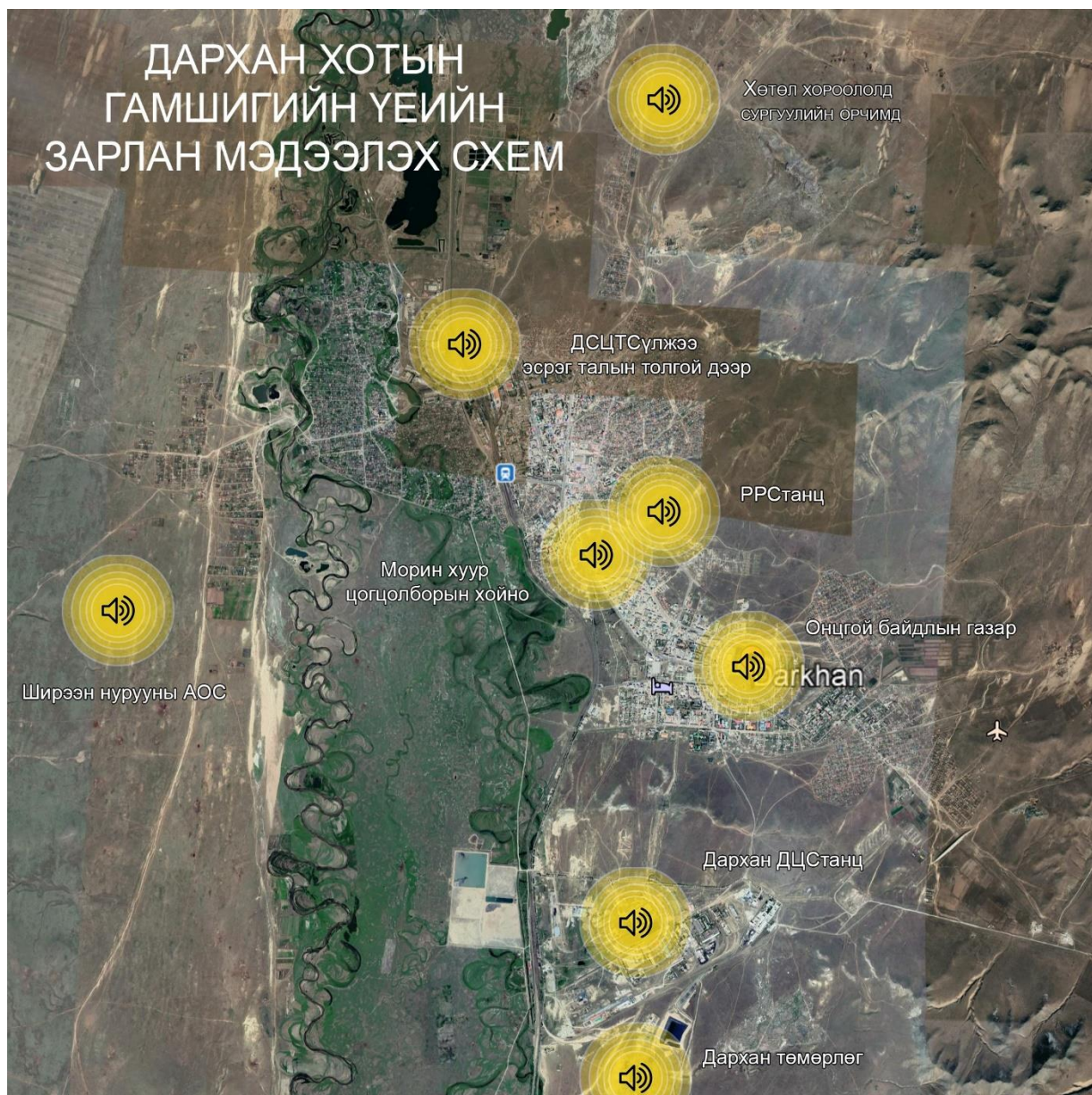
Дархан хотод эхний ээлжинд Зарлан мэдээллийг олон нийтэд хүртээмжтэй, хэрэглэхэд дөхөм, ойлгомжтой байдлаар түгээх боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор Олон улсын стандартад нийцсэн, дэвшилтэт технологи бүхий болзошгүй аюул, гамшгаас амжиж ард иргэдэд анхааруулах Нэгдсэн системийг одоогийн Онцгой байдлын газрын байранд өргөтгөн байгуулж, тооцооллын үндсэн дээр Дархан хотын 7-9 байршилд Зарлан мэдээллийн системийн цамхагт дуут дохиог байгуулж нэгдсэн системд холбогдсон байхаар, ОБГазраас гамшгийн шуурхай удирдлага, хяналт тавьж ажиллах Нэгдсэн удирдлагын төвтэй байхаар төлөвлөлтөд тусгалаа. /Зураг 6-8/

Цамхагт дуут дохиоллын Зарлан мэдээллийн системийн тооцоог нутаг дэвсгэрийн байршлын онцлогоос хамааруулан чанга яригчийн дууны тархалтын түвшинг 800 метр хүртэл радиуст, өндөр барилгатай төв суурин газарт 500 метр радиуст, хүн амын төвлөрөл их, багаас

хамааруулан хүчин чадлыг тооцсон, мөн өвлийн улиралд дууны тархалт хол, зуны улиралд дууны тархалт бага байдаг зэрэг улирлын байдлаас хамааруулан тооцох, бүх төрлийн антенна мачтыг ашиглан байрлуулах, хэт өндөр барилга дээр бол дууны тархалт сулрах зэрэг тооцоог хийж төлөвлөв.

Дархан-Уул аймгийн Онцгой байдлын газрын Шуурхай удирдлага, зарлан мэдээллийн төвийг түшиглэн дэд удирдлагын системийг байгуулснаар аймгийн хэмжээнд учирч болзошгүй гамшгийн аюулыг олон нийт, ард иргэдэд зарлан мэдээлэл хүргэх боломжтой болох юм.

Зураг 6

Төлөвлөж буй Гамшгийн үеийн зарлан мэдээллийн системийн байршлын тооцоо

д/д	Зарлан мэдээллийн дуут дохионы цамхагийн байрлал		Цамхагийн өндөр, хэв маяг
1	Дархан сум	Хөтөл хороололд төлөвлөж буй сургуулийн орчимд	4 чиглэлийн 8м-ийн цамхаг
2		Хуучин Дарханд ДСЦТСүлжээ ХК-ийн эсрэг талын толгой дээр	3 чиглэлийн 3м-ийн өндөртэй цамхаг
3		Радио релейний станц-/РРЛ-.../ дээр	3 чиглэлийн 3м-ийн өндөртэй цамхаг
4		Морин хуур цогцолборын хойно /Шинэ, хуучин авто замын уулзварын зүүн урд/	4 чиглэлийн 8м-ийн цамхаг
5		Дархан-Уул аймгийн Онцгой байдлын газрын барилга дээр /нэгдсэн төв станц байрлах/	4 чиглэлийн 8м-ийн цамхаг
6		Үйлдвэрийн бүсийн ДЦСтанцын барилга дээр	3 чиглэлийн 3м-ийн өндөртэй цамхаг
7		Дархан Төмөрлөгийн үйлдвэр ТӨХК-ны барилга дээр	3 чиглэлийн 3м-ийн өндөртэй цамхаг
8		Ширээ нурууны амины орон сууцны хороололд	4 чиглэлийн 8м-ийн цамхаг

Монгол Улсын газар зүйн байрлал, түрээсэлж авдаг хиймэл дагуулын /Telstar 18 буюу Apstar V/ Кю зурваст /Ku band/ үйлчилгээ үзүүлдэг транспондероор тоноглогдсон нь манай улсын нутаг дэвсгэрийг бүрэн хамарч чаддаг нь Онцгой байдлын ерөнхий газрын Шуурхай удирдлага, зарлан мэдээлэх төвөөс улсын хэмжээнд бүх зарлан мэдээллийн дуут дохиоллын цамхгийг удирдах боломжтой.

Улсын хэмжээнд болон Дархан-Уул аймгийн хэмжээнд зарлан мэдээллийг Шуурхай удирдлага, зарлан мэдээлэх төвөөс хүргэхдээ сансрын холбоог ашиглан дуут дохиолол, түгшүүрийн дохио, шууд яриа зэргийг хүргэх бол аймгийн Онцгой байдлын газарт байгуулсан дэд төвийн тусламжтай радио холбоогоор орон нутгийн хэмжээнд зарлан мэдээллийг хүргэнэ.

Дуут дохиоллын цамхаг нь барилга байгууламжийн дээвэр дээр суурилуулагдах ба 4 ширхэг электрон чадлын өсгөгчийн тусламжтайгаар 8 ширхэг чанга яригчаар анхааруулах ба сэрэмжлүүлэх мэдээг шууд яриа, бичлэг, түгшүүрийн дохио хэлбэрээр олон нийтэд хүргэх юм.

Онцгой байдлын газарт 7-9 ширхэг дуут дохиоллын цамхгийг удирдах, хянах зориулалттай удирдлагын компьютероор тоноглож шуурхай удирдлагын оператор нар удирдаж ажиллана. Энэхүү төхөөрөмж нь төвөөс дамжуулсан анхааруулах дохиог хүлээн авч

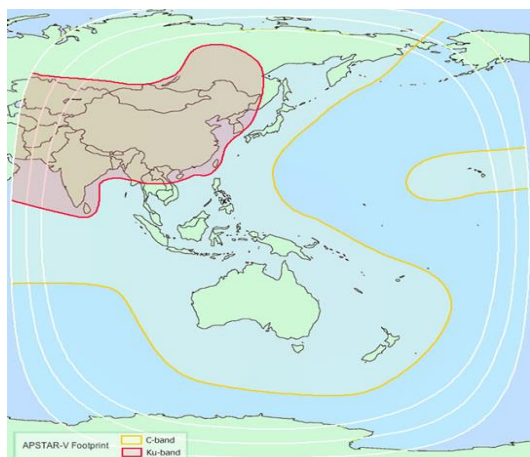
дуут дохионы, яриа хураасан мессеж, бодит хугацааны өргөн нэвтрүүлгийг хүлээн авч гаргах ажиллагааг гүйцэтгэдэг.

Дархан хотын хэмжээнд онцгой байдлын газар 5 байхаар 7-н байршилд нийтэд зарлан мэдээлэх төхөөрөмж байршуулсан. Гамшиг ослын үед цугларах 29н байршил төлөвлөж өгсөн. Гамшиг олсын үед нийтэд зарлан мэдээлэх төхөөрөмжөөр ард иргэдэд нэгэн зэрэг мэдээлэл өгсөнөөр болзошгүй аюулсаас урьдчилан сэргийлэх боломж болоцоог бүрдүүлж өгнө. Амины орон сууц болон үйлдвэр, нягтрал багатай бүсэд нийтдээ 14 цуглах зайг 700м радиусыг хамрах хүрээнд цуглахаар төлөвлөв. Орон сууц ихээр төвлөрсөн нягтрал ихтэй суурин газарт 500м радиустай газрыг хамран сургууль цэцэрлэг нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжид цуглархаар нийт 15 байршлийг төлөвлөж өгөв. Авто замын хувьд цугларсан талбайгаас 2-р зэрэглэлийн гол замаар хойшоо Сүхбаатар баруун зүгт ширээ нуруу зүүн зүгт Зулзагын гол урагшаа Улаанбаатарлуу явах замуудыг гамшигийн үед ашиглахаар төлөвлөв.

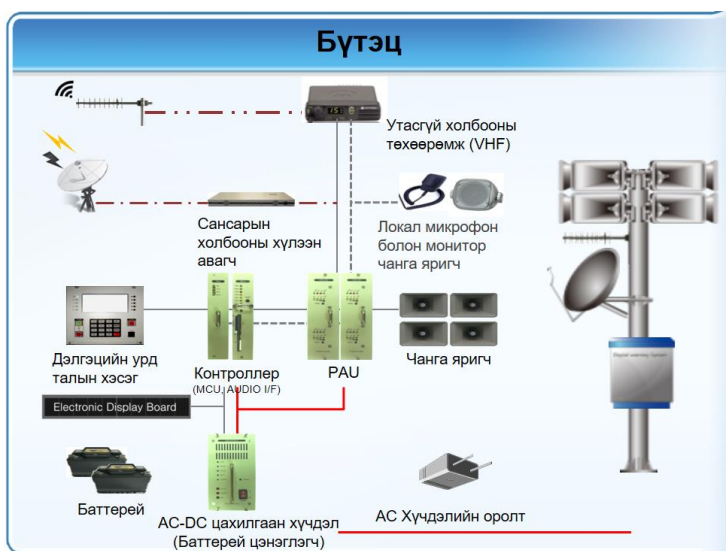
Үндсэн ажиллагаа

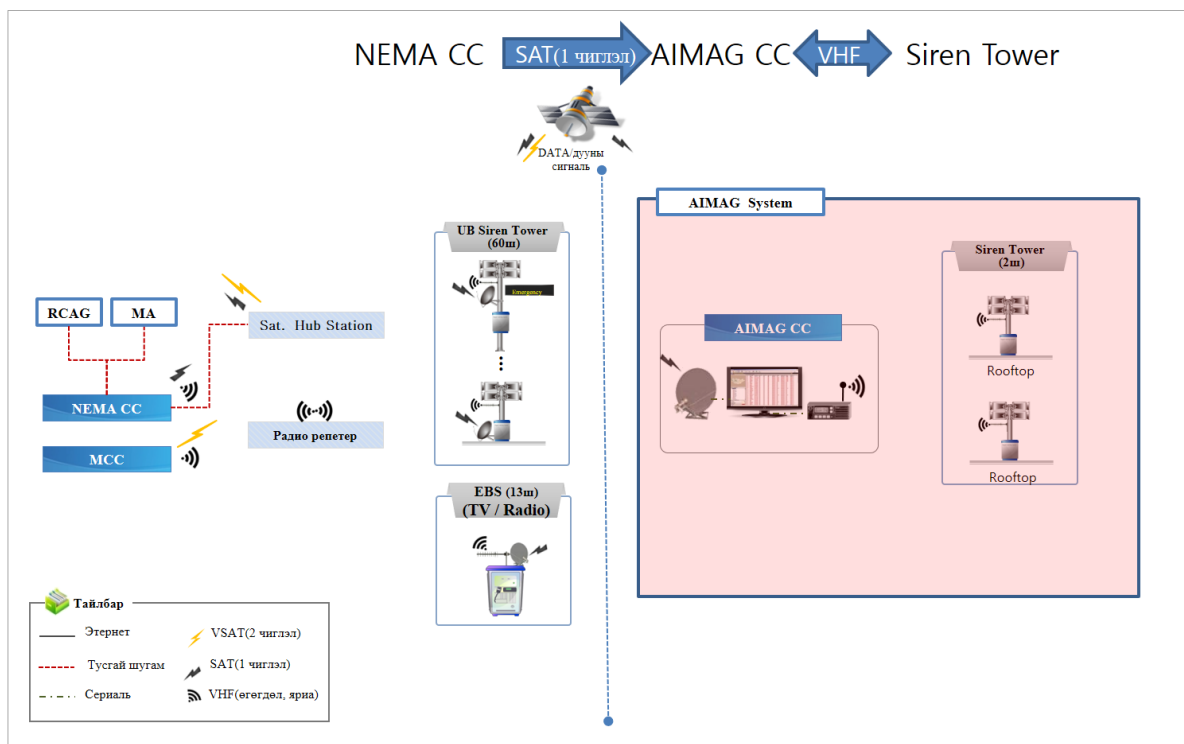
- Төвтэй сансрын холбоо (VSAT) –оор, аймгийн ОБГ-тай хэт богино долгионы радио холбоо (VHF) –оор холбогдоно.
- Гамшигийн нөхцөл байдал үүссэн тохиолдолд дуут дохио, яриа хураасан мессеж, бодит хугацааны дуут өргөн нэвтрүүлэг зэргийг дамжуулна.
- Автомат болон гар ажиллагаагаар алсын зайн төхөөрөмжийн хяналт, шалгалтын ажиллагааг явуулна.
- Локал микрофоныг ашиглан шууд радиогийн өргөн нэвтрүүлгийг явуулна.

Зураг 9

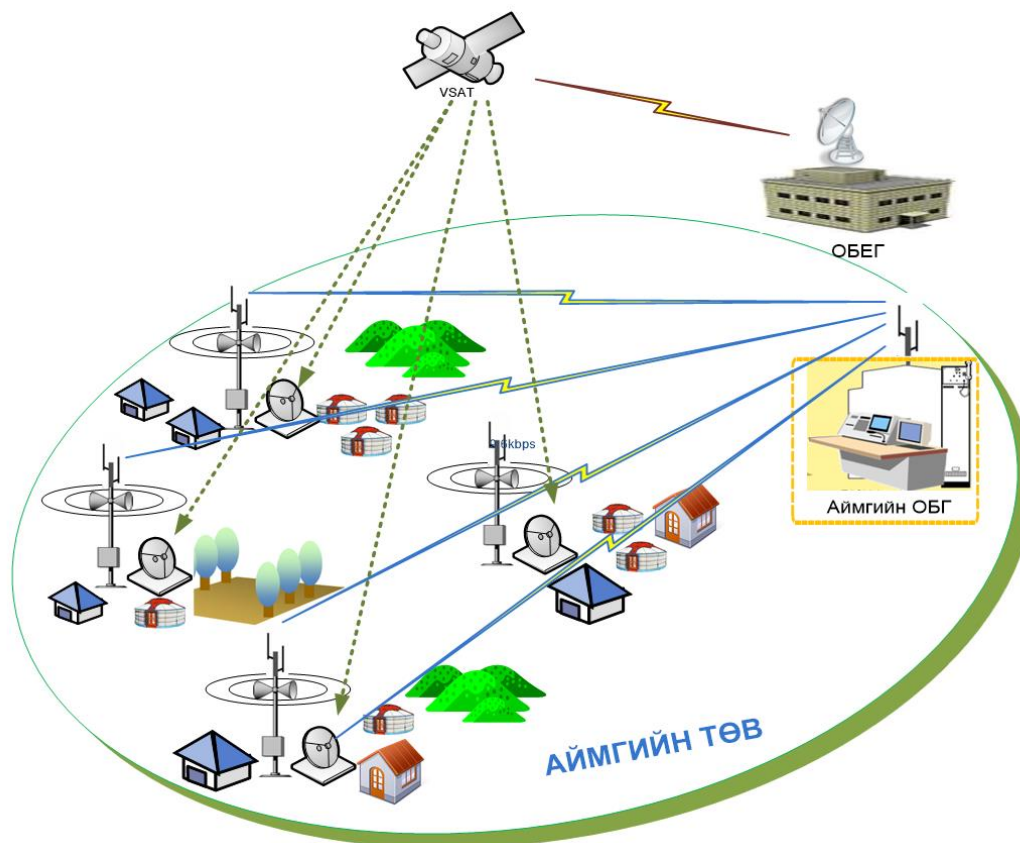
Зураг 10

Зураг 11

Аймгийн түвшинд сансрын холбооны VSAT сүлжээ болон хэт богино долгионы радио холбоогоор зарлан мэдээлэл хүргэх боломж

Зураг 12

Дархан хотын хэмжээнд олон улсын жишигт нийцсэн, сүүлийн үеийн дэвшилтэт шинэ технологи бүхий зарлан мэдээллийн нэгдсэн систем байгуулснаар иргэд, олон нийт гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийг хүртээмжтэй, цаг алдалгүй хүлээн авч аюулгүй байдлаа хангах, шуурхай хариу арга хэмжээ авах, гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээлэл дамжуулах тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслийг нэгдсэн стандартад оруулах, зарлан мэдээллийн дохио, мэдээ нь нэг загвартай болж иргэдэд ойлгомжтой болгох нөхцөл боломж бүрдэнэ.

Төлөвлөлтийг хэрэгжүүлсэнээр иргэдийн амь нас эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, аюулгүй байдлыг хамгаалах, болзошгүй гамшгийг хохирол багатай даван туулах, ажлын үр дүн дээшилнэ.

Техник эдийн засгийн үзүүлэлт, хөрөнгө оруулалтын тооцоо.

Хүснэгт №1.5

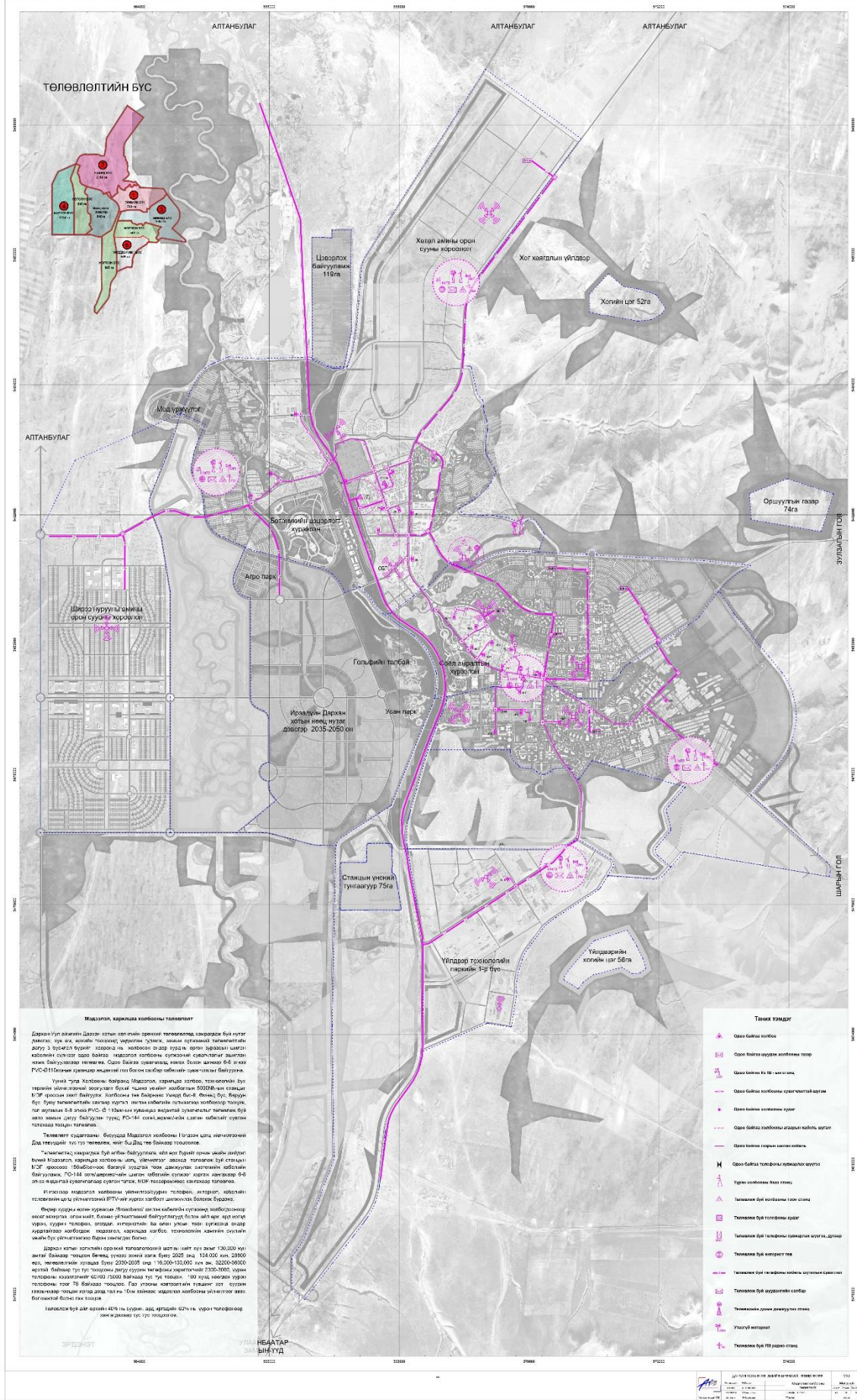
Д/д	Үзүүлэлт	Хүчин чадал, төрөл	Хэм. нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгж өртөг /сая төг /	Нийт өртөг / сая төг/	Хэрэгжих хугацаа
1	Тоон электрон станц	NN5000	ком	1	20,0	20,0	Эхний ээлж
2	Станцын MDF кросс	MDF	ш	5	4,56	22,8	-"
3	Шилэн кабелийн төгсгөлийн төхөөрөмж	FDF 144 core	ш	10	1,0	10,0	-"
4	Сувагчлалд татах шилэн кабель	PO-DUCT-144 core fiber optic	км	8,0	1,38	11,04	-"
5	Сувагчлалд татах шилэн кабель	fiber optic DUCT-128 core	км	18,0	1,07	19,26	-"
6	Сувагчлалд татах шилэн кабель	fiber optic DUCT-24 core	км	10,0	0,53	5,3	-"
7	Холбооны т/б том худаг	M-1	ш	20	17,54	350,8	-"
8	Холбооны т/б дунд ба бага худаг	L5T,	ш	100	6,10	610,0	-"
9	Пластмассан яндан хоолой /гол сувагчлалын (6+0)/	PVC D=110мм	км	20,0	13,00	262,2	-"
10	Пластмассан яндан хоолой /салбар сувагчлалын (4+0)/	PVC D=63мм	км	30,0	6,10	183,0	-"

11	Утасгүй интернэтийн гол төхөөрөмж WI-FI,	360° 1ш антенна 300м- т цацах 3 тийш харах	ком	1	3,0	3,0	Төлөвлөлтийн хугацаанд
12	Дагалдах төхөөрөмжүүд		ш	1	2,0	2,0	Төлөвлөлтийн хугацаанд
13	Интернэтийн үйлчилгээний төв	20 PC бүхий байртай /30м²/	м²	1	2,0	6,0	Төлөвлөлтийн хугацаанд
14	КаТВ /MMDS/ станц	R=30км радиус	ком	3	6,0	18,0	-"
15	Богоно догионы FM радио станц		ком	3	1,5	4,5	-"
16	IPTV 3-лсан үйлчилгээний төхөөрөмж	24 core fiber optic, FDF-24 core төгсгөлийн т/төх	ком	10	3,0	30,0	Төлөвлөлтийн хугацаанд
17	Шуудан холбооны салбар	1000 хүнд үйлчлэх хүчин чадалтай	м²	3	6,0	18,0	Эхний ээлж
18	Гамшгийн үеийн Зарлан мэдээллийн системийн удирдлагын байранд тоноглох төхөөрөмж		ком	1	7,5	7,5	Одоо байгаа ОБАлбаны байранд удирдлагын төхөөрөмжи йг
19	Сервер		ком	1	10,0	10,0	төлөвлөв. /Нийт 567,5 сая төг/
20	Дуут дохиоллын цамхаг	H=8м	ш	8	50,0	400,0	
21	Дуут дохиоллын цамхаг	H=3м	ш	5	30,0	150,0	
	Дүн					2,125,4	

Тайлбар:

Мэдээлэл, харилцаа холбооны хангамжийн хөрөнгө оруулалтыг тооцохдоо уг салбарын хурдацтай хөгжлийг харгалзаж, Төрийн өмчит компаний мэдэлд байдаг мэдээлэл холбооны суурь сүлжээний тоног төхөөрөмжид шаардлагатай 1,494,4 тэрбум төгрөг, гамшгийн үеийн зарлан мэдээлэх системийн тоног төхөөрөмжид 567,5 сая төгрөг, бүгд 2,061,9 төгрөгийг улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар шийдвэрлэхээр тооцсон ба энэ нь нийт хөрөнгө оруулалтын 95 гаруй хувь бөгөөд эхний ээлжинд хангахаар, харилцаа холбооны зах зээл нь өрсөлдөөнт хэлбэрт шилжиж либеральчлагдсан учир хувийн хэвшлийн байгууллага, аж ахуйн нэгжүүдийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих замаар 63,5 сая төгрөг буюу нийт хөрөнгө оруулалтын 5 орчим хувийг төлөвлөлтийн хугацаанд хэрэгжүүлэхээр тус тус тооцож төлөвлөв.

01 ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ М1:15 000 / Мэдээлэл холбооны төлөвлөлт/

5.5 Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний төлөвлөлт

Дархан хот нь Хараа голын баруун эрэгт Бурхантын хөндийд орших бөгөөд хот төлөвлөлт барилгажуулалтын нөхцлөөрөө нилээд төвөгтэй хүнд нөхцөлд байдаг. Учир нь хөрс нь элсэрхэг суулттайн зэрэгцээ хур тунадас элбэгтэй үед Хараа голын болон эргэн тойрны уулнаас буух уруйн усанд автагдаж байдаг. Дархан хотод үерээс хамгаалах суваг, далан нилээд баригдсан боловч ашиглалтын нөхцөл туйлын хангалтгүйн улмаас элс шороо, ахуйн хогонд дарагдсан байгаа учраас хотыг үерээс найдвартай хамгаалах боломжгүй шахам болсон байна. Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөний архитектур төлөвлөлтийн шийдлийг харгалзан инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний барилга байгууламжийг дараах байдлаар төлөвлөв. Үүнд:

1. Уруйн үерээс хамгаалах
2. Зам талбайн борооны усыг зайлуулах
3. Хөрсний уснаас хамгаалах
4. Хараа голын усны нөөцийг нэмэгдүүлэх үерээс хамгаалах
5. Газрын эвдрэлийг багасгах, цөлжилтөөс хамгаалах

Дархан хотыг үерээс хамгаалалах зорилгоор баригдсан одоо байгаа үерийн хамгаалалтын сувгуудыг байгаа трассаар нь нилээд шинэчлэн засварлах мөн шинээр барих шаардлагатайг харгалзан төлөвлөлтийг хийв. Үүнд:

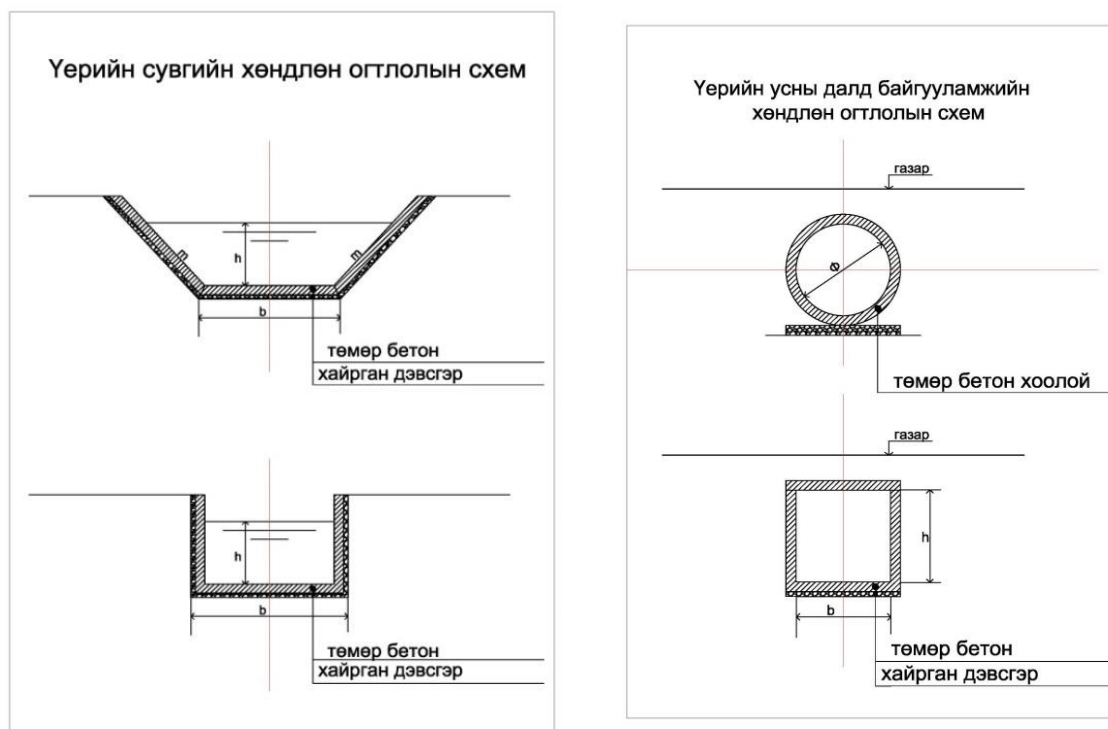
1. **а./** Уруйн үерээс хамгаалахын тулд одоо байгаа бүх сувгуудыг элс шороо ахуйн хогноос цэвэрлэх
- б./** Үерийн усаар ирэх хагшаасыг тогтоох зориулалтаар жалганд баригдсан С-1, С-2 сувгийн эхэнд барьсан хагшаас тогтоох даланг шинэчлэж засварлах, С-1 сувгийн эхний 150 м-ийг элснээс цэвэрлэх
- в./** С-2 сувгийг төмөр замаас цааш 1,0 км үргэлжлүүлэн шинээр татах
- г./** С-3 суваг болон түүний эхэнд барьсан хагшаас тогтоох даланг бүрмөсөн шинэчлэж барих
- д./** Уулын энгэрээс татсан С-4 сувгийг одоо байгаа трассаар нь шинэчлэж татах
- е./** Шинэ Дарханы хойт болон зүүн талаар барьсан С-5 сувгийг зүүн хэсэгт нь 3,0 км шинэчлэж татах
- ё./** 2011 онд барьсан 11 м өндөр одоо байгаа хагшаас тогтоох далан шинэчлэж барих
- ж./** Далангийн доод хашицаас доошоо С-8 сувгийг шинээр татаж С-6 сувагтай холбож барих
- з./** Хараа голын үерээс хамгаалах зорилгоор автомашины одоо байгаа шороон замыг үерийн хамгаалалтын далан болгох, урт нь 5,6 км

. **Үйлдвэрийн районд**

ж./ Үйлдвэрийн районы ар талаар С-9 сувгийг татахаар төлөвлөв. Энэ сувагт дээрээс ирэх жалгын усыг нийлүүлнэ.

з./ Үйлдвэрийн районы зүүн талаар өндөрлөгөөс буух усыг төлөвлөлтийн автозамын далангаар хаахаас өөр боломжгүй болсон байна.

Унах тунадаснаас хамааруулан 1%-ийн хангамжтай үерийн усны хамгийн их зарцуулгыг тодорхойлж түүнээс хамааруулан сувгийн / ил, далд / хэмжээ хийцийг ажлын зургийн шатанд тогтооно. Суваг автозамтай огтлолцох тохиолдолд 1000 мм –ээс багагүй голчтой хоолой тавих эсвэл гүүр гарц хийж сувгийн усыг гаргана. Суваг хөл хөдөлгөөн ихтэй газраар татагдвал түүнийг далд хийх нь тохиромжтой ба ил суваг татах нөхцөлд 50 – 100 м-т явган гүүр / ялангуяа гэр хорооллын хэсэгт / хийх хэрэгтэй. Сувгийг бетон төмөрбетоноор доторлож олон жилийн эдэлгээг даахуйц бат бэх өнгө үзэмжтэй барьж ашиглах хэрэгтэй юм. Үер бүрийн дараа сувагт хуримтлагдах элс шороог цэвэрлэж засвар үйлчилгээ хийж байх ёстой. Сувгийн хөндлөн огтлолын байж болох ил далд хийцийн схемийг дор үзүүлэв.

2.3ам талбайн борооны усыг зайлуулах

Гадаргуун усыг зайлуулах сүлжээг зөв сонгож хийснээр нийт хот, хорооллын бүх төрлийн шугам сүлжээ барилга байгууламжийг барих, ашиглахад таатай нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Хоромхон хугацааны усархаг борооны улмаас Дархан хотын төвийн гудамж талбайд ус шалбааг тогтож зорчих нөхцлийг хүндрүүлэхээс гадна хур тундасны усанд зам талбай угаагдан эвдэрч байдаг. Сүүлийн жилүүдэд тус хотод шинээр автозам барьж замын асуудлаа шийдсэн гэж байгаа боловч замын ус зайлуулах байгууламжгүй барьсан нь өрөөсгөл ажил болжээ. Учир нь замыг эвдэж буй гол хүчин зүйл нь хур тунадасны ус юм. Хотын төв хэсгийн талбайд унах бороо цасны ус нь өндөржилтийн төлөвлөлтөөр зам руугаа

орж тэндээс замын ус зайлуулах сүлжээгээр зайлуулагдаж байхаар хот төлөвлөлтөнд тусгадаг. Замыг ус зайлуулах байгууламжгүй барьсан учраас ус зайлуулах сүлжээ барихын тулд барьсан шинэ замаа ямар нэг байдлаар эвдэх нөхцөл бүрдэж байна. Одоогоор манай томоохон хотуудад ашиглагдаж буй замын ус зайлуулах далд сүлжээний сараалжит худаг ахуйн хог, элс шороогоор дүүрч, улмаар хоолой ч битүүрэх тохиолдол гарч, ашиглалтын нөхцөлийг нилээд хүндрүүлж байдаг юм. Иймээс замын ус зайлуулах ил сүлжээг төлөвлөв. Төвийн хэмжээнд төлөвлөж буй замуудад ойролцоогоор 11,3 км сүлжээг төлөвлөж шугамын схемийг дор харуулав.

Дархан хотыг үерээс хамгаалах зорилготой баригдсан далан сувгийн тодорхойлолт

Далан сувгийн тодорхойлолт	Сувгийн урт
Одоо байгаа үерийн суваг	22,6
Үерийн хамгаалалтын далан	18,0
Борооны усны суваг	11,3
Шинэчлэн засах суваг	7,4
Шинээр барих үерийн суваг	8,8
Нийт	68,1

Замын ус зайлуулах сүлжээний тэвшийг явган хүний зам дор байрлуулж, усыг замын хашлаганд гаргасан нүхээр тэвш рүү

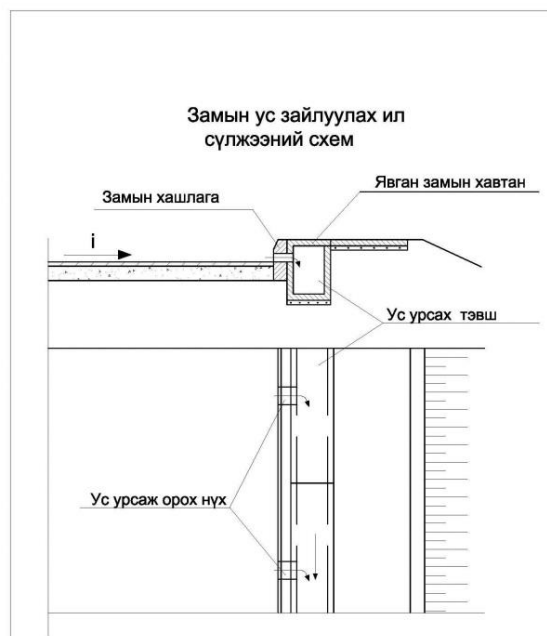
урсгаж, тэвшийг дээрээс нь хавтангаар таглаж явган зам болгоно.Тэвшинд элс шороо хуримтлагдах нөхцөлд хавтанг авч цэвэрлэх бөгөөд тээврийн хөдөлгөөнд саад учруулахгүй мөн замыг эвдэхгүй байхаас гадна ашиглалтын нөхцөл сайжирна. Харин үерийн усаар ирэх элс шороог тухай бүр тогтмол цэвэрлэж байх шаардлагатай.

Унах тундаснаас хамааруулан тэвш, ус орох нүхний байрлал, хийц хэмжээ, худгийн байрлал зэргийг ажлын зургийн шатанд нарийвчлан тодорхойлно. Цаашид хотод шинэ хороолол барих, шинэчлэн өөрчилж, барилгажуулах бүхий л ажлыг хийж гүйцэтгэхдээ автозам, зам талбайн ус зайлуулах сүлжээг үргэлжлүүлэн барьж, цогцоор шийдвэрлэж байх хэрэгтэй юм.

Замын ус зайлуулах сүлжээний шугам олон газарт автозамтай огтлолцох бөгөөд энэ нөхцөлд зам доогуур 1000 мм-ээс багагүй голчтой хоолой байрлуулж усыг гаргах хэрэгтэй. Инженерийн тооцоогүй бага голчтой хоолой тавьсанаас бөглөрч ус зам дээгүүр хальж зохиомол үер үүсгэж болзошгүй болно.

3.Хөрсний уснаас хамгаалах

Газрын гадаргууд унах хур тундасны хэмжээнээс шалтгаалан хөрсний усны түвшин байнга буюу үе үе өөрчлөгдөж байдаг. Гэр хорооллын хэсэгт хөрсний усны түвшин дээшлэж халиа тошин үүсгэдэг ба түүнийг зайлуулах байгууламж байхгүй. Хуучин Дарханы гэр хорооллын хэсгээр хөрсний ны түвшин өндөр байдаг. Иймээс нарийвчилсан судалгаа хийж

хийх шаардлагатай бөгөөд цаашид газар дорхи уснаас хамгаалах мөн түүнийг ашиглахын тулд:

- Хөрсний устай газруудад геологи гидрогеологийн нарийвчилсан судалгаа хийж хөрсний усны тархалт, нийт нөөц түүнээс ашиглаж болох хэмжээг тогтоох
- Судалгааг үндэслэж газар дорхи усны хэмжээ гүн түвшнийг тодорхойлсны дараа түүнийг зайлуулах шүүрүүлийн /дренаж/ байгууламжийн төрөл, /босоо, хэвтээ/ хийцийг тогтоож ажлын зураг боловсруулж барьж байгуулах
- Газар дорхи усыг ашиглаж цөөрөм, усан оргилуур барих мөн ногоон байгууламжийг услах боломжийг судлах
- Газар дорхи усны нөөцийг хамгаалах, ашиглалтыг сайжруулах бохирдуулахгүй байхад анхаарах

4. Хараа голын усны нөөцийг аривжуулах, үерээс хамгаалах

Хараа голын усны нөөцийг нэмэгдүүлэхийн тулд голын ойролцоох элс хайрганы карьеруудыг хаах голын усыг ямар ч тооцоогүй авч ашиглахгүй байх их хэмжээгээр бохирдуулахгүй байх зэрэг арга хэмжээг яаралтая авах хэрэгтэй. Сүүлийн үеийн уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр гол ус хатаж ширгэх, шургаж алга болох үзэгдэл ихэссэн. Иймд олон талын нарийвчилсан хайгуул судалгааны үндсэн дээр гол дээр усан сан, цөөрөм барьж ашиглах бүрэн боломжтой юм.

Хот орчмын гадаргуун болон газрын дорхи усны нөөцийг аривжуулахын тулд голын хөндий татмын хэсгийг суурьшлаас чөлөөлж мод бут сөөг ихээр тарих, голын татмын хэсгээс элс хайрга авах болон аливаа үйлдвэрлэл явуулахыг хатуу хориглох, голд хамгаалалтын бүс тогтоох арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй байна. Дархан хот түүний ойр орчим нь мэдэгдэхүйц элсжиж байгаа учраас цөлжилтөөс хамгаалж элсэрхэг газарт ургадаг шаваг, бударгана зэрэг бутлаг ургамлуудыг тарьж хөрсийг нь бэхжүүлэхэд анхаарах хэрэгтэй.

Гол горхины урт, булаг шандны ундрага, болон нуур цөөрмийн ил гадаргын талбайнаас хамааруулан ус хамгаалах болон хориглох бүсийн өргөнийг дараах хүснэгтээс авна.

Гол горхины хамгаалах болон хориглох бүс

Гол горхины урт, км	Хамгаалах бүсийн өргөн, голын захаас, м	Хориглох бүс, голын захаас, м
< 24	50	25
24-49	100	50
50-100	200	100
> 101	300	150

Булаг шандны хамгаалах, хориглох бүс

Ундарга, л/сек	Хязгаарлах бүс, м	Хориглох бүс, м
< 1 хүртэл	150	50
1-3	175	75
> 3	200	100

Нуур цөөрмийн хамгаалах, хориглох бүс

Нуур цөөрмийн ил гадаргын талбай, км ²	Хамгаалах бүсийн өргөн, голын захаас, м	Хориглох бүс / м /
< 1	150	50
1-25	200	100
> 25	500	250

Жижиг гол горхийн хориглох болон хамгаалах бүсийг тогтоож мөрдөхийн зэрэгцээ голуудын усны нөөцийг аривжуулах, хамгаалахын тулд дараах арга хэмжээг авах шаардлагатай.

- Голын сав газрын хэмжээнд байгаа цутгал жижиг горхи, булаг шанд, үерийн суваг, үерийн ус урсдаг жалга сайрын усыг голд нийлүүлэх
- Жижиг голуудын татмыг суурьшилаас чөлөөлөх
- Уруйн ус буудаг нүцгэн уул толгодын энгэр налуу газраар мод бут сөөг тарьж ойжуулах
- Голын усыг бохирдлоос хамгаалахын тулд ус хамгаалах бүсийн хэмжээнд аж ахуйн ямар нэгэн үйл ажиллагаа явуулахыг бүрмөсөн хориглох
- Голын татмын хэсэгт зөвшөөрөлгүй худаг гаргуулахгүй байх мөн голын усны бохирдлын байдал зэрэгт дүн шинжилгээ хийх.

Мод бут сөөг тарьж ойжуулснаар салхины хурдыг бууруулж ууршилтыг багасгах ба хөрсийг бэхжүүлж хур тунадасны усыг тогтоон барьж хөрсний усны нөөцийг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

5. Газрын эвдрэлээс хамгаалах, цөлжилтийг сааруулах

Дархан хот түүний орчинд ургамлын бүрхэвч сийрэгжиж хүн малын хөлөөр болон хур тунадас салхины үйлчлэлийн нөлөөгөөр газрын хөрс ихээр эвдэрч, элэгдэж зарим газарт элсжиж цөлжих хандлага эрчимжиж байна. Хотын төв хэсэгт ургамлын нөмрөг бараг байхгүй болсон тул хүчтэй салхи шуурганы улмаас шороо тоос ихээр дэгдэж агаар орчныг бохирдуулах нэг эх үүсвэр болж байна. Хур тунадас элбэгтэй үед хонхор хотгор газраар ус тогтож шавар шавхай үүсгэн зорчих нөхцлийг хүндрүүлэх ба тэр нь аажмаар ууршиж наанги шороо нь салхиар хийсэж утааны зэрэгцээ хотын агаар орчныг бохирдуулж байдаг.

Газрын доройтол цөлжилт нь сүүлийн жилүүдийн уур амьсгалын дулааралтай холбоотой боловч хүний аж ахуйн үйл ажиллагааны зүй бус нөлөө зонхилох хувийг эзэлж байна. Газрын хөрс эвдэрч ургамлын нөмрөггүй болсоноос уулнаас буух усыг идэвхижүүлж газрын угаагдал эвдрэлийг ихэсгэдэг. Мөн хот орчимд гаргасан олон салаа шороон зам газрыг маш их доройтуулж байна.

Хур тундас ихтэй үед уулнаас буух уснаас хамгаалахын тулд гидротехникийн болон биологийн цогцолбор арга хэмжээг хэрэгжүүлж болно. Үүнд:

- Одоо байгаа зүлэг модыг маш сайн хамгаалах;
- Уул толгодын энгэр хажууг дагуулж өөр өөр төвшинд тэгш талбай засах;
- Үер буух ус хагалбарын талбайн хэмжээнд мод бут сөөг ихээр тарих;

- Уруй буух гольдрилыг цэвэрлэх, шулуутгах, бэхлэх;
- Уруйн усыг чиглүүлж залах далан барих
- Хаа сайгүй гаргасан шороон замуудыг цэгцлэх

Мөн хотыг хүрээлэн орших уул толгод хүн малын хөлөөр ургамлын бүрхэвч нь доройтсон энгэр хажуу газрыг зайлшгүй ойжуулах шаардлагатай юм.

Дээр дурдсан цогцолбор арга хэмжээг хэрэгжүүлсний үр дүнд усны урсах хурд хүч буурч, энгэр газрын угаагдал эвдрэл багасч, уруйн үерийн эвдлэх үйлчлэлийг ихээхэн сааруулдаг болно. Мөн хур тундасны ус болон салхины үйлчлэлээр эвдэрч буй гуу жалгын эрэг ёроолыг чулуу, чулуутай бетон, бетон зэрэг материалаар бэхлэж бут сөөг тарих хэрэгтэй юм. Мод бут сөөг тарьж ойжуулсанаар салхины хурдыг бууруулж ууршилтыг багасгах ба хур тунадасны усыг тогтоон барьж хөрсийг бэхжүүлж чийг хангамжийг нь сайжруулна.

Элсний нүүлт цөлжилтөөс хамгаалж элсжиж буй газарт элсэрхэг газарт ургадаг шаваг, бударгана, харгана болон бутлаг ургамлуудыг ихээр тарьж цөлжилтийн эрчмийг бууруулах хэрэгтэй. Цаашид дэлхийн дулаарлын нөлөөгөөр хүчтэй шороон шуургын тоо, давтамж улам ихсэх хандлагатай байгаа учраас газрын доройтол цөлжилт улам нэмэгдэнэ. Иймээс хот орчимд салхины зонхилох чиглэлийг хааж 20-30 м өргөн хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах нь салхины хурдыг сааруулж ууршилтыг багасгах ба бороо цасны усыг удаан хугацаанд тогтоон барьж хөрсний усны нөөцийг нэмэгдүүлэх нөхцлийг бүрдүүлнэ.

Цаашилбал цөлжилт газрын доройтолд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн судалгаа хийж түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг төлөвлөж улмаар хэрэгжүүлэхэд анхаарч ажиллах нь чухал юм. **Цөлжилтөөс хамгаалах, газрын эвдрэлийг багасгах, газрын хөрсийг бэхжүүлж чийг хангамжийг сайжруулах цорын ганц арга бол ойжуулах, ойн зурвас байгуулах ажил** гэдгийг анхаарах хэрэгтэй.

Тус хотын хэмжээнд ашиглагдаж буй усан сан, боомт, үерийн усны болон усалгааны сувгуудын хийц, ашиглалтын байдал нь туйлын хангалтгүй байна. Цаашид инженерийн бэлтгэл арга хэмжээнд төлөвлөгдсөн байгууламжуудыг зураг төслийн дагуу чанартай барих мөн үерийн хамгаалалтын байгууламж, зам талбайн ус зайлуулах сүлжээ, тэдгээрийн засвар үйлчилгээ ашиглалтыг хариуцсан мэргэжлийн инженер техникийн боловсон хүчин мэргэшсэн ажилчдаар хангагдсан алба байгуулах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Энэхүү алба нь үерийн хамгаалалтын аливаа байгууламжийг засах, сэлбэх шинэчлэхэд шаардагдах машин механизм тоног төхөөрөмжтэй байхын зэрэгцээ хур бороо үерийн дараа байгууламжийг хагшааснаас цэвэрлэдэг, ажиллах нөхцөлд нь тогтмол хяналт тавьдаг байх ёстой.

Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний барилга байгууламжийг зөвхөн хөрөнгө мөнгөний хямд төсрийг гол болголтгүй нарийвчилсан хайгуул судалгаа, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй зураг төслийн дагуу хотын архитектур төлөвлөлттэй уялдуулан зуугаад жилийн эдэлгээг даахуйцаар бат бэх, өнгө үзэмжтэй барих хэрэгтэй. Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний төлөвлөлтийг хэрэгжүүлэхэд ойролцоогоор тэрбум төгрөг шаардагдах учир үүнийг жил бүрийн төсөвт тодорхой хэмжээгээр тусгах, мөн

гадаадаас зээл тусламж хандив авах зэргээр бүхий л боломжийг ашиглан санхүүжүүлэх шаардлагатай болно.

Усны менежмент: Хараа голын усны нөөцийг хот байгуулалтын төлөвлөлтөнд ашиглах боломж.

Дархан хотын усны эх үүсвэр, усны нөөц нь Хараа гол юм. Хараа гол нь Дархан хотын нутаг дэвсгэрээркм урсан өнгөрдөг.

Ерөнхий төлөвлөгөөний инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний үндсэн зорилго нь Хараа голын усны нөөц, голын ай сав газрыг экологийн хувьд бохирдуулахгүй байх, сайн чанарын ундны усны хангалттай хэмжээний нөөцийг тооцоолж хамгаалж нэмэгдүүлэх, гүний усны нөөцийг бохирдолгүй байлгах, үйлдвэрлэлийн аюултай бохирдлоос хамгаалах, үер болон ган гачгийн аюулын хор нөлөөг бууруулах асуудлууд юм.

- Хараа голын болон Зулзагын гол дагуу хотын иргэдийн амралт зугаалгын бүс бий болгон голын сав газрыг зохистой хэлбэрээр ашиглах, хөгжүүлэх,
- Тогтвортой усны хангамж, хотын усны хангамжийн зохистой хэрэглээг бий болгох зорилгоор хот орчмын Хараа голын ёроолоос элс, хайрга, шороо олборлох, ашиглах болсон тохиолдолд Байгаль орчныг хамгаалах байгууллагаас зөвшөөрөл, лицензи авах асуудлыг хориглох,
- Усны эх үүсвэрийн усны нөөцийн хамгаалалтын бүсийн зэрэглэлийг тогтоох, / I, II бүс г.м /
- Хараа голын эрэг дагуу Дархан хотод хамаарах хэсэгт хотын ард иргэдэд зориулагдсан дараахи байгууламжуудыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан тул эдгээр арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй Үүнд:
 1. Хараа голын эргийн тохируулгыг хийг үер усны хамгаалалт, далан сувгийг байгуулах,
 2. Хараа голын урсгалын салаа гол байгуулж усны нөөцийг тэнцвэржүүлэх, тогтмол хэсгийн гүний усны зохистой түвшинг хангах бодлогыг хэрэгжүүлэх,
 3. Хараа голын зүүн, баруун хэсэгт гольдролын дагуу хөл бөмбөг, гар бөмбөг, теннис тоглох талбай, гольфын талбай байгуулах,
 4. Иргэдийн бие бялдрыг чийрэгжүүлэхэд шаардлагатай байгууламж бүхий цэцэрлэгжүүлэн тохижуулсан ногоон орон зайг бий болгох,
 5. Усан оргилуур, усан сан, нуур цөөрөм, наран шарлагын талбай барьж байгуулах,
 6. Загас барих, загсан спортод зохиулсан тусгай тохижуулсан нуур цөөрөм байгуулах,
 7. Байгаль орчинтой танилцах сургалтын танхим, экологи байгаль орчин хариуцсан мэргэжилтэн бүхий сургалтын танхимын байгууламж бүхий төвийг байгуулж ажиллуулах,
 8. Явган аялал, унадаг дугуйн зам, талбай, авиа моделийн зохион бүтээх клуб, онгоц нисгэх талбайг хүүхэд залууст зориулан байгуулах,
 9. Авто зогсоол, дугуйн зогсоол, моторт дугуйн зогсоол, зам талбайн дизайныг гэрэлтүүлгийн хамт төлөвлөж, нийтийн бие засах газрыг байгуулах,
 10. Цэцгийн мандал, цэцэрлэгт гудамж, сүүдрэвч, явган сандал, хогийн сав зэрэг орчин үеийн өнгө үзэмж, хэлбэр дүр бүхий архитектурын байгууламжуудыг барьж байгуулах хэрэгтэй.

Хараа голын дагуу гидротехникийн арга хэмжээ, тохижилтын инженерийн арга хэмжээг тодорхойлсон Техник эдийн засгийн үндэслэл боловсруулан хэрэгжүүлбэл зохино.

5.6 Өндөржилт, улаан шугамын төлөвлөлт

Өндөржилт: Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөний байр зүйн зураглалыг 2014 оны 9-р сард "Жи-Ди-Эс" ХХК-д М1:1000, М1:5000 масштабтай, 1.0 метрийн үеийн өндөртэй солбицлын UTM /WGS-84 / системд, өндрийг Балтын тэнгисийн системд хийж гүйцэтгэсэн байна. Тус байр зүйн зураглалд тодотгол хийж ерөнхий төлөвлөгөөний өндөржилт төлөвлөлтөнд суурь зураг болгон ашиглаж бодсон.

Дархан хотын нутаг дэвсгэрийн газрын гадаргууд өндөржилтөөр үнэлгээ өгөхөд нийт талбай нь далайн түвшинээс дээш 670-790 метрийн өндөрт өргөгдсөн байна. Иймээс хот байгуулалтын үнэлгээгээр нэн тохиромжтой гэсэн ангилалд орж байна. Шинэ Дархан хотын газрын гадаргуугийн хэвгий нь Зүүн хойт уулын энгэр гадаргаараа 0,1-0,15 хувийн налуутай байгаа нь барилга байгууламж барихад тохиромжтой.

Хотын төвийн хэсгийн барилгажсан талбай, гэр хороолол нь 0,004-0,06 хувийн налуутай байгаа нь барилга байгууламж барихад нэн тохиромжтой гэсэн шатлалд багтаж байна. Шинэ Дарханы газрын гадаргуугийн хэвгий нь зүүнээс баруун уулын энгэр талруугаа 0,11-0,16 хувийн, барилгажсан хэсгээрээ 0,013-0,050 хувийн налуутай байгаа нь барилга байгууламж төлөвлөхөд тохиромжтой гэсэн шатлалд орж байгаа юм.

Гидрогеологийн хайгуул судалгаагаар Хараа голын сав газарт "Өмнөд" болон "Умард" үйлдвэрийн районы 695,5-675,0м түвшингийн хооронд нутаг дэвсгэр нь Хараа голын усны түвшин 1% өргөгдсөн тохиолдолд усны үерт автах эрсдэлтэйг тогтоосон байдаг. Хараа голын хэсэгт орших барилга байгууламжийг усны үерээс хамгаалах далан сувгийг барьж байгуулах шаардлагатайг тооцоолон Умард үйлдвэрийн районы хэсэгт Барилгын материалын үйлдвэрлэлийн бааз, мах комбинат, нефтийн бүтээгдэхүүн хадгалах агуулах, барилгын усан карьерын төмөр замын дагуу байрласан хэсэгт Хар ус голын үерийн хамгаалалтын далан барьж бэхжүүлэх үйлдвэрийн "Өмнөд" районд Улаанбаатар – Сүхбаатар чиглэлийн төмөр замтай зэрэгцээ тавигдсан ус зайлуулах шугамын дагуу үерийн хамгаалалтын суваг шуудуу татаж үйлдвэрийн "Өмнөд" районы үерийн усны хамгаалалтыг барьж байгуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөнд заасан байна. "Хараа" голын дагуу нутаг дэвсгэрийн хөрсний усны түвшинг доошлуулах, зарим хэсэгт хөрс нэмж өндөрлөх инженерийн бэлтгэл арга хэмжээнүүд ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан байна.

Ерөнхий төлөвлөгөөнд шинээр төлөвлөсөн авто замын тэнхлэгийн огтлолцсон цэгүүдийн өндрийг интерполяцын аргаар тооцож замын өндөржилтийг одоо байгаа хатуу хучилттай замын өндөртэй уялдуулан төлөвлөж 0.00-0.95 метр хүртэл асгаас хийж, 0,001-0,060 промиллийн налуутай байхаар бодсон. Бороо хуртай үед гадаргуугийн урсац түр ихсэж хатуу хучилттай замаар урсаххаас гадна газрын хөрсөнд шингэнэ.

Төлөвлөлтөнд гудамж замын налуугийн дээд хэмжээ 0,060 промиллийн налуутай байгаа нь Монгол улсад мөрдөгдөж байгаа "Хот тосгоны төлөвлөлт барилгажилтын норм ба дүрэм" БНБД 30-01-04-ын 6-р бүлэг Хот тосгоны гудамж, замын сүлжээний төлөвлөлтөнд

заагдсан норматив хэмжээнд байгаа нь норм, дүрмийг хэрэгжүүлэх үндэслэл болж байна.

Барилгажсан хэсгээс гадагш суурьшсан бүсэд барилга байгууламж барихдаа газрын хэвгийгээс хамааруулан барилгын суурийн хэмжээг сонгох, барилгын суурийн өндрийг авто замын тэнхлэгийн улаан шугамын өндрөөс ямагт өндөр байхаар төлөвлөх нь зүйтэй .

Ерөнхий төлөвлөгөөнд шинээр тусгагдсан авто зам барилгуудын өндрийн холболтыг хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний шатанд зай хэмжээний зургийн дагуу нивелирийн ii ба iii ангийн хэмжилтээр өндрийн холболт хийгдсэн, улсын сүлжээний цэг /1942 оны Пулков /, UTM /WGS-84 / системд хийгдсэн цэгүүдийг ашиглан Монгол Улсын засгийн газрын 2009 оны 01 дүгээр сарын 28-ны 25 дугаар тогтоолоор баталсан Балтийн тэнгэсийн өндрийн системд хэмжилт хийх шаардлагатай. (Өндөржилтийн зургаас үзнэ үү)

Ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу авто замын тэнхлэгт өндөр дамжуулах хэмжилт хийхдээ "Барилгын геодезийн ажил" БНБД 11-08-06-ын 3,16,5-д заагдсан/ инженерийн шугам сүлжээний тэнхлэгийн дагуу 0,5 км тутамд өндрийн репер байгуулахыг онцгой анхаарах шаардлагатай.

Өндөржилтийн зургийг тухайн хотын нутаг дэвсгэрт хийгдсэн байр зүйн тоон зураг ашигласан учир газар дээр нь хэмжилт хийхэд тэнхлэгийн огтлолцол дээр гадаргуугийн өндөртэй тохироогүй тохиолдолд хэмжилтээр гарсан бодит өндөрт нийцүүлэн төслийн өндрийг өөрчлөх боломжтой юм.

Улаан шугам: Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөөний байр зүйн зураглалыг 2014 оны 9-р сард "Жи-Ди-Эс " ХХК-д М1:1000, М1:5000 масштабтай, 1.0 метрийн үеийн өндөртэй солбицлын UTM /WGS-84 / системд, өндрийг Балтын тэнгэсийн системд хийж гүйцэтгэсэн байна. Тус байр зүйн зураглалд тодотгол хийгдсэн ерөнхий төлөвлөгөөний авто замын тэнхлэгийн улаан шугамын бодолтонд суурь зураг болгон ашигласан. Үүнд:

Авто замын тэнхлэгийн улаан шугамыг зурагт шинээр төлөвлөж байгаа авто замуудын тэнхлэгийн огтлолцсон цэгүүдийн координатыг олж тэдгээрийн хоорондын зай, зүглэлийн өнцгийг тодорхойлов.

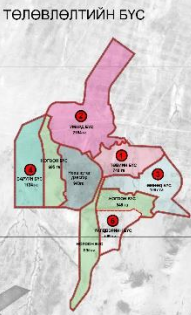
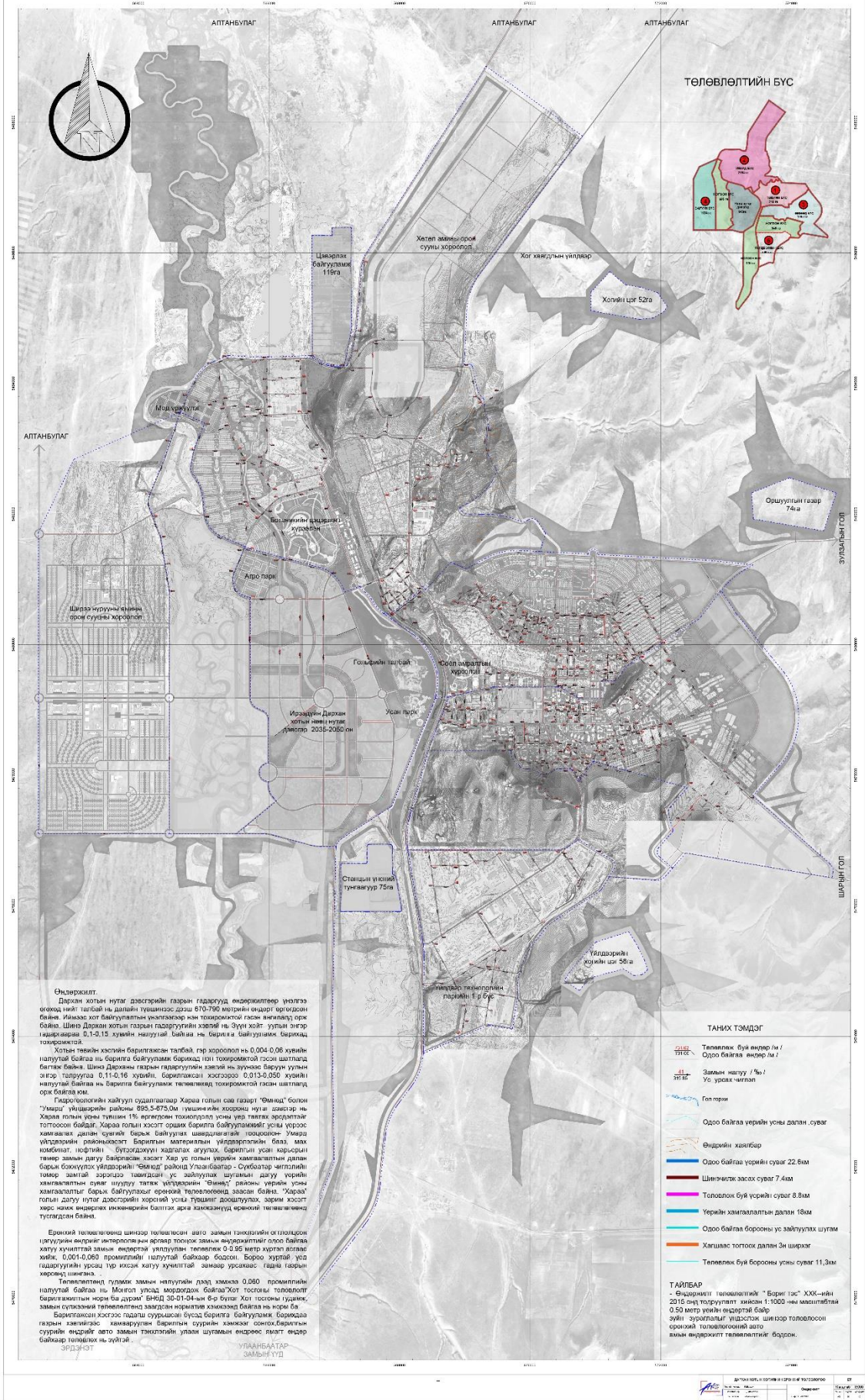
Мөн авто замуудын тойруу 18 хэсэгт эргэлтийн элементүүд болох эргэлтийн өнцөг (α), радиус (R), тангенс (T), домер (D), биссектрис (Б), кривой (K)-уудыг бодож тооцоолсон болно. (авто замын улаан шугамын зургаас үзнэ үү)

Гол замын зорчих хэсгийн уулзварын эргэлтийн радусын доод хэмжээг "Хот тосгоны төлөвлөлт баригажилтын норм ба дүрэм" БНБД 30-01-40-ийн 6 дугаар бүлгийн 6.22 заалтад зааснаар I-II зэргийн гудамж, замд 15 м, хороолол доторхи замд 8 м байхаар тооцооллоо.

Авто замын тэнхлэгийн улаан шугамыг газар дээр нь байгуулахдаа геодезийн сүлжээний байнгын цэг тэмдэгтүүдээс холболт хийж өгөгдсөн координат, зүглэлийн өнцөг, холын зайгаар хийж гүйцэтгэнэ.

Ерөнхий төлөвлөгөөний хорооллын улаан шугамыг гудамж замын хөндлөн огтлолоор газар дээр нь байгуулна.

01 ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ М1:15 000 /Өндөржилт/

Өндөржилт.
 Дархан хотын нутаг дэвсгэрийн газрын гадаргууд өндөржилтөөр үнэлгээ өгөгдөдөг нийт талбай нь дотоод тусгаарлагдсан дотроо 870-190 мянган гектар өргөгдсөн байна. Иймээс хот байгуулалтын үнэлгээгээр нэн тохиромжтой гэж үнэлэгдэж орж байна. Шинэ Дархан хотын газрын гадаргуугийн хэвлий нь Зүүн хойт-уулын энгэр талдараар 0,1-0,15 хувийн налуутай байгаа нь барилга байгууламж барихад тохиромжтой.

Хотын төвийн эсгийг барилгажсан талбай, гэр хороолол нь 0,004-0,06 хувийг гадаргууг байгаа нь барилга байгууламж барихад нэн тохиромжтой гэсэн шалтгаан дагтай байна. Шинэ Дархан хотын гадаргуугийн хэвлий нь зүүрхэс бүрхүү уулын энгэр талруугаа 0,11-0,16 хувийн, барилгажсан хэсгээрээ 0,013-0,030 хувийн налуутай байгаа нь барилга байгууламж төлөвлөхөд тохиромжтой гэсэн шалтгаанд орж байгаа юм.

Гидрогеологийн хайгуул судалгаагаар Харца голын сав газарт "Өмнөд" болон "Умард" үндэсний районь 895,5-875,0м түвшнийн хооронд нутаг дэвсгэр нь Умард голын усны түвшин 1% өргөрөгөн тохиромжтой усны үед тавиах зардалтай тогтоосон байдаг. Харца голын хэсэгт орших барилга байгууламжийг усны үерээс хамгаалах даань сүлжийг бэрх байгуулах шаардлагагүй, тохиромжтой Умард үндэсний районь хэсэгт Барилгын материалын үйлдвэрийн байр, хаях нойрмалт, нэртнийг бүтээгдэхүүн хадгалах агуулах, барилгын усан харьцангуй тавар замын дагуу байрлалын хэсэгт Хар ус голын үерийн хамгаалалтын даань барин Сохуулга үйлдвэрийн "Совиат" районд Улаанбаатар - Сүхбаатар чиглэлийн тавар замыг зориулан тавигдсан ус зайлуулах шугамын дагуу үерийн хамгаалалтын сувгаг тусуула татаж үйлдвэрийн "Өмнөд" районь үерийн усны хамгаалалтыг барин байгуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөнд хамааруулах. "Харца" голын дагуу нутаг дэвсгэрийн хөрөнгийн усны түвшинг доошлуулах, зарим хэсэгт зөв хаях өндөрлөх их хэмжээний барилга арха хамгаалалт өрөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан байна.

Өрөнхий төлөвлөгөөнд шинээр төлөвлөсөн авто замын тэнхлэгийн огтолцоог тусуурын өмнөд өргөрөгтөн өргөрөг тусуурын замын өмнөд хэсэгт өмнөд хэсэгт хатуу хуучилттай замын өндөртэй уялдуулан төлөвлөж 0,95 метр хуртаг алсгаар хийж, 0,001-0,080 промиллийн налуутай байхаар болсон. Бороо хуртай усд гадагшлуулах урсаг үр хийж хатуу хуучилттай замаар урсгахыг газрын өрнөд хэсэгт шинэснэ.

Төлөвлөгөөнд тусгаж замын налууныг дээд хэсэгт 0,080 промиллийн налуутай байгаа нь Могол уулд могоордож байгаа Хот тосгоны төлөвлөлт барилгажилтын норм ба дүрэм БНД 30-01-04-ын 6-р бүлэг Хот тосгоны үндэж, замын сүлжээний төлөвлөгөөнд заагдсан норматив хэмжээнд байгаа нь норм ба Барилгын ажлын хэргээс газрын зурагтай байгууламж барихаар болгох газрын хэргээс хамгааруулан барилгын сүлжээг сонгох барилгын сүлжээний өндөр авто замын тэнхлэгийн улаан шугамын өндөрөө ялалт өндөр байгаар төлөвлөх нь зүйтэй.

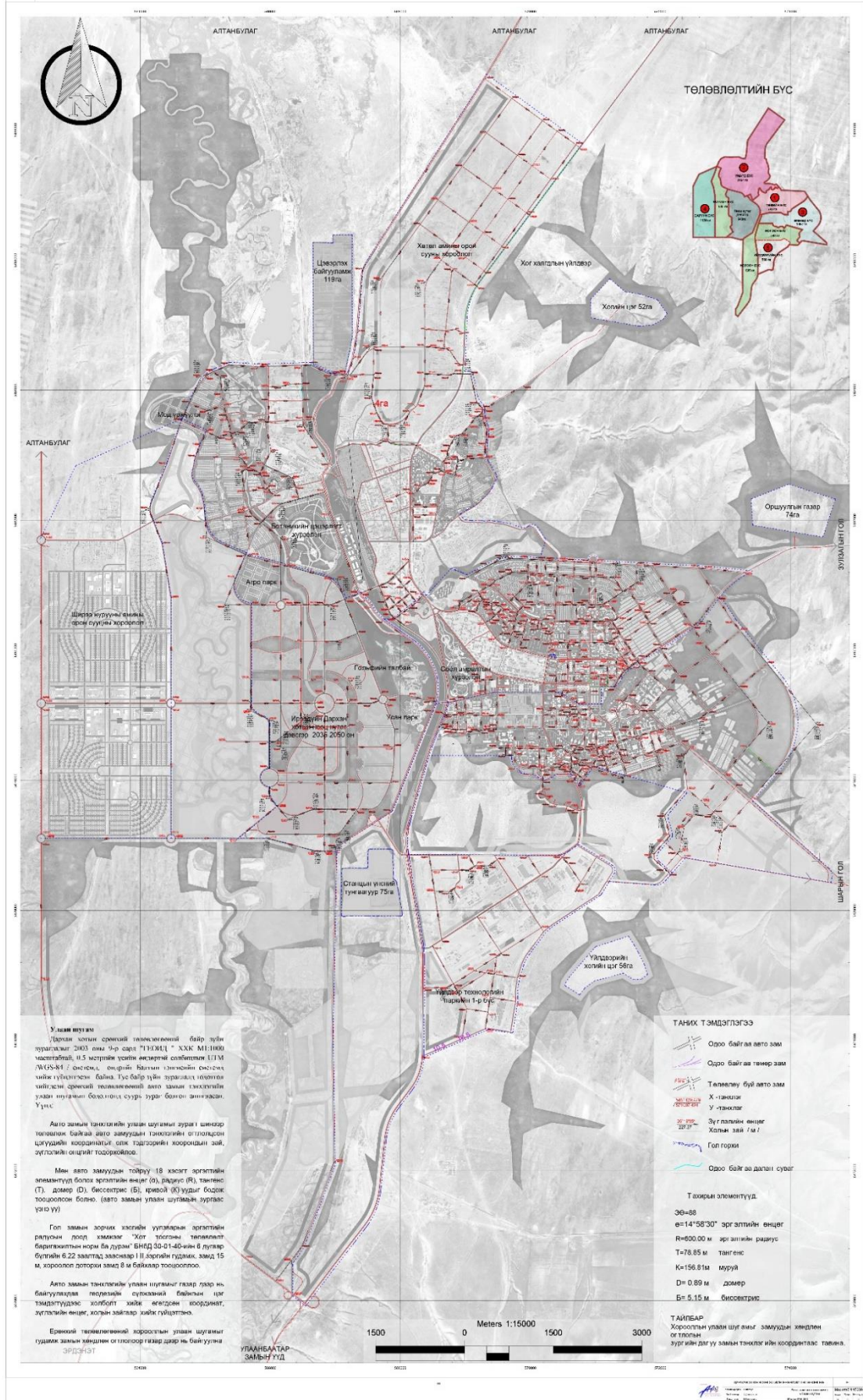
ТАНИХ ТЭМДЭГ

	Төлөвлөж буй өндөр /м/
	Одоо байгаа өндөр /м/
	Замын налуу /‰/
	Ус урсгах чиглэл
	Гол өрөөн
	Одоо байгаа үерийн усны даглан суваг
	Өндрийн хаягбар
	Одоо байгаа үерийн суваг 22,6мм
	Шинэчилж засах суваг 7,4мм
	Төлөвлөж буй үерийн суваг 8,8мм
	Үерийн хамгаалалтын даань 18мм
	Одоо байгаа борооны ус зайлуулах шугам
	Хачивас тогтоох даань 3м ширхэг
	Төлөвлөж буй борооны усны суваг 11,3мм

ТАЙЛБАР
 - Өндөржилт төлөвлөлтийг "Барилгач" ХХК-ийн 2015 онд гүйцэтгэж авсан 1:1000-ын масштабын 0,50 метр усны өндөртэй байр зүйн зураглалыг үндэстэй шинээр төлөвлөсөн өрөнхий төлөвлөлийн авто замын өндөржилт төлөвлөлтийг барьж.

ЭХЭГ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

ДАРХАН ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ М1:15 000 /Авто замын тэнхлэгийн улаан шугам/

5.7 Дархан- Уул аймгийн аж үйлдвэржилт

Эдийн засгийн төвийн бүсийн Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд /ДНБ / Дархан – Уул аймгийн аж үйлдвэр, барилгын салбарын эзлэх хувь 43 хувь байгаа нь тус аймагт аж үйлдвэр илүү төвлөрсөн байна. Дархан хотын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн чадавхийг ашиглах, улмаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах, дэвшилтэт өндөр технологийг нэвтрүүлэх боломжтой байдал нь энэ бүс нутагт / Дархан Сэлэнгийн / өндөр технологид тулгуурласан мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эдийг бүрэн боловруулж экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн дотоодын хэрэгцээг ханган улмаар дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх боломж байгаа юм.

Дархан – Уул аймагт газар тариалангийн аж ахуйнууд, Дархан хотод аж үйлдвэр төвлөрч, дулаан цахилгааны станц, шинжлэх ухааны баазтайгаа ойрхон байрлаж түүнтэйгээ хамтран ажилладгаараа бусад аймгаас давуу талтай. Дарханд байрлах Ургамал газар тариалан, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, саяхан үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн Хонгор сумтай зэргэлдээ орших малын удмын сангийн цогцолбор зэрэг нь дэвшилтэт технологи дээр суурилсан газар тариалан, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрхлэх том боломж юм.

Дархан – Уул аймаг нь байгалийн баялагтаа түшиглэн барилгын материалын үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлж цемент, силикат, байшин үйлдвэрлэх комбинат, керамзит, эрдэс хөвөн, нэхий эдлэлийн үйлдвэр, коксжсон нүүрсний үйлдвэр зэрэг олон үйлдвэрүүд нь улс орны нийгэм эдийн засгийн хөгжилд томоохон хувь нэмэр оруулж байсан.

Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл

Монгол улс зах зээлийн харилцаанд шилжсэн эхний жилүүдэд Дархан – Уул аймагт аж үйлдвэрийн зарим салбарууд зогсонги байдалд орж хаалгаа барих болсон нь хэрэглэгчдийн худалдан авах чадвар эрс муудаж, эрэлт хэрэгцээ буурсан нь түүхий эд материалын үнэ, бусад зардлын өсөлт болон ажлын байрны хангалтанд ихээхэн нөлөөлсөн.

Одоогийн байдлаар үйл ажиллагаа нь тогтвортой ажиллаж байгаа үйлдвэрүүд:

- Газар тариалангийн боловсруулах үйлдвэрүүд. Энэ чиглэлийн гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, үр тарианы үйлдвэрлэл,
- Мал аж ахуйн гаралтай түүхий эд түшиглэсэн мах махан бүтээгдэхүүн, сүү сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- Барилгын материалын зарим үйлдвэрүүд,
- Уул уурхайн олборлох гэсэн 6 чиглэлийн үйлдвэрүүд үйл ажиллагаа явуулж байна.

Үйлдвэрлэгчдэд тулгарч буй асуудлууд:

- Санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт, эргэлтийн хөрөнгө дутагдалтай,
- Банкны зээлд хамрагдах шалгуур өндөр, банкны хүү өндөр, хугацаа богино,
- Дэд бүтцэд хамрагдах зардал өндөр / дулаан, цахилгаан, усан хангамж /,
- Валютын ханшийн хэлбэлзэл,
- Мэргэжилтэй, дадлага туршлагатай ажилтныг хангалттай бэлтгээгүй,

- Хэргэлэгчдийн худалдан авах чадвар муу байгаа зэрэг болно.

Дархан хотын хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөөний аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх бодлогод:

Үндэсний хөгжил шинэтгэлийн хорооны захиалгаар 2011 онд боловсруулсан Дархан хотод Үйлдвэр технологийн парк хөгжүүлэх, дэд бүтэц байгуулах төслийн Техник – эдийн засгийн урьдчилсан судалгаанд тусгагдсан Дархан – Үйлдвэрлэл технологийн паркад байгуулах үйлдвэрүүдийг 2020 – 2035 онд барьж байгуулах нь боломжтой гэж үзсэн.

Эдгээр үйлдвэрлэлийн бүтцэд:

1. **Хар төмөрлөгийн үйлдвэрлэл**, ган хийц хэсэглэл, арматурын үйлдвэрлэл, алт цэвэршүүлэх үйлдвэр,
2. **Барилгын материалын үйлдвэр**: Ханын материалын, ган хийцийн, тоосго, керамзитын, шохойн болон байгалийн чулууны үйлдвэр, төмөр бетон эдлэлийн, зам, тохижилтын, архитектурын засал чимэглэлийн, хаалга цонх, угсармал модон барилгын үйлдвэр, шахмал түлш, хаягдал боловсруулах үйлдвэрүүдийг байгуулах,
3. **Нүүрс гүн боловсруулах**, нүүрс баяжуулах үйлдвэр, хүрэн нүүрс шингэрүүлэх үйлдвэр байгуулж дизель түлш, нүүрсний битум, давирхай, будагч бодис, тэсрэх бодис, төрөл бүрийн шингэрүүлэгч үйлдвэрлэх,
4. **Хөнгөн үйлдвэрлэлийн** арьс шир боловсруулах, ноос ноолуур боловсруулах, нэхий эдлэлийн, арьс шир, үслэг эдлэлийн үйлдвэр байгуулах,
5. Оёдол, сүлжмэл эдлэлийн, хэвлэх үйлдвэрийн шинэ дэвшилтэт технологи бүхий нарийн ноосон бүтээгдэхүүний үйлдвэр, мах махан бүтээгдэхүүн, сүү сүүн бүтээгдэхүүн, гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, талх, нарийн боов, тэжээлийн үйлдвэрээс гадна хүнс, тэжээлийн агуулахууд, улсын нөөцийн агуулахуудын хуучныг өргөтгөх буюу, шинээр барих,
6. Хөдөө аж ахуйн бага оврын машин, тоног төхөөрөмж угсрах үйлдвэр, бөөний худалдааны зах, үзэсгэлэн худалдаа – загварын төв, тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээний зориулалт бүхий Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх,
7. Үр тарианы үйлдвэрлэл: Хөх тариа, овъёос, гурвалжин будаа, шар буурцаг, арвайн гурил, төмсний гурилын үйлдвэр бүхий агропарк байгуулах,
8. Архи, дарс, зарим төрлийн жимсний ундаа, цэвэршүүлсэн болон хийжүүлсэн ус, байгалийн рашаан төрөл бүрийн чанмалын үйлдвэр,
9. Хүнсний ногоо даршлах үйлдвэр болон төмс, мангир, мөөг, хатаасан ногоо, хатаасан буурцагт ургамал, амтат төмс / чипси / үйлдвэрлэн экспортод гаргах, сав баглаа боодлын үйлдвэр байгуулах зэрэг болно.

Орчин үеийн хотуудын аж үйлдвэрийн бүс нь: Үйлдвэрлэл технологийн парк хэлбэрээр зохион байгуулагдаж байна. Үйлдвэрлэл технологийн парк нь тодорхой хэмжээний нутаг дэвсгэртэй, инженерийн дэд бүтэц, зам тээврийн хөгжингүй бүтэцтэй,

дэвшилтэт технологийн оролт бүхий нийлүүлэлт, туршилт – үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг цогцолбор юм.

Дархан – Уул аймаг нь байгалийн түүхий эдийн нөөцтэй, дэд бүтэц харьцангуй сайн хөгжсөн, төрөлжсөн буюу холимог Үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах хангалттай нөөц газартай.

Одоогийн байдлаар ашиглагдаагүй байгаа үйлдвэрлэлийн байр, агуулахын барилга, ажиллах хүчний нөөц зэрэг нь үүнд оршиж байна.

Харин хөгжлийн сул талуудад төмөрлөгийн болон эрчим хүч, дулааны үйлдвэрээс өөр манлайлах үйлдвэр үгүй, жижиг дунд үйлдвэр хөгжөөгүй, барилгын материалын зэрэг ашиглалтанд байсан үйлдвэрүүд зогсонги байдалд орсон, эмэгтэйчүүдийн ажлын байр хомс, ажилгүйдэл их байгаа зэрэг болно.

Иймд хөгжлийн давуу талуудаа ашиглах замаар хотын эдийн засгийг эрчимтэй хөгжүүлж, Улаанбаатар хотын хүн амын хэт төвлөрлийг сааруулан шилжин суурьшуулах боломжтой. Мөн хот орчмын сум суурингууд ч даган хөгжих эдийн засаг, худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, бизнес, дэд бүтцийн таатай орчинг бүрдүүлэх боломж бий.

Дархан хотын эдийн засгийн хөгжлийг түргэсгэхэд аж үйлдвэрийн салбарт хүнд, хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийн салбар, нүүрс боловсруулах химийн үйлдвэр, барилгын материалын үйлдвэрлэлийг тэнцвэртэй хөгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

Дархан хотын аж үйлдвэрийн төлөвлөлт

Эдийн засгийн төвийн бүсийн Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд /ДНБ / Дархан – Уул аймгийн аж үйлдвэр, барилгын салбарын эзлэх хувь 43 хувь байгаа нь тус аймагт аж үйлдвэр илүү төвлөрсөн байсны үнэлгээ юм. Дархан хотын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн чадавхийг ашиглах, улмаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах, дэвшилтэт өндөр технологийг нэвтрүүлэх боломжтой байдал нь энэ бүс нутагт / Дархан Сэлэнгийн / өндөр технологид тулгуурласан мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эдийг бүрэн боловсруулж экологийн цэвэр хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн дотоодын хэрэгцээг ханган улмаар дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх боломж байгаа юм.

Дархан-Уул аймагт газар тариалангийн аж ахуйнууд, Дархан хотод аж үйлдвэр төвлөрч, дулааны цахилгааны станц, шинжлэх ухааны баазтайгаа ойрхон байрлаж түүнтэйгээ хамтран ажилладагаараа бусад аймгаас давуу талтай. Дарханд байрлах Ургамал газар тариалан, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, саяхан үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн Хонгор сумтай зэргэлдээ орших малын удмын сангийн цогцолбор зэрэг нь шинжлэх ухаан, дэвшилтэт технологи дээр суурилсан газар тариалан, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрхлэх том боломж юм.

Дархан-Уул аймаг нь байгалийн баялагтаа түшиглэн барилгын материалын үйлдвэрлэлийг түлхүү хөгжүүлж цемент, силикат, байшин үйлдвэрлэх комбинат, керамзит, эрдэс хөвөн, нэхий эдлэлийн үйлдвэр, коксжсон нүүрсний үйлдвэр зэрэг олон үйлдвэрүүд нь улс орны нийгэм эдийн засгийн хөгжилд томоохон хувь нэмэр оруулж байсан.

Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл

Монгол улс зах зээлийн харилцаанд шилжсэн эхний жилүүдэд Дархан-Уул аймагт аж үйлдвэрийн зарим салбарууд зогсонги байдалд орж хаалгаа барих болсон нь хэрэглэгчдийн худалдан авах чадвар эрс муудаж, эрэлт хэрэгцээ буурсан нь түүхий эд материалын үнэ, бусад зардлын өсөлт болон ажлын байрны хангалтанд ихээхэн нөлөөлсөн байна.

Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хугацаанд /2016 - 2035 он/ өргөтгөх, технологийн шинэчлэлт хийх боломжтой үйлдвэрүүд:

- Газар тариалангийн боловсруулах үйлдвэрүүд. Энэ чиглэлийн гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, үр тарианы үйлдвэрлэл,
- Мал аж ахуйн гаралтай түүхий эд түшиглэсэн мах махан бүтээгдэхүүн, сүү сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- Барилгын материалын зарим үйлдвэрүүд,
- Уул уурхайн олборлох гэсэн 6 чиглэлийн үйлдвэрүүд үйл ажиллагаа явуулж байна.

Үйлдвэрлэлийг сэргээхэд үйлдвэрлэгчдэд тулгарч буй асуудлууд:

- Санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт, эргэлтийн хөрөнгө дутагдалтай,
- Банкны зээлд хамрагдах шалгуур өндөр, банкны хүү өндөр, хугацаа богино,
- Дэд бүтцэд хамрагдах зардал өндөр / дулаан, цахилгаан, уур, ус хангамж, зам тээвэр г.м /,
- Валютын ханшийн хэлбэлзэл,
- Мэргэжилтэй, дадлага туршлагатай ажиллагсад өндөр насжсан, ажиллах хүчний нөөц мэргэжилтэй ажилтныг хангалттай бэлтгээгүй,
- Хэрэглэгчдийн худалдан авах чадвар муу байгаа зэрэг болно.

Дархан хотын үйлдвэрийн бүсийн байршил, бүтэц зохион байгуулалт

Дархан – Уул аймагт Үйлдвэрлэл технологийн паркийн /ҮТП/ үйл ажиллагаа эрхлэх үйлдвэрийн бүсийн байршлыг Дархан – Уул аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн 2011 оны 9 дүгээр сарын 15 – ны өдрийн 60 дугаар тогтоолоор баталсан байна.

Энэхүү үндсэн шийдвэрт тулгуурлан бодит байдал дээр нь Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хугацаанд өнөөгийн үйлдвэрлэл, технологийн паркийн нутаг дэвсгэрт / өмнөд, умард / үйл ажиллагаа явуулж байсан олон чиглэлийн үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтын ажлыг сэргээн дэс дараалатай эхлүүлэх, хөрөнгө санхүү, хүний нөөц, мэдлэг чадварын боломж нөхцөл хязгаарлагдмал байгааг харгалзан Дархан – Уул аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргын тамгын газрын саналыг үндэслэн хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, үйлдвэрлэлийн тэргүүлэх чиглэлийг дараахи байдлаар тогтоох нь зүйтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

Үйлдвэрлэл технологийн паркийн бүтэц нь:

➤ **Дархан ҮТП – ийн 1 дүгээр бүс.** Бүсийн нийт талбай 776 га. Тухайн үед тус бүсэд 33 томоохон аж ахуйн нэгж, байгууллага ажиллаж байсан бөгөөд одоогийн байдлаар төмөрлөгийн үйлдвэр, дулааны цахилгаан станц, нүүрс олборлолтын, арьс шир боловсруулалт, талх, талхан бүтээгдэхүүний, архины чиглэлийн үйлдвэрүүд ажиллаж байна. Одоогийн үйлдвэрлэлийн бүс нь холимог шинжтэй бөгөөд 31 хувь нь дулаан, цахилгаан, зам харилцааны, 25 хувь нь барилгын материалын, 22 хувь нь төмөрлөгийн болон хүдэр баяжуулах үйлдвэр, 19 хувь нь хөнгөн, хүнсний чиглэлийн үйлдвэр эзэлж байсан байна.

➤ **Дархан ҮТП – ийн 2 дугаар бүс.** Нийт талбай 870 га. Хуучин Дархан хэмээх энэ бүсэд Дулаан, цахилгаан эрчим хүч, зам харилцаа, агуулахын, хөнгөн хүнсний үйлдвэр, барилгын материалын HDV зэрэг жижиг, дунд үйлдвэр үйлчилгээний 50 гаруй аж ауйн нэгж, байгууллага ажиллаж байна. Үйлдвэрүүдийн 28 хувь нь хүнсний, 13 хувь нь хөнгөн үйлдвэрийн, 53 хувь нь дулаан, цахилгаан эрчим хүч, зам харилцааны, авто засвар, агуулахын, 2 хувь нь барилгын материалын үйлдвэрүүд үйл ажиллагаа явуулж байсан.

➤ **Дархан ҮТП – ийн 3 дугаар бүс.** Шинээр зохион байгуулагдах энэ бүсэд ургамал газар тариалан, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, их дээд сургуулийн хотхон, Бурхант орон сууцны хороолол хамрагдахаар шийдвэрлэсэн байна. Дархан хотын ҮТП – ийн байршил, бүс тус бүрийн / 1, 2, 3 дугаар / Үйлдвэрийн бүтэц, аж ахуйн нэгж байгууллагын одоогийн байдлын тодорхойлолтыг хавсралтаар тусгав. (*Эх үүсвэр: Монгол Улсын Засгийн газар. Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо. Дарханд ҮТП хөгжүүлэх, дэд бүтэц байгуулах төслийн эдийн засгийн урьдчилсан судалгаа. 2011 / 2013*)

➤ **Дархан хотын удаа дараагийн** Ерөнхий төлөвлөгөөнд аж үйлдвэрийн байршил, хөгжлийн талаар тодорхой саналууд дэвшигдэж нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, дэд бүтэц, зам тээврийн сүлжээ, үйл ажиллагааны чиглэл, зохион байгуулалт, техник эдийн засгийн үндэслэл боловсрогдож байсан байна. Монгол улсын Засгийн газрын Үндэсний шинэтгэлийн хороо 2011 онд Дархан хотын Үйлдвэрлэл технологийн паркийг хөгжүүлэх, дэд бүтэц байгуулах төслийн техник эдийн засгийн урьдчилсан судалгаа боловсруулах багийг сонгон шалгаруулж ажлыг гүйцэтгүүлсэн байна. Судалгааны баг Дархан хотын хүн ам, нийгэм эдийн засгийн хөгжлийн байдалд судалгаа хийж Үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах урьдчилсан саналыг дэвшүүлж, байршил, бүтцийг тодорхойлсон байна.

Судалгааны баг Дархан – Уул аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тэргүүлэгчдийн 2011 оны 9 дүгээр сарын 15 – ны өдрийн 60 дугаар тогтоолоор баталсан дээрхи байршлыг үндэслэн хэрэгжүүлэх урьдчилсан Техник эдийн засгийн үндэслэлийг боловсруулсан. Үүнд:

- ❖ **Дархан- Үйлдвэрлэл технологийн паркийн 1 дүгээр бүс:** Нутаг дэвсгэр 776 га.
- ❖ **Дархан- Үйлдвэрлэл технологийн паркийн 2 дугаар бүс:** Нутаг дэвсгэр 870 га. Хөнгөн, хүнсний үйлдвэр голлосон бусад үйлдвэрүүд, агуулахын байгууламжууд

➤ **Орчин үеийн хотуудын аж үйлдвэрийн бүс нь** Үйлдвэрлэл технологийн парк хэлбэрээр зохион байгуулагдаж байна. Үйлдвэрлэл технологийн парк нь тодорхой хэмжээний нутаг дэвсгэртэй, дэвшилтэт технологийн оролт бүхий нийлүүлэлт, туршилт – үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг цогцолбор юм.

Дархан хотын хөгжлийн давуу талуудад мал аж ахуй, газар тариалангийн түүхий эдийн төвлөрлийн цэг байх боломжтой. Дархан – Уул аймаг байгалийн түүхий эдийн нөөцтэй, дэд бүтэц харьцангуй сайн хөгжсөн хөнгөн, хүнсний төрөлжсөн буюу холимог Үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах хангалттай нөөц газартай.

Одоогийн байдлаар ашиглагдаагүй байгаа үйлдвэрлэлийн байр, агуулахын барилга, дэд бүтцийг сэргээн ажиллах хүчний нөөцийг ашиглан аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх бүрэн боломж байна.

Харин хөгжлийн сул талуудад төмөрлөгийн болон эрчим хүч, дулааны үйлдвэрээс өөр манлайлах үйлдвэр үгүй, жижиг дунд үйлдвэр хөгжөөгүй, барилгын материалын зэрэг ашиглалтанд байсан үйлдвэрүүд зогсонги байдалд орсон, эмэгтэйчүүдийн ажлын байр хомс, ажилгүйдэл ихтэй байгаа зэрэг орно.

Иймд хөгжлийн давуу талуудаа ашиглах замаар хотын эдийн засгийг эрчимтэй хөгжүүлж, Улаанбаатар хотын хүн амын хэт төвлөрлийг сааруулан шилжин суурьшуулах боломжтой. Мөн хот орчмын сум суурингууд ч даган хөгжиж эдийн засаг, худалдаа, үйлдвэрлэл үйлчилгээ, бизнес, дэд бүтцийн таатай орчноо бүрдүүлэх хэрэгтэй.

Дархан хотын эдийн засгийн хөгжлийг түргэсгэхэд аж үйлдвэрийн салбарт хүнд, хөнгөн хүнсний үйлдвэрийн салбараас гадна нүүрс төмөрлөгийн боловсруулах химийн үйлдвэр, барилгын материалын үйлдвэрлэл зэрэг манлай үйлдвэрүүдийг тэнцвэртэй хөгжүүлэх шаардлагатай.

Дархан хотыг хөгжлийн нөөц боломж, давуу талаа оновчтой ашиглах замаар байгаль орчинд халгүй дэвшилтэт техник технологид суурилсан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарыг дэмжиж Эдийн засгийн төвийн бүсийн аж үйлдвэржсэн томоохон төв болгон хөгжүүлэх боломж байгаа юм.

Дархан – Уул аймгийг Сэлэнгэ аймгийн хөгжилтэй уялдуулан төвийн бүсийн Эдийн засгийн “Аж үйлдвэр – хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн дэд бүс”, Дархан хотыг Эдийн засгийн төвийн тулгуур төв буюу хөгжлийн туйл хот болгон хөгжүүлж, экологио сэргээх чадвар бүхий эдийн засаг, баялаг бүтээх үйлдвэрлэл, үйлчилгээний нөхцлийг бүрдүүлж ажлын байр бий болгон хүн амын ажиллаж амьдрах таатай орчныг бүрдүүлэн шилжин суурьшуулах замаар хөдөлмөрийн нөөц боломжийг бий болгон Монгол улсын хүн амын нутагшил, суурьшлыг оновчтой бүрдүүлсэн тогтвортой хот байгуулалт, гадаад хамтын ажиллагааны орчинг бүрдүүлэх чухал цаг үе болж байна.

Дархан хотын Үйлдвэрлэл технологийн паркийн хөгжлийг дараахи зарчмыг баримтлах нь зүйтэй гэж үзэн Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгаж байна. Үүнд:

- Улсын эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлийг үндэс болгох,

- Үйлдвэрлэл технологийн паркийг төрөлжүүлж хөгжүүлэх,
- Эдийн засгийн үр ашиг, үр өгөөжид үндэслэн хотоо хөгжүүлж, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах,
- Үр ашигтай дэд бүтцийг байгуулах, өргөтгөх,
- Боловсруулалтын түвшин, технологийн хөгжлийг харгалзан үйлдвэрлэлийн аюулгүй, тогтвортой үйл ажиллагааг хангах зэрэг асуудал багтаж байна.

Эдгээр үндсэн асуудалд тулгуурлан бодит байдал дээр Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хугацаанд өнөөгийн Үйлдвэрлэл технологийн паркийн нутаг дэвсгэрт / Өмнөд, Умард / үйл ажиллагаа явуулж буй олон чиглэлийн үйлдвэрүүдийн бүтээн багуулалтын ажлыг дэс дараалалтай эхлүүлэх, хөрөнгө санхүү, хүний нөөц, мэдлэг чадварын боломж нөхцөл хязгаарлагдмал байгааг харгалзан хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, тэргүүлэх чиглэлийг дараахи байдлаар тогтоох нь зүйтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

1. **Дархан УТП – ийн 1 дүгээр бүс буюу Өмнөд бүсэд:** Төмөрлөгийн үйлдвэрийн цогцолбор, барилгын материалын үйлдвэрлэлийн цогцолбор, арьс ширний үйлдвэрлэлийн цогцолбор, нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэрлэлийн цогцолборыг “ үйдвэрлэлийн кластер “ - ийн хэлбэрээр хөгжүүлэх боломж байна. Бүсийн нийт талбай 776 га.

2. **Дархан- Үйлдвэрлэл технологийн паркийн 2 дугаар бүс буюу Умард бүсэд** малын гаралтай түүхий эд болох мах, сүү, гурил тэжээлийн хүнсний үйлдвэрүүд, ноос ноолуур боловсруулах, тэдгээрийг түшиглэн хөнгөн үйлдвэрийн болон өргөн хэрэглээний барааны үйлдвэрлэлийг кластерийн хэлбэрээр хөгжүүлж болно. Нийт талбай 870 га.

3. **Дархан- Үйлдвэрлэл технологийн паркийн 3 дугаар бүс:** Ургамал газар тариалан, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, их дээд сургуулийн хотхоныг түшиглэн гектар талбайг санал болгон бүс тус бүрт байгуулах үйлдвэрүүдийн тодорхойлолт, урьдчилсан төлөвлөлтийг санал болгосон боловч хэрэгжээгүй. Нийт талбай 193 га.

4. **Ерөнхий төлөвлөгөөнд заагдсан** нутаг дэвсгэрт тээвэр зууч, хадгалалт, хангамж, нийлүүлэлтийн логистик төв байгуулах, Тенант парк, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх шаардлагатай.

5. “ Шинжлэх ухаан технолгийн парк “ байгуулах нь шинжлэх ухааны чадавхийг дээшлүүлэх, аж үйлдвэрийн хөгжлийг хангах, улмаар нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлтүүд дээшлэх нөхцөл бүрдэнэ гэсэн эрдэмтдийн судалгааг үндэслэн өмнө нь боловруулсан төслүүдэд тусгагдсан саналуудыг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. (Дархан Сэлэнгийн бүсэд Шинжлэх ухаан техникийн парк байгуулах боломж. Эдийн засаг, хөгжлийн яам. Мэргэшсэн инженерүүдийн нийгэмлэг.)

Үйлдвэрлэл технологийн паркийн байршил, сэргээн шинэчлэх шалгуур үзүүлэлтүүд нь:

Дархан хотын Үйлдвэрлэл технологийн паркийн үйлдвэрлэлийн чиглэл хэлбэрийг байршил тус бүрээр дараахи шалгуур үзүүлэлтээр судалгаа хийж, цаашид кластераар сонгон байршуулахыг Ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна. Үүнд:

- Хүн амын шилжих хөдөлгөөн, суурьшлын төвлөрлийг зөв зохион байгуулж мэргэжилтэй, чадварлаг ажилтны ажиллах хүч, оюунлаг хүний нөөцийг бүрдүүлэх,
- Үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүний анхдагч түүхий эдийн нөөц, түүхий эдийг ойр зэргэлдээ газраас тээврийн хямд зардлаар тээвэрлэн нийлүүлэх боломж,
- Тухайн паркад байршуулах үйлдвэрийн цахилгаан, дулаан, технологийн уур, ус, мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны үйлчилгээгээр хангах, дэд бүтцийн өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийж өргөтгөх боломж зэрэг шалгуур үзүүлэлтүүд нь Үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах шаардлагыг хангах үндэслэл болно.

Үйлдвэрлэл технологийн паркийн хөгжилд дараахи хүчин зүйлүүд чухал ач холбогдолтой болохыг Олон улсын туршлага харуулж байна. Эдгээр хүчин зүйлс нь:

- Хиймэл оюун ухаан дээр суурилсан өндөр багтаамжтай технологи нэвтрүүлэх боломж,
- Бүсийн эдийн засгийг хөгжүүлэх / Дархан Сэлэнгийн эдийн засгийн дэд бүс, эдийн засгийн бүс зэрэг / дэс дараалалтай судалгааг (2020 – 2025, 2025 – 2035 онуудад үргэлжлүүлэн судлах),
- Их дээд сургуулиуд, эрдэм шинжилгээний байгууллагуудын үүрэг, шинжлэх ухаан, сургалт үйлдвэрлэлийн хамтын ажиллагааг өндөржүүлэх,
- Үйлдвэрлэл технологийн паркийн бүрэлдэхүүн, нэгжүүдийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх зэрэг үзүүлэлтүүд нь хөгжлийг тодорхойлох хүчин зүйл болдог байна.

Нэгдсэн үндэстний байгууллагын UNIDO олон улсын байгууллагаас “ Үйлдвэрлэл технологийн парк “ нь хэсэг бүлэг үйлдвэрийн хэрэгцээнд зориулан тодорхой төлөвлөгөөний дагуу хэд хэдэн хэсэгт хэсэгчлэн хувааж, эсвэл бүхэлд нь хөгжүүлсэн “ Зурвас газар “ гэж тодорхойлсон нь Үйлдвэрлэл технологийн парк нь үйлдвэрүүдийг эдийн засгийн дээрхи бүсчилсэн орон зайд хөгжүүлж болохыг тодорхойлж байна.

Дархан хотын Үйлдвэрлэл технологийн парк нь:

- Үл хөдлөх хөрөнгийн нэг хэлбэр болох тул гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татна.
- Хөрш зэргэлдээ орнуудтай бүтээгдэхүүн нийлүүлэлтийн нөхцөл хангасан байдал нь зам харилцаа сайн хөгжсөн буюу өргөтгөх боломжтой авто зам, төмөр зам, ойрын хугацаанд агаарын тээврийг хөгжүүлэх шаардлагатай байна.
- Үйлдвэрлэл технологийн паркийн хөгжилд нөлөө бүхий толгой компаниудыг байршуулж, тэнд ажиллагсдын тав тухтай ажиллах нөхцөл, тэдний хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг хангасан орчинг бүрдүүлэх,

Шалгуур үзүүлэлтийн гол хэрэгжүүлэх үндсэн үзүүлэлт нь түүхий эд юм. Үндсэн чиглэлийн үйлдвэр, аж ахуйн газруудад шаардагдах хангалттай түүхий эд, материалын нөөц зэрэг нь Үйлдвэрлэл технологийн паркийн шалгуур үзүүлэлтийг хангаж байна.

Аж үйлдвэрийн түүхий эдийн нөөц

1. Дархан Сэлэнгийн бүс нутгийн Төмөр толгой, Төмөртэй, Хуст уул зэрэг төмрийн хүдрийн орд газар нь манай орны төмрийн хүдрийн ордуудаас нарийвчилсан хайгуул хийж олборлон ашиглахад бэлэн орд бөгөөд Дархан хотоос 130 километр оршдог нь эдийн засгийн чухал ач холбогдолтой. Төмөр зам, авто зам, дэд бүтцээр бүрэн хангагдаж үр ашгийг нь нэмэгдүүлэх боломжтой.

- Төмөртэй ордын нөөц 229,3 сая тонн
- Хуст уулын төмрийн ордны нөөц 12,6 сая тонн

Хүдэр, Ерөө, Төмөртэйн голын сав газрын усны нөөц 6 – 12 л/секунд.

2. Барилгын материалын үйлдвэрүүдийн түүхий эдийн нөөц: Дархан – Уул аймгийн нутаг дэвсгэрт 70 орчим орд илрүүлсний 10 гаруй хувийг ашиглаж байна. Одоогийн байдлаар барилгын материалын үйлдвэрүүд шөрмөсөн чулуу, шохойн чулууны нөөцийг ашиглаж байна. Шөрмөсөн чулууны нөөцтэй Буурал уул 60 жилийн, Амгалан толгой шохойн чулууны 62 жилийн тус тус нөөцтэй нь тогтоогдсон байна.

3. Нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэрийн үндсэн түүхий эд нь органик гаралтай хатуу биет нүүрс юм. Манай улсын нүүрсний геологийн нийт нөөцийг 150 тэрбум тонн гэж тогтоосон бөгөөд 20 гаруй тэрбум тонн нүүрсний нөөцийг нарийвчилсан хайгуулаар тодорхойлсон байна. Шарын голын нүүрсний нөөц 374 сая тонн. Одоогийн байдлаар жилд 20 сая тонн нүүрсийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулан ашиглаж байна.

4. Эдийн засгийн төвийн бүсэд нүүрсний бүх судлагдсан нөөцийн 90 гаруй хувь нь төвлөрч байна. Манай орны нүүрсний орд газруудын 300 гаруй нь илрээд байгаагийн 80 гаруй орд газарт геологийн хайгуулын ажил хийгдсэн байна. Дарханд төмөрлөг, хар металлургийн, ангижруулсан төмрийн үйлдвэр байгуулах нь нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэрлэлийн цогцолборыг ойрын хугацаанд байгуулах Техник эдийн засгийн үндэслэлийг боловсруулж хэрэгжүүлэхийг Ерөнхий төлөвлөгөөгөөр дэмжиж байна

ҮЙЛДВЭРЛЭЛ ТЕХНОЛОГИЙН ПАРКИЙН БҮСҮҮД			
УТП – ИЙН БҮТЭЦ, УТП – ИЙН 1 ДҮГЭЭР БҮС			
Хүнд үйлдвэрийн кластер. Талбай 84,4 га	Нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэрийн кластер. Талбай 88,1 га	Барилгын материалын үйлдвэрийн кластер Талбай 67,4 га	Хөнгөн үйлдвэрийн кластер. Талбай 138,2 га
<ul style="list-style-type: none"> • Дархан төмөрлөгийн үйлдвэр, хар металлургийн үйлдвэрийн цогцолбор • Ган хайлуулах, хатаах, цувих үйлдвэр • Машин механизмын эд ангийн үйлдвэр • Гангийн бэлдэц 	<ul style="list-style-type: none"> • Нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэр • ДЦС – ыг өргөтгөх буюу шинээр барих • Нүүрс боловсруулах үйлдвэр байгуулах ТЭЗҮ боловсруулах, • Нүүрснээс гарах бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх 	<ul style="list-style-type: none"> • Угсармал төмөр бетон эдлэхүүний үйлдвэр • Канад загварын угсармал модон барилгын үйлдвэр • Ган хийцийн үйлдвэр • Керамзит, хөнгөн бетон, үнсэн бетон гулдмайн үйлдвэр • Өнгөлгөөний тоосгоны үйлдвэр 	<ul style="list-style-type: none"> • Үслэг арьс, ширний анхан шатны анхан шатны боловсруулалт хийх үйлдвэр • Ноос, ноолуур угаах, дахин боловсруулах үйлдвэр • Дархан нэхий эдлэлийн үйлдвэрийн өргөтгөл • Арьс ширэн эдлэлийн үйлдвэр

<p>бүтээгдэхүүний үйлдвэр, өргөтгөл</p> <ul style="list-style-type: none"> • Агуулах, оффис, үйлдвэрлэл, цехүүдийн хамт • Оффис, үйлчилгээ, эрдэм шинжилгээ, лабораторийн барилгууд • Агуулах, дэд бүтэц, ногоон байгууламж, • Төмөр зам, • Нөөцийн агуулахууд 	<ul style="list-style-type: none"> • Шингэн буюу хийн түлшний үйлдвэр байгуулах • Шахмал түлшний үйлдвэр • Бордооны үйлдвэр байгуулах, • Оффис үйлдвэрлэл, туршилтын төв, лаборатори, • Ногоон байгууламж, тохижсон орон зай, • Төмөр зөм 	<ul style="list-style-type: none"> • Чулууны үйлдвэр • Эко панель, полистираль бетон гулдмай, хийц эдлэлийн үйлдвэр • Сендвич хавтангийн үйлдвэр, • Нарны зайн хавтангийн үйлдвэр, • Керамзит, керамзит бетон гулдмайн үйлдвэр • Хаалга цонхны үйлдвэр • Бусад жижиг, дунд үйлдвэрүүд, • Төмөр зам 	<ul style="list-style-type: none"> • Хүүхдийн гутал, нэхий, савхин гутлын үйлдвэр • Савхин төрөл бүрийн цүнх, савхин хувцасны үйлдвэр • Сав баглаа боодлын үйлдвэр, • Хувцас зохион бүтээх товчоо, загварын ордон, • Ажиллагсдын 60 -70 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.
ҮТП – ИЙН 2 ДУГААР БҮС			
<p>Хөнгөн үйлдвэрийн кластер</p>	<p>Хүнсний үйлдвэрийн кластер</p>	<p>Тээвэр логистикийн кластер</p>	<p>Үйлдвэрлэлийн тоног төх-н засвар, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний дагалдах үйлдвэр</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Ноосон эдлэл үйлдвэрлэх үйлдвэр / сүлжмэл хувцас, нэхмэл даавуу, цэргийн болон сурагчийн дүрэмт хувцасны үйлдвэр / • Барилгын дотоод чимэглийн болон дулаалгын материалын үйлдвэр, ЖДҮ, • Ээрмэл утасны үйлдвэр • Үзэсгэлэн, загварын ордон • Сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэр-нарны зайн хавтангийн үйлдвэр, малчин өрхийн, орон сууц-гудамжны гэрэлтүүлгийн хавтан, цэнэг хураагуур, машин цэнэглэгчийн үйлдвэр, • Зохион бүтээх товчоо, дизайны групп, • Туршилтын үйлдвэр 	<ul style="list-style-type: none"> • Мах, махан бүтээгдэхүүний үйлдвэр • Гурил гурилан бүтээгдэхүүний үйлдвэр • Сүү сүүн бтээгдэхүүний үйлдвэр • Хүнсний ногоо даршлах үйлдвэр • Хөргөгчийн аж ахуй, үйлдвэр засварын газар • Спирт, ундаа, шар айраг, цэвэр усны үйлдвэр • Хүнсний барааны худалдааны танхим, • Оффисын болон бусад үйлчилгээний барилгууд • Ногоон байгууламжууд, амрах, чөлөөт цагаа өнгөрөөх орчин, • Хөргөгчтэй агуулахууд 	<ul style="list-style-type: none"> • Төрөл бүрийн хүнсний нөөцийн агуулах • Улсын нөөцийн үр тарианы агуулах • Шингэн болон хийн түлшний нөөцийн агуулах • Тусгай зориулалтын агуулахын аж ахуйн терминалууд, • Экспорт, импортын бараа ачих, буулгах, ялгах терминалууд, агуулахын аж ахуй, • Контейнерын аж ахуй, • Өргөгч, буулгагч, тээвэрлэх тоног төхөөрөмжүүд, • Төрөл бүрийн дохиолол, хамгаалалтын алба, • Төрөл бүрийн дохиолол, хамгаалтын алба, • Авто зам, төмөр зам, гараж 	<ul style="list-style-type: none"> • Хөнгөн үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийн засвар, үйлдвэр, үйлчилгээ • Хүнсний үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийн засвар, үйлдвэр, үйлчилгээ • Тоног төхөөрөмжийн үзэсгэлэн худалдааны төв • Сав баглаа, боодлын үйлдвэр • Хог хаягдлын үйлдвэр, • ХАА – н машин механизм угсрах, засварлах, тоног төхөөрөмжийн үйлдвэр

Барилгын материалын үйлдвэрийн парк

Дархан – Уул аймгийн нутаг дэвсгэр нь барилгын элс, хайрга, шохой, шавар, байгалийн чулуу, керамзитын шавар зэрэг барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд шаардлагатай ихээхэн нөөц бүхий түүхий эдийн орд газруудтай. Хараа гол, Шарын гол, Хүйтэний голын ай сав, эрэг хөндийг дагасан элс хайрга, шаврын орд газар, байгалийн чулууны орд газар олон жилийн нөөцтэй нь тодорхойлогдсон байна. Хотын хөгжлийн бүтээн байгуулалтад барилгын материалын чанар, өнгө үзэмж, стандарт өнөө үед чухал байна.

Орчин үед барилгын материалын үйлдвэрийг энд тэнд ганц нэгээр нь бус иж бүрэн цогцолбороор барилгын материалын үйлдвэрлэл - технологийн парк хэлбэрээр байгуулах үндсэн дээр Дарханы үйлдвэр технологийн паркийн нутаг дэвсгэрт 100- 110 гектар талбайг төлөвлөсөн болно.

Паркийн барилгын материалын үйлдвэрүүдэд:

- Өндөр бат бэх, эдэлгээний чанартай,
- Эдийн засгийн ашиг бүхий,
- Байгаль орчин, байгалийн нөөцөд сөрөг нөлөөгүй бусад салбарын үйлдвэрлэлийн хаягдлыг ашигласан / уул уурхай, ашигт малтмал, хими, Дулааны цахилгаан станцын үнс, ойн үйлдвэрлэлийн хаягдал зэрэг /
- Байгалийн болон зохиомол материалтай хослуулан хэрэглэх боломжтой,
- Үйлдвэрлэл, хэрэглээний явцад экологийн хор нөлөөгүй,
- Архитектур – хот байгуулалтын гоо сайханы болон хүний амьдрах орчин хэрэгцээг хангасан, шаардлагад нийцсэн материалыг үйлдвэрлэх шаардлага тавигдаж байна.

Паркийн бүтцэд үйлдвэрлэлийн зориулалт бүхий барилга байгууламжаас гадна барилгын материалын үйлдвэрлэлийн салбарт:

- Ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, мэдлэгт суурилсан мэргэжлийн боловсон хүчин, хүний нөөцийг бэлтгэх чиглэлээр мэргэжлийн үйлдвэр сургалтын төв байгуулан мэргэжил эзэмшүүлэх замаар ажилгүй иргэдийг ажлын байраар хангаж амьжиргааны түвшинг сайжруулах,
- Үндсэн үйлдвэрлэлийн дэргэд буюу харъяа барилгын материалын жижиг дунд үйлдвэрлэл байгуулах, материал борлуулалтын бөөний болон жижиглэн худалдааны зах байгуулах,
- Бүтээгдэхүүний чанарын сорилт, шинжилгээний лаборатори байгуулах, тус паркад үйл ажиллагаа явуулах үндэсний компаниудын үйлдвэрлэл, оффисын барилга байгууламжийг байршуулах,
- Паркийн захиргаа, олон улсын үзэсгэлэн худалдаа, бизнес төв, зочид буудлын барилга байгууламж бүхий цогцолбор, иргэний барилга байгууламжууд баригдана.

Барилгын материалын үйлдвэрлэл технологийн парсад 20 гаруй нэр төрлийн үйлдвэрүүд баригдаж 1500 гаруй хүн ажлын байраар хангагдана.

Барилгын материалын үйлдвэрлэл технологийн парк нь эдийн засгийн төвийн бүсийн Дархан, Сэлэнгийн хот суурин газар, үйлдвэр – хөдөө аж ахуйн чиглэлийн барилга байгууламжийг төмөр бетон хийц, ган хийц, хэсэглэл, хөнгөн бетон, тоосго, хөөсөнцөр зэрэг ханын материал, модон хийц хэсэглэл, Канад хийцийн угсармал модон барилга, инженерийн дэд бүтцийн шугам хоолой зэрэг үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүнээр хангах боломжийг бүрдүүлнэ.

Дархан хотын үйлдвэрлэлийн 3 дугаар бүс буюу шинжлэх ухааны технологийн парк 120.0га.

Дархан хотын Шинжлэх ухааны технологийн паркийн агро-биотехнологийн кластер нь улс орны хөгжил дэвшлийн оюуны хөгжлийн хэмжүүр болдог байна. Монгол эрдэмтэд, судлаачдын санал зөвлөмжийг үндэслэн энэ бүс нутагт шинжлэх ухааны парк байгуулж болох оновчтой нутаг дэвсгэр нь Дархан хот болох тул Их дээд сургуулиуд, Ургамал, газар тариалангийн эрдэм шинжилгээний хүрээлэнд тулгуурласан хотхон хэлбэрээр хөгжүүлж болохыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав. Энэ орон зайд хөдөө аж ахуйн салбарын их сургуулиуд төвлөрч судалгааны том төв, эрдэм шинжилгээний лаборатори, агро-экологийн сургууль, ургамал хамгааллын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн зэрэг сургалт, шинжлэх ухааны байгууллагууд нэг дор төвлөрч холимог хэрэглээтэй хотхон хэлбэрээр хөгжүүлэх нь хөдөө аж ахуйн салбарын их сургуулийн үйл ажиллагааг өргөн далайцтай болгох, газар тариалан эрхэлж байгаа компаниудын үйл ажиллагааг судлаачидтай холбох, оюутнуудыг ажлын байраар хангах зэрэг давуу талуудыг бий болгоно.

Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх.

Үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх боломжийн бүс нутаг нь Дархан-Сэлэнгийн бүс нутаг болохыг ШУТИС-ийн дэргэдэх Мэргэшсэн инженерүүдийн нийгэмлэг, төрийн бус байгууллагын эрдэмтэд “Стратегийн ач холбогдол бүхий энэ бүс нутагт Агро-биотехнологийн кластер”-ийг байгуулах санал дэвшүүлсэн байна.

Их, дээд сургуулиудын нэгдсэн хотхон, шинжлэх ухааны байгууллага-эрдэм шинжилгээ туршилтын лаборатори, судалгаа-инновацийн төв, туршилтын лаборатори-үйлдвэр шинжлэх ухаан технологийн парк хэлбэрээр хотын төв хэсэгт байрлана. Нутаг дэвсгэр 120 га.

- Сургууль тус бүрийн барилга байгууламжийн байршилыг сургалт- эрдэм шинжилгээ, судалгаа- инновацийн төв, туршилтын лабораторийн барилгуудтайгаар өөр хоорондоо уялдаатай байхаар оюутны хотхоны орон зайн бүтцийг зохистой байхаар төлөвлөлтөнд санал болгож байна.
- Нэгдсэн хотхоны шинжлэх ухаан - технологийн паркийн бүсэд мэдээллийн төв, технологийн музей, байгалийн болон суурь шинжлэх ухааны музей, төрөл бүрийн шинжлэх ухааны судалгааны болон инновацийн академи, нэгдсэн номын сан, хэвлэх үйлдвэрийн барилга байгууламж ”нэгдсэн төв” хэлбэрээр хөгжинө. Үүнд:
- Их дээд сургуулийн хотхоны ерөнхий төлөвлөгөө.

- Их дээд сургуулиудын удирдлагын /консерциумын/ нэгдсэн оффисын барилга, олон улсын хурал, конференц, симпозиум зохион байгуулах цогцолбор төв.
- Зочид буудал, бизнес үйлчилгээ, банк санхүүгийн төв, үйлдвэрлэл-бренд бүтээгдэхүүний сурталчилгаа- үзэсгэлэн худалдааны танхим.
- Шинэ бүтээгдэхүүний туршилтын үйлдвэрлэл, сургалт үйлдвэрлэлийн төв - их дээд сургууль -шинжлэх ухааны паркийн нутаг дэвсгэрт байрлана.
- Их дээд сургуулийн нутаг дэвсгэрийн зэрэгцээ Ургамал, газар тариалангийн сургалт - эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, хөдөө аж ахуйн дээд сургуулийг өргөтгөн мал аж ахуй биотехнологи, мал эмнэлэг, агро-экологийн сургууль байгуулна. Монгол эрдэмтдийн олон жилийн судалгаа, саналыг үндэслэн “Агропарк” байгуулах, Ургамал газар тариалангийн сургалт эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, мал аж ахуйн эрдэм шинжилгээний хүрээлэн “малын удмын сангийн төв цогцолбор” харилцааг уялдаатай үйл ажиллагаа явуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөнд санал болгож байна. Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 384-р тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө”-нд Дарханд “ХАА-н хөгжлийн үндэсний цогцолборт кластер хэлбэрээр хөгжүүлэхээр заасан 168.5 га талбайд 2030-2050 онуудад “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын хөгжлийн баримт бичгийн заалтуудыг хэрэгжүүлэх үндсэн дээр “Агро-технологийн парк” байгуулах боломж байна.

Аж үйлдвэр хөгжүүлэх стратеги

Эдийн засгийн төвийн бүсийн нийгэм эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих ажлын хүрээнд Дархан хотод:

- Шинэ дэвшилтэт болон өндөр технологи дамжуулах, нэвтрүүлж нутагшуулах, экспортын бүтээгдэхүүнийг болон импортыг орлох үйлдвэрлэлийг шинээр байгуулах, шинэчлэх, / нүүрс гүн боловсруулах, арьс шир боловсруулах, барилгын материалын үйлдвэр г.м /
- Ашиглалтанд байгаа үйлдвэрлэлийн эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, байгаль орчинд халгүй үйлдвэрлэлийг дэмжиж хөгжүүлэх, технологийг шинэчлэх,
- Ажлын байрыг олноор бий болгох, үйлдвэрлэлийг хооронд нь уялдуулан цогцоор хөгжүүлэх, хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйн гаралтай түүхий эдийг ашиглан хөнгөн, хүнс үйлдвэрийг хөгжүүлж, агро технологийн үйлдвэрлэл, шинжлэх ухааны парк байгуулах,
- Оюуны багтаамж өндөртэй технологийг хөгжүүлж дэлхийн зах зээлд Монгол улсын оролцоог нэмэгдүүлэх,

Аж үйлдвэр хөгжүүлэх боломж, давуу болон сул тал, эрсдэл.

- **1 дүгээр бүсэд:** Хүнд үйлдвэр, барилгын материалын үйлдвэр, нүүрс боловсруулах үйлдвэр, арьс шир боловсруулах үйлдвэр, эрчим хүчний үйлдвэрлэл бүхий холимог үйлдвэрлэлийн бүс,
- **2 дугаар бүсэд:** Хөнгөн, хүнсний үйлдвэрлэлийн бүс,
- **3 дугаар бүсэд:** Шинжлэх ухаан – сургалт – инновацийн бүс,

Дархан хотын Иргэдийн төлөөлөгчдийн тогтоолоор байршлыг баталгаажуулсан.

Үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх санхүүжилтын эх үүсвэр:

- Гадаад, дотоодын аж ахуйн нэгж, бйгууллага, иргэдийн хувийн хөрөнгө оруулалт,
- Үйлдвэрлэл хөгжүүлэх сан, инновацыг дэмжих сангийн хөрөнгө,
- Гадаадын зээл тусламж, концессын гэрээ,
- Засгийн газрын үнэт цаас,

Дархан хотын аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх хөгжүүлэх **Барих, ашиглах, шилжүүлэх** гурван салбарын бодлогыг уялдуулан хэрэгжүүлэх:

- боловсрол,
- хүний нөөцийн бодлого,
- эдийн засаг, үйлдвэржилтийн бодлого,
- шинжлэх ухаан технологийн бодлого

5.8 Гамшгийн үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хот суурин газрын хөгжлийн стратеги нь ирээдүйн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлохоос гадна учирч болох гамшиг, эрсдэлийг урьдчилан тандаж ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгах асуудал юм.

Хотын тогтвортой байдлыг хангах нь байгалийн болон техникийн холбогдолтой гамшиг учирч болзошгүй эрсдэлийн үед хүн амын аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээг өндөр түвшинд авч хэрэгжүүлэхийн тулд ерөнхий төлөвлөгөөнд дараах асуудлыг тусгав. Хүн амын эрүүл мэнд, аюулгүй амьдралыг гамшгаас авран хамгаалах асуудал нь байгалийн гамшиг, техно-генийн, осол-дайны үеийн, биологийн болон нийгмийн, цацрагийн, гал түймэрийн гэсэн олон ангилалын гамшигтай холбоотой байна.

Хүн амын амийг аврах ажил, амьдралын болон эрүүл мэндийн хэвийн байдлыг хадгалахаас гадна хүрээлэн буй орчныг болон материаллаг байдлыг алдагдал хохиролгүй болгох зэрэг нь гамшгаас хамгаалах арга хэмжээний тоонд багтдаг байна. Гамшгаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд олон талын тандалт явуулах шаардлагатай байдаг байна.

Дархан хотод гарч болох гамшиг нь:

1. Гал түймэрийн гамшиг
2. Учирч болох газар хөдлөлтийн гамшиг
3. Хүчтэй салхи, цасан шуурганы аюул
4. Уруйн үер, гадаргуугийн усны хуримтлалын нөлөөнд зам, талбай, үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмж усанд автах аюул
5. Хорт хий, химийн бодисоос хамааралтай хөрс, ус, агаарын бохирдол бий болж хүн ам эрүүл мэндийн хохиролд орох
6. Зам тээврийн ослоос хамааран хүмүүст эрүүл мэндийн хохирол учрах
7. Үйлдвэрлэлийн ослоос хувь хүн, хэсэг бүлэг хүмүүс, ажиллагсад хохиролд орох зэрэг гамшиг тохиолдож болох магадлалтай.

Гамшгийн үед авах арга хэмжээг дараах байдлаар ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан болно. Үүнд:

1. Гал түймэрийн гамшигаас хамгаалах арга хэмжээ
 - Суурьшилын бүс, үйлдвэр, үйлдвэрийн барилга, туслах барилга байгууламжийн бүс хоорондох гал тусгаарлах хамгаалалтын орон зайг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгав.
 - Суурьшилын бүсийн барилга хоорондын орон зайг “Хот төлөвлөлтийн норм, дүрэм ”БНБД”-ийн галын аюулаас хамгаалах шаардлагын дагуу төлөвлөсөн бөгөөд явган зам, гарц, галын машин чөлөөтэй зорчих боломжтой байхаар төлөвлөсөн. Сургууль, цэцэрлэг, эмнэлгийн барилгын эргэн тойронд мод, бут сөөгөөр ногоон хэрмэн хана байхаар төлөвлөхийг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр зөвлөж байна.
 - Галын депогийн газрын байршилыг 3 км-с ихгүй байршихаар, 5000-6000 оршин суугчид гал унтраах 1 машинаар тооцон бүгд 21 гал унтраах машинтай онцгой байдлын алба тус хотод үйл ажиллагаа явуулна. Галын депогийн байршил нь үйлдвэрийн бүс нутаг дэвсгэр тус бүрт 2 галын машинтай, суурьшилын бүсэд тус бүр 5-7 галын машинтай байхаар хүчин чадлыг сонгосон бөгөөд галын депогийн газрын барилгажилтыг холбогдох норм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн.
 - Усан хангамжийн системд гал түймрийн арга хэмжээнд зориулагдах усны нөөцийг тооцоолсон.
2. Газар хөдлөлтийн гамшигаас хамгаалах арга хэмжээг дараах байдлаар ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан. Үүнд:

Дархан хот нь инженер-геологийн судалгаагаар 7 баллын газар хөдлөлтийн бүсэд хамаарч байгаа боловч 7-8 баллын хүчтэй газар хөдлөлтийн эрсдэлт төв цэгээс 100 орчим километрийн радиус газрыг хамарч 700 км хүртэлх орон зайд мэдрэгддэгийг эрдэмтэд тодорхойлсон байна. Ерөнхий төлөвлөгөөнд:

- Сургууль, цэцэрлэг, эрүүл мэндийн байгууллагын байршил, хамрах нутаг дэвсгэрийн хэмжээг хот байгуулалтын норм, дүрэм /БНБД-30-01-04/-ийн дагуу төлөвлөх, мэдээлэл, дуут дохиоллын системийг байрлуулах.

- Нягт суурьшилтай орон сууцны хорооллын орон зайд “Хүн ам цугларах, нүүлгэн шилжүүлэх зориулалттай ногоон орон зай, ногоон гудамж”-ийг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр шийдвэрлэв.
 - Барилга байгууламжийн зураг төслийг боловсруулахдаа газар хөдлөлтийн эсрэг хийц бүтээцийг сонгон, газар хөдлөлтийн бүс нутагт барилга төлөвлөх барилгын норм ба дүрэм (БНБД 2201-01 /2006/-ийн заалтыг хэрэгжүүлэх;
3. Салхи, шуурга, цасны хунгаралтаас үүсэх гамшгаас хамгаалах
- Хүчтэй салхи шуурганаас хамгаалах ойн зурвасыг 30-50 метрийн өргөнтэйгээр хотын салхин талд /баруун хойд, хойд/ хэд хэдэн эгнээ байдалтайгаар сөөлжүүлж өндөр хэсгийг сонгон байрлуулна.
 - Орон сууцны хороолол хоорон дахь задгай орон зайд хорооллын эргэн тойрон салхины хамгаалалтын болон ариун цэврийн хамгаалалтын ойн бүсийг 30-50м-ийн өргөнтэйгээр тарьж ургуулах, хороолол хооронд үргэлжилсэн 50-75 метрийн ногоон байгууламжийг төлөвлөсөн нь салхи шуурганаас хамгаалах ойн зурвасын үүргийг гүйцэтгэнэ.
 - Үйлдвэрийн бүсээс хүн амын аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор тоосжилт, дуу шуугиан, тэсрэлтээс болон доргилтоос хамгаалсан ногоон бүсийг хот байгуулатын норм дүрмийн дагуу төлөвлөсөн болно.
4. Уруйн усны үерээс хамгаалах арга хэмжээ.
- Уруйн үерээс хамгаалах далан сувгийг хотын баруун, зүүн, хойд хэсгээр 12.8 км-ийг барьж байгуулна.
 - Гадаргуугийн усыг гудамж замын дагуу далд сувгаар хөрс, мод ургамалыг эвдэхгүйгээр төлөвлөж, цэцэрлэгт хүрээлэнгийн усан сан, хот тохижилтын болон галын усны нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор ашиглана.
 - Шар усны аюулаас хамгаалах орчинд мод, сөөг тарьж ургуулах, хиймэл нуур, цөөрмийг барьж байгуулах, голын эрэгт далан суваг барьж байгуулахыг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр зөвлөж байна.
5. Агаарт хий, утаа, тоос гаргадаг үйлдвэрлэлийн барилга байгууламжийг болон ил төхөөрөмжийг салхины чиглэлийн доод талд байршуулан төлөвлөв.
6. Бохир ус цэвэрлэх байгууламж, хог хаягдлыг ангилах, боловсруулах үйлдвэрийг салхины чиглэлийн доод талд байршуулахыг төлөвлөлтөөр шийдвэрлэсэн болно. Автозамын осолд орох магадлалаас хамгаалсан ногоон зурвасыг замын дагуу төлөвлөж бут сөөг, мод тарьж явган зорчигчдыг автозамын аюулаас урьдчилан хамгаалах ба 2-3 метрийн өргөнтэй явган зорчих, дугуйтай зорчих замыг хослуулан ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан.
7. Үйлдвэрлэлийн осол, байгалийн гамшиг, автомашины осол болон төрөл бүрийн гамшигт өртсөн иргэдэд анхан шатны үйлчилгээ үзүүлэх эрүүл мэндийн төвийг олон

нийтийн үйлчилгээний бүсийн барилга байгууламжид тусгахыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан болно.

8. Гамшигийн үед дуут дохио өгөгчийг 9м буюу түүнээс дээш өндөртэй барилга байгууламжийн дээр байршуулан болзошгүй аюул, гамшигийг иргэдэд зарлан мэдээлэх дуут дохиог өгч, гамшигаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг зохион байгуулалтай авч хэрэгжүүлэх ёстой. Дуут дохио өгөгч нь 5 км-ийн радиуст мэдээллийг дамжуулах хүчин чадалтай. Гамшигийн үед иргэд дуут дохиог сонсмогц төлөвлөлтөд тусгасан аль ойр байгаа цэгт цугларч тухайн байршилаас нэгдсэн журмаар хотын гадагш гарах боломжтой.

Эрсдэлийн дээрх үзэгдэл нь хүн амын аюулгүй байдал, эд хөрөнгө, хотын барилга байгууламж, дэд бүтэц, зам талбай, нутаг дэвсгэр, хүрээлэн буй орчныг өөрчилж эдийн засагт их хэмжээтэй хохирол учруулах тул орон нутгийн удирдлага, онцгой байдлын газартай хамтран ерөнхий төлөвлөгөөний /2020-2035 он/ хугацаанд дээрх санал зөвлөмжийг урьдчилан төлөвлөж хотын тогтвортой байдлыг хангах нь чухал.

5.9 Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөлт, төлөвлөгөө

5.9.1 УДИРТГАЛ

Энэ төлөвлөгөө нь Дархан-Уул аймгийн төв Дархан хотын 2016-2035 он хүртэлх хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөөний хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө болно.

Дархан хотын хог хаягдлын менежментийн зорилго нь нь хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хог хаягдлыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, байгалийн нөөц баялгийг хэмнэх, иргэдийн хог хаягдлын талаархи боловсролыг дээшлүүлэх замаар хог хаягдлыг бууруулах, ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах зөв зохистой тогтолцоог бүрдүүлэхэд оршино.

Зорилго: Хог хаягдлы

н менежментийн төлөвлөгөөний зорилго нь:

- Менежментийн төлөвлөгөөний хамрах хүрээг тодорхойлж, холбогдох нэгж байгууллагуудийн ажлын уялдаа холбоог харуулах;
- Менежментийн үйл ажиллагаанд оролцогчдын үүрэг хариуцлагыг тодорхойлох;
- Энэ менежментийн төлөвлөгөөнд хамаарах холбогдох стандартууд, удирдамжуудыг тоймлон гаргах;
- Энэ менежментийн төлөвлөгөөнд хамаарах үүрэг даалгавар, үйл ажиллагааны журам, удирдамжийг тодорхойлж, энэ төлөвлөгөөнд тусгагдсан Дархан-Уул аймгийн төв Дархан хотын Байгаль орчны бодлогын шаардлагуудыг тодруулах;
- Гүйцэтгэлийн гол үзүүлэлтүүдийг багтаасан мониторингийн болон тайлагналтын журмыг тодорхойлох;

- Сургалтын хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох ба холбогдох материал болон мэдээллийн лавлагааг тусгах болно.

Хэрэглээ: Менежментийн төлөвлөгөөнд заасан шаардлагууд нь Дархан-Уул аймгийн удирдлага болон иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын бүх үйл ажиллагаанд хамааралтай болно.

Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө нь Монгол улсын “Хог хаягдлын тухай” хууль, хог хаягдлын эрх зүйн орчинд үндэслэгдэн боловсруулагдсан бөгөөд хог хаягдлын хууль эрх зүйн орчинд оруулах аливаа өөрчлөлтөөс шалтгаалан энэхүү менежментийн төлөвлөгөө өөрчлөгдөж болно.

Менежментийн төлөвлөгөөг хоёр жил тутамд, үйл ажиллагааны болон байгаль орчны нөхцөл байдлаас хамааран илүү ойр давтамжтайгаар хянаж шинэчилж болно. Энэ удирдлагын төлөвлөгөөг хянах, шинэчлэх ажлыг аймгийн Засаг дарга хариуцна.

Менежментийн төлөвлөгөөний шинэчлэгдсэн хувилбар нь аймгийн бүх иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хэрэгцээнд зориулагдаж аймгийн веб сайт дээр тавигдаж байна.

Хамрах хүрээ: Менежментийн төлөвлөгөөгөөр Дархан хотын хэмжээнд хог хаягдалтай холбогдсон харилцааг зохицуулна. Хог хаягдлын тухай ойлголтыг “Хог хаягдлын тухай” хуулийн 4 дүгээр зүйлд зааснаар дараах байдлаар тодорхойлно.

- “Хог хаягдал” гэж өмчлөгч этгээд хэрэглэхгүй болсон эд юмс, материалыг;
- “Аюултай хог хаягдал” гэж тэсрэмтгий, шатамхай, урвалын идэвхтэй, исэлдүүлэгч, агаар болон устай харилцан үйлчилж хортой хий ялгаруулдаг, халдвартай, идэмхий, хүн амьтанд богино болон удаан хугацаанд хортой нөлөөлөл үзүүлдэг, байгаль орчинд хортой шинж чанартай, устгасны дараа аюултай шинж чанартай ялгарал үүсгэдэг хог хаягдлыг;
- “Энгийн хог хаягдал” гэж аюултай хог хаягдлаас бусад хог хаягдлыг;
- “Ахуйн хог хаягдал” гэж айл өрхөөс гарах энгийн хог хаягдлыг;
- “Овор хэмжээ ихтэй хог хаягдал” гэж 0.75 куб метрээс дээш эзлэхүүнтэй хог хаягдлыг;

Хэрэгжиж эхлэх хугацаа: Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө Дархан хотын 2016-2035 он хүртэлх хөгжлийн Ерөнхий төлөвлөгөө батлагдсан цагаас эхлэн хүчин төгөлдөр болно.

5.9.2 МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ, ҮҮРЭГ ХАРИУЦЛАГА

Энэ менежментийн төлөвлөгөөний бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг хэрэгжүүлэгчдэд дараах байгууллагууд орж байна. Үүнд:

1. БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛАГЧИД:

- Улсын Их Хурал
- Засгийн Газар
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам болон бусад төрийн захиргааны төв байгууллагууд;
- Дархан-Уул аймгийн нутгийн өөрөө удирдах байгууллага.
- Аймаг, сумын засаг дарга

2. ГҮЙЦЭТГЭГЧИД:

- Аймгийн Захирагчийн алба
- Сумын ЗДТГ
- Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний газар
- Энгийн хог хаягдал сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага;
 - Төвлөрсөн цэгт хог хаягдлыг булшлах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл бүхий аж ахуйн нэгж, байгууллага;
 - Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэгч;
 - Аюултай хог хаягдлыг цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагаа эрхлэгч;

3. ХЯНАЛТ, ШАЛГАЛТ:

- Аймгийн ИТХ, аймаг, сумын засаг дарга,
- Мэргэжлийн хяналтын газар
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар
- Онцгой байдлын газар
- Багын Засаг дарга, цагдаа
- Хог хаягдлын олон нийтийн байцаагч
- Төрийн бус байгууллага, иргэдийн бүлэг, иргэн

4. ХОГ ХАЯГДАЛ ҮҮСГЭГЧИД:

- Иргэн
- Аж ахуйн нэгж, байгууллага

Оролцогчдын хэрэгжүүлэх үүрэг хариуцлагыг “Монгол улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай” хууль болон “Хог хаягдлын тухай” хуульд зааснаар дараах байдлаар тоймлон харуулав.

3.2.1. УЛСЫН ИХ ХУРАЛ:

- Хог хаягдлын тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх талаар Засгийн газраас зохион байгуулж байгаа ажилд хяналт тавих;
- Засгийн газраас өргөн мэдүүлснээр хог хаягдлын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай төсвийг баталж, зарцуулалтад хяналт тавих;
- Хууль тогтоомжид заасан бусад

3.2.2. ЗАСГИЙН ГАЗАР

- Хог хаягдлын менежментийг сайжруулах үндэсний хөтөлбөр батлах;
- Хог хаягдлын талаар төрөөс баримтлах бодлогын хэрэгжилтийг хангах;
- Хууль тогтоомжоор заасан заавар журам, аргачлал, жагсаалтуудыг батлан гаргах, мөрдүүлэх, хэрэгжилтийг хангах
- Хууль тогтоомжид заасан бусад

3.2.3. ОРОН НУТГИЙН ТҮВШИНД:

3.2.3.1. АЙМГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРАЛ:

- Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хог хаягдлын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;
- Хог хаягдлын менежментийг сайжруулах орон нутгийн хөтөлбөрийг баталж, биелэлтэд хяналт тавих;
- Хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах, экспортлох үйл ажиллагаа эрхэлдэг болон байгаль орчинд ээлтэй, хаягдалгүй технологи нэвтрүүлсэн иргэн, байгууллага, аж ахуйн нэгжид эдийн засгийн урамшуулал олгох журам батлах;
- Нутаг дэвсгэрт мөрдөх энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах журам батлах, нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдлыг цэвэрлэх, энгийн хог хаягдлыг булшлах зардлын нэгж тарифыг тогтоох;

3.2.3.2. СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРАЛ:

- Нутаг дэвсгэрт мөрдөх хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн хэмжээ, энгийн хог хаягдлыг цуглуулж, тээвэрлэх зардлын нэгж тарифын тогтоох;

3.2.3.3. АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГА:

- Хог хаягдлын талаар төрөөс баримтлах бодлогын хэрэгжилтийг нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зохион байгуулах;
- Хог хаягдлын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, шалгалтыг нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зохион байгуулах;
- Хог хаягдлын менежментийг сайжруулах орон нутгийн хөтөлбөрийн биелэлтийг хангах; Хог хаягдлын улсын мэдээллийн нэгдсэн сангийн тогтолцоо, бүрдэл болон мэдээлэл төвлөрүүлэх журмын дагуу хог хаягдлын тайланг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тогтоосон хугацаанд ирүүлэх;
- Энгийн хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийн болон хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл олгох журмыг батлах, зөвшөөрөл олгох;
- Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагаанд хяналт тавих;
- Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр, олон улсын зээл, тусламжаар байгуулсан хог хаягдал сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, булшлах, устгах байгууламжийн үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж, байгууллагыг Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн дагуу сонгон шалгаруулж, гэрээ байгуулах;
- Хог хаягдлыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах зорилгоор ангилан ялгах, дахивар нөөц цуглуулах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах үйл ажиллагааг зохион байгуулж, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх;

- Хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хохирол учирсан эсхүл болзошгүй аюул үүсэх нөхцөл бүрдсэн тохиолдолд тархалтыг зогсоох, сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг авах;
- Хог хаягдлын олон нийтийн байцаагч ажиллуулах, мөнгөн урамшуулал олгох журмыг батлах;
- Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хөрс бохирдуулагч жорлонгийн тоог үе шаттайгаар бууруулах арга хэмжээг авах, шаардагдах зардлыг шийдвэрлэх;
- Хууль тогтоомжид заасан бусад.

3.2.3.4. СУМЫН ЗАСАГ ДАРГА:

- Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хог хаягдлын тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх;
- Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж, байгууллагыг Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн дагуу сонгон шалгаруулж, гэрээ байгуулах;
- Нутаг дэвсгэрийн аж ахуйн нэгж, байгууллагын хог хаягдал, цас, мөсийг хариуцан цэвэрлэх 50 метр хүртэлх нийтийн эдэлбэр газрын хилийн заагийг тогтоох;
- Нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдлыг цэвэрлүүлэх, нийтийн эдэлбэр газарт хогийн савыг хүртээмжтэй тоогоор байрлуулах;
- Нутаг дэвсгэрт хамаарах олон улсын, улсын, орон нутгийн чанартай авто замын байгууламж болон авто зам дагуух хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж, байгууллагыг Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн дагуу сонгон шалгаруулж, гэрээ байгуулах;
- Хог хаягдлыг бууруулах, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах санал санаачилга гаргах, зохион байгуулах үүрэг бүхий орон тооны бус иргэдийн бүлгийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх;
- Хог хаягдлын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих хог хаягдлын олон нийтийн байцаагч ажиллуулах, хог хаягдлын олон нийтийн байцаагчийн урамшууллыг жил бүрийн төсөвт тусгаж, батлуулах, зарцуулалтад хяналт тавих.
- Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн төлөлтөд хяналт тавих, хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжаас төвлөрсөн орлогыг хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, хог хаягдлыг булшлах үйл ажиллагаанд, хог хаягдлын үйлчилгээний хураамж төвлөрүүлсэн тохиолдолд үйлчилгээний шимтгэл төлөхөд зарцуулах, хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн төвлөрүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хөрс бохирдуулагч жорлонгийн тоог үе шаттайгаар бууруулах арга хэмжээг авах, шаардагдах зардлыг шийдвэрлэх;
- Хог хаягдлын талаархи боловсрол олгох сургалт, сурталчилгааг зохион байгуулах, дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх;

3.2.3.5. БАГ, ХОРООНЫ ЗАСАГ ДАРГА:

- Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хог хаягдлын тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх;
- Хог хаягдлыг цэвэрлэх үйл ажиллагаанд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг татан оролцуулах, хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаанд хяналт тавих;
- Хог хаягдлыг бууруулах, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах санал санаачилга гаргах, зохион байгуулах үүрэг бүхий орон тооны бус иргэдийн бүлэг байгуулж ажиллуулах.
- Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн төлөлтөд хяналт тавих, хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн төвлөрүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Хог хаягдлын талаархи олон нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх ажилд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг татан оролцуулах;

5.9.3 ИРГЭН, АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН ҮҮРЭГ, ХАРИУЦЛАГА.

- Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах журмын дагуу энгийн хог хаягдлаа ангилан ялгах;
- Хог хаягдлыг ангилах, ачих, цуглуулах технологид нийцсэн буюу галд тэсвэртэй материалаар хийгдсэн, хог хаягдал салхиар тархах, хур тунадасны ус хуримтлагдах, шүүрэл ялгарахаас сэргийлсэн хогийн савтай байх;
- Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай хог тээврийн үйлчилгээний гэрээ байгуулах;
- Хог хаягдлаа зориулалтын хогийн сав болон цэгт хаях эсхүл хог хаягдал цуглуулж тээвэрлэх эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх;
- Үүссэн аюултай хог хаягдлаа эрх бүхий байгууллагад, эсхүл тогтоосон тусгай цэгт хүлээлгэн өгөх;
- Нийтийг хамарсан цэвэрлэгээ, иргэдийн бүлгээс зохион байгуулсан үйл ажиллагаанд оролцох;
- Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийг тогтоосон хугацаанд төлөх;
- Хог хаягдлыг бууруулах, ангилах, дахин ашиглах, зүй зохистой хаях дадал зуршлыг хэвшүүлэх;
- Эзэмшлийн барилга, байгууламжийн гадна хана, хашаа, хайсан дээр хог хаягдал болохоор зар сурталчилгаа байршуулахгүй байх;
- 50 метр хүртэлх нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдал, цас, мөсийг цэвэрлэх;
- Барилга барих, буулгах, засварлах үйл ажиллагаанаас гарах хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах, булшлах эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад шилжүүлж, үйлчилгээний хөлсийг хариуцах;
- Хог хаягдлын талаархи сургалтад хамрагдаж, мэдлэгээ дээшлүүлэх;
- Хамгийн боломжит арга технологи, байгаль орчинд ээлтэй арга ажиллагааг нэвтрүүлэх замаар хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах;

- Хог хаягдлын талаархи хууль тогтоомж, стандартын шаардлагыг хангаж ажиллах;
- Хог хаягдлын улмаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хохирол учруулсан, учруулж болзошгүй байдал бий болсон тохиолдолд тухайн шатны Засаг дарга болон онцгой байдал, цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллагад мэдэгдэх;
 - Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь байгууллагын ажилтнуудад хог хаягдлын менежментийн талаар сургалт зохион байгуулж, зохих мэдлэгийг эзэмшүүлэх, дадал зуршлыг хэвшүүлэх;
 - Үйл ажиллагаанаас үүсэх хог хаягдлыг ангилан ялгах, хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, шатаах, устгах эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх, эдгээр үйл ажиллагаатай холбоотой гэрээ байгуулах, гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих, байгууллагын дотоод болон гадна орчны цэвэрлэгээг хариуцах үүрэг бүхий нэгж, эсхүл ажилтантай байх;
 - Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хог хаягдлаас үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах шаардлагатай арга хэмжээг авах, аюулгүй ажиллагааг хангах;
“Хог хаягдлын тухай” хуулийн 10.3 дугаар зүйлд зааснаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хог хаягдалтай холбоотой дараахь үйл ажиллагааг хориглодог:
- Хог хаягдлыг дэд бүтцийн шугам хоолойд хаях;
- Нийтийн эдэлбэр газар, ногоон бүс, үерийн далан сувагт хог хаягдал хаях;
- Хог хаягдлыг ил задгай шатаах;
- Гэрийн болон нам даралтын зууханд нийлэг материалтай хог хаягдлыг шатаах;
- Хог хаягдлыг хогийн сав болон тогтоосон цэгээс бусад газарт хаях;
- Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хөрс бохирдуулагч жорлон байгуулах;
- Нийтийн эзэмшлийн эд хөрөнгө дээр зар сурталчилгаа байршуулах, шашны болон зан үйлийн эд зүйлс тавьж хог хаягдал үүсгэх.

5.9.4 ХОГ ХАЯГДЛЫН МЭРГЭЖЛИЙН ЗӨВЛӨЛ

“Хог хаягдлын тухай” хуулийн 8.1.12-т заасан орон тооны бус мэргэжлийн зөвлөл байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд ажиллах ба дараахь үүрэгтэй:

- Хог хаягдлын талаархи хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, менежментийг сайжруулах санал, зөвлөмж гаргах;
- Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах, экспортлох үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж, байгууллагад зөвшөөрөл олгох зөвшөөрөлтэй холбоотой дүгнэлт, зөвлөмж гаргах.

5.9.5 ЭНГИЙН ХОГ ХАЯГДАЛ СЭРГЭЭН АШИГЛАХ, ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ, УСТГАХ, БУЛШЛАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЭРХЭЛДЭГ ИРГЭН, АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГА

- Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад Энгийн хог хаягдал цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхлэхээр бүртгүүлж, дугаар авсан байна.

- Сумын Засаг даргатай Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа гүйцэтгэх гэрээ байгуулсан байна.
- Үйл ажиллагаандаа “Хог хаягдлын тухай” хуулийн 4 дүгээр бүлэгт заасан зүйлүүд болон БОАЖ-ын сайдын баталсан “Энгийн хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаанд тавигдах ерөнхий шаардлага”, Аймгийн Засаг даргын баталсан “Энгийн хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийн болон хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл олгох журам”-ыг мөрдөж ажиллана.
- Энгийн хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийн болон хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхлэхээр аймгийн Засаг даргаас холбогдох журмын дагуу зөвшөөрөл авсан байна.
- “Хог хаягдлын тухай” хуулийн 18 дугаар зүйл болон БОАЖ-ын сайдын баталсан “Энгийн хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаанд тавигдах ерөнхий шаардлага”, Аймгийн Засаг даргын баталсан “Энгийн хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийн болон хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл олгох журам”-ыг мөрдөж ажиллана.

5.9.6 АЮУЛТАЙ ХОГ ХАЯГДЛЫГ ТЭЭВЭРЛЭГЧ, ЦУГЛУУЛАХ, ХАДГАЛАХ, ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ, УСТГАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЭРХЛЭГЧ

- Аюултай хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагааг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын олгосон зөвшөөрөл бүхий аж ахуйн нэгж, байгууллага эрхэлнэ.
- “Хог хаягдлын тухай” хуулийн 24 дүгээр зүйл болон Засгийн Газрын 2018 оны 5 дугаар сарын 2-ны өдрийн 116 дугаар тогтоолоор баталсан “Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон бүртгэх, тайлагнах журам”, БОАЖ-ын сайдын 2018 оны А/18 дугаар тушаалаар батлагдсан “Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, экспортлох үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж байгууллагад зөвшөөрөл олгоход тавигдах шаардлага болон зөвшөөрөл олгох журам”-ыг мөрдөж ажиллана.
- Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас зөвшөөрөл авсан аж ахуйн нэгж, байгууллага байна.
- “Хог хаягдлын тухай” хуулийн тавдугаар бүлэг болон Засгийн Газрын 2018 оны 5 дугаар сарын 2-ны өдрийн 116 дугаар тогтоолоор баталсан “Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон бүртгэх, тайлагнах журам”, БОАЖ-ын сайдын 2018 оны А/18 дугаар тушаалаар батлагдсан “Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, экспортлох үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж байгууллагад зөвшөөрөл олгоход тавигдах шаардлага болон зөвшөөрөл олгох журам”-ыг мөрдөж ажиллана.

5.9.7 ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ СТАНДАРТ

Төлөвлөгөөний бүх үйл ажиллагаанд дор дурдсан холбогдох стандартуудыг баримтлана.
Үүнд:

- Монгол улсын холбогдох хуулиуд болон үндэсний стандартууд;
- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний шаардлага;
- Монгол улсын Засгийн газар болон төрийн захиргааны төв байгууллагуудын шаардлага болон үүрэг даалгаврууд;

1. Эрх зүйн баримт бичгүүд:

Хог хаягдлын менежменттэй холбоотой Монгол улсын төрийн бодлого, эрх зүйн баримт бичгүүдийн талаар нэг дэхь хэсгийн **“1.2.5. Хог хаягдлын менежментийн эрх зүйн орчны судалгаа”** хэсэгт тоймлон дурдсан..

2017 онд “Хог хаягдлын тухай” хууль шинэчлэн батлагдсантай холбогдуулан нэн тэргүүнд хийх ажил нь хуульд заасан хөтөлбөр, төлөвлөгөө, холбогдох дүрэм, журмыг боловсруулж, хэрэгжилтийг зохион байгуулах ажил гэж үзэж байна.

“Хог хаягдлын тухай” хуулийн шаардлагад нийцүүлэн нийт 12 субъект 34 журам, хөтөлбөр, жагсаалт, аргачлал, тайлангийн маягт боловсруулж, батлан мөрдүүлэхээс 3 журам, 2 жагсаалт, 3 аргачлал шинэчлэгдэн гарсан байгаа бөгөөд бусад нь боловсруулах шатанд явж байгаа гэж ойлгож байна.

Орон нутгийн түвшинд 1 хөтөлбөр, 2 журам, 3 тарифыг батлан мөрдүүлнэ.

Хүснэгт 14. Орон нутгаас гаргах баримт бичгийн жагсаалт.

№	Хариуцах эзэн	Баримт бичгийн нэр
1	Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал	Хог хаягдлын менежментийг сайжруулах орон нутгийн хөтөлбөр
2		Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах журам
3		Нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдлыг цэвэрлэх, энгийн хог хаягдлыг булшлах зардлын нэгж тариф
4		Хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах, экспортлох үйл ажиллагаа эрхэлдэг болон байгаль орчинд ээлтэй, хаягдалгүй технологи нэвтрүүлсэн иргэн, байгууллага, аж ахуйн нэгжид эдийн засгийн урамшуулал олгох журам
5	Сумын ИТХ	Энгийн хог хаягдлыг цуглуулж, тээвэрлэх зардлын нэгж тариф
6		Нутаг дэвсгэрт мөрдөх хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн хэмжээ

2. Хог хаягдлын стандарт шаардлагууд:

Монгол улсад хог хаягдалтай холбоотой дараах стандарт шаардлагууд мөрдөгдөж байна.

1). Хот, тосгоны төлөвлөлт барилгажилтын норм ба дүрэм (БНБД 30.01.03):

- Үйлдвэрийн бүсийн нутаг дэвсгэрт хог хаягдлын төвлөрсөн цэг байх ёстой. Хог хаях цэгийг үйлдвэрийн ба эрүүл ахуйн норм дүрмийг баримтлан гүний усыг хамгаалах II бүсийн гадна байрлуулан төлөвлөнө.

- Том хот болон улсын чанартай амралт сувилалын газарт ахуйн хог хаягдлыг техник эдийн засгийн үндэслэлийн дагуу үйлдвэрийн аргаар боловсруулах үйлдвэрийн газартай байхаар төлөвлөнө. Ахуйн хаягдал хуримтлуулах хэмжээг 16 дугаар хавсралтад зааснаар авахыг зөвшөөрнө.

Хүснэгт 15. Дүрмийн 16-р хавсралт, Ахуйн хаягдал цуглуулах норматив

Ахуйн хаягдал	Жилийн хугацаанд 1 хүнд ноогдох хаягдлын хэмжээ	
	кг	литр
Хатуу хог, Төвлөрсөн халаалт, усан хангамж, бохир устай орон сууцны барилгаас	190-225	900-1000
Бусад орон сууцны барилгаас	300-400	1100-1500
Олон нийт, иргэний барилга байгууламжаас	280-300	1400-1500
Муу усны цооног	-	2000-3500
Хатуу хучилттай гудамж, талбай болон цэцэрлэгт хүрээлэнгээс	15-5	20-8

Тайлбар. 1.Их хот, том хотод ахуйн хаягдал их байхаар тооцно. 2.Уур амьсгалын I бүсэд уурын зуухнаас гарах хаягдлыг жилийн нийт хаягдлын хэмжээг 10%-иар нэмэгдүүлж тооцно.

- Ахуйн хаягдлыг боловсруулах, халдваргүйжүүлэх, тээвэрлэх байгууламжийн болон үйлдвэрийн эдэлбэр газрын ба ариун цэврийн хамгаалалтын бүсийн хэмжээг 13 дугаар хүснэгтэд зааснаар төлөвлөнө.

Хүснэгт 16. БНБД 30.01.03-ийн 13-р хүснэгт

Үйлдвэрийн газар болон байгууламж	Жилд ялгаран гарах 1000 т ахуйн хатуу хог хаягдлын эдэлбэр газрын хэмжээ /га/	Ариун цэвэр хамгаалалтын бүсийн хэмжээ /м/
Үйлдвэрийн аргаар ахуйн хог хаягдлыг боловсруулах үйлдвэрийн газрын хүчин чадал жилд мян.т 100 хүртэл 100 -аас дээш	0.05 0.05	300 500
Шинэ бордооны агуулахууд	0.04	500
Талбай ¹	0.02-0.05	500
Бордооны талбай	0.5-1	500

¹ Үйлдвэрийн газрын хортой хаягдлыг хадгалах, халдваргүйжүүлэх талбайнуудыг байршуулахдаа холбогдох норм дүрмийг мөрдөнө. Эдгээрээс бусад талбайнуудыг энэ хүснэгтэд зааснаар авна

Бохир ус зайлуулах талбай	04-2	1000
Юүлэх станц (сливные станции)	0.2	300
Хог хаягдал ачих станц	0.04	100
Халдваргүйжүүлсэн хуурай хаягдлыг агуулах, цуглуулах талбай	0.3	1000

3. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний шаардлага:

2010 онд хийгдсэн “Дархан-Уул аймгийн Дархан хотын байгаль орчны төлөв байдлын нарийвчилсан судалгааны тайлан”-д цаашид авах арга хэмжээний талаар дараах саналууд тусгагджээ.

1. Хотын агаар, хөрс, усны чанарыг сайжруулах болон, одоогийн түвшинд байлгах талаар авах арга хэмжээний төлөвлөгөөг боловсруулж, хэрэгжүүлэх, уг төлөвлөгөөндөө хөрс, усны микробиологийн үнэлгээг дээшлүүлэх талаар авах арга хэмжээг голлон чиглүүлэх

2. Дархан хотод агаарын чанарыг хянах харуулыг бохирдол ихтэй байгаа цэгт нэмж байгуулах

3. Хүн, машин ихээр хөлхөж, үйлдвэр үйлчилгээ явуулж байгаа газруудыг хотын төвөөс нүүлгэн шилжүүлэх. Тухайлбал, сумын Төв зах.

4. Микробиологийн үнэлгээгээр муу байгаа газруудад ариутгал халдваргүйтгэл тогтмол хийх, гудамжинд бие засдаг үйл ажиллагааг зогсоох, ОО-ийн асуудлыг шийдэх

5. Түлшинд мод хэрэглэхийг зогсоох, улмаар бохирдол багатай илч сайтай түлш хэрэглэх талаар одооноос анхаарч зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах

6. Хараа голын усны бохирдол, микробиологийн үнэлгээг сайжруулахын тулд бохирдлын эх үүсвэрүүдийг арилгах арга хэмжээ авах. Тухайлбал, голын хөвөөнд зориулалтын амралт, чөлөөт цаг өнгөрөөх цэгүүдийг бий болгож орчны бохирдлоос сэргийлэх бүх л бололцоог бий болгож өгөх, айлуудыг голын эрүүл ахуйн бүсийн гадна талд нутаглуулах, голын ай савд аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахгүй байх, ялангуяа элс хайрга авч ашиглахад нарийн хяналт тавих, шаардлагатай бол бүрэн зогсоох

7. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжид ирж буй бохир усны чанарыг сайуруулах талаар тухайн газруудын өөрсдийн усаа цэвэрлэх байдалд анхаарч технологийн шинэчлэл хийх

8. Байгаль орчинд сөргөөр нөлөөлөх үйл ажиллагаа явуулж буй үйлдвэр, аж ахуйн газрууд хаягдал бохир усаа цэвэрлэх, саармагжилт хийх анхан шатны байгууламжтай болох

9. Байгаль орчны хууль, тогтоомжийг сурталчлах ажлыг эрчимжүүлэх

10. Агаар, ус, хөрсний бохирдлыг багасгах ажлыг зохиох бүх нийтийн өдөртэй болох

11. Агаар бохирдуулах суурин эх үүсвэрт тавих хяналтыг сайжруулж жилд 2 –оос доошгүй удаа хаягдал утааны хэмжилт хийж дүгнэлт гаргуулах, хариу арга хэмжээ авах

12. Эмнэлгийн тусгай хог хаягдал шатаах WEMO-06 хуучин зуухны үйл ажиллагааг бүр мөсөн зогсоох, шинээр суурьлуулсан Эмнэлгийн хог хаягдал шатаах SP-201 зуухыг зохистой байрлалд байрлуулах. /хүн ажиллаж амьдрах орчноос хол/

4. Монгол улсын засгийн газар болон төрийн захиргааны төв байгууллагуудын шаардлага болон үүрэг даалгавар

1). Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2018 оны дугаар сарын өдрийн албан тоотоор Хог хаягдлын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд аюултай хог хаягдлыг устгах цэг байгуулахыг зөвлөсөн.

Энэ дагуу аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2018 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдрийн “Аюултай болон үйлдвэрийн хог хаягдлын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 60 дугаар тогтоолд : “Дархан сумын 15 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах үйлдвэрийн хог хаягдлыг цэвэрлэн, нөхөн сэргээлт хийхийг аймгийн Захирагчийн албанд хариуцуулж, аюултай болон үйлдвэрийн хог хаягдлыг цэвэрлэн төвлөрүүлж булшлах, нөхөн сэргээлт хийх аж ахуйн нэгжийг сонгон шалгаруулж, аюултай хог хаягдлын цэгийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж ажиллахыг аймгийн Засаг даргад үүрэг болгосон” байна.

2). Монгол улсын Сангийн сайд, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2018 оны 7 дугаар сарын 19-ний өдрийн “Аргачлал батлах тухай” 192, А/243 дугаар хамтарсан тушаалаар “Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн хэмжээг тооцох аргачлал”-ыг 1 дүгээр, “Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх, булшлах зардлын нэгж тарифыг тооцох аргачлал”-ыг 2 дугаар хавсралт ёсоор баталсан.

Энэхүү тушаал батлагдсантай холбогдуулан 2018 оны 3 дугаар улиралд багтаан тухайн нутаг дэвсгэрт мөрдөх хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийн хэмжээг тогтоож, шуурхай арга хэмжээ авч ажиллахыг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд зөвлөжээ.

5.9.7 ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ЕРӨНХИЙ АРГАЧЛАЛ

Хог хаягдлын менежментийн зорилгод хүрэхийн тулд хог хаягдал үүсэхийг хамгийн бага хэмжээнд байлгах, нэгэнт үүссэн хог хаягдалтай аюулгүй харьцах, цуглуулах, ашиглах, боловсруулах, аюулгүй зайлуулах замаар хог хаягдлын үр дүнтэй тогтвортой менежментийг хэрэгжүүлэх явдал юм. Үүнд:

1. Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь багасгаж хамгийн бага хэмжээнд байлгах, хог хаягдал үүсэхээс зайлсхийх;
2. Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах;
3. Олон улсын стандартын дагуу хог хаягдлыг устгах.

Зураг 30. Хог хаягдлын менежмент

1. ХОГ ХАЯГДЛЫГ ЭХ ҮҮСВЭР ДЭЭР НЬ БАГАСГАХ АРГАЧЛАЛ

“Хог хаягдлын тухай” хуулийн 40.4 зүйлд “... байгаль орчинд ээлтэй, хаягдалгүй технологи нэвтрүүлсэн иргэн, байгууллага, аж ахуйн нэгжид эдийн засгийн урамшуулал олгохоор заасан бөгөөд эдийн засгийн урамшуулал олгох журмыг Аймгийн ИТХ батлана. Энэ нь хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь багасгах, эдийн засгийн эргэлтэнд оруулахад чухал ач холбогдолтой.

Хуулийн энэ заалтыг хэрэгжүүлэхийн тулд Засгийн Газраас “Хог хаягдлыг бууруулах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, эргүүлэн ашиглах, устгах үйл ажиллагаа эрхэлсэн болон хаягдалгүй технологи нэвтрүүлсэн иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад урамшуулал олгох журам”-ыг нэн даруй гаргах шаардлагатай байгаа.

1). Иргэдэд хог хаягдлын боловсрол, амьдрах орчны эрүүл ахуйн мэдлэг, зөв дадлыг олгох замаар үүсэх хог хаягдлын хэмжээг багасгах;

Хог хаягдал бол хүн бүрт хамаатай асуудал юм. Бид бүгдээрээ хог хаягдал үүсгэдэг. Хүний үүсгэсэн хог хаягдал нь хүрээлэн буй орчинд асар их сөрөг нөлөө үзүүлж, уур амьсгалын өөрчлөлтөд нөлөөлөх хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг нэмэгдүүлдэг.

Өнөө үед хүний нийгмийн хөгжил нь улам бүр их хэмжээний хог хаягдлыг бий болгохоос гадна хог хаягдлын бүтэц өөрчлөгдөж, хор хөнөөл нь ихэсч байна. Амьжиргааны түвшин нэмэгдсэнээр хүмүүс илүү их бараа бүтээгдэхүүн худалдан авч, үйлдвэрлэл, технологийн өсөлтийг дагаад хэрэглэгчид илүү их сонголттой болсон бөгөөд нэг удаагийн хэрэглээ, нэг удаагийн бүтээгдэхүүн их болсон.

Эдгээр амьдралын хэв маягийн өөрчлөлтүүд нь хүний амьдралын чанарыг дээшлүүлж байгаа ч гэсэн урьд өмнө хэзээ ч байгаагүй их хог хаягдлыг бий болгож байна гэсэн үг юм.

Иймд хог хаягдлын байгаль экологид учруулах хор хөнөөлийг таниулж, наад зах нь хоол хүнсээ хаягдалгүй хэрэглэх, нэг удаагийн хуванцар бүтээгдэхүүний хэрэглээг багасгах шаардлагатай. Жишээ нь, загасны уурганы сатурк 600 жил, хуванцар сав 450 жил, лааз 200 жилийн дараа устдаг байна².

² European Commission, The EU’s approach to waste management, <http://bookshop.eu/>

2). Монгол улсын хөгжлийн “Ногоон хөгжлийн бодлого” болон “Тогтвортой хөгжил - 2030” бодлогын баримт бичгүүдэд нийцсэн “Ногоон хот”, “Ногоон барилга” байгууламжуудыг төлөвлөж байгуулах.

“Ногоон хот” гэж эрчим хүч, дулаан, ус хангамж, харилцаа холбоо, нийтийн тээврийн ухаалаг дэд бүтэц, хог хаягдлын оновчтой менежмент бүхий хүний амьдралын тав тух, хөгжлийн боломжийг хангасан хот сууринг, “Ногоон барилга” гэж хүний эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд сөрөг нөлөөгүй материал ашигласан, дулааны алдагдал хамгийн бага байх хийцтэй, агаарт ялгаруулах хаягдал багатай халаалтын шийдэлтэй, эрчим хүч, нөөцийн хэмнэлт үр ашигтай, хур тунадасны усыг хуримтлуулж ашиглах, хаягдал бохир усаа цэвэрлэж зайлуулах технологи бүхий, тав тухтай орчныг бүрдүүлсэн барилга байгууламжийг хэлдэг.

Барилгын салбарын хатуу хог хаягдлын хэмжээ нийт хатуу хог хаягдлын 4%-ийг эзэлж байна³, барилгын дулааны алдагдал 10.5 сая м2 талбайг халаах дулааны эрчим хүчээр 3 сая м2 талбайг халааж байна, барилгын салбарт нийт энергийн 30%-ыг, цахилгаан эрчим хүчний 70%-ыг зарцуулж байна, гэр хорооллын айлууд болон орон сууцны айлуудын усны өдрийн дундаж хэрэглээг харьцуулахад орон сууцны айлууд гэр хорооллын айлынхаас 20 дахин их байна.

АНУ-ын Мак-Грев Хилл констракшн (McGraw-Hill construction) байгууллага ногоон барилга нь эрчим хүчний хэрэглээг 30-50 хувь, нүүрсхүчлийн хийн ялгарлыг 35 хувь, хог хаягдлыг 70 хувь, усны хэрэглээг 40 хувь тус тус бууруулах боломжтой гэж үздэг⁴.

Хуучны угсармал барилгыг дулаалснаар нүүрсний хэрэглээ 30%-аар, ялгаруулж буй нүүрсхүчлийн хийн (CO₂) хэмжээ мөн 30%-аар буурна⁵.

“Төрөөс орон сууцны талаар баримтлах бодлого”-ын зорилго нь зах зээлийн эдийн засгийн нөхцөл дэх орон сууцны салбарын үүрэг хариуцлагыг тодорхойлж орон сууц, түүний дэд бүтцийн хэмжээг нэмэгдүүлэх, чанарыг сайжруулах, гэр бүл бүрийг эрүүл ахуй, аюулгүйн шаардлага хангасан тохилог орон сууцаар өөрсдийгөө хангах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэдэг⁶. Мөн Барилгын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын 11.1.7. “барилгын үйл ажиллагаанд ногоон хөгжлийн бодлого, ногоон барилгын шаардлагыг хэрэгжүүлэх: дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлэх, цахилгаан, дулаан, уур, усны эх үүсвэрийг үр ашигтай төлөвлөнө” гэж тусгаж өгсөн байна.

Энэ хүрээнд Дархан хотын хүн амыг дулааны алдагдалгүй орон сууцаар хангах, хуучин орон сууцны дулааны алдагдлыг бууруулах, дулааны алдагдал багатай барилгын материал үйлдвэрлэх, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, барьж буй барилга нь эрчим хүч, ус зэргийг хэмнэсэн, саарал усыг ашигладаг бол уг барилгыг барьсан компанид дараа дараагийн бүтээн байгуулалтандаа төлөх татвараас тодорхой хувь хэмжээгээр чөлөөлөх зэрэг урамшуулал, дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай.

³ Байгаль орчны статистикийн мэдээллийн сан

⁴ Эдийн засгийн бодлого, өрсөлдөх чадварын төв, “Монгол улсын Ногоон эдийн засгийн бодлогын дүн шинжилгээний тайлан” 2017 он

⁵ Барилгын дулааны алдагдалд хийсэн шинжилгээ, агаарын бохирдлыг бууруулах боломж, МУШУАкадеми, 2014 он

⁶ “Төрөөс орон сууцны талаар баримтлах бодлого”, УИХ-ын 1999 оны 25 дугаар тогтоолын хавсралт

3). Усны зарцуулалтыг хэмнэж, хаягдал усыг цэвэрлэж дахин ашиглах, эргүүлэн ашиглах технологи нэвтрүүлэхийг дэмжих;

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын хэрэглээнд саарал усыг нэвтрүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байна. Усны тухай хуульд ус ашиглагч иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллага нь “Ус ашиглалтын явцад ялгарах бохир усаа стандартын түвшинд хүртэл цэвэршүүлэх барилга байгууламжтай байх”, хаягдал усыг дахин ашиглах, хэмнэлттэй зарцуулах технологитой байх шаардлагатайг заасан байдаг. Дархан хотын төв цэвэрлэх байгууламжийн шинэчлэл нь энэ шаардлагыг биелүүлэх боломжийг үйлдвэр, аж ахуйн нэгж байгууллагуудад олгох маш чухал ач холбогдолтой.

Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хууль нь усыг бохирдлоос хамгаалах, хэмнэлттэй зарцуулах гол хөшүүрэг хэдий боловч одоогоор уг хуулийг хэрэгжүүлэх журам нь батлагдаагүй байгаа тул хэрэгжиж эхлээгүй байна.

“Усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээг тогтоох, хөнгөлөх тухай” Засгийн газрын 2013 оны 326 дугаар тогтоолоор хаягдал ус цэвэрлэж, эргүүлэн ашигласан тохиолдолд 100 хувь, цас, бороо, үерийн усыг хуримтлуулан мал аж ахуй газар тариалангийн усалгаанд ашигласан бол усны нөөц ашигласны төлбөрөөс 99 хувь чөлөөлнө гэж заасан байдаг нь саарал усны болон гадаргын усны хэрэглээг дэмжиж буй хэлбэр юм.

Хүснэгт 18. Усны нөөц ашигласны төлбөрөөс хөнгөлөх хувь, хэмжээ.

№	Ус ашиглах зориулалт	Усны нөөц ашигласны төлбөрөөс хөнгөлөх хувь	
		Усны эх үүсвэр	
		Гадаргын ус	Газрын доорхи ус
1	Унд, ахуйн зориулалтаар усны эрдэсжилт, хатуулгыг нь цэнгэгжүүлж зөөлрүүлэн ашигласан	100	100
2	Ан амьтан хамгаалах, өсгөн үржүүлэх, нутагшуулах болон ургамал тарьж ургуулах замаар байгалийн баялгийг нөхөн сэргээх	99	99
3	Хаягдал ус цэвэрлэж, эргүүлэн ашиглах тохиолдолд тухайн хэмжээгээр	эргүүлэн ашигласан хэмжээгээр	
4	Цас, бороо, үерийн усыг хуримтлуулж мал аж ахуй, газар тариалангийн зориулалтаар ашигласан	99	-

Мөн ААНОАТ-ын тухай хуулийн 18.4 дүгээр зүйлд зааснаар Засгийн газрын 2013 оны 303 дугаар “Жагсаалт батлах тухай” тогтоолын хавсралтаар байгалийн нөөцийг хэмнэлттэй ашиглах, орчны бохирдол, хаягдлыг багасгах, байгальд халгүй техник, тоног төхөөрөмжийн жагсаалтад 41 нэр төрлийн тоног төхөөрөмжүүдийг багтааж эдгээр тоног төхөөрөмжүүдийг борлуулсан орлогыг ААНОАТ-аас чөлөөлсөн байдаг.

4). Эрчим хүчний алдагдлыг бууруулах, сэргээгдэх эрчим хүчийг хөгжүүлэх;

Эрчим хүч хэмнэлтийн тухай хуульд эрчим хүчний хэмнэлттэй барилга байгууламж барих, машин, тоног төхөөрөмж, бараа бүтээгдэхүүн, материал үйлдвэрлэх болон эрчим хүчний үр

ашгийг дээшлүүлж хэмнэлт гаргасан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад дэмжлэг үзүүлж, урамшуулал олгохоор тусгасан байдаг.

Түүнчлэн агаарын бохирдлыг бууруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр, дулаан гаргах технологи буюу сэргээгдэх эрчим хүчийг ашиглахад чиглүүлвэл илүү үр дүнд хүрнэ. Сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэр нь нар, салхи, ус, газрын хэвлийн дулаан, биомасс багтах бөгөөд Дархан хотод эдгээрийг хөгжүүлэх бүрэн боломжтой.

5). Нөөцийг үр ашигтай, хаягдалгүй ашиглах технологи бүхий үйлдвэрлэл, үйл ажиллагааг дэмжих;

Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад Байгаль Орчинд Ээлтэй Үйлдвэрлэлийн Удирдлагын Тогтолцоо ISO 14001 стандартыг нэвтрүүлэхийг бүх талаар дэмжинэ.

ISO 14001 стандарт нь байгалийн нөөц баялгийг хамгийн зохистой, үр ашигтайгаар ашиглах, алдагдлыг багасгах, байгаль орчныг бохирдуулахаас сэргийлэх, бохирдлыг эх үүсвэр дээр нь багасгах замаар үйлдвэрлэлийн эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлэх, байгаль орчинд үлдээх үл мөрийг багасгах менежментийн арга хэрэгсэл юм.

Энэхүү олон улсын стандартаар аливаа байгууллага байгаль орчны гүйцэтгэлээ сайжруулах зорилгоор мөрдөх байгаль орчны менежментийн тогтолцооны шаардлагуудыг тогтоох бөгөөд байгаль орчны хариуцлагаа зохион байгуулалттайгаар удирдан, тогтвортой хөгжлийн байгаль орчны тулгуур зарчмыг тэнцвэртэй байлгахад хувь нэмрээ оруулах зорилготой байгууллагууд хэрэглэхэд зориулагдсан.

Энэхүү олон улсын стандартыг байгууллагын хэмжээ, төрөл, чиглэлээс үл хамааран аливаа байгууллага өөрийн үйл ажиллагаа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний байгаль орчны асуудлуудад хяналт тавих, гарч болзошгүй нөлөөллийг амьдралын мөчлөгийн төлөвтэй уялдуулан анхаарч, хэрэглэх боломжтой.

2. ХОГ ХАЯГДЛЫГ АНГИЛАН ЯЛГАХ, ХАДГАЛАХ, ЦУГЛУУЛАХ, ТЭЭВЭРЛЭХ, ДАХИН АШИГЛАХ, ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ, УСТГАХ АРГАЧЛАЛ

1). ХОГ ХАЯГДЛЫГ ЭХ ҮҮСВЭР ДЭЭР НЬ АНГИЛАН ЯЛГАХ, ХАДГАЛАХ:

1.1. Иргэн, аж ахуйн нэгжийн түвшинд:

Хог хаягдлын тухай хуульд зааснаар Аймгийн ИТХ нь “Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах журам” баталж, мөрдүүлэх, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь энгийн хог хаягдлаа ангилан ялгах үүрэг тус тус хүлээдэг.

Хот, суурин газраас гарч байгаа хог хаягдлын бүтцэд хамгийн их үүсч, орчныг бохирдуулж байгаа хог нь хаягдал цаас, гялгар уут, хуванцар, үнс болон хоол хүнсний үлдэгдэл байдаг.

Иймд иргэн, аж ахуйн нэгж нь үүссэн хог хаягдлаа дараах байдлаар ангилан ялгана.

- Ногоон өнгийн уут, саванд ундаа, усны сав, шил, лааз зэрэг дахивар нөөцийг;
- Цэнхэр өнгийн уут, саванд ном, сонин зэрэг бүх төрлийн цаасан хог хаягдлыг;
- Бор өнгийн уут, саванд өндөгний хүнсний үлдэгдэл хог хаягдлыг;

- Хар өнгийн уут, саванд дахин ашиглах боломжгүй бүх төрлийн хаягдлыг;
- Улаан өнгийн уут, саванд батарей, эм, шприц зэрэг аюултай хог хаягдлыг;

Хогийн савны сонголт:

Зураг 31. Хог хаягдлын сав

Хогийн уутны сонголт:

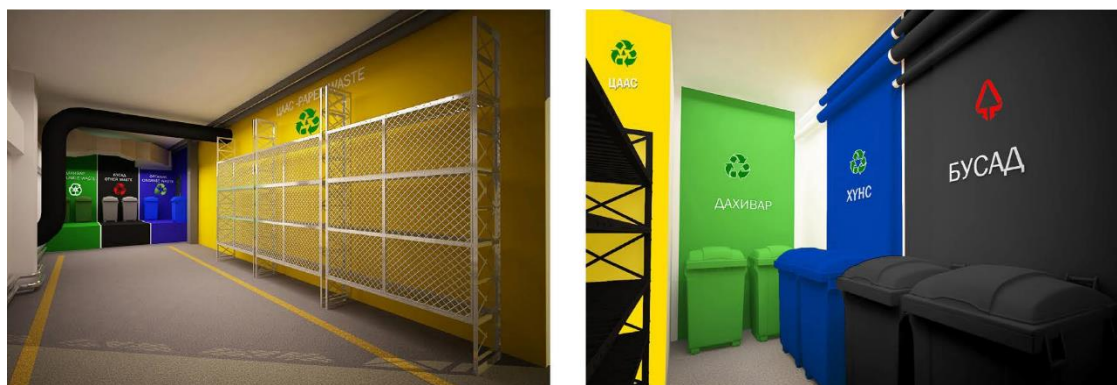
Хог хаягдал ангилан ялгахад 5 өнгийн уут ашиглана.

Зураг 32. Хогийн уут

Аж ахуйн нэгж, байгууллагууд хог хаягдлын зориулалтын цэгт зориулалтын, зориулалтын саванд хогоо хадгалснаар тухайн сав хогоор дүүрмэгц зориулалтын тээврээр түргэн зайлуулах боломжоор бүрэн хангагдана.

Зураг 33. Аж ахуйн нэгжийн хог хаягдлын цэгийн шийдэл /УБ Шанерила ЗБ, Сити тауэр/

1.1. Хог хаягдлын төвлөрсөн цэг дэхь ангилан ялгалт:

Анхдагч эх үүсвэрээс ирж байгаа хог хаягдлыг төвлөрсөн цэгт хүлээн авч буулган ангилан ялгах үйлдвэр байгуулах нь зохимжтой. Энэ байгууламжид ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлыг хүлээн авч дахин боловсруулах үйлдвэрүүдэд ашиглах түүхий эдүүдийг ялган авч үлдэгдэл хог хаягдлыг шатаан эрчим хүч үйлдвэрлэх үйлдвэрт нийлүүлэхээр ангилан хадгална. Ангилан ялгах процесс нь:

- Гар аргаар

- Бүрэн автомат
- Хосолсон гэсэн 3 төрөл байдаг.

Гар аргаар ангилан ялгах процес нь хог хаягдал урсдаг дамжлагаар урсах явцад ажилчид гараар хог хаягдлыг ялган үлдэгдэл хог хаягдал нь бүгд нэгдсэн нэг контейнэрт хуримтлагдана. Энэ арга нь ажиллах хүчний ур чадвараас их хамааралтай бөгөөд үлдэгдэл хог нь бүрэн гүйцэд ялгагдахгүй байх эрсдэл өндөр байдаг. Үүнээс гадна ажиллагсад нь хог хаягдалтай шууд харьцдаг учир бохирдолоос үүдэлтэй амьсгалын замын болон халдварт өвчнөөр өвчлөх магадлал өндөр байдаг. Иймээс урсдаг дамжлаг орчимд агааржуулалтын механик системийг бүрэн төлөвлөсөн байдаг.

Бүрэн автоматжуулсан ангилан ялгах процесс нь бутлагдсан хог хаягдал урсдаг дамжлаг урсах явцад шигших төхөөрөмж, соронзон тууз, салхин турбин, усан хоолой, лазер болон рэнтгэн гэрлийн тусламжтайгаар төрөл бүрийн шүүгч дамжилгуудийг ашиглан хог хаягдлын шинж чанарт тулгуурлан ялгана. Орчин үеийн үйлдвэрүүдэд лазер гэрлийн тусламжтайгаар хүрэн, ногоон болон тунгалаг шилийг ангилан ялгаж байна. Энэхүү аргачлал нь хог хаягдлыг анхны эх үүсвэр дээр ангилан ялгадаг систем өндөр түвшинд төлөвшин тогтсон улс орнуудад өргөнөөр хэрэглэгддэг

Хосолсон ангилан ялгах процесс нь бутласан хог хаягдлыг эхний ээлжинд ажилчид том хэмжээтэй болон бутлах машинд орох боломжгүй хог хаягдлыг гар аргаар ялган авч үлдэгдэл хог хаягдлыг дээр дурдсан автомат шат дамжлагуудыг ашиглан ялгана. Энэ нь хог хаягдлыг давхар дамжлагаар ангилан ялгаж байгаа тул илүү үр дүнтэй арга юм.

1.2. Аюултай хог хаягдлын ангилан ялгалт:

Засгийн газрын дугаар тогтоолоор баталсан “Аюултай хог хаягдлын жагсаалт”-нд 20 бүлгийн 408 нэр төрлийн хог хаягдлыг оруулсан байдаг.

Дархан хотод үүсч буй аюултай хог хаягдлыг дотор нь үйлдвэрийн болон эрүүл мэндийн байгууллагын гэж 2 ангилж үзэж болно.

Аюултай хог хаягдлыг ангилах, хадгалах үйл ажиллагааг “Хог хаягдлын тухай” хууль болон түүнд нийцүүлэн гаргасан “Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон бүртгэх, тайлагнах журам”, “Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, экспортлох үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж байгууллагад зөвшөөрөл олгоход тавигдах шаардлага болон зөвшөөрөл олгох журам”, “Эрүүл мэндийн байгууллагын хог хаягдлыг ангилах, хадгалах, цуглуулах заавар”-ыг дагаж мөрдөнө.

Хуульд зааснаар аюултай хог хаягдлыг ангилан ялгаж, зориулалтын саванд савлаж хадгалах бөгөөд сав нэг бүр нь “Аюултай хог хаягдал” гэсэн бичиглэлтэй, стандартаар тогтоосон тэмдэг, тэмдэглэгээтэй байх ба ил харагдахуйц газар тухайн хаягдлын нэр, хуримтлуулж эхэлсэн хугацааг тэмдэглэсэн байна. Аюултай хог хаягдал үүсгэгч нь аюултай хог хаягдлыг агааржуулалтын системтэй, тухайн хаягдлыг хадгалах нөхцөлийг хангасан орчинд дараахь хугацаанд эх үүсвэр дээр түр хадгалж болно:

- Сард 1000 килограммтай тэнцүү буюу түүнээс бага аюултай хог хаягдал үүсгэдэг бол 180 хоног;
- Сард 1000 килограммаас их хэмжээтэй аюултай хог хаягдал үүсгэдэг бол 90 хоног.
- Тодорхой шалтгааны улмаас 180 хоногоос илүү хугацаагаар хадгалах бол аймаг, нийслэлийн хог хаягдлын менежментийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагад мэдэгдэж, түр хадгалах зөвшөөрөл авна.

2). Хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх тогтолцоо:

Хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаанд Хог хаягдлын тухай хууль, аюултай хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэхтэй холбоотой журам, заавар, “Ахуйн хог хаягдлын тээвэрлэлт, Ангилал, Ерөнхий шаардлага MNS 5344-2011” улсын стандартын шаардлагыг хангана.

Төлөвлөлтийн бүсийн хог хаягдлыг цуглуулах, татан авах болон төлбөр тооцооны шинэ тогтолцооны “Хог, хаягдлын цогц менежмент”-ийн тодорхой гурван төрлийг төлөвлөлтийн бүсийн үндсэн шийдэлтэй уялдуулна. Үүнд:

2.1). Үйлдвэр, үйлчилгээний байгууллагын энгийн хог хаягдлын шийдэл:

- Үйлдвэр үйлчилгээний байгууллагуудын онцлогоос хамаарч ихээхэн хэмжээгээр үүсгэх хог хаягдлыг хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх байгууллагатай хийгдсэн гэрээ болон Иргэдийн төлөөлөгчдийн Хурлаар баталсан журмаар зохицуулна. Өөрөөр хэлбэл үйл ажиллагааны чиглэлээс хамааралтайгаар өдөрт нь зайлуулах шаардлагатай хог хаягдлыг гэрээ, захиалгаар шийдэж гэрээнд заасан төлбөр тооцоог хийнэ.

2.2). Олон нийтийн хог хаягдлын шийдэл:

- Төлөвлөлтийн бүсийн нутаг дэвсгэрийн төрийн болон соёл, спорт, худалдаа, үйлчилгээ, ажил хэргийн зориулалт бүхий байгууллагууд үүсгэсэн хог хаягдлаа үүсгэсэн хогны бүтэц, хэмжээнээс хамаарч төлбөрийг төлнө.

- Үйл ажиллагааны чиглэл болон арга хэмжээний онцлогоос хамаарч өдөрт нь зайлуулах шаардлагатай хог хаягдлаа гэрээ, захиалгаар шийдэж гэрээнд заасан төлбөр тооцоог хийнэ.

2.3). Орон сууцны айл өрхүүдийн хог хаягдлын шийдэл:

- Байрны онцлогоос хамаарч анхан шатны хог цуглуулах цэгт хийсэн хогны төрөл хэмжээнээс хамааралгүй өрхийн хүн амын тоогоор төлбөр хийнэ. Цахилгааны төлбөртэй хамт нэхэмжлэн хураах нь зүйтэй.

- Хогийн бункергүй байрны оршин суугчид 3 өнгийн саванд хогоо хийж, тодорхой цэгт ангилан ялгаж хаях бөгөөд өрхийн хүн амын тоогоор төлбөр хийнэ.

- Байрны засвар зэрэг онцгой тохиолдолд өдөрт нь зайлуулах шаардлагатай хог хаягдлаа гэрээ, захиалгаар шийдэж гэрээнд заасан төлбөр тооцоог хийнэ.

- Айл өрхүүдийн ахуйн хог хаягдлыг байр, орцны гаднах 3 өнгийн хогийн саванд цуглуулж, хорооллын дунд байрлах хог хаягдлын цэгт төвлөрүүлнэ. Хорооллын дунд хог хаягдал

цуглуулах цэг байршуулна. Тэндээс ачилт тээвэрлэлт хийгдэж хог хаягдал ангилан ялгах анхан шатны үйлдвэр рүү тээвэрлэнэ.

2.4). Аюултай хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа.

Аюултай эд анги агуулсан бараа, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, худалдан борлуулах үйл ажиллагаа эрхлэгч буюу аюултай хог хаягдал үүсгэгч нь үйлдвэрлэсэн, худалдан борлуулсан бараа, бүтээгдэхүүнээс үүсэх хог хаягдлыг цуглуулах, цуглуулсан хог хаягдлыг байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд ээлтэй аргаар хадгалах, дахин боловсруулах, устгах, экспортлох, эсхүл эрх бүхий аж ахуйн нэгж, байгууллагад шилжүүлэх үүрэгтэй.

Хуучирсан, ашиглалтаас гарсан бүтээгдэхүүнийг цуглуулахдаа дараах аргыг сонгоно:

- Шинийг худалдахдаа хуучныг нь эргүүлэн авч, үнийн хөнгөлөлт үзүүлэх;
- Хуучирсан, ашиглалтаас гарсан бараа, бүтээгдэхүүнийг тодорхой үнээр худалдан авах, эсхүл шинэ бүтээгдэхүүн худалдан авахад хөнгөлөлт үзүүлэх, урамшуулал олгох;
- Худалдан борлуулах цэгүүдэд хаягдал хүлээн авах цэг, сав ажиллуулах.

Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэгч нь аюултай хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагааг эрх бүхий байгууллагаас олгосон зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхлэх бөгөөд аюултай хог хаягдлыг үүсгэгч болон өмчлөгчтэй байгуулсан гэрээний дагуу зориулалтын саванд савласан, “Аюултай хог хаягдал” гэсэн тэмдэг, тэмдэглэгээтэй, хог хаягдлын дагалдах бичиг бүхий аюултай хог хаягдлыг үүсгэгчээс хүлээн авч тээвэрлэнэ.

3). ХОГ ХАЯГДЛЫГ ДАХИН АШИГЛАХ, СЭРГЭЭН АШИГЛАХ, ДАХИН БОЛОВСРУУЛАХ

3.1). Хог хаягдлыг дахин ашиглах, сэргээн ашиглах:

Хог хаягдал дахин ашиглах гэж ашиглагдаж байсан зорилгоор нь хог хаягдлыг эргүүлэн хэрэглээнд оруулахыг, сэргээн ашиглах гэдэг нь гэж хог хаягдлаар эрчим хүч үйлдвэрлэх, эсхүл нэрэх, цэвэрлэх, сэргээх зэрэг аргаар анхны хэлбэрт оруулж, ашиглах ойлголт юм.

Хуучин даавуу, хувцас, цахилгаан бараанаас гарах зэс, гууль, хөнгөн цагаан болон газрын ховор элементүүд, автомашины хуучин аккумулятороос хар тугалгыг нь ялган авах, хүчлийг нь савлаж борлуулах, шилийг цэвэрлэж, лааз, модон болон төмөр эдлэлүүдийг сэргээн ашиглах замаар хэрэглэнэ.

Боломжтой хог хаягдлыг дахин ашигласнаар асар их мөнгө, нөөц хэмнэж байдаг. Тухайлбал, ундаа, шар айраг хийдэг хөнгөн цагаан савыг дахин ашигласнаар үйлдвэр нь хөнгөн цагааныг уламжлалт аргаар шинээр үйлдвэрлэхээс 95 хувиар бага эрчим хүч зарцуулдаг.

3.2). Хог хаягдлыг дахин боловсруулах

Төрийн байгууллагууд болон иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллага нь дахин боловсруулсан, сэргээн ашигласан бүтээгдэхүүнийг худалдан авах замаар ногоон худалдан авалтыг дэмжих үүрэгтэй.

Дахин боловсруулах гэж хог хаягдлаас шинэ бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхийг хэлнэ.

Тухайлбал, автомашины хуучин дугуй, хөдөлгүүрийн ашигласан тос, ургамлын ашигласан тосноос евро 4 стандартын дизель түлш гаргах, бүх төрлийн хуванцарыг боловсруулж

бохирын хоолойн таг, хашаа хайс, сандал, ширээ үйлдвэрлэх, барилгын материалыг буталж нунтаглаад тоосго, блок зэрэг барилгын материал үйлдвэрлэх, мал амьтны яс боловсруулж гоо сайхны бүтээгдэхүүн болон шаазангийн гол түүхий эд ясны үнс, хүнсний бүтээгдэхүүн желатин гаргах, бүх төрлийн шатах материал болох мод, хулдаас, үртэс, машины суудал, нүүрсний хаягдал, маслоны шүүр, торх, матрас, хүүхдийн памперс, хэрэглэсэн 00 цаас, ариун цэврийн хэрэглэл, малын баас, сэг, цэвэрлэх байгууламжийн лаг гэх мэтийг шатааж эрчим хүч үйлдвэрлэх, ашигласан цаас, картоноор цаас үйлдвэрлэх, үнсээр замын болон барилгын материал үйлдвэрлэх зэргээр дахин боловсруулснаар байгалийн асар их нөөц баялгийг хэмнэнэ. Үнэ өртөг ч хямд байна.

Хуванцарыг дахин боловсруулснаар 70 хүртэл хувийн эрчим хүч хэмнэдэг бол ганг дахин боловсруулснаар 60 хувь, цаасыг дахин боловсруулснаар 40 хувь, шилийг дахин боловсруулснаар 30 хувь хүртэл эрчим хүч хэмнэдэг.

4). ХОГ ХАЯГДЛЫГ УСТГАХ АРГАЧЛАЛ

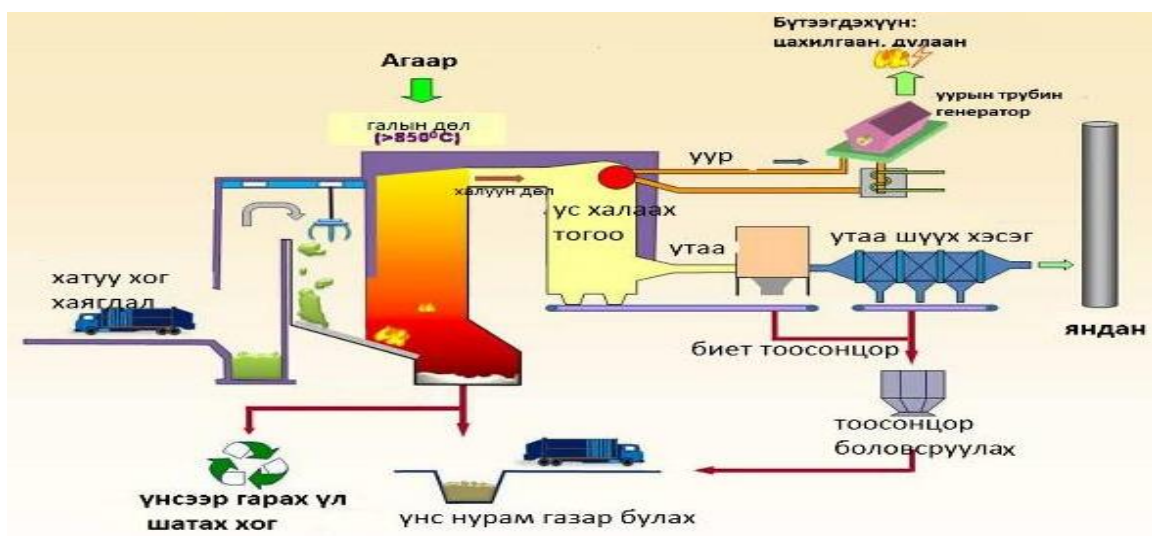
4.1). Хог хаягдлыг шатааж, эрчим хүч үйлдвэрлэх;

Хог хаягдлыг шатааж эрчим хүч гаргаж авах арга дэлхийн улс орнуудад түгээмэл хэрэглэгддэг. Хог хаягдал шатаахын ач холбогдол нь бүх төрлийн шатах хог хаягдлын органик нэгдлүүдийг устгах, хог хаягдлын хэмжээ болон агуулж буй бохирдуулагчийн агууламжийг (жишээ нь: хүнд металл) бууруулж, бага хэмжээний үнс болон хувиргахад орших бөгөөд ингэснээр үлдэгдлийг нь зүй зохистойгоор хаяж, булах боломжийг бүрдүүлж өгнө.

Хог хаягдлыг ангилан ялгасны дараа шатах хог хаягдал нь энэхүү үйлдвэрийн үндсэн түүхий эд болох бөгөөд мөн хаягдал ус цэвэрлэх байгууламжийн лаг, бусад үйлдвэрээс гарах шатах материалыг бас энэхүү үйлдвэрт түүхий эдээр хэрэглэх бүрэн боломжтой юм.

Хог хаягдлыг сэргээн ашиглаж дулаан, цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх үйлдвэр байгуулахад эрчим хүчний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай зөвшилцөнө.

Зураг 34. Хог хаягдал шатаах үйлдвэрлэл

Хог хаягдлыг дутуу, бүрэн бус шатаах нь диоксин болон хүчилтөрөгчийн хий зэрэг химийн хорт бодис ялгаруулах замаар байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд хохирол учруулна. Иймд аюултай бодисыг бүрэн устгахын тулд шатаах байгууламж нь хяналттай нөхцөлд, хангалттай өндөр температурт хаягдлыг шатаана. Аюултай бодис ялгаруулахаас урьдчилан сэргийлж чадахгүй тохиолдолд байгаль орчинд гарах сөрөг нөлөөллийг бууруулах нэмэлт арга хэмжээ авах шаардлагатайг байнга санаж байх нь чухал.

Дэлхийн дахинд шатах хаягдлаас энерги үйлдвэрлэдэг олон технологи болон технологи эзэмшигчид байдаг бөгөөд үндсэн гол үзүүлэлтүүд болох тоног төхөөрөмжийн дизайн болоод үйл ажиллагааны хувьд харьцангуй хялбар байх, үйлдвэрлэлд бүрэн нэвтэрсэн, ашигт үйлийн коэффициент өндөр байх болон түүхий эдийн сонголттой байх зэрэг үзүүлэлтүүдийг харгалзан үзэж сонгох нь зүйтэй.

4.2). Ландфилл байгуулах.

Одоогийн ашиглаж буй ахуйн хог хаягдлын “Бараат” төвлөрсөн цэг нь удаан хугацаанд уугилттай байсан, үйлдвэрийн хог хаягдлын цэг нь их хэмжээний талбай эзэлж тархсан, ил задгай байгаа тул агаар мандалд хорт хийн хаягдал их хэмжээгээр үүссэн.

Зураг 35. Шинээр байгуулах ландфиллийн талбай

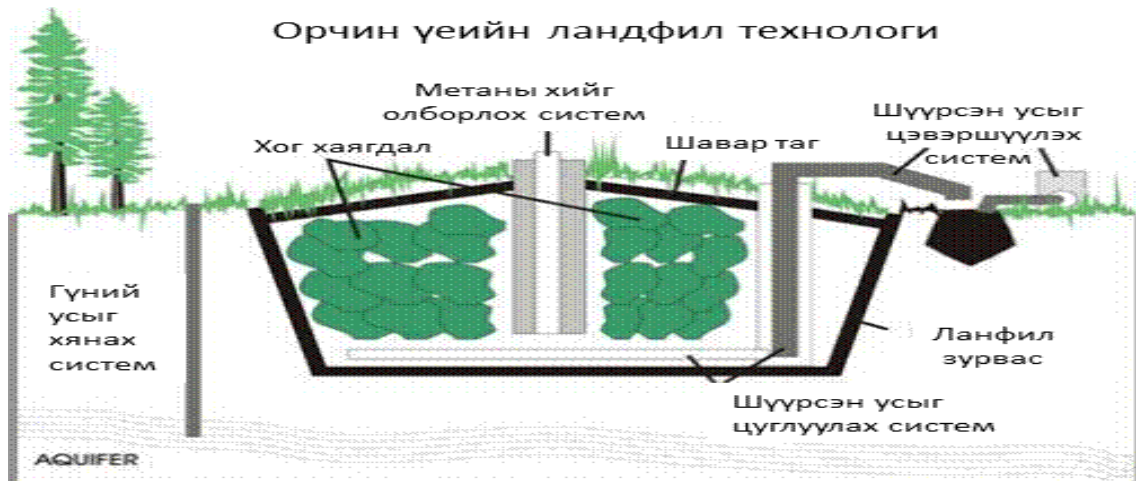
Энэ цэгийг цаашид дагтаршуулах боломжгүй тул тус цэгийн гүний шаталтыг зогсоож унтраах арга хэмжээ авсны дараа хуримтлагдсан хог хаягдлыг түрж, дагтаршуулж хаагаад ландфиллын цэг төлөвлөж байгуулах нь зүйтэй. Ландфиллыг төлөвлөхдөө хог хаягдлыг ангилан ялгах үйлдвэр, шатаах үйлдвэрүүдийг хамтад нь, цогцоор нь шийдвэрлэнэ.

Хог хаягдлыг байгаль орчинд халгүй, эрүүл ахуйн шаардлага хангаж булж устгах аргыг ландфиллын арга гэдэг. Ландфилл нь энгийн буюу ахуйн гаралтай хог хаягдлыг булаах, аюултай буюу үйлдвэрийн хог хаягдлыг булаах гэсэн хоёр хэлбэрийн байна. Аюултай хаягдалд зориулсан ландфиллыг энгийн хог хаягдлын нэгдсэн цэгийн хажууд тусад нь байрлуулж болдог.

Ландфиллыг байгуулахдаа байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ, аюулгүй байдлын талаар урьдчилан тооцоолон авч үзэх шаардлагатай. Үүнийг тус байгууламж байгуулах төсөл хийх үеэс эхлэн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээнд нарийвчлан тусгаж өгнө.

Энэхүү байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний хүрээнд осол аюул, химийн бодисын эрсдлийн үнэлгээг мөн хийлгэсэн байна.

Зураг 36. Дарж булах талбай /Ландфилл/

Ландфиллын байгууламжид хаягдлыг сайтар нягтруулах, өнгөн давхрага болон бүрхүүлийн нягтруулгыг оновчтой хийх, мэрэгч амьтан болон галын аюулаас хамгаалах арга хэмжээг тухай бүрт нь авч байх шаардлагатай. Үүний зэрэгцээгээр хаягдал шатах нөхцөлийг бүрдүүлж хэрхэвч болохгүй бөгөөд галын аюул гарах нөхцөлд яаралтай унтраах тоног төхөөрөмжийг бэлэн байлгахаар зохион байгуулсан байна. Мөн үнэр гарахаас сэргийлсэн арга хэмжээг зэрэгцүүлэн авсан байна. Ландфиллын үйл ажиллагааг зөв менежментээр явуулсан нөхцөлд агаар, хөрс, усыг бохирдуулах нөхцөл гарахгүй юм.

5.9.9 ХОГ ХАЯГДЛЫН ТӨВЛӨРСӨН БАЙГУУЛАМЖИД ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА

Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийг төлөвлөхдөө хог хаягдлыг хүлээн авч, ангилан ялгах үйлдвэр, шатааж эрчим хүч гаргах үйлдвэр болон дахин ашиглах, боловсруулах боломжгүй хог хаягдлыг дарж булах ландфиллийг хамтад нь, дэд бүтэц, бусад шаардлагатай байгууламжийн хамт цогцоор нь шийдвэрлэх нь зүйтэй юм.

Энгийн хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, устгах байгууламж дараахь нийтлэг шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

1. Байгууламжид зөвшөөрөлгүй хүн нэвтрэх, мал, амьтан орохоос хамгаалсан хашаатай;
2. Харуул хамгаалалт, дохиоллын системтэй;
3. Хэмжих хэрэгсэл бүхий бүртгэлийн байртай;
4. Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны хяналтын системтэй;
5. Хяналтын камертай;
6. Хог хаягдлын бүтэц найрлагыг тогтоох тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслээр хангагдсан;
7. Галын аюулгүй байдлын дохиолол, хамгааллын системтэй;
8. Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд доголдол гарсан үед мэдрэх хяналтын системтэй;
9. Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны тоног төхөөрөмжтэй;
10. Үйл ажиллагаанаас үүсэх агаар, хөрс, усанд ялгарах ялгарлыг хянах системтэй;

11. Төвлөрсөн инженерийн дэд бүтцэд холбогдсон эсхүл хэсэгчилсэн инженерийн байгууламжтай.

Дархан-Сэлэнгийн олон улсын замаас салж, Бараат төвлөрсөн хогийн цэг хүрэх сайжруулсан шороон замыг хүнд даацын авто тээвэр явах зориулалттай асфальтан болон бетон хучилттай зам болгон шинэчлэх шаардлага нэн тэргүүнд тавигдана. Авто зам, дэд бүтцийн шугам сүлжээний ажлын зураг гүйцэтгэх явцад хоёр байршилд хийгдэх өндөржилт, инженер геологийн судалгааны дүгнэлтэнд тулгуурлан авто замын эргэлтийн радиус, өгсүүр хэсгийн налууугийн градусийг холбогдох норм дүрмийн дагуу нарийвчлан боловсруулах шаардлагатай. Бусад шаардлагатай байгууламжуудыг дурдвал:

1). ШАЛГАН НЭВТРҮҮЛЭХ ПОСТ, БҮРТГЭЛИЙН БАЙР, ХАМГААЛАЛТЫН ХАШАА

Өнөөдрийн байдлаар Бараат хогийн цэг нь хамгаалалтын ямар ч хашаагүйгээс иргэд болон мал чөлөөтэй нэвтэрч байна. Хэмжих үүрэг бүртгэлийн байр нь төвлөрсөн цэгээсээ хол зайд, ариутгах тоног төхөөрөмж болон хяналтын камер байхгүй зөвхөн хог хаягдал тээвэрлэсэн машиныг хэмжих хэмжилтийн төхөөрөмжөөр тоноглогдсон байдалтай байна.

Иймд Бараат хогийн цэгийн аюулгүй байдал, харуул хамгаалалтанд зориулагдсан шалган нэвтрүүлэх пост, хамгаалалтын хашаа, хэмжих хэрэгсэл бүхий бүртгэлийн байр барих шаардлагатай.

Цэгийн талбайг бүх талаас нь хаан тусгаарласан нийт 6.2 км урттай давхар хамгаалалтын хашааг барих шаардлагатай бөгөөд хамгаалалтын хашааг барихдаа хоорондоо 3-4 м зайтай давхар хашааг барина. Хоёр хашааны хоорондох энэхүү зай нь засвар үйлчилгээний машин механизм чөлөөтэй нэвтрэх боломжтой хангалттай өргөн юм.

Талбайг тусгаарлан хамгаалсан гаднах хашаа нь 2.5-3 м өндөртэй байх ба төмөр тор болон хашааны завсар нь иргэд болон мал нэвтрэх боломжгүй нарийн байна. Доторх хашаа нь нарийн төмөр хийцлэлтэй торон байх ба завсрын хэмжээ нь аль болох жижиг байх шаардлагатай. Доторх хашаа нь хамгаалалтаас гадна салхинд хийссэн хөнгөн хог хаягдлыг шүүж тогтоон барих давхар зориулалттай.

2). ХОГ ТЭЭВЭРЛЭХ МАШИН, МЕХАНИЗМЫН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ АВТО ПАРК

Дэлхийн жишиг төвлөрсөн хогийн цэгүүд нь хог хаягдлын тээвэрлэлт, тохижилт үйлчилгээ, ландфиллд ашиглах хүнд хөнгөн машин механизмын нэгдсэн авто паркийг ажиллуулдаг байна.

Нэгдсэн авто парк байгуулах нь дараах давуу талуудтай. Үүнд:

- Машин механизм бүгд нэг дор цугларах
- Авто машины техник үзлэг, засвар үйлчилгээг цаг тухай бүрт нь хийх боломжтой
- Дулаан гараж, зогсоолыг хамтран ашиглах
- Авто паркийн техник шинэчлэлийн ажил нэг гарт төвлөрөх

Экскаватор, бульдозер, грейдер зэрэг техник хэрэгсэл нь авто паркийн хүнд техник хэрэгслүүд бөгөөд эдгээр нь ландфилл болон нөхөн сэргээлтийн талбайн ажилд

ашиглагдана. Тохижолт үйлчилгээнд зориулсан цас арилгагч, давс бодис цацагч, усалгааны машин хэрэгсэл нь мөн энд төвлөрөх юм.

Өнөөгийн байдлаар Дархан хотын хогийн цэг дээр ашиглаж буй хүнд хөнгөн техник хэрэгсэлүүд ажлын талбай дээрээ парклан хонодог байна.

3). АРИУТГАЛ, ЦЭВЭРЛЭГЭЭНИЙ БАЙГУУЛАМЖ

Хогийн цэгийн үйл ажиллагаа, аюулгүй байдалд чухал үүрэг гүйцэтгэх онцлох байгууламж бол ариутгал, цэвэрлэгээний байгууламж юм. Хог хаягдал нь анхдагч үүсвэрээс зөөвөрлөгдөн ирэх хүртэл хоорондоо холилдон төрөл бүрийн нян бактер үүсэх үржих бүхий л боломж бүрдсэн байдаг ба үүнтэй холбоотойгоор хог хаягдалтай харьцаж буй ажилчин янз бүрийн байдлаар амьсгалын замын болон халдварт өвчин тусаж эрүүл мэндээрээ хохирох бодит эрсдлүүдийн дунд ажиллаж байдаг. Эдгээр эрсдлийг бууруулахын тулд дэлхийн жишиг болсон төвлөрсөн хогийн цэгт ариутгал цэвэрлэгээний байгууламжийг иж бүрнээр нь төлөвлөн барьж байгуулан, үйл ажиллагаа менежментийг нь тухайн Төвлөрсөн хогийн цэгийн захиргаа өөрөө хариуцан ажиллана. Ариутгах цэвэрлэх байгууламж нь дотроо үндсэн хоёр хэсгээс тогтдог. Үүнд:

- Ажилчид болон тэдгээрийн ажлын хувцас, багаж хэрэгслийг ариутгах цэвэрлэх;
- Хог хаягдлыг зөөж тээвэрлэх, ангилан ялгах, дарж булах болон тохижилт үйлчилгээнд ажилладаг хүнд болон хөнгөн машин механизмийг ариутгах цэвэрлэх;

4). ХОГ ХАЯГДЛЫН ХЯНАЛТЫН ТӨВ

Хог хаягдлын үйлчилгээтэй холбоотой зөрчлүүдийг багасгах цаашид бүрэн арилгах зорилгоор "Хог хаягдлын хяналтын төв" байгуулах шаардлагатай. Энэ нь нийтийн эзэмшлийн гудамж талбайд хог ихээр үүсдэг байршлыг сонгон эрүүл ахуйн шаардлага хангасан өнгө үзэмж, багтаамж сайтай, битүү хогийн савыг байрлуулж, гэрэлтүүлэг, камер бүхий орчныг бий болгож нэгтгэн хянах удирдлагын төв юм. Тус төв нь хог хаягдлын цэвэрлэгээ, үйчилгээ, тээвэрлэлтийг бүрэн хянах, мөн ил задгай хог үүсэх, зөрчил гаргаж буй иргэн байгууллага, аж ахуйн нэгжийг илрүүлэх, цаашлаад гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх олон талын ач холбогдолтой юм.

Зураг 37. Жишээ, УБ хотын Сүхбаатар дүүргийн "Хог хаягдлын ухаалаг систем"

5.9.10 ХОГ ХАЯГДЛЫН УРСГАЛЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

2016-2035 онуудад Дархан хотын хүн ам 84,685 - 130,000-д хүрч, хүн амын өсөлт, эдийн засгийн өсөлтөөс хамааран гарах хог хаягдлын хэмжээ 26,564 тонноос 65,129 тонн болж 1.5 дахин нэмэгдэнэ.

Хог хаягдлын хэмжээг тооцохдоо 2016 оны НААҮГ-ын тоон мэдээлэл дээр суурилсан. 2016 онд нийт 26,564,тонн хог хаягдал цуглуулж, тээвэрлэж төвлөрсөн хогийн цэгт хүргэсэн байгаа нь Дархан хотын 1 иргэн жилд 314 кг, өдөрт 860 грамм хог хаягдал үүсгэж байна гэж үзнэ.

Эдийн засаг, хүн амын худалдан авах чадварын өсөлтөөс хамааран үүсэх хог хаягдлын хэмжээ жил бүр 3 хувиар өснө гэж тооцов⁷.

Хүснэгт 19. Хог хаягдлын төсөөлсөн хэмжээ⁸ /тонноор/

Ангилал	2016 он		2020 он		2025 он		2030 он		2035 он	
	Өвөл	Зун	Өвөл	Зун	Өвөл	Зун	Өвөл	Зун	Өвөл	Зун
Хүн ам ⁹	84,685		92,676		103,734		116,112		130,000	
Орон сууц	5,285	4,878	6,757	6,237	9,250	8,538	12,628	11,656	17,577	16,225
Гэр хороолол	8,724	2,903	9,679	3,543	10,722	4,293	11,880	5,176	12,659	5,970
Өрхийн дүн.	14,009	7,781	16,436	9,780	19,971	12,831	24,508	16,833	30,236	22,195
ААНБ-ын хог хаягдал	1,461	2,000	1,865	2,553	2,543	3,481	3,487	4,771	4,809	6,578
Нийтийн эзэмшлийн талбайн хог хаягдал	492	820	492	820	492	820	492	820	492	820
Дүн	16,086	10,702	18,793	13,153	23,007	17,132	28,487	22,424	35,537	29,592
Нийт дүн	26,564		31,946		40,139		50,910		65,129	

⁷ Япон улсын Жайка байгууллагын аргачлалаар

⁸ Хаягдал төмөр ороогүй

⁹ Хүн амын өсөлтийг жилийн 2.6 хувиар тооцсон.

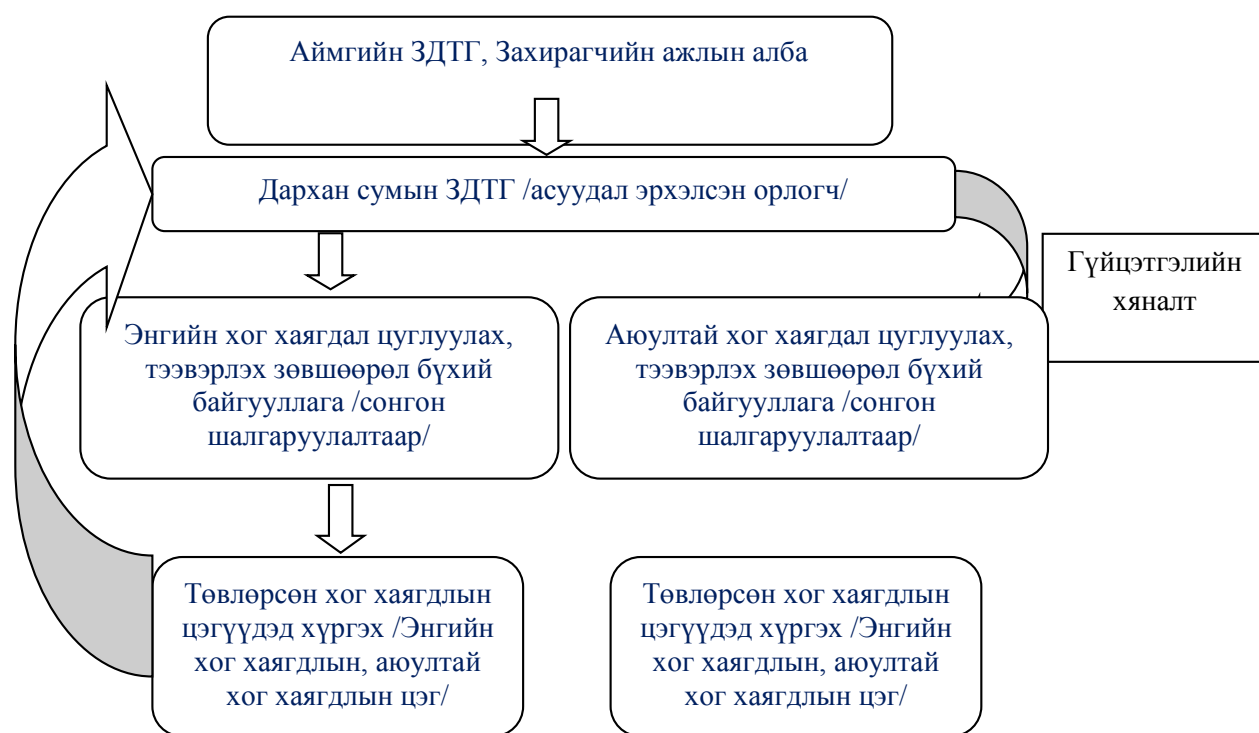
Зураг 38. Хог хаягдлын менежментийн эргэх холбоо

5.9.11 ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТОГТОЛЦОО

Хог хаягдлын менежментийн асуудлыг Дархан-Уул аймгийн Засаг дарга, Захирагчийн ажлын алба, Дархан сумын Засаг дарга, түүний тамгын газар тус тус гардан хариуцаж зохион байгуулна. Хог хаягдлын тухай шинэчилсэн хуулиар хог хаягдлын менежментийн тогтолцоо дараах байдлаар хэрэгжинэ.

Зураг 38. Хог хаягдлын менежментийн тогтолцооны схем

5.9.12 ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ЗОРИЛТ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Хүснэгт 20. ХХМ-ийн зорилт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

№	Зорилт	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
	Тэргүүлэх зорилт 1. Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн үүрэг хариуцлага, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх;	
1	Төрийн байгууллага, иргэн, хувийн хэвшлийн байгууллагууд нийгмийн хариуцлага, хуулиар хүлээсэн үүргээ ухамсарлаж, чанд сахин биелүүлэх;	"Хог хаягдлын тухай" хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хууль сурталчлах арга хэмжээ зохион байгуулах. Шаардлагатай журам батлан гаргаж, мөрдүүлэх. Хяналтын тогтолцоог сайжруулах.
2	Хог хаягдлыг багасгах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин ашиглах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд төр, иргэн, хувийн хэвшлийн түншлэлийг өргөнөөр ашиглаж, оновчтой санал, санаачилгыг дэмжих;	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийн дэд бүтцийн асуудлыг нь шийдэж, санхүүжилтийн тогтвортой орчныг нь бүрдүүлж өгөх, эдийн засгийн урамшуулал олгох замаар хог хаягдлыг ашиглах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагааг хувийн хэвшлийн байгууллагуудаар гүйцэтгүүлэх.
3	Хог хаягдлын менежментийн тогтвортой санхүүжилтийн орчин, дэд бүтцийг бий болгох;	Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамж төвлөрүүлэх үйл ажиллагааг сайжруулан, "Бохирдуулагч нь төлөх" зарчмыг хэрэгжүүлэх. Үйлчилгээний хураамжийн хэмжээг шинэчлэн мөрдөх, хураамжийг эрчим хүч, хэрэглээний цэвэр, бохир ус, дулаан, орон сууц, нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний төлбөртэй хамтатган хураах
	Тэргүүлэх зорилт 2. Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь багасгаж хамгийн бага хэмжээнд байлгах, хог хаягдал үүсэхээс зайлсхийх;	
4	Иргэдэд хог хаягдлын боловсрол, амьдрах орчны эрүүл ахуйн мэдлэг, зөв дадлыг олгох замаар үүсэх хог хаягдлын хэмжээг багасгах;	Хог хаягдлын байгаль экологид учруулах хор хөнөөлийг таниулж, наад зах нь хоол хүнсээ хаягдалгүй хэрэглэх, нэг удаагийн хуванцар бүтээгдэхүүний хэрэглээг багасгах ;
5	Монгол улсын хөгжлийн "Ногоон хөгжлийн бодлого" болон "Тогтвортой хөгжил - 2030" бодлогын баримт бичгүүдэд	Хүн амыг дулааны алдагдалгүй орон сууцаар хангах, хуучин орон сууцны дулааны алдагдлыг бууруулах, дулааны алдагдал багатай барилгын материал үйлдвэрлэх, үйлдвэрлэлийг

	нийцсэн “Ногоон хот”, “Ногоон барилга” бүтээн байгуулах	нэмэгдүүлэх, барьж буй барилга нь эрчим хүч, ус зэргийг хэмнэсэн, саарал усыг ашигладаг бол уг барилгыг барьсан компанид дараа дараагийн бүтээн байгуулалтандаа төлөх татвараас тодорхой хувь хэмжээгээр чөлөөлөх зэрэг урамшуулал, дэмжлэг үзүүлэх;
6	Усны зарцуулалтыг хэмнэж, хаягдал усыг цэвэрлэж дахин ашиглах, эргүүлэн ашиглах технологи нэвтрүүлэхийг дэмжих;	Аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэлийн процесс, нийтийн эзэмшлийн зам талбай, ногоон байгууламжийн усалгаанд саарал усны хэрэглээг нэвтрүүлэх;
7	Эрчим хүчний алдагдлыг бууруулах, сэргээгдэх эрчим хүчийг хөгжүүлэх;	Эрчим хүчний хэмнэлттэй барилга байгууламж барих, машин, тоног төхөөрөмж, бараа бүтээгдэхүүн, материал үйлдвэрлэх болон эрчим хүчний үр ашгийг дээшлүүлж хэмнэлт гаргасан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх; Агаарын бохирдлыг бууруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг сэргээгдэх эрчим хүчийг ашиглахад чиглүүлэх;
8	Нөөцийг үр ашигтай, хаягдалгүй ашиглах технологи бүхий үйлдвэрлэл, үйл ажиллагааг дэмжих;	Аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын үйл ажиллагаанд Байгаль орчны тогтвортой менежмент ISO-14001 олон улсын стандартыг нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, байгаль орчинд ээлтэй, хаягдалгүй технологи нэвтрүүлсэн иргэн, байгууллага, аж ахуйн нэгжид эдийн засгийн урамшуулал үзүүлэх;
Тэргүүлэх зорилт 3. Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин ашиглах, сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах замаар эдийн засгийн эргэлтэнд оруулах;		
9	Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, хадгалах зөв дадлыг хэвшүүлэх;	Иргэн, аж ахуй нэгж, байгууллага нь үүсгэж буй энгийн хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр болон үйл ажиллагааны явцад дахин ашиглагдах, хүнсний хаягдал, үнс болон бусад гэсэн төрлөөр заавал ангилах дадал хэвшүүлнэ. Аюултай хог хаягдлыг үүсгэгч нь ангилан ялгаж, зориулалтын саванд савлаж, агааржуулалтын системтэй, тухайн хаягдлыг хадгалах нөхцөлийг хангасан орчинд

		тодорхой хугацаанд эх үүсвэр дээр нь түр хадгалж болно
10	Хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх тогтолцоог сайжруулах;	Энгийн болон аюултай хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагааг “Хог хаягдлын тухай” хууль болон түүнд нийцүүлэн гаргасан журмуудад заасан шаардлагыг хангасан, зохих зөвшөөрөлтэй иргэн, аж ахуйн нэгж сонгон шалгаруулалтын үндсэн дээр гэрээ байгуулж эрхэлнэ. Иргэд, аж ахуйн нэгжийн ангилж, ялгасан дахивар нөөцийг цуглуулахдаа тэдгээрийг худалдан авах түр цэгүүдийг байгуулна. Түр цэг байгуулах газрыг сум, хорооны Засаг даргын зөвшөөрлөөр олгоно.
11	Хог хаягдлыг дахин ашиглах, сэргээн ашиглах үйл ажиллагааг дэмжих;	Боломжит хог хаягдлыг эргүүлэн хэрэглээнд оруулах, нэрэх, цэвэрлэх, сэргээх зэрэг аргаар анхны хэлбэрт оруулж, эргүүлэн ашиглахыг дэмжинэ.
12	Хог хаягдлыг дахин боловсруулах үйл ажиллагааг дэмжих;	Одоо байгаа Сан-Оргиу ХХК-ийн үйлдвэрийг бэхжүүлэх, шинээр бусад төрлийн дахивар нөөц боловсруулах жижиг, дунд үйлдвэр байгуулж ажиллахыг бодлогоор дэмжинэ.
		Төр, иргэн, аж ахуйн нэгж нь дахин боловсруулсан, сэргээн ашигласан бүтээгдэхүүнийг худалдан авах замаар дэмжинэ.
Тэргүүлэх зорилт 4. Олон улсын стандартын дагуу байгаль орчинд сөрөг нөлөө хамгийн бага байх арга технологи ашиглан хог хаягдлыг устгах;		
13	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж байгуулах;	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийг төлөвлөхдөө хог хаягдлыг хүлээн авч, ангилан ялгах үйлдвэр, шатааж эрчим хүч гаргах үйлдвэр болон дахин ашиглах, боловсруулах боломжгүй хог хаягдлыг дарж булах лангфиллийг хамтад нь, дэд бүтэц, бусад шаардлагатай объектийн хамт цогцоор нь шийдвэрлэнэ.
14	Хог хаягдлыг ангилан ялгах үйлдвэр байгуулах;	Ахуйн болон үйлдвэрлэлийн энгийн хог хаягдлыг хүлээн аваад хослосон ангилах процессоор дахивар нөөцийг ялган дахин боловсруулах үйлдвэрүүдэд, шатах хог хаягдлыг шатааж

		эрчим хүч үйлдвэрлэх үйлдвэрт, бусад үлдэх хог хаягдлыг ландфиллд тус тус шилжүүлнэ. Овор хэмжээ ихтэй хог хаягдлыг хэрчиж, буталж жижигрүүлж нягтруулах тоног төхөөрөмж, хадгалах агуулахтай байна.
15	Хог хаягдлыг шатааж, эрчим хүч үйлдвэрлэх үйлдвэр байгуулах;	Үйлдвэр нь цагт 2.5 тн бүх төрлийн шатах хог хаягдал шатааж, 2.5 МВт цахилгаан, 20 тн халуун ус үйлдвэрлэх хүчин чадалтай. Тус үйлдвэрийг “Дархан Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ” ХК-ийн 110/35/6кВ-ын дэд станцын сүлжээнд холбоно.
16	Энгийн хог хаягдлын ландфилл байгуулах.	Одоогийн ашиглаж буй ахуйн хог хаягдлын “Бараат” төвлөрсөн цэг нь их хэмжээний талбай эзэлж тархсан, удаан хугацаанд уугилттай байснаас агаар мандалд хорт хийн хаягдал их хэмжээгээр үүссэн. Цаашид дагтаршуулах боломжгүй тул тус цэгийн гүний шаталтыг зогсоож унтраах арга хэмжээ авсны дараа хуримтлагдсан хог хаягдлыг түрж, дагтаршуулж хаагаад ландфиллын цэг төлөвлөж байгуулна. Ландфиллыг төлөвлөхдөө хог хаягдлыг ангилан ялгах үйлдвэр, шатаах үйлдвэрүүдийг хамтад нь, цогцоор нь шийдвэрлэнэ
17	Аюултай хог хаягдлын ландфилл байгуулах.	Үйлдвэрийн хогийн цэгт хуримтлагдсан хог хаягдлыг түрж, дагтаршуулж хаагаад аюултай хог хаягдлын ландфиллын цэг төлөвлөж байгуулна. Энэ ландфилл цэг нь "Хог хаягдлын тухай" хуулийн 25, 34 дүгээр зүйл, "Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон бүртгэх, тайлагнах журам"-ын 4 дүгээр зүйлд заасан шаардлагыг хангасан байна.

Санхүүжилт

Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээг дараах эх үүсвэрээс санхүүжүүлнэ.

1. Улсын болон орон нутгийн төсөв;
2. Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамж, үйлчилгээний хөлс;
3. Олон улсын байгууллага, хандивлагчийн зээл, тусламж;
4. Иргэн, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт;
5. Бусад эх үүсвэр /Дахивар нөөцийн болон сэргээн ашигласан, дахин боловсруулсан бүтээгдэхүүний борлуулалтаас орох орлого/.

5.9.13. МОНИТОРИНГ

1. МОНИТОРИНГИЙН ШААРДЛАГА

Хэрэгжилтийн явцад төлөвлөгөөний стандартуудыг хэрхэн биелүүлж байгааг үнэлэх мониторингийн арга хэмжээг энэ хэсэгт тодорхойлов.

Төлөвлөгөөний стандартад (*энэхүү төлөвлөгөөний 3.3. “Төлөвлөгөөний стандартууд” хэсэг*) заасанчлан “Хог хаягдлын тухай” хууль, “Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон бүртгэх, тайлагнах журам”, “Энгийн хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаанд тавигдах ерөнхий шаардлага” зэргийг авч үзнэ.

Мониторингийн явцад төлөвлөгөөний стандартуудыг биелүүлэхгүй байгаа зөрчлийг илрүүлсэн тохиолдолд, эдгээрийг магадлан шинжилж, холбогдох засаж сайжруулах арга хэмжээг авна.

2. ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Төлөвлөгөөний явц, үр дүнтэй байдлыг үнэлэхэд ашиглах гүйцэтгэлийн гол үзүүлэлтүүд болон холбогдох гол мониторингийн үйл ажиллагааг доорх хүснэгтэнд хураангуйлан үзүүлэв.

Хүснэгт 21. Мониторингийн үйл ажиллагаа

№	Үзүүлэлт	Зорилт	Мониторингийн арга хэмжээ
1	Хог хаягдалтай холбоотой мэдээлэгдсэн аливаа зөрчлийн тоо	Энэ төлөвлөгөөг зөрчсөн зөрчлийн тоог хамгийн бага хэмжээнд хүртэл бууруулж, тасралтгүй сайжруулж байх.	Хог хаягдалтай холбоотойгоор жилийн хугацаанд мэдээлэгдсэн аливаа зөрчлийн тоо
2	Үүссэн хог хаягдлын болон Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж руу явуулсан хог хаягдлын хэмжээ	Хогны хэмжээг хамгийн бага хэмжээнд хүртэл бууруулж, үргэлжлүүлэн сайжруулах.	Нэг хүнд ноогдох сар бүрийн энгийн хог хаягдлын хэмжээ

3	Дахин боловсруулсан хог хаягдлын хувь хэмжээ	Булшилж устгах хог хаягдлыг хамгийн бага хэмжээнд хүртэл бууруулж, үргэлжлүүлэн сайжруулах.	Дахин боловсруулж болох хог хаягдлын хувь хэмжээ (жишээ нь цаас, хуванцар)
4	Иргэдээс хүлээж авсан гомдлын тоо	Хог хаягдалтай холбоотой иргэдээс хүлээж авсан гомдлын тоог хамгийн бага хэмжээнд хүртэл бууруулж, үргэлжлүүлэн сайжруулах. Зорилт = тэг	Жилд иргэдээс хүлээж авсан хог хаягдалтай холбоотой гомдлын тоо. (Өргөдөл гомдол хүлээн авах нэгжид бүртгэгдсэнээр).
5	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийн талбайгаас гадуур тогтоосон бохирдлын тохиолдол	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийн эргэн тойрны гүний усны суурь үзүүлэлтийн нөхцлийг хэвээр хадгалах. Зорилт = тэг гүний усны байгалийн өөрчлөлтөөс бусад суурь үзүүлэлтийн нөхцлөөс хэтэрсэн тохиолдол (жишээ нь: Монгол улсын хууль болон төлөвлөгөөний стандартыг хэтэрсэн тохиолдол)	Гүний усны мониторингийн төлөвлөгөөний дагуу Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламжийн мониторингийн худгуудад шинжилгээ хийх. Усны мониторингийн төлөвлөгөө нь гүний усны суурь үзүүлэлтийн нөхцөлд гарсан өөрчлөлтийг тодорхойлж, цаашдын шинжилгээ болон боломжит бууруулах үйл ажиллагааг тодорхойлдог.
6	Хог хаягдал булшлах ландфиллийн гүний усны үзүүлэлтүүдийн түвшин	Хог хаягдал булшлах ландфиллийг хаасны дараа гүний усны анхны суурь үзүүлэлтийн нөхцлийг сэргээх. Зорилт= Мониторингийн худгуудын усны чанарт холбогдох бүс нутгийн гүний усны мониторингийн тоо баримтаар баталгаажсан 3 болон түүнээс олон хэмжилтийн бүх үзүүлэлтээр урт хугацааны өөрчлөлт ороогүй байх	Гүний усны мониторинг болон анализ - иж бүрэн үзүүлэлт – Усны мониторингийн төлөвлөгөөний дагуу хог хаягдал булшлах ландфиллийн мониторингийн худагт. Мониторингийн худаг өрөмдөх шаардлагатай ба худгийн гүн нь гүний усанд хүрснийг баталж, ойролцоогоор 50 м байна.

3. МОНИТОРИНГИЙН ГОЛ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Хэрэгжүүлэх үе шатанд төлөвлөгөөний стандартыг хэрэгжүүлж, мөрдөж буйг шалгах мониторингийн арга хэмжээг доорх байдлаар тодорхойлов. Мониторингийн үр дүнд төслийн стандартыг зөрчиж байгааг илрүүлсэн тохиолдолд эдгээрийг зөрчил бүрээр нь бүртгэж, магадлан шинжилж, засаж залруулах үйл ажиллагааг тодорхойлно.

Хүснэгт 22. Мониторингийн гол хэмжилтүүд

№	Агуулга	Үзүүлэлт	Аргачлал	Давтамж
1	Хог хаягдлын бүртгэл	Жилийн хог хаягдлын хэмжээ болон төрөл (нийт үлдэгдлийг оролцуулан)	Энгийн хог хаягдлын мэдээг батлагдсан маягтын дагуу сум дүүрэгт, аюултай хог хаягдлын мэдээг аймаг, нийслэлд, Сум энгийн хог хаягдлын мэдээг аймагт, аймаг хог хаягдлын нэгдсэн мэдээг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ.	Улирал тутам
2	Аюултай хог хаягдал үүсгэгч аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажлын байрны үзлэг шалгалт	Үүссэн хог хаягдал,	Тухайн аж ахуйн нэгжийн хариуцсан ажилтнууд өдөр тутмын шалгалт үзлэгийг хийнэ.	Өдөр тутам
3	Нийтийн эзэмшлийн зам, талбай, ногоон байгууламж	Үүссэн хог хаягдал, цэвэрлэх, цуглуулах	Сум, хороо, хэсэг, СӨХ, иргэдийн бүлэг, олон нийтийн байцаагч, иргэдийн бүлэг	Өдөр тутам
4	Аж ахуйн нэгж, байгууллагын үзлэг шалгалт	Үүссэн хог хаягдал, цуглуулах, тээвэрлэх	Сум, хороо, хэсэг, СӨХ, иргэдийн бүлэг, олон нийтийн байцаагч, иргэдийн бүлэг	Сар бүр
5	Байгаль орчны мониторинг	Метан	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж болон хаагдсан хог булшлах цэгүүдийн эргэн тойронд метаны түвшинд мониторинг хийж гүйцэтгэнэ	Жил бүр
6	Байгаль орчны мониторинг	Гүний ус	Хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж болон хаагдсан хог булшлах цэгүүдийн эргэн тойрны гүнийн усанд мониторинг хийж гүйцэтгэнэ	Жил бүр
7	Байгаль орчны мониторинг	Аюултай хог хаягдлыг устгах байгууламж, ландфилл	Аюултай хог хаягдлыг устгах байгууламж, шатаах зуухны агаарын хийн хаягдалд мониторинг хийх	Байгууламж, ландфилл ашиглалтын явцад үргэлжилнэ

5.9.14. СУРГАЛТ

Сургалтын агуулга нь хог хаягдлын талаархи боловсрол олгоход чиглэгдэх бөгөөд “хог хаягдлын талаархи боловсрол” гэж хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл, хог хаягдлын менежментийн арга, технологи болон хог хаягдалтай зохистой харьцах мэдлэг, дадал олгох, албан болон албан бус сургалтын агуулгын түвшинг тодорхойлно.

1. ХОГ ХАЯГДАЛ АНГИЛАН ЯЛГАХ СУРГАЛТ

Нийт иргэдэд байгальд ээлтэй хэрэглээний соёл хэвшүүлэх, хог хаягдлыг зүй зохистой хаях, ангилах, дахин ашиглах дадал зуршлыг төлөвшүүлэх, хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийн талаарх мэдлэг олгоход чиглэсэн байгаль, экологи, хог хаягдлын боловсрол олгоно.

2. ТАНИЛЦУУЛГА СУРГАЛТ

Дархан хотын үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажилчдыг ерөнхий танилцуулга болон ажлын байртай холбоотой танилцуулга, эрүүл мэнд, аюулгүй ажиллагаа, байгаль орчны талаар гол ойлголт өгөх сургалтанд хамруулж, энгийн болон аюултай хог хаягдлын менежментийн талаар тусгай мэдлэг олгоно.

Иргэд зөв ангилан ялгаснаар “Хог нь ашиггүй хог бус зөв ашиглаж чаддаггүй нөөц” болохыг иргэддээ ойлгуулахад сургалтын ач холбогдол орших бөгөөд ангилан ялгасан хог хаягдлаа дахивар нөөц худалдан авах зөвшөөрөл бүхий цэгт тушааснаар өрхийн орлогоо нэмэгдүүлэх боломжтой.

3. АЖЛЫН БАЙРАН ДАХЬ ТУСГАЙ СУРГАЛТ

Дархан хотын хог хаягдлын менежментийн үйл ажиллагааг хийж гүйцэтгэж байгаа бүх ажилчдад ажлын байрны аюулгүй ажиллагааны сургалтыг тогтмол өгнө. Үүнд хог хаягдлын зохистой менежмент болон хог хаягдлыг ангилах, ялгах талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл багтан орсон байна.

Хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа эрхлэгчдэд зохих сургалтыг өгч, тээвэрлэлтийн явцад хог хаягдал болон дахин боловсруулах хог хаягдлыг санамсаргүйгээр асгаж, хаяхаас урьдчилан сэргийлсэн байдлаар тээвэрлэлтийг хийж гүйцэтгэнэ.

4. СУРГАЛТЫН БУСАД ШААРДЛАГУУД

Хог хаягдлыг ялгах, хадгалах, тээвэрлэх, боловсруулах үйл ажиллагаанд оролцдог гол гол ажилтнууд болон үйлдвэрийн операторуудад нэмэлт, тусгайлсан сургалтыг өгнө.

Ямар хог хаягдлыг дахин боловсруулах, дахин ашиглах, газарт булах болон шатаах талаар нарийвчилсан мэдээллийг хаягдал булшлах байгууламж болон хаягдал шатаах зуухны операторуудад өгөхийн тулд хог хаягдлыг ангилах чиглэлийн сургалтыг зохион байгуулна.

Мөн онцгой байдлын үед авах арга хэмжээнүүдийн хувилбаруудын талаар мэдлэг, үр чадвар олгоно.

5.9.15. ЭРСДЛИЙН УДИРДЛАГА

Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн шатанд урьдчилан тооцоолоогүй эрсдлүүд учирч болзошгүй тул ямар эрсдэл, бэрхшээлүүд гарч болох, түүнийг хэрхэн даван туулах талаар дараах томъёоллыг гаргаж байна.

Хүснэгт 23. Эрсдэлийн удирдлагын төлөвлөгөө

№	Учирч болох эрсдэл	Шийдвэрлэх арга зам	Хариуцах байгууллага
1	Хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаанд учирч болох эрсдлүүд, шийдэл		
1.1	Машин, техникийн тоо хүчин чадал хүрэлцэхгүй байх	НААҮГ -т жил бүр парк шинэчлэл хийж, хүрэлцэхүйц тээврийн хэрэгслийг ажиллуулна. Аймаг, сумын төсвийн хөрөнгөөр жил бүр дутагдалтай машиныг авах ажлыг зохион байгуулна. Хог хаягдлыг цуглуулж, тээвэрлэх эрхийн төсөл шалгаруулах, санхүүжүүлэх, хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийг төвлөрүүлэх журам батлан гаргах, Сумаас зарлах сонгон шалгаруулалтын дагуу хог тээвэрлэгч байгууллагуудыг оруулах замаар асуудлыг шийдвэрлэнэ. Шуурхай удирдлагаар аймгийн ЗАА хангаж ажиллах, журам батлах,	Аймгийн ЗАА, Сумын ЗДТГ, Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний газар, Хог хаягдал тээвэрлэх эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж
1.2	Эх үүсвэр дээр ангилалдсан дахин ашиглах хаягдлыг /дахивар нөөц/ цуглуулах машин техник, хүн хүч хүрэлцэхгүй байх	Ангилж, ялгасан хог хаягдлыг худалдан авах дахивар нөөц авах түр цэгийн зөвшөөрлийг хүн амын нягтрал, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний байгууллагын тоог харгалзан олгох, дахивар нөөц цуглуулах тээвэрлэх ажлыг МХХДБҮХ ТББ, хувийн хэвшлийнхэнтэй хамтран сумын ЗДТГ зохион байгуулна.	Аймгийн ЗАА, Сумын ЗДТГ, МХХБҮХ ТББ, хувийн хэвшлийнхэн
2	Санхүү, хөрөнгө мөнгөний дутагдал түүнээс үүсэх эрсдэл, шийдвэрлэх арга зам		
2.1	Хог ангилан ялгалтыг нэвтрүүлэхэд тээвэрлэлт, ангилалтын зардлаас үүсэх эрсдэл	Аймаг, сумын төсвөөс тусгайлан хөрөнгө гаргана. Мөн МХХДБҮХ ТББ-ын байгууллагуудаас хөрөнгө гаргана. Шуурхай удирдлагаар аймгийн Захирагчийн ажлын алба хангаж ажиллах;	Аймгийн ЗАА, Сумын ЗДТГ, НААҮГ, МХХДБҮХ ТББ, Хог хаягдал тээвэрлэх эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж
2.2	Хогны төлбөрийн үнэ тариф, хураалтаас хамаарч учирч болох эрсдэл.	Хогны төлбөрийг бүрэн хураах арга хэмжээг зохион байгуулна, Хогны төлбөрийн үнэ, тарифыг шинэчлэнэ, Аймаг, сумын төсвөөс нэмэлт санхүүжилт олгох	Аймгийн ЗАА, Сумын ЗДТГ, НААҮГ
3	Ангилан ялгалт болон дахин боловсруулах үйл ажиллагаанд учирч болох эрсдэл, шийдвэрлэх арга зам		

3.1	Хог ангилан ялгах тогтолцоонд учрах эрсдэл.	Төлөвлөгөө хэрэгжиж эхэлснээр хог хаягдлын боловсрол олгох, ангилан ялгах дадал хэвшүүлэх сургалт, сурталчилгаа, танилцуулгын ажил хийгдэж эхлэх бөгөөд гэр хороололд үнс, цаас, хоол хүнсний хаягдал, бусад гэсэн 4 ангиллаар, орон сууцны оршин суугчид цаас, хоол хүнсний болон бусад гэж 3 ангилах. 2019 оноос нийт багуудад ангилан ялгалтын ажил хийгдэнэ.	Аймгийн ЗАА, Сумын ЗДТГ, Төрийн бус байгууллагууд
3.2	Ангилсан хог хаягдлыг дахин боловсруулахтай холбоотой гарах эрсдэл	Бараат төвлөрсөн хогийн цэгт хог хаягдал ангилах, шатааж эрчим хүч гаргах үйлдвэрийг 2019 онд байгуулна. Ангилан ялгаснаар шатах хог хаягдлыг шатаах үйлдвэрт шилжүүлж, дахин ашиглах, боловсруулах хог хаягдлыг буталж, жижиглэн, нягтруулж шаардлагатай үйлдвэрүүдэд нь борлуулна. Үлдсэн хог хаягдлыг ландфиллд булж устгана.	Аймгийн ЗАА, Сумын ЗДТГ, Энгийн хог хаягдлыг
4	Аюултай хог хаягдлын цуглуулалт, тээвэрлэлтээс гарах эрсдэл, шийдвэрлэх арга зам.		
4.1	Аюултай хог хаягдал тээвэрлэх явцад асгарах,	Аюултай хог үүсгэгч тухайн ААН-н хөрөнгөөр машин, техникүүдийг авах арга хэмжээ авна.	Аюултай хог хаягдал тээвэрлэгч
4.2	Аюултай хог ачиж тээвэрлэх зориулалтын машин, техник дутагдах	Аюултай хог үүсгэгч тухайн ААН-н хөрөнгөөр машин, техникүүдийг авах арга хэмжээ авна.	

5.9.16. ХЯНАЛТ БОЛОН МЭДЭЭЛЭЛ

1. ДОТООД ХЯНАЛТ

Өдөр тутмын үзлэг, шалгалт, “Хог хаягдлын тухай” хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд улсын мэргэжлийн хяналтын байгууллага, бүх шатны Засаг дарга, цагдаа, хог хаягдлын олон нийтийн байцаагч болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон албан тушаалтан хяналт тавина. Түүнчлэн олон нийтийн хяналтыг төрийн бус байгууллага, иргэдийн бүлэг, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын удирдлага тавина.

Мөн тогтсон хуваарьт үзлэг шалгалт болон иргэд, олон нийтийн мэдээллийн дагуу хийх үзлэг, шалгалтыг “Төрийн хяналт шалгалтын тухай” хуулийн дагуу эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрээр хяналт шалгалтын хуудсыг ашиглан гүйцэтгэнэ.

Эдгээр хяналт шалгалтаар илэрсэн аливаа зөрчлийг мэдээллийн санд бүртгэж оруулна.

2. АУДИТ

Төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд аймгийн ЗДТГ-ын Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудитын хэлтэс жил бүр аудит хийнэ.

2. ХОГ ХАЯГДЛЫН БҮРТГЭЛ, МЭДЭЭЛЛИЙН ТОГТОЛЦОО.

Хог хаягдлын тухай хуульд зааснаар Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хог хаягдлын мэдээллийн нэгдсэн сантай, аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг хог хаягдлын мэдээллийн дэд сантай байна.

Аймаг, сумын мэдээллийн дэд санг бүрдүүлэх ажлыг тухайн шатны Засаг дарга хариуцна. Мэдээллийн сангийн хэлбэр, бүтэц, бүрдүүлэх үзүүлэлт, санг бүрдүүлэхэд тавигдах шаардлага, оролцогчдын эрх, үүрэг, сангийн нэгдмэл байдлыг хангах, мэдээллээр үйлчлэх зохицуулалтыг Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас гаргасан журмаар зохицуулна. */Хог хаягдлын улсын мэдээллийн нэгдсэн сангийн тогтолцоо, бүрдэл болон мэдээлэл төвлөрүүлэх журам/*

- Хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага энгийн хог хаягдлын мэдээг */сэргээн ашигласан, дахин боловсруулсан, устгасан, булшилсан/* батлагдсан маягтын дагуу сумд, аюултай хог хаягдлын мэдээг аймагт улирал тутамд хүргүүлнэ.
- Сум энгийн хог хаягдлын мэдээг аймагт, аймаг хог хаягдлын нэгдсэн мэдээг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тогтоосон хугацаанд хүргүүлнэ.

4. ХУУЛЬ, ТОГТООМЖ ЗӨРЧИГЧДӨД ХҮЛЭЭЛГЭХ ХАРИУЦЛАГА

“Хог хаягдлын тухай” хууль, тогтоомж зөрчсөн этгээдэд “Зөрчлийн тухай” хуулийн холбогдох зүйлүүд болон “Хог хаягдлын тухай” хуулийн 43 дугаар зүйлд заасан хариуцлагыг хүлээлгэнэ.

БҮЛЭГ 6. ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТООЦОО, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ЗӨВЛӨМЖ**6.1 Хөрөнгө оруулалтын томсгосон тооцоо**

Хөрөнгө оруулалтын томсгосон тооцоог “Барилгын тухай хууль”-ийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.10 дахь заалтыг үндэслэн, Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2016 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн 203 дугаар тушаалаар баталсан “Барилга байгууламжийн нэгж хүчин чадлын жишиг үнэлгээ”-г харгалзан тооцлоо.

Барилга байгууламжийн нэгж хүчин чадлын жишиг үнэлгээг зураг төслийн өмнөх шатанд барилга байгууламж, инженерийн шугам сулжээний төсөвт ертгийг урьдчилан тодорхойлох, хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр зохиох, эдийн засгийн тооцоо, судалгаа, шинжилгээ хийх, зардлын аргаар тооцсон хөрөнгийн үнэлгээнд харьцуулалт хийх, нийгэм, эдийн засгийн хөтөлбөрүүдийн тооцоо, судалгаа хийж хөрөнгө оруулалтыг урьдчилан төлөвлөх, зураг төсөл зохиогчдод оновчтой шийдэл гаргахад баримжаа болгох зэрэгт хэрэглэнэ.

Төлөвлөлтөөр нийт **4,154.51 тэрбум** төгрөг хөрөнгө оруулалт шаардлагатай тооцоо гарч байна.

№	Хөрөнгө оруулалтын нэр	Хүчин чадал	Нийт өртөг / сая төгрөг
1	Нийт барилга байгууламж		3,780,944.00
2	Инженерийн дэд бүтэц		97,032.42
3	Авто зам	385 км	269,500.00
4	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	8.8 км	7,040.00
5	Нийт хөрөнгө оруулалтын дүн		4,154,516.42

Хөрөнгө оруулалтыг салбар тус бүрээр авч үзвэл:

Барилга байгууламжийн хөрөнгө оруулалтын томсгосон тооцоо

№	Барилга байгууламжийн нэр	Нийт өртөг / сая төгрөг
1	Олон нийтийн барилга байгууламж	230,000.00
	Сургууль	100,000.00
	Цэцэрлэг	60,000.00
	Эмнэлэг	30,000.00
	Бусад нийгмийн дэд бүтцийн барилга	40,000.00
2	Орон сууцны барилга	3,550,944.00
	Нийтийн орон сууц	1,593,900.00
	Амины орон сууц	1,957,044.00
3	Нийт	3,780,944.00

Инженерийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын тооцоо

№	Инженерийн дэд бүтцийн нэр	Нийт өртөг / сая төгрөг	
1	Дулаан		39,400.00
2	Цахилгаан		33,823.00
3	Ус хангамж,		17,601.01
4	Ариутгах татуурга		5,123.16
5	Холбоо хангамж		1085.25
6	Нийт		97,032.42

Сургууль, цэцэрлэгийн хангамжийн тооцоо

Цэцэрлэг: Одоогийн байдлаар 7,500 хүүхэд цэцэрлэгт хамрагдахаас 6,985 хүүхэд хамрагдаж байна. 74 хувь нь /5,100/ улсын цэцэрлэгт, 26 хувь нь хувийн цэцэрлэгт /1,800/ хамрагдаж байна.

Төлөвлөлтийн хугацаанд 12000 хүүхдийн цэцэрлэг хэрэгтэй. $12000 - 7000 = 5000$

Сургууль: Одоогийн байдлаар 16000 хүүхэд хамрагдаж байна. Төлөвлөлтийн хугацаанд 27,000 орчим хүүхэд хамрагдах бөгөөд 2 ээлжийн хамруулан сурахаар тооцвол 6-7 мянган хүүхдийн сургууль нэмж төлөвлөх тооцоо гарлаа.

	Бүс	Одоо	Норм	Нэмж төлөвлөх	Хүчин чадал
Цэцэрлэг	Төв	2100	5300	3200	280*5/ 200*5/ 150*2
	Өмнөд	1200	3800	2600	280*4/ 200*4/ 150*2/ 100*2
	Умард	1000	2500	1500	280*3/ 200*2/ 150*2
	Баруун		150	150	280*3/ 200*3/
Нийт		4300	11750	7450	
Сургууль	Төв	5891	6200	3500	320*2/ 480*2/ 640*2/ 960
	Өмнөд	2586	4400	3100	480*2/ 640*2/ 962
	Умард	7559	2900		320*2 480*2/ 640*2
	Баруун	-	190	190	160*2
Нийт	хүүхэд/2 ээлж	16000/8000	13690	6790	

Төлөвлөлтөнд хувийн цэцэрлэгийн хүүхдийн тоог оруулаагүй.

Эхний ээлжийн хөрөнгө оруулалтын тооцоо

Эхний ээлжийн хөрөнгө оруулалтын тооцоонд Дархан-Уул аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн хурлын 2015 оны 01-р сарын 15–ний өдрийн хурлаар баталгаажсан орон сууцны 3,11,12,13, 24, 25, 29, Хөтөл хорооллуудын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөнүүдийг аймгийн засаг дарга С.Насанбатын 2016-2025 онуудад барилгажуулан хэрэгжүүлэх саналын дагуу эхний ээлжинд барихыг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан. Тус хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөнүүдэд тусгагдсан нийгмийн дэд бүтцийн барилга байгууламж, орон сууцны барилгын хөрөнгө оруулалтын ойролцоо өртгийг тооцож гаргалаа.

Хөрөнгө оруулалтын томсгосон тооцоог Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2016 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн 203 дугаар тушаалаар баталсан “Барилга байгууламжийн нэгж хүчин чадлын жишиг үнэлгээ БД 81-106-16”-г харгалзан тооцлоо.

Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөнүүдэд тусгагдсан нийгмийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын ойролцоо өртөг

Байршил	Ерөнхий боловсролын сургуулийн хүчин чадал			Хүүхдийн цэцэрлэгийн хүчин чадал		
	Хүүхэд	м2	Төсөвт өртөг /сая.төг	Хүүхэд	м3	Төсөвт өртөг /сая.төг
9-р баг 11 дүгээр хороолол	450	3000	4,026.84	250	1600	1,738.19
9-р баг 25 дугаар хороолол			-	150	1250	1,357.96
9-р баг 24 дүгээр хороолол	1250	9600	12,885.89			-
			-	140	1250	1,357.96
			-	140	1250	1,357.96
9-р баг 12 дугаар хороолол	250	1800	2,416.10			-
			-	250	1600	1,738.19
14-р баг 3 дугаар хороолол	640	6200	8,322.14	100	1060	1,151.55
			-	150	1250	1,357.96
15-р баг 13 дугаар хороолол	240	2000	2,684.56			-
	1250	9600	12,885.89	140	1250	1,357.96
Хөтөл хороолол	920	8000	10,738.24	100	1060	1,151.55
	1280	9600	12,885.89	140	1250	1,357.96
			-	400	2800	3,041.84
19-р хороолол	1280	12785	17,161.00	450	3408	3,702.35
Нийт	6280	49800	66,845.54	2,410	19,028	20,671.45
Нийт хөрөнгө оруулалт /сая.төг			87,516.99			

Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөнүүдэд тусгагдсан нийтийн болон амины орон сууцны хөрөнгө оруулалтын ойролцоо өртөг

Байршил	Өрх	Хүн ам	Нийтийн орон сууцны талбай м2	Амины орон сууцны талбай м2	Төсөвт өртөг /сая.төг
9-р баг 11 дүгээр хороолол	960	3,456	73,920		76,507.20
9-р баг 25 дугаар хороолол	590	2,124	45,430		47,020.05
9-р баг 24 дүгээр хороолол	1,465	5,274	112,805		116,753.18
9-р баг 12 дугаар хороолол	1,470	5,292	113,190		117,151.65
14-р баг 3 дугаар хороолол	2,760	9,936	212,520		219,958.20
15-р баг 13 дугаар хороолол	1,607	5,774	114,576	15,840	139,847.88
Хөтөл хороолол	964	3,470		94,600	126,953.20
19-р хороолол	1,558	5,608	216,615		224,196.53
Нийт хөрөнгө оруулалт /сая.төг	11,374	40,934	889,056	110,440	1,068,387.88

ТЕХНИК ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ

д/д	Үзүүлэлтүүд		Хэмжих нэгж	Хүчин чадал	
				Одоо	Төлөвлөлт
1	Газар нутаг		га	9000	10,071
2	Хүн ам		мян.хүн	82,247	130,000
3	Өрх		мян.өрх	24,934	36,000
4	Орон сууц		мян.өрх	13,472	
	Амины орон сууц	Нэг хүнд	м ² /хүн	9,6	30-38
		Нэг өрхөд	м ² /өрх	32,0	120-150
		Нийт	мянган м ²	-	1,458.0
	Нийтийн орон сууц	Нэг хүнд	м ² /хүн	9,6	22-30
		Нэг өрхөд	м ² /өрх	32,0	84-120
Нийт		мянган м ²	441,0	1,540.0	
5	Өрхийн коэффициент		дүн ам/өрх	3,4	3,6
6	Орон сууцны барилгын дундаж давхар		давхар	7	12
7	Нягтрал	Барилгажилтын	м ² /га	2,300	45,000
		Хүн амын	Хүн/га	110	150
8	Соёл, ахуйн үйлчилгээний барилга байгууламж	Сургууль	сурагч	19,374	28,600
		Хүүхдийн цэцэрлэг	хүүхэд	7,852	11,700
		Эмнэлэг	Ор	352	800
		Нарийн мэргэжлийн поликлиник	үзлэг/өдөр		3380
		Өрхийн эмнэлэг	үзлэг/өдөр		4550
		Спорт цогцолбор	шал.талбай м2	1200	10400
		Соёлын төв	Суудал		4200
		Номын сан	ном/суудал		1900
		Хүнсний дэлгүүр	худ.талбай м2		39000
		Барааны дэлгүүр	худ.талбай м3		18000
		Бассейн	м ² усан толь		2600
		Зоогийн газар, ресторан	суудал		5000
		Оффис		объект	18000
		Ахуйн үйлчилгээний төв	ажлын байр		19500
		Хүнсний агуулах	тн багтаамж		
Авто машины дулаан зогсоол	мян.машин		27000		
Төлөвлөлтөнд хамрагдсан талбайн баланс					
9	Суурьшлын бүс 2597.2 га	Суурьшлын I бүс	га		1283,5
		Суурьшлын II бүс	га		1553,4
		Суурьшлын III бүс	га		1759,2
		Шинээр нэмэгдэх бүс	га		2302,7
		Өндөр давхарын орон сууцны бүс	га		1285,0

		Дунд давхарын орон сууцны бүс	га		2055,84
		Нам давхарын орон сууцны бүс	га		1800
		Мал бүхий иргэдын суурьшлын бүс	га		
10	Олон нийтийн бүс 433.7 га	Олон нийтийн үйлчилгээний бүс	га		433,1
		Холимог үйлчилгээний бүс	га		126,1
		Бизнес үйлчилгээний бүс	га		
		Ахуйн үйлчилгээний бүс	га		
		Оюутны хотхоны бүс	га		
		Оюутны хотхоны нөөц бүс	га		
11	Үйлдвэрийн бүс 1646 га	Хөнгөн үйлдвэрийн бүс	га		870,0
		Хүнд үйлдвэрийн бүс	га		776
		Үйлдвэр үйлчилгээний бүс	га		
		Үйлдвэрийн нөөц бүс	га		
12	Ногоон байгууламж бүс 2917.9 га	Амралт зугаалгын бүс	га		
		Спорт амралтын бүс	га		
		Хамгаалалтын ногоон бүс	га		
		ХАА, Газар тариалангийн бүс	га		
13	Тусгай бүс 569 га	Тээвэр ложистикийн бүс	га		118,2
		Тусгай цэг/ хог хаягдал, оршуулга, бусад	га		569,0
		Тусгай хамгаалалтын бүс	га		
		Уурхайн эдэлбэр газар	га		
		Уурхайн нөөц газар	га		
		Инженер хангамжийн бүс	га		
		Зам шугам сүлжээний нөөц	га		

ДАРХАН ХОТЫН СУУРЬШЛЫН БҮСИЙН ХҮН АМ, ОРОН СУУЦ, НИЙГМИЙН

ХАНГАМЖИЙН БАРИЛГЫН ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хорооны нэр	Шинэ хороо/одоо			Төлөвлөгөөр				Нийтийн орон сууц			Амины орон сууц			Бүс			
	№	Хүн ам	Нутаг дэвсгэр	Нягтрал /хүн.га	Хороо /баг	Нутаг дэвсгэр	Хүн ам	Өрх	Сургуль /хүүхэд	Цэцэрлэг /хүүхэд	Хүн	Өрх	Талбай м2		Хүн	Өрх	Талбай м2
1-р баг	1	1684	161.8	10	1	49.9	23720	6589	4981	2135	23,108.00	6,419	449,322	612	170	22,100	
2-р баг	2	11927	104.7	114	1	24.5	15224	4229	3197	1370	15,076.00	4,188	293,144	148	41	5,344	
					2	29.4											
					3	18.4											
					4	32.4											
3-р баг	3	8545	141	61	1	25.3	10538	2927	2213	948	9,098.00	2,527	176,906	1,440	400	52,000	
					2	22.5											
					3	56.2											
					4	37.7											
4-р баг	4	480	117	4	1	39.8	8330	2314	1749	750	6,660.00	1,805	126,341	1,670	484	60,306	
					2	81.1											
5-р баг	5	1400	106.5	13	1	59.3	1500	417	315	135	-	-	-	1,500	417	54,167	
					2	47.2											
6-р баг	6	10297	178	58	1	81.4	9326	2591	1958	839	8,130.00	2,258	158,083	1,196	332	43,189	
					2	39.1											
					3	57.5											
					4	74.7											
7-р баг	7	2166	111	20	1	42.1	12130	3369	2547	1082	11,878.00	3,299	230,961	252	70	9,100	
					2	30.1											
					3	39											
					4	31.4											
8-р баг	8	2664	213	36	1	24.7	8782	2439	1844	790	5,500.00	1,528	106,944	3,282.00	912	118,517	
					2	40.7											
					3	74.7											
					4	14.6											
9-р баг	9	520	141	45	1	31.4	4068	1130	854	366	-	-	-	4068	1,130	146,900	
					2	41.2											
					3	37											
					4	31.4											
10-р баг	10	1770	213	30	1	96.6	3744	1040	786	337	-	-	-	3744	1,040	124,800	
					2	82.7											
					3	33.9											
					4	14.6											
11-р баг	11	нөвч нутаг дэвсгэр	241	25	1	133.6	4092	1137	859	368	-	-	-	4092	1,137	136,400	
					2	107.4											
12-р баг	12	17417	1097	-	1039.1	42142	11706	8850	3793	25508	7,086	495,989	16,634	4,621	578,906	0	
13-р баг	13	25339	445	57	1	77.9	6436	1788	1352	579	-	-	-	-	6436	1788	214,533
					2	77.1											
					3	144.3											
					4	145.5											
14-р баг	14	Цэцэрлэг, Ног/байг	1000	-	1	92.4	8200	2278	1722	738	-	-	-	-	-	-	-
					2	111.6											
15-р баг	15	Уйлдвар	204	-	1	99.6	4500	1250	945	405	-	-	-	4500	1250	150,000	
					2	78											
16-р баг	16	2100	298	7	1	99.8	6000	1667	1260	540	-	-	-	6000	1667	200,000	
					2	120											
					3	140											
					4	166.5											
малчин баг	17	1414	714	2	1	138	3500	972	735	315	-	-	-	3500	972	116,667	
					2	102.2											
					3	45.9											
Өрөө баг АОС-хөлөл	18	14137	502	28	1	1638.8	28636	7954	6014	2577	-	-	-	20,436	5,677	681,200	
					2	1124											
	19	Ширээ нуруу	918	-	1	1124	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
					2	20											
	20	Хоосон	20	-			130,090	36,136	27,319	11,708	79,450	25,024	1,541,703	42,440	11,789	1,454,022	
							84,443	6,958									

6.2 Хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зөвлөмж

Дархан хотын бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэх үе шат, тэдгээрийн хүрээнд хийгдэх ажлууд

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх хугацаа нь 2016-2035 он. Ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг дараах шаттайгаар хэрэгжүүлнэ. Үе шат бүрд бүтээн байгуулалтын ажлыг тодорхой зорилтуудтайгаар холбогдох хууль, тогтоомж, ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Дархан хотын хөгжлийн үе шатыг дараах байдлаар тодорхойлж байна.

1. Бэлтгэл үе шат. 2016-2020 он Зорилт, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа.

- Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулан баталгаажуулах, хот байгуулалтын тогтвортой хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлж эхлэх үе шатыг тодорхойлох
 - Дархан хотыг бие даасан статустай улсын зэрэглэлтэй хот болгон хөгжүүлэх, төр засгийн шийдвэрийг гаргуулах, хотын статусыг тогтоох:
 - Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний эхний ээлжийн барилгажилтын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, инженерийн дэд бүтцийн хангамжийн зураг төсөл боловсруулах
 - Шинэ ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу хотын бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх
- Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны дэс дараалал.

Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан хот байгуулалтын баримтлах бодлого, арга хэмжээнүүдийг:

- Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал
- Хүн амын нутагшил, суурьшилын ерөнхий төсөл
- МУ-ын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөтэй уялдуулах
- Эдийн засгийн бүсийн тулгуур төв “Дархан жишиг хот” хотын хөгжлийг тодорхойлох хууль эрх зүйн орчинг болон бусад зохицуулалтын орчинг бүрдүүлэх, хотын нутаг дэвсгэрийн хил хязгаарыг баталгаажуулах
 - Хотын засаг захиргааны зохион байгуулалтыг өөрчлөх, шинэчлэх
 - Хотын бүтээн байгуулалтын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг баталгаажуулах
- Дэд бүтцийг өргөтгөх, барьж байгуулах. Үүнд:
 - Эрчим хүчний хангамж
 - Дулаан болон цэвэр усан хангамж
 - Цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөл
 - Холбоо, мэдээлэл, технологийн сүлжээ

Стратеги үйл ажиллагаа:

- “Дархан жишиг хот” байгуулах шаардлага, “хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх олон улсын туршлага, ач холбогдлын талаар олон улсын болон бизнес эрхлэгчид, хөрөнгө оруулагчид, хотын иргэдэд сурталчлан таниулах
- Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татан төвлөрүүлэх бодлого, арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэх
- Хотын бүтээн байгуулалттай холбогдох төсөл хөтөлбөрийг боловсруулах, олон улсын болон дотооддоо тендер зарлаж гүйцэтгэгчийг шалгаруулах
- Гадаад орны хотуудтай найрамдлын харилцаагаа гүнзгийрүүлэн олон улсын хотын сүлжээнд холбогдох гэрээ нөхцөлийг байгуулах
- Эхний ээлжинд хотыг гамшгаас хамгаалах, эко системийг хадгалах, нөхөн сэргээх үндсэн дээр хотын нутаг дэвсгэрийн инженерийн бэлтгэл ажлыг төлөвлөх, Хараа голын усан гадаргуу, усны нөөцийг нэмэгдүүлэх, эргийг тохижуулах, хөрсний ус доошлуулах бэлтгэл ажлуудыг хангах, бүтээн байгуулалтын ажил эхлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх
- Хотын үндсэн дэд бүтцийг ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу өргөтгөх, хөгжүүлэх төсөл боловсруулах, хэрэгжүүлж эхлэх
- Хотыг бусад эдийн засгийн бүсүүдтэй болон тулгуур төвүүд, ашигт малтмалын орд газруудтай холбох хурдны замын төсөл, хөрөнгө оруулалтын бодлогыг шийдвэрлэх төсөл боловсруулах, эдийн засгийн босоо болон хэвтээ тэнхлэгт Дархан хотын оролцоог нэмэгдүүлэх
- Автозам, төмөр зам, агаарын тээвэр бусад орчин үеийн тээврийн хэрэгслээр Эрдэнэт – Дархан - Улаанбаатар хөгжлийн гурвалжинг бий болгон Улаанбаатарын төвлөрлийг задлан Дарханд төвлөрлийг бий болгох “хотын хөгжлийн стратеги”-г тодорхойлсон төсөл боловсруулан хэрэгжүүлэх

2. Барилгажилтын 1-р үе шат /2020-2025 он/

- Хотын суурьшмал иргэд, гэр хорооллын хүн ам, бүтээн байгуулалтанд оролцогсад, гадаад дотоодын иргэдийн нийгмийн үйлчилгээний болон орон сууцны хангамжийн бүтээн байгуулалтыг эхлэх
- Аж үйлдвэрийн паркийн хөгжлийн ТЭЗҮ болон төсөл боловсруулах, хэрэгжүүлэх, аж үйлдвэрийн “Өмнөд”, “Умард” бүсийн барилгажилтыг эхлэх
- Металл боловсруулах, нүүрс гүн боловсруулах болон бусад эдийн засгийн үр ашиг бүхий үйлдвэрүүдийг эхний ээлжинд өргөтгөх, барьж эхлэх
- Аж үйлдвэрийн паркийн хөгжил, үйл ажиллагаанд суурилсан бизнесийн орчинг бүрдүүлэх
- “Жишиг хот”-ын ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж эхлэх -зам тээврийн сүлжээ, инженерийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, барих, өргөтгөх ажлыг эхлэх

Стратеги үйл ажиллагаа:

- Хөрөнгө оруулалтыг татан төвлөрүүлэх ажлын цар хүрээ, бодлого арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэх, баталгаажуулах
- Ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой холбогдох гэрээ хэлцлийг байгуулах
- Бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлэх, үргэлжлүүлэх

Үндсэн барилгажилт:

- Аж үйлдвэрийн паркийг хөгжүүлэх барилгажуулах, ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд дэд бүтцийг хөгжүүлэх бодлогыг тодорхойлсон ТЭЗҮ боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах
- АҮП-д ажиллагсадад зориулагдсан нийгмийн үйлчилгээ, орон сууцны хорооллыг барьж байгуулах ажлыг эхлэх “Үйлдвэр, суурьшилын бүс”-г бий болгон хөгжүүлэх
- “Шинжлэх ухаан технологийн парк” болон их дээд сургуулийн цогцолборыг өргөтгөн барьж эхлэх төсөл боловсруулах
- Хотын доторхи гол гудамж, зам тээврийн сүлжээг болон Сүхбаатар - Дархан чиглэлийн хурдны замыг барьж байгуулах
- Аж үйлдвэрийн “Өмнөд”, “Умард” бүсийг холбосон ачаа тээврийн болон нийтийн тээврийн замын сүлжээг барьж байгуулах

3. Барилгажилтын 2-р үе шат /2025-2030 он/

- Оюуны өндөр боловсролтой болон ажлын ур чадвартай иргэдийг татах орчныг бүрдүүлэх орон зайн системийг бий болгох /тохилог орон сууц, нийгмийн хангамж, ажлын байр бий болгох/
- Хотын бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлэж, замын сүлжээ, дэд бүтцийг өргөтгөх, барьж эхлэх, хотын тогтвортой хөгжлийн зорилго, шинэ хотжилт хөтөлбөрийг хангах үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэх
- Нийгмийн үйлчилгээний хүртээмжийг дээшлүүлэх эмнэлэг - эрүүл мэндийн төв, театр, соёлын ордон, музей, үзэсгэлэнгийн танхим, спорт байгууламжийг барих бүтээн байгуулалтын ажлыг үргэлжлүүлэх
- Орон сууцны бодлогыг хөгжүүлэх, хүн амын амьдралын чанарыг хүртээмжтэй болгох төрийн бодлогыг тодорхойлон хэрэгжүүлэх
- Аялал жуулчлалын төрөлжсөн цогцолбортой болгох төрийн бодлогыг тодорхойлон хэрэгжүүлэх, барьж байгуулах, аялал жуулчлалыг, дэд бүтцийг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан байдлаар төрөлжүүлэн хөгжүүлэх “Дархан аялал жуулчлал 2030” төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх

Стратеги үйл ажиллагаа:

- Хөрөнгө оруулалтын бодлогыг үргэлжлүүлэх
- Хотын бүтээн байгуулалтын ажлыг өндөр бүтээмжтэй өрнүүлэх
- Тээвэр зуучлал, тээвэр логистикийн сүлжээг хөгжүүлэх терминалын аж ахуйг хөгжүүлэх

Үндсэн барилгажилт:

- Харилцаа холбоо, мэдээлэл технологийн сүлжээний дэд бүтцийг хөгжүүлэх
- Төмөрлөгийн үйлдвэрлэл, хуурай хог хаягдалын менежментийг хэрэгжүүлэх, хог хаягдал боловсруулах үйлдвэр, хөнгөн хүнсний үйлдвэрийн барилгажилтыг болон нүүрс гүн боловсруулах үйлдвэрийг барьж байгуулах, үргэлжлүүлэх
- Шинжлэх ухаан технологийн парк, их дээд сургуулийн цогцолбор, эрдэм шинжилгээ, судалгааны лаборатори, туршилтын үйлдвэрүүд байгуулах бодлогыг боловсруулах
- Хүнд үйлдвэр, хөнгөн хүнсний үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж, засвар үйлчилгээний үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн машин угсралтын үйлдвэрийн барилгын ажлын эхлэлийн суурийг тавих
- Хотын орон сууц, нийгмийн үйлчилгээний барилга, дэд бүтцийг хөгжүүлэх, хэрэгжүүлэх
- Хотын ногоон байгууламж, төв цэцэрлэгт хүрээлэн, ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн, “Дархан-50” цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулах ажлыг эхлэх, үргэлжлүүлэх
- Хараа голын хөндийд усан сан, нуур цөөрөм байгуулах, “ногоон хот”, “ногоон архитектурыг” хөгжүүлэх бодлогыг үргэлжлүүлэх
- Автозам, төмөр замын буудлыг өргөтгөж, ачаа тээврийн терминал барьж байгуулах, логистик төвийн үйл ажиллагааг дэмжих
- Агаарын тээврийг хөгжүүлэх. Шинэ нисэх буудал барьж байгуулах ТЭЗҮ боловсруулах

4. Барилгажилтын 3-р үе шат /2030-2035 он/

- “Дархан Жишиг ногоон хот”. Хотын өнгө, төрх имиж, архитектур-орон зайн системийн төлөвшлийг бүрэн цогцлуулах, өвөрмөц содон, барилга, байгууламжийг барьж хотын гоо үзэмжийг нэмэгдүүлэх хотын төв “Дархан -50” цогцолборыг барьж эхлэх, хэрэгжүүлэх
- Хотын төвийн хэсгийг барилгажуулах, хоккейн ордон, олон улсын банк, санхүү, бизнесийн төв, өндөр зэрэглэлийн зочид буудал, түрээсийн орон сууц барих
- Хотын хөгжлийн давуу талыг ашиглан шинэ бизнес хөгжүүлэх, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулалтын төвлөрлийг нэмэгдүүлэх
- Дэлхийн жишигт нийцсэн хот, хотжилтын шинэ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх, хотын ухаалаг удирдлага бүхий захиргааг шинэчлэн байгуулах
- Хотыг найдвартай дэд бүтцээр хангах, сэргээгдэх эрчим хүчний /нар, салхи, биомасс/ эх үүсвэрийг барьж ашиглалтанд оруулах

Стратеги, үйл ажиллагаа:

- Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татан төвлөрүүлэх, баталгаажуулах
- Аж үйлдвэрийн паркийн хөгжлийг дэмжиж, иж бүрэн цогцоор хөгжүүлэх
- Хот байгуулалтын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэх
- Олон улсын жишигт нийцсэн авто зам, төмөр замыг өргөтгөх, шинэчлэх, шинээр барих, тээвэр логистикийг хөгжүүлэх
- Агаарын тээврийн шинэ сүлжээг бий болгон дотоодын болон гадаадын агаарын зорчигч тээврийн болон ачаа тээврийн сүлжээнд хамрагдаж нисэх онгоцны шинэ буудал барих, ашиглалтанд оруулах

- Сэргээгдэх эрчим хүчний системийг хотын хөгжил, хүн амын ахуй амьдралын хэрэгцээнд ашиглах, цахилгаан хөдөлгүүрт автомашин, нийтийн тээврийг хөгжүүлэх, эрчим хүчний хэмнэлттэй, үр ашигтай тогтолцоо руу шилжих
- Ногоон үйлдвэрлэл, ногоон барилга, ногоон технологийн хөгжлийг хэрэгжүүлэх
- Эрчим хүч, дулааны холимог эх үүсвэрүүдийг ашиглах, үр дүнг тодорхойлох
- Биомассын ашиглалтыг нэмэгдүүлж, нүүрстөрөгчийн бага ялгаруулалт бүхий орчныг бий болгох төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх

Үндсэн барилгажилт:

- Шинэ дэвшилттэй технологид суурилсан мэдээллийн технологийн сүлжээний дэд бүтцийг “ногоон хотын хэмжээнд” улмаар “Ухаалаг хот” хотын хэмжээнд бүрэн төгс нэвтрүүлэх /2035-2045 он/
- Усан хангамж, дулаан хангамжийн эх үүсвэрүүдийг өргөтгөж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, аж үйлдвэрийн паркийн болон ахуйн бохир ус цэвэрлэх байгууламжуудыг шинэчлэн өргөтгөх, ТЭЗҮ боловсруулах
- “Дархан жишиг ногоон хот”-ын барилгажилт, авто зам барих, дэд бүтцийн байгууламжуудыг барих бүтээн байгуулалтын ажлын үргэлжлэлийг хот байгуулалтын бодлогоор шинжлэх ухааны өндөр түвшинд хэрэгжүүлэх
- Иргэдэд чиглэсэн нийгмийн үйлчилгээний барилга байгууламжуудыг барих
- Аялал жуулчлал, жуулчны бааз, зочид буудал, амралт сувиллын зориулалттай барилга байгууламжуудыг барьж байгуулах
- Иргэдийн эрүүл мэндийг хянах ухаалаг эрүүл мэндийн системийг бий болгож олон улсын түвшинд хүрэх оношилогоо, эмчилгээний иж бүрэн цогцолборыг хотын дүүрэг, хороололд барих

5. Барилгажилтын 4-р үе шат /2035-2045 он/

- Дархан “Жишиг ногоон хот”-ын хөгжлийг тодорхойлох шалгуур үзүүлэлтүүд /8 төрлийн/, ногоон хотын төлөвлөлтийн 14 төрөл үзүүлэлтийг хангасан олон улсын жишигт нийцсэн ногоон хотын үндсэн дүр төрх бий болсон байна
- Хотын засаг захиргааны үйл ажиллагаа “Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх түвшинд хүрсэн байна
- Хөрөнгө оруулагчид, бизнес эрхлэгчдийг хотын хөгжилд оролцох боломжийг хангах
- Нийгмийн дэд бүтцийн хүртээмж өндөр түвшинд хүрсэн байна
- Инженерийн дэд бүтэц, зам тээврийн сүлжээг ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу ашиглалтанд оруулсан байна

Стратеги, үйл ажиллагаа:

- “Дархан - Ухаалаг хот” байгуулах хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, ухаалаг хотыг хөгжүүлэх менежментийг боловсруулан баталгаажуулах
- Хөрөнгө оруулалтыг татан төвлөрүүлэх, бодлого, арга хэмжээ, төсөл хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлж эхлэх

- Ухаалаг хот байгуулах бүтээн байгуулалтыг үргэлжлүүлэх

Хотыг хөгжүүлэх зорилтууд:

Дархан хотыг “Дархан жишиг- ногоон хот” болгон улмаар олон улсын жишигт нийцсэн Дархан ухаалаг бие даасан статустай хот болгон хөгжүүлэх зорилтуудыг дэвшүүлэх

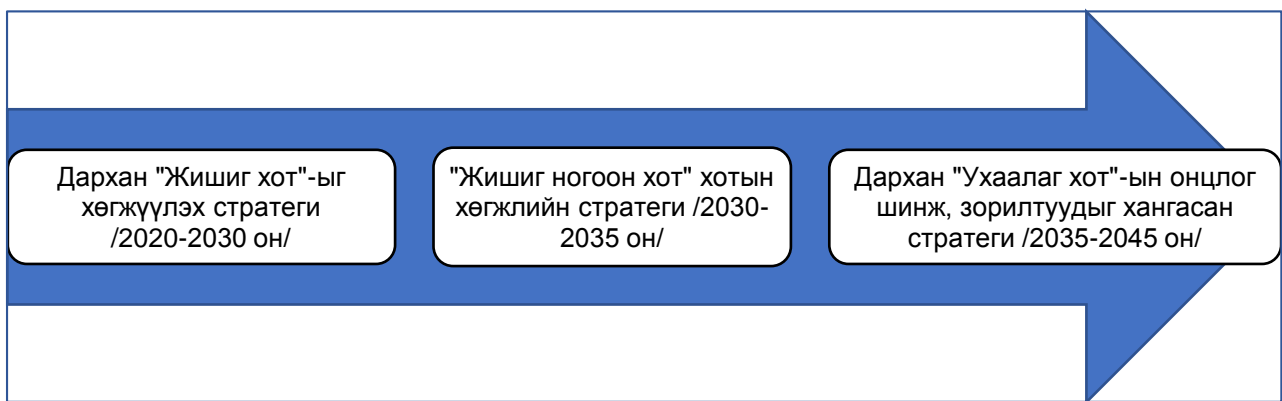
Хотыг хөгжүүлэх стратеги:

Дархан хотын ерөнхий төлөвлөгөө нь урт хугацааны төлөвлөлт /2016-2030-2035 он/ байх тул түүнийг хөгжүүлэх стратегийг эхнээс нь өндөр хүртээмжтэй бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаа болгон төрийн бодлогоор хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Хотыг хөгжүүлэх стратегийг ерөнхийд нь:

Бие даасан хотыг бий болгон төлөвшүүлэх зорилго бүхий үндсэн стратеги

Хотыг бусад хотуудаас ялгарах онцлогыг тусгасан ирээдүйн “Ухаалаг хот”-ын шинжийг агуулсан стратегитай байна гэж томъёолж байна.

Хотын хөгжлийн стратегийг хэрэгжүүлэх асуудал нь ирээдүйн “Ухаалаг хот”, хотын зохион байгуулалт, төлөвлөлт, хууль эрх зүйн орчин, бүтцийг боловсронгуй болгох асуудал юм.

Хотыг хөгжүүлэх ухаалаг эдийн засгийн стратеги.

- “Жишиг хот”-ын хөгжлийг Монгол улсын хөгжлийн чиг хандлага, эдийн засгийн төвийн бүсийн хөгжлийн бодлоготой уялдуулах
- “Жишиг хот”-ыг нийслэл Улаанбаатар хотын таталцал, нөлөөллийн бүс болгон тооцож, Улаанбаатар хотын төвлөрлийг задлан Дархан хотод төвлөрөл нэмэгдүүлэн хамтран мөр зэрэгцэн хөгжих нийгэм эдийн засгийн хөгжлийн бүтцийг оновчтой тогтоох
- Ирээдүйн “Ухаалаг хот”-ын эдийн засгийн бүтцийг төлөвлөлтийн дагуу бий болгон хөгжүүлэх мэдлэг, ур чадвартай, оюунлаг хүн амын төвлөрлийг Дарханд бий болгох
- Ухаалаг, хангамжтай амьдралын чанар, хүртээмжтэй нийгмийн үйлчилгээг Дарханд бий болгох
- Дээд зэргийн орлоготой, өрсөлдөх чадвартай оюунлаг иргэдийн шаардлагад нийцсэн чанартай амьдрал, ухаалаг орчинг бүрдүүлэх

- Хотын өнгө үзэмж, төрх имижийг архитектур орон зайн өндөр түвшинд ухаалгаар бүрдүүлж, гадаадын болон дотоодын хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татах нөхцөлийг бүрдүүлэх

Азийн бүсэд хүний хөгжлөөр тэргүүлсэн хот болгохын тулд:

- Хүний хөгжлийг дэмждэг тулгуур үзүүлэлт болох дундаж наслалт /одоо 66-73 байгаа/ боловсрол, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өндөр чанарын үзүүлэлттэй байх нөхцөлийг бүрдүүлнэ

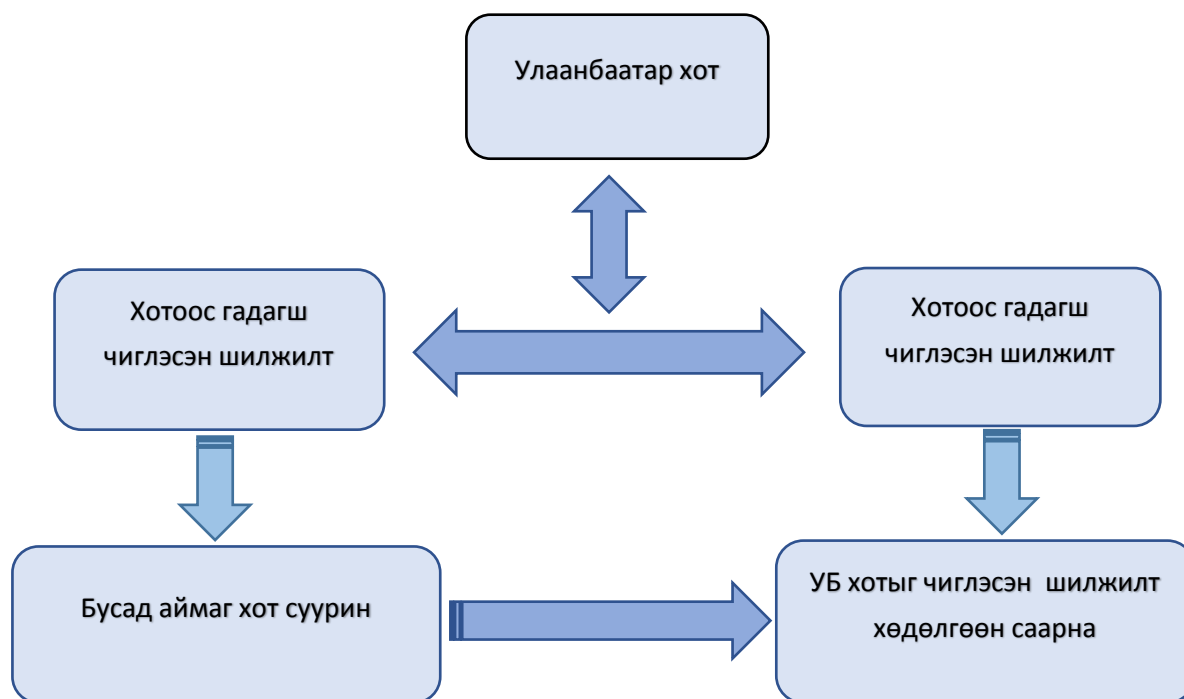
- Иргэдийн эрхлэх ажил хөдөлмөр нь үйлдвэрлэл үйлчилгээний ангиллын мэдээллийн технологи - мэдлэгт суурилсан, харьцангуй орлого өндөртэй, тансаг зохистой хэрэглээг эрхэмлэх хүмүүсийн зах зээлд чиглэгдэх тул тэдгээрээс илүү ур чадвар, мэдлэг, тав тухтай орчин шаардах ба энэ нь ашгийн өндөр төвшин байх орчныг бүрдүүлнэ.

- Ирээдүйн “Дархан жишиг хот” байгуулсанаар Улаанбаатар хотын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлж Дарханд иргэдийн төвлөрөл бий болно.

- “Ухаалаг хот”-ыг хөгжүүлэх төр засгийн шууд болон шууд бус дэмжлэгийг авах

- “Ухаалаг хот”-ыг хөгжүүлэх хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх

- “Дархан үйлдвэр технологийн парк”-д суурилсан аж ахуй эрхлэгчдэд хүртэх хөнгөлөлт, давуу талуудыг тодорхойлох шаардлага гарна.

Дархан “Жишиг хот”-ын удирдлага, зохион байгуулалт, санхүүжилт

Одоогийн байдлаар Дархан хот Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хувьд Дархан-Уул аймгийн Дархан сум, 16 багтай. Дархан сумыг бие даасан хотын статустайгаар Монгол Улсын аж үйлдвэр, шинжлэх ухаан технологи, инновацийн төв, хотын зарчимд суурилсан улсын зэрэглэлтэй “Жишиг хот” болгон хөгжүүлэх нь Монгол Улсын нийгэм эдийн засаг, хот байгуулалтын хөгжлийн хувьд чухал ач холбогдолтой. Хот нь хүн амын төвлөрөл, хөгжлийн хувьд улсын зэрэглэлтэй хотын статустай болгон удирдлагын бүтцийн өөрчлөлтийг “Дархан хотыг эдийн засгийн төвийн бүсийн тулгуур төв хот болгон хөгжүүлэх хотжилтын шинэ хөтөлбөрт” буюу МУ-ын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасан нь хамтын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг хангахад хотын удирдлага, захиргааны бүтэц үйл ажиллагаа шийдвэрлэх нөлөөтэй.

Жишиг хотын ухаалаг удирдлага, захиргааны үйл ажиллагааг өөрчлөхөд зөвлөх үйлчилгээний багийн санал

Бие даасан хотын ухаалаг удирдлага. Үүнд:

- Хотын удирдлагын гүйцэтгэх үүрэгт нь засаг захиргаа, төрийн үйлчилгээ багтана. Захиргааны орон тоо бүтцийг хотын хүн амын суурьшил, тухайн үеийн эрх зүйн орчноос хамааруулан тогтоох.
- “Жишиг хот”-ын хөгжлийн онцлогоо ашиглан явуулах үйл ажиллагаанаас хамааран удирдлагын бүтэц бүрдэнэ.
- Хотын захиргаа нь АҮП-ын удирдлага, бизнесийн байгууллагын удирдлага, хөрөнгө оруулагчидтай нягт хамтран ажиллах нь чухал. Тухайлбал:
- Хотын газрын түрээс, дэд бүтэц ашигласны хураамж, аялал жуулчлалаас олох орлого, зах зээлийн бизнесийн шинэ шинэ боломжуудыг нээж орлого ашгийн түвшинг нэмэгдүүлэх, өндөр байлгах, бизнес эдийн засгийн орчинг бүрдүүлэх зэрэг асуудлуудыг хариуцсан, энэ чиглэлээр дагнан үйл ажиллагаа явуулах харъяа газартай байх шаардлагатай. /Зах зээл, бизнес үйлчилгээний алба/
- Хотын шинэ бүтээн байгуулалт, хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох, хот байгуулалтын шаардлага, стандартын хэрэгжилтэнд үнэлэлт өгөх, удирдан зохион байгуулах, ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтэнд хяналт тавих үүрэг бүхий хотын хөгжил, хот байгуулалтын мониторингийн газартай байх, /Хотын ерөнхий архитекторын албатай байх
- “Жишиг хот”-д олон улсын улс төр, нийгэм эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг татах үйл ажиллагаа явагдах тул төрийн дээд хэмжээний буюу бизнесийн өндөр зэрэглэлийн уулзалт, айлчлалын хүрээ нэмэгдэх болно. Шинэ хот нь дэлхий нийтийн чанартай баяр ёслол, арга хэмжээний олон улсын ёслол хүндэтгэлийн олон арга хэмжээ зохион байгуулах орчин болох тул энэ нь төрийн хамгаалалт, удирдлага төлөвлөлтөнд байх ёстой.

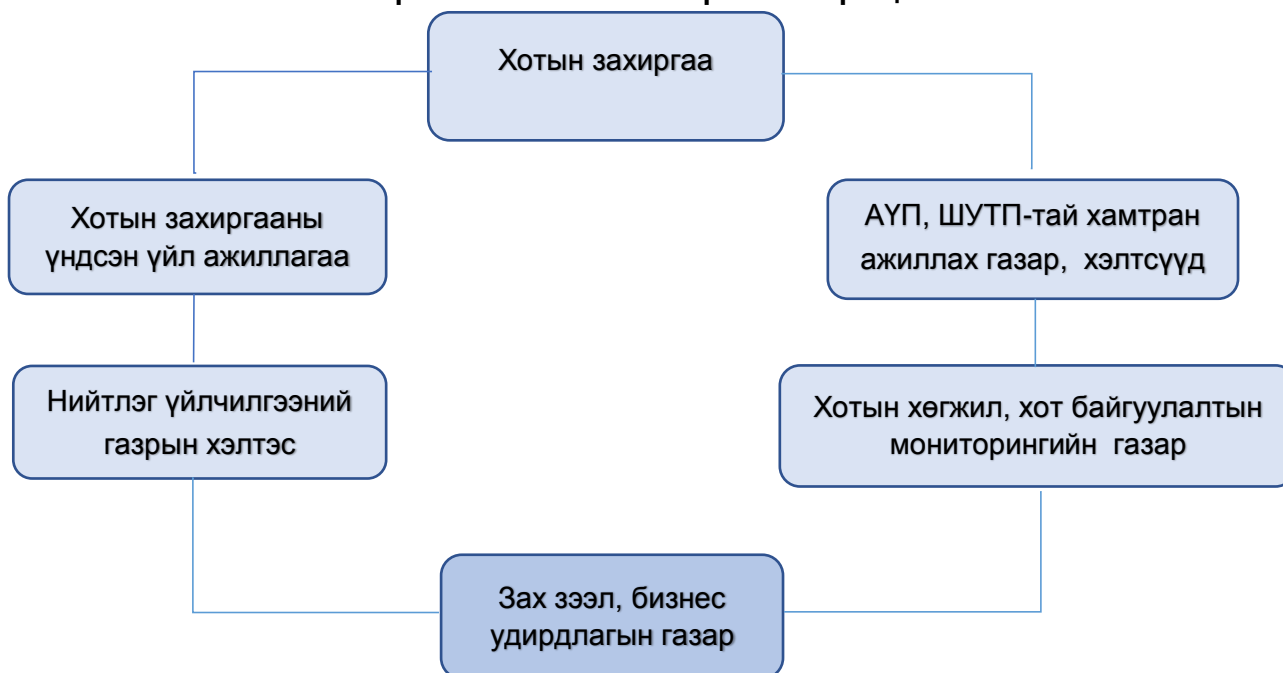
Ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх санхүүжилтыг дараах эх үүсвэрээс бүрдүүлэх боломжтой.

- Улсын болон хотын өөрийн төсөв
- Засгийн газрын бонд
- Шинэ хотын иргэдийн төлсөн татвар
- Гадаадын хөрөнгө оруулалт, зээл, хандив
- Олон улсын хэмжээний болон хот хоорондын автомашинаар зорчигчдоос олох хотын зам ашиглалтын татвар
- Дотоодын хөрөнгө оруулалт, төр хувийн хэвшлийн түншлэл, концессын гэрээ
- Төмөр замын болон авто замын транзит тээвэрлэлтээс хотын төсөвт төвлөрүүлж хотын орлогын эх үүсвэрийг, бүрдүүлж болохыг ерөнхий төлөвлөгөөгөөр санал болгож байна.

Хотын орлогын эх үүсвэр:

д/д	Эх үүсвэр
1	Улсын нэгдсэн төсөв
2	Хотын нэгдсэн төсөв
3	Иргэдийн орлогын албан татвар
4	Хотын зам ашиглалтын хураамж /автомашинаар зорчигч бүрээс/
5	Төмөр зам, хурдны автозам, замаас транзит үйлчилгээ, агаарын тээвэр
6	Газрын татвар
7	Үйлчилгээний хураамж
8	Үйл ажиллагаанаас олох орлого
9	Хандив
10	Бусад

“Ухаалаг хот” хотын захиргааны байж болох ерөнхий бүтэц

Үйл ажиллагааны чиглэлээс хамааран захиргааны бүтэц өөрийн онцлоготой байна.

Үүнд:

Засаг захиргааны нэгж хэлтсүүд:

1. Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал
2. Засаг даргын тамгын газар
3. Төрийн захиргаа, удирдлагын хэлтэс
4. Иргэний бүртгэлийн хэлтэс
5. Санхүү төрийн сангийн хэлтэс
6. Нийгмийн бодлогын хэлтэс
7. Үйлдвэр, тохижилт, үйлчилгээний хэлтэс
8. Татварын хэлтэс г.м

Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө 2035 он

Харагдах байдал

Гэр хорооллын дахин төлөвлөлт

Харагдах байдал/ жишээ

